

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSKOND
AJAKIRJANDUSE JA KOMMUNIKATSIOONI OSAKOND

**SURMA KAJASTAMINE AJALEHTEDES
POSTIMEES, EESTI PÄEVALEHT JA
ÕHTULEHT NING ASJAOLUD, MILLEST
AJAKIRJANIK SURMA KAJASTADES LÄHTUB**

Bakalaureuseöö

Koostaja: Mari Sõrmus

A60857

Juhendaja: Kadri Ugur, MA

Tartu

2009

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Töö teoreetilised lähtekohad	6
1.1 Surma defineerimine erinevatest aspektidest lähtuvalt	6
1.2 Surelikkusesse suhtumine ja surmajuhtumitega toimetulek	7
1.2.1 Surmateadlikkuse tekkimise põhjused	7
1.2.2 Surelikkuse eitamine	10
1.2.3 Surelikkuse aktsepteerimine	13
1.2.4 Surmajuhtumitele reageerimine	16
1.2.5 Leina staadiumid Kübler-Rossi järgi.....	20
1.3 Üldised eetilised tõekspidamised surma kajastamisel meedias	21
1.3.1 Ajakirjaniku eetika	22
1.3.2 Eetilised tõekspidamised allikate kasutamisel	23
1.4 Surmateemaliste lugude kirjutamine	24
1.5 Põhilised küsimused, mis tekivad ajakirjanikel surma teemat kajastades.....	26
1.6 Mida tasuks surma kajastades silmas pidada.....	27
2. Uurimisküsimused ja metoodika	30
2.1 Uurimisküsimused ja hüpoteesid	30
2.2. Uurimuse kvantitatiivse analüüsi osa.....	31
2.2.1 Uurimuse kvantitatiivse analüüsiosa valim	31
2.3 Meetodi kirjeldus	32
2.3.1 Metoodika	32
2.3.3 Lugude tunnuste kodeerimisprotsess.....	33
2.4 Intervjuude osa.....	35
2.4.1 Valimi koostamine	35
2.4.2 Uurimismeetodid intervjuude osas.....	36
3. Analüüsi tulemused.....	38
3.1 Kvantitatiivse analüüsi tulemused	38
3.1.1 Lugude üldised tunnused	38
3.1.2 Lugude sisulised tunnused	38
3.1.3 Autori hoiakud	43
3.2 Kvalitatiivse analüüsi tulemused	44
3.2.1 Allikate emotsioonid lugudes	44
3.2.2 Heade asjade meenutamine Eestis tuntud surnute kohta.....	47
3.2.3. Erinevate aspektide ja põhjuste-tagajärgede otsimine mõrva või enestappu puudutavates surmateemalistes lugudes.....	49
3.2.4 Sõna „surm” asendamine metafooride, ümberütlemiste ning surmapõhjustele viitamisega	51
3.2.5 Lugudes kasutatud taustakirjeldused.....	52
4. Intervjuude analüüs.....	55
4.1 Ajakirjanike suhtumine surma teemadel kirjutamisse	55
4.2 Surmateemaliste lugude eesmärk.....	57
4.2.1 Surmateemaliste lugude õpetlik aspekt	57
4.2.2 Surmateemaliste lugude inimlik aspekt.....	59
4.3 Asjaolud, millest ajakirjanik surma teemat kajastades lähtub.....	61
4.3.1 Millele ajakirjanikud surmateemalistes lugudes tähelepanu pööravad?	61
4.3.2 Surmast kirjutamine lahkunu lähedaste heaolust lähtudes	62
4.3.3 Loo uudisväärtutse säilitamine.....	64
4.3.4 Põhimõtte „surnutest halba ei räägita” järgimine lugudes	66
4.4 Eeltöö tegemine surmateemaliste lugude puhul	67

4.4.1 Toimetuse huvi väljaselgitamine ja taustainfo kogumine	67
4.4.2 Ajakirjaniku psüühiline ettevalmistus	68
4.5 Surmateemaliste lugude allikate valik ja valiku tegemise põhimõtted	69
4.5.1 Lahkunu lähedased surmateemaliste lugude allikatena	69
4.5.2 Ametlike allikate kasutamine surmateemalistes lugudes	72
4.5.3 Lahkunu sõbrad ja tuttavad surmateemaliste lugude allikatena	74
4.5.4 Lapsallikate kasutamine surmateemalistes lugudes	75
4.6 Eelistatud suhtluskanalid surmateemaliste lugude puhul	78
4.7 Allikatega suhtlemine	80
4.7.1 Allikatel intervjuu saamine surmateemaliste lugude puhul	80
4.7.2 Allikatele lähenemine intervjuu saamiseks	81
4.7.3 Surnud inimese lähedastega kui allikatega suhtlemine	82
4.7.4 Allika emotsioonide väljatoomine	86
4.8 Sõna „surm” kasutamine lugude pealkirjades ja tekstides	88
4.9 Surmast kirjutamise mõju ajakirjanikule endale	90
4.9.1 Ajakirjaniku emotsionaalne ettevalmistus ja varasem kokkupuude surmaga kui üks mõjutegur	91
4.9.2 Kahe huvigrupi vahel balansseerimine	91
4.9.3 Allikatega suhtlemine kui suurim mõjutegur	92
4.9.4 Surm kui hingeliselt raske teema	93
4.9.5 Enda ja oma lähedaste surelikkuse tajumine	96
4.9.6 Surmast kirjutamise lihtsad küljed	97
4.9.7 Mõju muutumine aja ja kogemuse tekkimise jooksul	98
4.10 Ajakirjanike endi hinnang surma kajastamisele Eesti trükimeedias	100
4.10.1 Surma kajastamise vajalikkus Eesti ajakirjanduses	100
4.10.2 Surma kajastamise delikaatsus Eesti ajakirjanduses	102
4.10.3 Ajakirjanike hinnang allikate kasutamise eetilisele surmateemaliste lugude puhul	103
5. Järeldused ja diskussioon	107
5.1 Vastused uurimisküsimustele ja hüpoteesidele	107
5.1.1 Vastused uurimisküsimustele	107
5.1.2 Hüpoteeside kontrollimine	110
5.2 Diskussioon	113
5.3 Meetodi rakendatavus töö eesmärkide saavutamiseks	115
Kokkuvõte	116
Summary	118
Kasutatud allikad	121
Lisad	123
LISA 1 Valimisse kuuluvate lugude lingid	123
LISA 2 Avaldatud lugude kodeerimisjuhend	126
LISA 3 Kvalitatiivse analüüsi kodeerimisjuhend	131
LISA 4 Ekspertintervjuu kava	132
LISA 5 Intervjuude transkriptsioonid	134
5.1 Transkriptsioon – Vastaja 1	134
5.2 Transkriptsioon – vastaja 2	140
5.3 Intervjuu transkriptsioon – vastaja 3	153
5.4 Intervjuu transkriptsioon – vastaja 4	164
5.5 Intervjuu transkriptsioon – vastaja 5	169
5.6 Intervjuu transkriptsioon – vastaja 6	181
5.7 Intervjuu transkriptsioon – vastaja 7	191

Sissejuhatus

Inimese surm, olgu see siis raske haiguse, mõrva, enesetapu, liiklusõnnetuse või ükskõik mille tagajärjel, on sageli ootamatu ning puudutab inimesi sügavalt. Tihti on nii, et kellegi surm või surmapõhjus ületab ajalehtede uudiskünnise, mõjutades seeläbi lisaks lahkunu lähedastele veel ajakirjanikke, kes sellest kirjutavad, ning inimesi, kes seda loevad. Sestap on oluline, et surmast kirjutataks nii, et lahkunu lähedastele võimalikult vähe lisapingeid tekiks. Niivõrd delikaatse ja sügava teema puhul pole see aga lihtne.

Surma teemat on uuritud läbi folkloori, erinevate religioonide ja psühholoogia. Selle kohta on olemas hulganisti kirjandust, kuid teema ise on jätkuvalt aktuaalne. Erinevates artiklites on arutletud inimeste surmateadlikkuse üle ning ka selle üle, mida ja kuidas kellegi surm mõjutab.

Sellele vaatamata on surm kui tegelikkuse osa argiteadvusest kõrvale surutud, kuna praegu kehtivasse kultuuritüüpi sobib see halvasti: pigem tegeletakse nooruse ja lõbutsemise kui surma ja igavikuga. See suurendab veelgi traumat, kui inimene surmaga paratamatult kokku puutub.

Aktuaalse teemana ei kao surm ka trükimeediast. Ei möödu vist kahte nädalatki ilma, et vähemalt ühes ajalehes surmast ei kirjutataks.

Tuginedes asjaolule, et surma teema aktuaalsus ei kao ning seda kajastatakse edasi ka meedias, on autor püüdnud antud bakalaureusetöös saada aimu, kuidas surma ajalehtedes kajastatakse. Selleks on on analüüsimiseks võetud surmateemalised lood kolmest Eesti suurimast päevalehest: ajalehtedest „Postimees,” „Eesti Päevaleht” ja „Õhtuleht.”

Teisalt pööratakse bakalureusetöös tähelepanu sellele, kuidas mõjutab surmast kirjutamine ajakirjanikku ennast, millest surmateemalisi lugusid tehes lähtutakse, mis on seejuures ajakirjaniku enda jaoks kõige keerulisem ja mida see ajakirjanikule emotsionaalselt tähendab. Selleks on läbi viidud ekspertintervjuud ajakirjanikega.

Bakalaureusetöö keskseteks küsimusteks ongi „Kuidas kajastatakse surma Eesti trükimeedias?”, „Millest lähtub ajakirjanik surmateemalist lugu tehes?” ja „Kuidas surmast kirjutamine ajakirjanikule endale mõjub?”

Töö jaguneb viieks peatükiks, need omakorda alapeatükkideks. Esimeses peatükis tuuakse välja töö teoreetilised lähtekohad. Teine peatükk annab ülevaate

kasutatud metoodikast ning põhimõttest, mille järgi on kummaski uurimuse osas koostatud valim. Kolmas peatükk sisaldab nii kodeeritud tekstide ja neljas ekspertintervjuude põhjal tehtud analüüsi tulemusi. Viies peatükk sisaldab järeldusi ja diskussiooni.

Bakalaureusetöös on ühe osana aluseks võetud ka autori enda seminaritöö „Surma kajastamine ajalehtedes Postimees, Eesti Päevaleht ja Õhtuleht”.

Autor soovib tänada antud bakalaureusetöö juhendajat Kadri Ugurit, kes aitas leida vajaminevaid materjale töö teoreetilise osa jaoks ning konkretiseerida töö teksti. Samuti soovib autor tänada kõiki ajakirjanikke, kes olid nõus uurimuse valmimisele kaasa aitama ning selleks intervjuusid andma.

1. Töö teoreetilised lähtekohad

1.1 Surma defineerimine erinevatest aspektidest lähtuvalt

Kuna surm sisaldab endas mitmeid erinevaid apsekte, mis inimesi puudutavad, saab ka surma mõistet kui sellist defineerida erinevatel tasanditel. Näiteks Eesti Entsüklopeedias on surma definitsiooni vaadeldud läbi bioloogilise ja meditsiinilise aspekti, suremise kui protsessi, filosoofilise käsitluse, ajaliste eksisteerimisviiside, usuliste tõekspidamiste ja surmajärgse eksistentsi. (EE, 9 (1996): 12)

Surmadefinitsioone võib liigitada lähtuvalt surma bioloogilisest, filosoofilisest, usundilisest, psühholoogilisest, sotsiaalsest vm aspektist. Suunitlused selleks on erinevad.

Sootaki (1996) järgi võib surm olla kui empiiriliselt tajutav sündmus, kirjeldatav nähtus, elu lõpphetk või surnud-olemine kui seisund. Lähenemine surma problemaatikale on erinev. (Sootak 1996:1814)

Üks võimalus on surma defineerida läbi surma bioloogilis-meditsiinilise külje, kuna organismi talitluse ja organismi talitluse lõppemise seisukohast on surm bioloogiline protsess.

Torp-Kõivupuu tõi välja, et bioloogilisest ja meditsiinilisest aspektist on surm (*mors*) organismi elutegevuse lakkamine (*exitus letalis*). Erinevatest surmapõhjustest lähtuvalt võidakse surma selgitada erinevalt. Vananemine – loomulik ehk füsioloogiline surm; rasked haigused – patoloogiline surm; õnnetused ja vägivald – vägivaldne surm. (Torp-Kõivupuu 2003)

Suremisel on lisaks bioloogilisele küljele aga mitmeid teisigi aspekte: lahkunu lähedased, surija ja leinajate psühholoogiline toimetulek enda ja oma lähedaste surelikkusega. Et inimese surm mõjutab lisaks surijale endale ka mitmeid tema ümberkondseid inimesi, võib järeldada, et lisaks suremise bioloogilisele küljele kaasneb surmaga ka teatav sotsiaalne pool.

Weismani järgi elab inimene surres läbi biodünaamilised, sotsiodünaamilised ja psühhodünaamilised regressioonid. On ju surm ka mittepersonaalses, statistilises ja isikutevahelises (mõtted sellest, kuidas mu surm avaldab mõju mu lähedastele) ja inimese siseses (jõupingutused kaitsta identiteeti isegi surres) tähenduses. (Weisman 1961)

Surma definitsiooni kui sellist saab Torp-Kõivupuu järgi välja tuua ka filosoofilisest või usundilisest vaatenurgast lähtuvalt. Torp-Kõivupuu toob välja, et filosoofiliselt mõistetakse surma all individuaalse elutsükli lõpetamist. Usundilisest vaatenurgast tähendab surm hinge lõplikku lahkumist kehast ja siirdumist teispoolsusesse või ümbersündi uude kehasse või olekusse.

Teadust, mis uurib surma põhjusi ja arengumehhanisme, nimetatakse tanatoloogiaks (kreeka keeles thanatos „surm” + logos „õpetus”), surmaõpetuseks. Tanatoloogia tegeleb surma, suremise ja surija kohtlemise bioloogilise, meditsiinilise, sotsiaalse ja eetilise külje üldkäsitlusega, hõlmates ka hinnangut eutanaasiale (kreeka keeles „hea surm”), halastussurmale, st. paranemislootuseta haige surma tahtlikule kiirendamisele. (Torp-Kõivupuu 2003)

1.2 Surelikkusesse suhtumine ja surmajuhtumitega toimetulek

1.2.1 Surmateadlikkuse tekkimise põhjused

Surm on elu teine pool. Paljudele inimestele selle hirmuäratav varjupool, millest parem ei räägita ja mida ei soovita näha. Kuid ometi ei ole õiget elamise tarkust ega oskust sellel, kes ei saa aru surmast ega võta teda omaks kui üht osa elust. (Weisen 1978)

Eesti keeles kasutatakse inimese sünonüümina sageli sõna surelik. Torp-Kõivupuu järgi sõnastab see lühidalt ja täpselt elu ajalikkust ning elu kestvust, mida markeeritakse sõnapaariga „hällist hauani”. (Torp-Kõivupuu 2003)

Inimeste surmateadlikkuse tekkimisele aitavad kaasa mitmed erinevad asjaolud. Nimelt ümbritseb inimesi igapäevaelus hulk surmaga seotud nähtusi: surnud kana, surnu sea liha, tormide tagajärjel tekkinud surnud puud jms. Moori järgi meenutab see reaalsus meile meie endi surelikkust. Et teemakohased ja ebageeldivad tunded tihti toovad meieni surma teema aktuaalsuse, tunnetavad ja seletavad inimesed neid ümbritsevaid asju valikuliselt, kusjuures kõik surma puudutav on lükatud tahaplaanile. (Moor 2003)

Võttes eelduseks, et negatiivne on tagaplaanile lükatud, on ehk seletatav ka asjaolu, miks iseenda surelikkusega aktsepteerimine inimeste jaoks keerukas on. Et

surmal on olnud juba vanadest aegadest saati negatiivne tähendus, on ka selle tunnetamine tahaplaanile lükatud. Omakorda tekitab see tunde, et inimesel pole loomulikult teel võimalik surragi. Surelikkust kui sellist suudetakse aktsepteerida eeskätt läbi vägivaldse sekkumise.

Kübler-Ross toob välja, et kui me vaatame ajas tagasi ja uurime vanu kultuure ja inimesi, siis meile avaldab muljet, et surm on alati olnud inimesele vastumeelne ja arvatavasti see nii ka jääb. Psühhiaatrite vaatenurgast on see väga mõistetav – võib-olla on inimeste vastumeelsus surma suhtes kõige paremini seletatav nende alusteadmistega surmast. Meie alateadvuses pole meie endi surm kunagi võimalik. Meie alateadlikkuse jaoks on mõeldamatu ette kujutada lõppu meie elule siin maa peal. Ja kui me elu peab ka lõppema, on lõpp alati pandud kellegi teise kuritahtliku vahelesekkumise arvele. Lihtsalt öeldes saame me oma alateadvuse järgi olla üksnes tapetud. On kujuteldamatu surra loomuliku põhjuse või kõrge vanuse tõttu. Seega on surm seotud halva näitajaga, hirmutava sündmusega, miski, mis iseenesest kutsub kättemaksu ja karistuse järele. (Kübler-Ross 1969)

Samas on oluline, et kui inimene ka hakkab oma surelikkusest aimu saama, jääks püsima ta sotsiaalne roll. Kui inimene käib tööl, kuulub teiste inimeste sekka ning omab ühiskonnas mingit rolli, püsib uskumus, et elu jätkub.

Sotsiaalse stabiilsuse pärast on Moori järgi oluline, et nii töö kui inimsuhted oleksid kõrgelt hinnatud. See tähendab, et inimene ei tohiks kahelda oma sotsiaalses rollis töötaja ja kodanikuna. Seda toetab illusioon jätkuvusest. Surmateadlikkuse ilmnemise vastu on mõlemad nii inimsuhted kui töö (oma laialdases tähenduses) vältimatult omandamas ajutist olemust, sest keegi ei tea oma surma aega. (Moor 2002)

Põhinedes eelpoolmainitud asjaolule, et keegi ei tea oma suremise aega, pole Moori järgi surma-teadvuslikust vaatenurgast lähtudes erilist vahet ka lootusetult haige ja terve inimese vahel – nad mõlemad surevad. Erinevus pole mitte kvalitatiivne vaid kvantitatiivne, puudutades surma tõenäolisuse ja eeldatava surmajuhtumi aega. Me elame surma suunas – iga päev me liigume sellele lähemale ja mitte keegi ei saa kindlalt väita, et ta on homme elus. Ajast, mil see on möödapääsmatu, aktsepteerime seda reaalsust ja õpime sellega elama. (Moor 2003)

Surmateadlikkuse mõistet kui sellist saab jagada kahte ossa: peidetud ja tegelik surmateadlikkus. Peidetud surmateadlikkuse puhul on inimene küll teadlik, et kõik inimesed surevad, ent puuduvad arusaamad surelikkusest. Inimene vaevalt

mõtleb surmast, eriti enda surmast, kuna sellest mõtlemine tundub kasutu või isegi kahjulik. Surmast ja surelikkusest mõtlemine on küll üldiselt aktsepteeritud, ent püütakse mitte austada neid sündmusi, mis taolisi asju meelde tuletavad. Neid püütakse isegi vältida. Tegelikult surmateadlikkusest saab rääkida alles siis, kui inimene on oma surelikkust mõistnud. (Moor 2002)

Tegeliku surmateadlikkuse tekkimine võtab aga aega. Inimestel on raske iseenda surma ette kujutada, kuna nad reaalselt tajuvad enda olemasolekut. Samas võib nende elus toimuda mitmeid sündmusi, mis panevad inimesi oma surelikkust paremini tajuma.

Moor (2002) loetleb surmateadlikkust tekitavate situatsioonide ja protsessidena näiteks üksindust, lähedase inimese surma, vananemist, elu pöördepunkte, õnnetusi, mis võinuks surmaga lõppeda, raskeid haigusi, hirmu teise inimese pärast jms. Samas aktualiseerivad eelpoolmainitud sündmused ja situatsioonid surmateadlikkust ning seejuures vähendavad selle valulikkust. (Moor 2002)

Üks mis takistab täieliku surmateadlikkuse teket inimestel on asjaolu, et inimesed ei suuda oma surma ette kujutada. Et tajutakse oma elusolekut, ei suudeta tajuda, et inimese eksistents ühtäkki lõppeb. Kuna inimene teab aga, et ta on surelik, võib tekkida mõistmise konflikt.

Moori (2002) kohaselt on inimestel ühest küljest olemas reaalne kogemus oma elusolekust – neil on liikuv keha, milles tegutseda/mida näidata, neil on tunded ja mõtted ja nad tunnetavad oma eksistentsi. Samal ajal on nad teadlikud oma surelikkusest. Surmateadlikkuse ilmnemise kasvades kasvab ka vastuolu nende kahe poole vahel ja see vastuolu on esmaselt tuntav jõulise surmaeksistentsi eitamise kaudu.

Sarnane sündroom on mõnikord inimestel, kes tunnevad end hästi, ent on samal ajal parandamatult haiged (nt HIV-positiivsed inimesed.) Millised tunnetest paljastuvad ja millises järjekorras nad paljastuvad kindlas inimeses, sõltub juba inimese sisemisest orientatsioonist ja situatsioonist, milles inimese surmateadlikkus aktualiseerub. Näiteks inimesed, kes on tugevalt orienteeritud isiklikule karjäärile ja inimesed, kellel on suur saavutusvajadus, võivad arendada ajalimiteerituse tunnetust. (Moor 2002)

Surmateadlikkuse teke nagu ka kellegi surma aktsepteerimine võtab inimestel aega ning sellega kaasnevad protsessid võivad olla üsna vastuolulised. Kui teatud

mõttes saadakse aru, et inimesed surevad nagunii, siis teisalt ei suudeta surma ja surelikkuse toimimist siiski mõista.

Moor (2003) toob välja, et ühelt poolt inimesed imestavad „Kah asi – surm on vältimatu.” Teisest küljest on ebaabivalmidus surma ilmingut aktsepteerida ilmne. Näiteks kasvab surma eitamine üldiselt kuni 55-nda eluaastani. Pärast seda väheneb libatõenäosuse aktsepeerimine. Veelgi enam, rahulik ettevalmistus surmaks on ülitähtis, kusjuures üks selle tuumadest on iseenda surma aktsepteerimine.

1.2.2 Surelikkuse eitamine

Inimesed ei taha mõttega oma surelikkusest reeglina kokku puutuda. Kuigi iseennast nimetatakse küll surelikeks, on surma individikeskne olemus teadmata ega tahetagi seda teada saada. Mõte surelikkuse teatavaksvõtmisest tekitab inimestes abitustunnet – tuleb respektierida mõtet, et kõik on kaduv.

Üldlevinud arusaama järgi on surm „suur tundmatu”, ja tahetakse, et ta selleks jääkski – kuni omaenese elu tundub olevat tema ulatusest väljas. See, kes peab oma läheneva surma ilmse võimalikkuse teatavaks võtma, tunneb tihti põhjatut abitust ja hirmu selle tundmatu ees, mis viib kõik ära. (Weisen 1978)

Seda, mil määral inimene on surma olemusest teadlik, avaldub inimese suhtumises surevasse inimesse.

Weiseni kohaselt on inimese teadmatust surma olemusest ühtlasi teadmatust omaenese olemusest. Eriti kujukalt avaldub see meie suhtumises surevasse inimesse. Et me ei tea midagi surija elamustest ja aistingutest ega sellest, mis suremisel toimub, siis käitumegi võhiku kombel, oskamata toetada piiri poole minejat mõistmisega. (Weisen 1978)

Kui ka inimene on hakanud oma surelikkusest aimu saama, kulub aega, enne, kui inimene oma surelikkuse aktsepteerimiseni jõuab. Surelikkuse aktsepteerimist mõjutavad mitmed erinevad mõttemallid. Surelikkuse tunnetamine kui protsess on üsna pikaajaline. Üks asjaolusid, mis pikendab iseenese surelikkuse aktsepteerimist, võib põhineda sellel, et surm on inimese jaoks teadmatu kogemus.

Moori (2002) kohaselt tunneb inimene, kui ta alustab oma aja limiteerituse märkamist, et tal pole piisavalt aega. See eeldab jätkuvalt lineaarselt ajatunnetuselt, mis on sotsiaalsete rütmide poolt kontrollitud ja reprodutseeritud (jäljendatud,

personaalsele ajalisele ajale kiirenduste, aeglustuste ja katkestustega). Nagu lõpp personaalsele ajale katkestab ühendust inimese ja sotsiaalse väärtuste süsteemi vahel. (Moor 2002)

Et iseenda elu ei kanna endas erilist surmakogemust, võib inimese jaoks surelikkusele mõtlemine olla keerukas ning inimese enda surelikkus ise võib tunduda üsna mõeldamatu. Surelikkuse lahti mõtestamine võib enam keerukas tunduda ka seetõttu, et ühiskonnas valitseb surma osas eitav suhtumine.

Moori (2002) järgi on surm üks enim ilmnevaid ja teadmatuid kogemusi inimese jaoks – elamises pole mingit surmakogemust. Looduslikult tekitab kõik teadmatu meis hirmu ja teisest küljest ka huvi. Seega võib surma järele igatsemine olla märgitud kui huvi millegi teadmatu vastu kui üksivaimse tervise komponent. Kui kaugeid surmaga seotud kogemusi inimestel ka poleks, on loomulik, et surm on hirmutav ja juhib üldine eitav surma suhtumine. (Moor 2002)

Et Eesti kultuuriruumis tähendab surm suures osas lõppu, võib inimeste jaoks olla lihtsam surelikkust eitada, kui püüda sellega toime tulla. Kui inimesed ei usu, et eksisteerib elu pärast surma, saab surmal olla nende jaoks üsna kindlapiiriline tähendus – lõpp.

Ka Kübler-Rossi järgi on üks muutustest, mis inimeste mõtteviisis aset on leidnud, see, et aina vähemad inimesed usuvad elusse pärast surma. Selles võib seista ka meie surelikkuse eitamine. Kui me ei suuda ette näha elu pärast surma, peame me arvesse võtma surma. (Kübler-Ross 1969:15)

Üks põhjuseid, miks surelikkust tunnetada ei taheta, võib olla ka surmahirm – hirm mitteolemise ees.

Riemanni järgi on surma tunnetamine inimestele psühholoogiliselt raske, kuna see tähendab oma hirmudega kohtumist. Hirmudel on olemas neli vormi. Need on hirm identiteedi kaotamise ees, hirm üksinduse ees, hirm vältimatu ees ja hirm muutuste ees (Riemann 1994).

Hirm on inimeste jaoks soovimatu tunne ja nad püüavad kontakti sellega vältida. Psüühiliselt on oma surelikkust lihtsam mitte mäletada. (Moor 2002) Jaspersi järgi jagatakse surmahirm kaheks: hirm mitteeksisteerimise ees ja ülitähtis mitte siin olemine. Mitteolemise hirm on suurem ja võib sisaldada ka mitte siinolemise hirmu. (Jaspers 1956)

Iseenda surelikkuse ja surma lõplikkuse eitamiseks on inimestel mitmeid alateadlikke võimalusi. Kui ei taheta tegeleda mõttega iseenda või oma lähedaste

surelikkusest, püüavad inimesed läbi erinevate käitumismallide ja teguviiside käituda nii, nagu surma polekski. Samuti püütakse end läbi millegi surematuks teha.

Kasti järgi on need elamine läbi laste, loomingu, töö, elavate mälestuste, elava looduse jms. Surma vastu hõivatult liikudes või selle pärast liikudes on Scheleri järgi vastuseis kiirele kõigele mööduvale. (Kast 1998)

Sellel, kuidas iseenda surelikkuse tunnetamist vältida püütakse, võib olla ka mitmeid enesehävituslikke erivorme. Üldpildis taanduvad need aga soovile domineerida ning tõestada oma surematust.

Moori järgi on üks tavalisi surmahirmu löömise viise suremine elamise jooksul. See on enesehävituslik käitumine laial määral: elukvaliteedi hävitamine mitmekülgse relvastusega (joomine, suitsetamine, sõltuvst tekitavad suhted, tarbijamentaliteet, lohakus). Kui elu on muudetud väärtusetuks, pole surm enam kauem hirmuäratav. (Moor 2003)

Williams näeb surmahirmu vallutamise variandina ka sadomasohhismi. Hirm abituse ees iseloomustab sadismi. Seda hirmu kompenseeritakse domineeriva käitumisega, kus surmast tehakse mittekonkureeriv hävitaja.

Kübler-Rossi järgi võivad erinevad inimgrupid alates gängidest tänavatel ja lõpetades rahvustega, kasutada oma grupi identiteeti, et kajastada oma hirmu teisi hävitades ja rünnates. Ehk polegi ka see midagi muud, kui soov surmaga silmitsi seista, sellega konkureerida ja seda ületada – tulla sellest elusana välja. (Kübler-Ross 1969: 13)

Erinevate tegevuste ja käitumismallide läbi oma surelikkuse eitamine toimib inimeste seas ühelt poolt ka seetõttu, et elu elamine ja eesmärkide täideviimine elus võib tunduda üsna eesmärgitu – kui inimene sureb, kaob nagunii kõik saavutatu.

Moori (2002) kohaselt soovib inimene leida oma kohta maailmas ja oma eskistentsi põhjust. Samal ajal ei saa ta sellega hakkama ega tajuda maailma kui tervikut või oma rolli selles – inimene peab looma personaalse tähenduse oma elule. Kui usutakse, et surm on lõpp kogu inimese eksistentsile, võib surm lõhkuda ka kogu isikliku tähenduse, mille inimene on elule andnud. Seega peab ta elama, seistes vastakuti absurdusega: peab elama nagu oleks elul tähendus ja seejuures teadma, et surm teeb selle maata. Mõningad mõtteliinid varustavad seejuurest lohutusega, aga nad võivad pidada sümbolilisi viise surma ületamise kohta üksnes jatkuks küsimusele, mis on surm. Kui elamises pole mingit surmakogemust, on uskumus, et surm on lõpp

inimese eksistentsile enam motiveeritud kui näiteks uskumus reinkarnatsiooni või elujärgsesse maailma. (Moor 2002)

Võib juhtuda, et surelikkusega seotud küsimusi püüab inimene vältida seni, kuni võimalik. Selleks, et oma surelikkusega lõpuks tegelema hakata, tuleb läheneda indiviidikeskselt. Kui ühiskonnas surelikkuse väljaütlemist, lahtimõtestamist ja sellega tegelemist asendatakse pigem käitumismallide ja suhtumustega, mille järgi elu justkui ei lõpekski, tuleb inimesel oma surelikkuse aktsepteerimiseni ise jõuda.

Kübler-Rossi järgi üritab iga inimene omal viisil edasi lükata oma surelikkusega seotud küsimused, kuni ta on sunnitud nendega silmitsi seisma. Inimene saab üksnes siis olla võimeline surelikkusega seotud uskumusi muutma, kui ta suudab alustada omaenda surma kujutlemist. Seda ei saa aga teha „massiveelina” – läbi suuremate inimhulkade korraga. Seda ei saa teha arvutite abil. Seda saab teha iga inimolend üksi. Igatüks peab ju oma surelikkusega varem või hiljem silmitsi seisma. (Kübler-Ross 1969:17)

1.2.3 Surelikkuse aktsepteerimine

Kuigi personaalse surelikkuse aktsepteerimine nõuab palju energiat ning kestab pikka aega, muudab see inimese elu teatud mõttes lihtsamaks. Selle asemel, et alateadlikult püüda tõestada oma surematust, võib inimene oma energiat panustada suhetesse ja igapäevaellu.

Moori kohaselt on personaalse surelikkuse aktsepteerimine järjekindel protsess, mis vajab tohutut hulka energiat. See vabastab meid aga oluliselt märgatavalt tuleviku ponnistustest. Me võime seda võrrelda lähedase inimese kaotamisega kaasneva kurbustundega. Läbielamata kurbus on väsitav ja raske, aga samal ajal algab suurem valikuvabadus, mis tekib rohkem energiat järgnevasse ellu. Energia, mis varem kulus surma eitamisele, mahub nüüd igapäevaellu, suhetesse ja uutesse rollidesse. (Moor 2003)

Surelikkuse aktsepteerimise protsess sarnaneb üsna suures osas erinevate leinaprotsessidega, kuna staadiumid, mis inimene oma surelikkuse aktsepteerimiseks läbi elab, on oma olemuselt üsna sarnased leinastaadiumitega.

Surelikkuse aktualiseerumisega kaasnevad hirm, viha, süütunne ja kurbus. Läbi nende tunnete liigub inimene oma surma eitamisprotsessist selle aktsepteerimisse.

Seega on tegu olulise tüüpilise leinaprotsessiga, erinedes üksnes selle poolest, et oleme harjunud leina nägema seoses kellegi teisega, kui see on kellegi surm või lahusolek temast. Surmateadlikkuse ilmnemine muudab meid juskui leinajateks, kuid surelikkus seostub antud juhul meie endaga. (Moor 2002)

Iseenda ja oma lähedaste surelikkuse aktsepteerimine on vajalik selleks, et inimene suudaks surma teema puhul ka teistele toeks olla. Kui inimene on aktsepteerinud iseenda surelikkust, on ta võimeline surmast suuremate pingutusteta rääkima või surijale isegi toeks olema.

Kübler-Ross toob välja, et oleks abiks, kui enam inimesi suudaksid surmast ja suremisest rääkida kui elule omasest osast, et nad ei kõhkleks surelikkust mainida nagu seda, kui keegi ootab last. Kui seda tehtaks tihemini, ei peaks me endalt küsima, kas patsiendiga suheldes peaks tooma selle teema üles või peaks ootama viimase võimaliku hetkeni. Üks näide sellest, kus surma aktsepteerimine on vajalik, et teistele toeks olla, puudutab näiteks arste ja ravimatult haigeid patsiente. Millal arst saab haigele ta surmast õigesti rääkida? Kõige tähtsam on seejuures arstide enda suhtumine ja võime seista silmitsi parandamatu haiguse või surmaga. Kui näiteks arsti enda elus on surelikkus suureks probleemiks ning surma nähakse kui hirmutavat, kohutavat tabuteemat, pole me kunagi võimelised seda rahulikult ja abistavalt patsiendile rääkima. Kui ei suudeta surma võtta kui meelerahu, siis kuidas saadaks oma patsientidele toeks olla? (Kübler-Ross 1969:31)

Kübler-Rossi järgi tuleks surelikkuse aktsepteerimiseks alustuseks püüda kujutleda oma surma. Võib-olla peaks seejuures tagasi tulema individuaalse inimolendi juurde ja alustama vigastamistusest (kriimudest), et katsetada kujutleda oma surma ja õppida vastakuti seisma selle traagilise, ent vältimatu sündmusega vähema mõistmatuse ja hirmuga. (Kübler-Ross 1969: 14)

Põhjused, miks esialgu võib iseenda surma kujutlemine keerukas tunduda, seisneb asjaolus, et inimestel on surma kohta mitmed arvamused ja kujutelmad. Kui surmaga seostatakse näiteks üksindust ja lõplikkust, võib püüd surma ette kujutada inimestes vastuolulisi tundeid tekitada.

Surelikkuse aktsepteerimise kohta kirjutas Kast, et armastuses on surma kohalolek tunnetatud kui moment, mis ühendab endas võimsamaid tundeid elamise kohta ja üksiolemise aistingut. Selles ei oleks üksinduse aistingut, kui elu ja surm ei seisaks kõrvuti.

Surmateadlikkuse reaalseks muutumine on enam valulik ja raske, kui visioonid surmast on kohutavalt ja paljalt talutavad. (võikad surmakirjeldused, isikustamised, uskumine, et surma ja koolnulahingute eksiteerimise vahel on seos). Mida rohkem seostub visioon surmast inimese hirmupiinadega, seda raskem on seda aktualiseerida. (Kast 1998)

Kui inimene suudab üle saada surelikkuse teadvustamisega kaasnevatest hirmudest ja negatiivsetest tunnetest, võib surma aktsepteerimine õpetada paremini mõistma ka teiste inimeste elude ning erinevate asjade lõppemist.

Surelikkuse aktsepteerimine tähendab Moori järgi elude lõppemisega nõustumist. Sellisel juhul on üleüldiselt kergem nõustuda asjade lõppemisega. Seega saab ka ülejäänud asjad elus jagada lõpetatud ja lõpetamata asjade hulka. (Moor 2003)

Samuti võib eeldada, et inimene, kui ta on suutnud aktsepteerida oma surelikkust ning oma elu lõppemist, suudab ta saavutada sisemine tasakaalus ja rahu.

Moor leiab, et tänapäeva modernsete inimeste iseloomustamisel tuleb välja tuua väline tegevus. Inimesed on orienteeritud karjäärile, edule, mugavusele jne. Kellegi kaotamisest tingitud kurbus ja inimese surelikkuse tunnetamise protsess aitavad mõlemad vähendada kontakti välispidise ja suurendada kontakti sisemaailmaga. Mõõdukas kontakti kasv sisemaailmaga omab tasakaalustavat efekti. (Moor 2003)

Kübler-Rossi kohaselt suudetaks oma surelikkust aktsepteerides saavutada üsna laia mastaabiga rahu: meie endi sisemise rahu nagu ka rahu rahvuste vahel – lihtsalt meie enda surma reaalsust aktsepteerides ja sellega silmitsi seistes. (Kübler-Ross 1969:18)

Kui inimene saab aga teadlikuks igäühe surelikkuse protsessid, võib ta rääkida oma uute võimete ja eesmärkide kasvust. (Kast 1998) Juhul, kus inimesed aga ei ole oma surma aktsepteerinud, on võimalused surma sümboliliselt ületada mängimas esmast rolli surma eitamises. Nende jaoks, kes oma surelikkust aktsepteerivad, on lisandunud väärtusi, mis võimaldavad elu laialdasemalt mõista. (Moor 2002)

1.2.4 Surmajuhtumitele reageerimine

Iseenda surelikkuse kõrval puudutab inimesi ka teiste inimeste surm. Olgu tegu siis lähedaste või pisut kaugemate tuttavatega. Kuigi sureva inimese probleemid saavad otsa, lähevad ta pere probleemid edasi. (Kübler-Ross 1969) Sestap tuleb inimestel surnud inimese kaotusest tekkinud tühimikuga toime tulla.

Lähedase inimese kaotamisel lasub inimesel ülesanne toime tulla emotsionaalsete sidemete katkestamisega, mis varem sidusid teda lahkunuga. Teatud juhtudel, kui inimene on näiteks haige või ta surm on juba pikalt ette teada, võib sidemete katkestamine toimuda enne inimese surma.

Kellegi lähedase kaotamine on alati vähemal või rohkemal määral dramaatiline. Emotsionaalsed sidemed ei murdu iseenesest, vaid vajavad läbielamist. Moori järgi võib see toimuda juba enne inimese reaalsel surma, nt raske haiguse puhul. Kindlatel asjaoludel on võib meie enda surelikkuse aktsepteerimine kulgeda kooskõlastatult. Isegi, kui see pole surmaga seotud äng, puudutab see teisi ja lähedasi, kelle heaolu sõltub inimese surmateadlikkusest. (Moor 2003)

Surma aktsepteerima hakkamine lähedase inimese surma puhul võib aga mõnda aega edasi lükkuda. Kuna inimestel on matuste korraldamise jms toimetamisega tegemist, hoitakse lähedase surma ning sellega kaasnevat esialgselt pigem alateadvuses.

Moor leiab, et surmateadlikkuse aktualiseerumine järgneb oletatavalt nõ järelaega, mil inimese meeled pole seotud teiste tegevustega. Kui lähedase inimese surm langeb väga kiiresse aega, võib selle tegelik ilmsikstulek edasi lükkuda. Kui taolist perioodi või peegeldust ei tule pikema aja jooksul, ei tule surmateadlikkus tegelikkuses ilmsiks ja lähedase inimese surm surutakse alateadvuses alla. Taoline mahasurutud sündmus võib nähtavale tulla alateadvuslikult pärast pikka perioodi. (Moor 2003)

Kübler-Rossi järgi saab paljusid lähedase surmaga seotud probleeme juba etteruttavalt vähendada neid enne pereliikme surma arutades. Kahjuks on tendents selline, et surija eest püütakse tundeid peita, näidatakse end rõõmsa näoga ning rõõmsameelsust, mis varem või hiljem murdub. (Kübler-Ross 1969:160)

Kellegi kaotamine tähendab lähedaste jaoks ühtaegu kontakti suurenemist iseendaga, kuna kadunud inimesega seostunut saab nüüd iseendaga ühildada.

Kui keegi kaotab kalli inimese, kasvab ta kontakt sisemaailmaga. Parim näide sellest on ilmselt see, et loomumadused, mis varem seostusid kadunud inimesega, tulevad meie personaalseteks võimeteks (Kast 1998).

Lähedase kaotanud inimest võivad vallata mitmed tunded. Inimene võib tunda viha, pettumust, üksindust, vastupanu või isegi ükskõiksust. Ümberkondsetel inimestel tuleks arvestada asjaoluga, et lahkunu lähedaste jaoks tuleks olemas olla. Samuti tuleks nende erinevaid emotsioone respektida. See võib aidata leinas inimesi järk-järgult juhtunuga toime tulema.

Kübler-Rossi kohaselt peaks olema inimestel, kes on kaotanud kedagi lähedast, lubatud tekkinud tundeid, näiteks nagu viha, kibestumus, meeleheide ja lihtsalt tuimus, väljendada. Paljud sugulased on mälestustesse vajunud ja juurdlevad fantaasias selle üle, mida lahkunuga rääkida, kui ta oleks veel elus. Nad mitte üksnes ei isoleeri ennast elust, vaid muudavad enda jaoks raskemaks ka reaalsusega silmitsi seismise. Mõnede jaoks on see ainus viis kaotusega toime tulla ning kui see võib-olla julm ja naeruväärne nende jaoks või vastanduv nende igapäevase mitteaktsepteerimisega. Oleks abistav mõista seda vajadust ja aidata neil eraldada end järk-järguliselt isolatsioonist. (Kübler-Ross 1969: 178)

Lähedase inimese kaotanud inimeste tundeid välja tuues ei saa välja tuua üksühest mustrit, mis kõigi puhul kehtib. Erinevaid tundeid, mis kuuluvad leina juurde, üksüheselt kaardistada ei saa. Need on inimeseti erinevad.

Hsu järgi on leina osad jagatud kümnesse faasi: šokk, emotsioonide välja valamine, depression ja üksindus, füüsiline kurnatus, paanika, süütunne, viha ja minnalaskmine, vastupanu, lootus ja reaalsusega leppimine. Harva on lein aga nii selge ja lihtne. Õpetlased ja nõustajad võivad küll erinevaid leina mustreid välja pakkuda, kuid iga inimene tunneb leina erinevana. Kahe leinaja kogetud tundetsükli ei kattu ja leinast toibumise kogemused ei ole nii lihtsalt kaardistatavad. (Hsu 2002: 21)

Üks emotsioone, mis lahkunu lähedasi saata võib, on süütunne. Süütunne selle pärast, kuidas käituti lahkunuga tema eluajal, süütunne sellepärast, miks ei osatud teatud surmajuhtumeid varakult ennetada ja ära hoida, süütunne erinevate tunnete pärast, mida inimesed leinates tundnud on.

Kübler-Rossi järgi on süütunne ilmselt üks enam piinarikkaid kaaslast surma puhul. Kui haigus diagnoositakse kui parandamatu, pereliikmed tihti küsivad endalt, kas nad olid selleks enne liiga pimedad. „Kui ma ainult oleksin ta varem arsti juurde

saatnud.” „Ma oleks pidanud muutust varem märkama ja julgustama teda abi otsima.” Taolisi muresid hoolikalt ja tähelepanelikult kuulates võime me tihti välja selgitada realistlikuma põhjuse nende süütundele. Sugulased on tihti süükoormasse sõidetud reaalse vihaste soovide tõttu surnud inimese suhtes. Kes meist poleks vihahoos öelnud, et keegi võiks ära kaduda, ära minna või maha surra? (Kübler-Ross 1969:161)

Erinevate tunnete läbi tunnetamine leinaprotsessis on vajalik. Samas võib inimene püüda püsima jääda nii öelda positiivsetesse tunnetesse, et negatiivseid tundeid vältida saaks ning neid endale tunnistama ei peaks. Lähtudes inimese suhtumisest võidakse erinevaid positiivseid emotsioone inimese reaalseks tunneteks pidadagi.

Moori järgi on selleks, et leinast läbi minna, vaja avada erinevad tunded, isegi, kui need on ebameeldivad. Tihti väga pikk ja probleemirikas leinaprotsess ning mõnesse faasi kinnijäämine võib jätta inimese ootama nõ headesse emotsioonidesse (rõõm, tundlikkus, erutus jne) ja vältida halbu emotsioone (viha, kurbus, kadedus). Taolise orientatsiooni järgi nõ häid emotsioone võidakse pidada inimese objektiivseteks tunneteks. Taoline orientatsioon on kopeeritud suure hulga erinevate lõbustavate raamatute ja filmide poolt. (Moor 2002)

Kast analüüsib ka otsa lahti saamist kurbuse faasides. Ta jõuab selgusele, et otsa lahti saamine mitte ainult ei ole tõlgendatav üksnes kui kompensatsioon – ei otsita ainult kadunud inimest vaid ka selgust. Ümbritsev maailm on õige objekt otsimiseks. (Kast 1998)

Parim, mida kõrvalseisjad lahkunu lähedaste heaks ära teha saaks, on tolereerida nende tundeid. Leinajate jaoks tuleks olemas olla, seejuures mitte pealetükkivaks muutudes. Seejuures tuleks silmas pidada, et tolereerida tuleb isegi neid tundeid, mis võivad olla suunatud isegi aitaja enda vastu.

Kübler-Rossi (1969) kohaselt tuleks lahkunu sugulastel lasta nutta ja karjuda, kui see on vajalik. Neile tuleb anda võimalus oma tundeid jagada ja tuulutada, seejuures ise kättesaadavaks jäädes. Sugulasel on pikk leinaaeg, kuni surmaga seonduvad probleemid on lahendatud. Ta vajab abi ja toetust, et kinnitada nõ halba diagnoosi veel kuid pärast pereliikme surma.

Täendusrikkaim abi, mida saadakse sugulasele, lapsele või täiskasvanule, anda, on jagada ta tundeid enne lähedase surma ja lubada tal läbi töötada oma tunded, ükskõik, kas need on ratsionaalsed või irratsionaalsed. Kui tolereerida nende viha,

isegi, kui see on suunatud aitaja, lahkunu või jumala vastu, saab aidata neil astuda suure sammu süütundeta aktsepteerimise suunas. Kui süüdistada neid julgemast mõelda selliseid sotsiaalselt vähe tolereeritud mõtteid, on laiduväärselt pikendatud nende leina, häbi ja süütunnet, mis tihti viib psüühiliste ja emotsionaalsete tervisehäireteni. (Kübler-Ross 1969: 180)

Kuigi leinaprotsessi läbitegemine või inimese jaoks olla üsna pikaajaline ja kurnav, on see inimese enda tuleviku seisukohast vajalik, kuna üksnes leinaprotsessi läbielamise kaudu on võimalik, et inimese negatiivsed tunded hakkavad leevenema.

Piiblile viidates toob Hsu välja, et leinamine on hea, sest lein aitab meil endast paremini aru saada ja oma valu välja elada. Itketakse tühjuse, surma traagika, suitsiidi, kaotuse- ja maailmavalu pärast. Ainult valu, mida on endale tunnistanud, saab hakata leevenema. (Hsu 2002: 38)

Kui leinaga tullakse toime, suudetakse kurba sündmust – lähedase surma – aktsepteerida, suudetakse juhtunuga ka nõustuda.

Täielik leinakogemus peab juhtima täielikku sündmuse aktsepteerimist. See eeldab tunnete mõistmist ja oskust tunnete ilmnemise mõistmist. (Moor 2002)

Kui inimene pole aga leinaprotsessi täielikult läbi elanud, ei saa ta lähedase surma ka aktsepteerida. Teatud olukordades võib nõ lõpetamata jäänud kurbus uuesti ilmneda ja inimeses isegi depressiooni põhjustada.

Moori järgi põhjustab lõpetamata kurbus depressiooni, mis tihti jääb leinamüsteeriumist järele. See ilmub pinnale situatsioonides, mis vähem või rohkem seostuvad otseselt lahkunuga: võõra surm, surmaastapäevad, samasse ikka jõudmine, mil inimene suri, kohad ja tegevused, mis surmaga seostuvad. (Moor 2002)

Lisaks mitmete olukordade, mis inimesele lahkunud lähedast meenutavad, ilmnemisele, võib lõpetamata kurbus osutada takistuseks inimese enda elus ja erinevates suhetes.

Kasti järgi võib lõpetamata kurbus osutada takistuseks uute suhete loomisel, olla ebapiisavaks asendussuhteks katsetes „kaitsta” kadunut, kohaneda kadunu elustiiliga; samuti ei pruugi see sobitada leinaga, võib põhjustada erinevaid psühhosomaatilisi haigusi ja ekstreemjuhtudel ka suitsiide. Armastatud inimese kaotamise omaksvõtmine lõpetab aga kurbuse. Oluline komponent selles on ära tunda tähtis punkt surma sündmuses. (Kast 1998)

Ajaks, mil saadakse läbida erinevad leinafaasid alates meie surelikkuse eitamisega ja lõpetades selle aktsepteerimisega, võib kuluda üle mitme aasta.

1.2.5 Leina staadiumid Kübler-Rossi järgi

Lainaprotsessis läbivad erinevad inimesed erinevaid emotsioone. Kuigi erinevad emotsioonid ning emotsioonide järjekord võivad olla individikeskselt erinevad, saab Kübler-Rossi järgi välja tuua kõige tavalisema järjekorra leinaprotsessis: eitamine, viha, kauplemine masendus ja leppimine.

Eitamine on tavaliselt ajutine kaitse, mis varsti asendub osalise leppimisega. Kinnitatud eitamine ei too alati kasvavat distressi. Kui surevad inimesed on valmis rääkima, siis nad avanevad ja jagavad oma üksindustunnet, mõnikord sõnade, mõnikord väikese žestiga või mittesõnalise kommunikatsiooni abil.

Kui esimene eitamise tase ei saa kesta enam kauem, siis asendub see tunnetega nagu viha, raev, kadedus ja pahameel. Loogiline küsimus, mis järgmisena tuleb, on: „Miks mina?” Esimene reaktsioon katastroofilistele uudistele on, et „Ei, see pole tõsi, ei, see ei saa minuga juhtuda.” See annab aga võimaluse uueks reaktsiooniks, kui see lõpuks meieni jõuab. „Oh, jaa, see olingi mina, see polnud viga.”

Probleem on aga ka selles, et paljud inimesed panevad end surija olukorda ja imestavad, kust see viha küll tulla võib. Võidakse saada vihaseks, kui kõik elu tegevused olid nurjatud nii varajaselt, kui kõik ehitised, mida oldi alustatud, jäävad lõpetamata või saavad lõpetatud kellegi teise poolt; kui on kõrvale pandud raskesti säästetud raha, et nautida mõned aastad puhkust, reise ja hobisid jne.

Kui inimesed pole olnud võimelised silmitsi seisma kurbade faktidega esimeses perioodis ja olnud vihased inimeste ja jumala peale teises faasis, siis võib-olla püütakse suuta saavutada teatud nõustumise abil, mis võib ajapikendust anda saatuslikule juhtumile, kolmandas faasis. „Kui Jumal on otsustanud meid siit maapealt võtta ja ta ei reageeri mu vihasele palvele, siis võib-olla on ta soosivam, kui ma küsin ilusasti.“ Inimesed on lähedalt kokku puutunud sellise reaktsiooniga, kui nad on oma lapse esimese küsimise peale midagi keelanud. Lapsed ei pruugi aktsepteerida meie „Ei-d”, kui nad soovivad veeta öö sõbra pool. Nad võivad saada vihaseks ja jalgu trampida. Nad võivad lukustada end elutuppa ja ajutiselt väljendada oma viha meid tagasi lükates. Kuid neil võivad olla ka teistsugused mõtted. Nad võivad kasutada teistsugust lähenemist. Nad võivad välja tulla lõpptulemuslikult, vabatahtlikult teha kodutöid, mida meil muidu pole õnnestunud tegema sundida ning öelda „Kui ma olen terve nädala väga tubli ja pesen igal õhtul nõusid, kas sa siis lubad mul minna?” Looduslikuga on siin õhuke vahe: vanem võib tehingut

aktsepteerida ning laps võib saada selle, millele alguses ei öeldi. Surma puhul aga see nii ei toimi.

Algne reaktsioon kurva inimese peale on tavaliselt püüd teda rõõmustada, rääkida talle, et ta ei vaataks elu nii karmilt või lootusetult. Kui aga depression on tööriist selleks, et ette valmistada eelolevaks kõikide armastatud asjade kaotuseks, siis julgustused ja julgustused ei ole nii paljuütlevad. Patsient ei ole julgustatud vaatama asjade helgemat poolt, kui see näitab, et ta ei peaks mõtlema eelseisvale surmale. See võib olla vastunäidustatud öelda talle, et ta poleks kurb, kui kõik on üht lähedast inimest kaotades kohutavalt kurvad.

Kui inimesed läbivad perioode, mis seonduvad sellega, et nad seisavad vastakuti traagilise uudisega, kaitsemehhanismid psühholoogilistes terminates, lõhkumismehhanismid, saamaks kokkuleppele äärmuslikult raskete situatsioonidega jms võivad kesta erinevaid ajaperioode ning asendada üksteist või eksisteerida kõrvuti. Üks asi läheb aga tavaliselt läbi nende erinevate perioodide. See on lootus.

Eitamise, hirmu, viha, süütunde ja kurbuse aktsepteerimine – see on Kübler-Rossi järgi kõige tavalisem järjekord leinaprotsessis. Muidugi ei pea need juhtuma täpselt fikseeritud lineaarses jadas. Mõnel juhul võib viha tulla kohe kui surmateadlikkus on aktualiseerunud. Samas see ei välista hirmu hilisemat esiletulekut. Tihti puudub süütunde faas täielikult. Leinafaaside jada sõltub ilmselt situatiivsetest faktoritest, mis tähistavad surmateadlikkust ja isiku psühholoogilist kvaliteeti. (Kübler-Ross 1969)

1.3 Üldised eetilised tõekspidamised surma kajastamisel meedias

Ajakirjanikel tuleb oma töös lähtuda mitmetest asjaoludest. Ühelt poolt on oluline loo uudisväärtus ning huvi tekitamine lugejates, teisalt tuleb arvestada nii toimetuse kui ka nende inimeste huve, keda lugu otseselt puudutada võib. Et surmakajastuste puhul on tegu väga delikaatse teemaga, tuleb ajakirjanikul tähelepanu pöörata erinevatele aspektidele, mis uudisloo või reportaaži koostamise või avaldamisega tekkida võivad.

Eesti ajakirjanduseetika koodeksi punkt 1.5 ütleb, et „Ajakirjandus ei tohi oma tegevusega kellelegi tekitada põhjendamatuid kannatusi, veendumata, et avalikkusel on tõesti vaja seda informatsiooni teada.”

Surma teema delikaatsust arvesse võttes ei saa mööda vaadata erinevatest eetilistest normidest ja vaatenurkadest, mis puudutavad nii ajakirjaniku professiooni, toimetust, loo allikaid kui ka meediapublikut. Nii loo allikateks kui ka meediapublikuks, kes konkreetset lugu loevad, võivad olla ka surnud inimesega lähedalt seotud inimesed.

1.3.1 Ajakirjaniku eetika

Tartu Ülikooli eetikakeskuse kodulehe andmetel tegeleb ajakirjaniku eetika ajakirjaniku professiooniga seotud eetiliste normidega. Ajakirjaniku eetika põhiküsimus on, milliseid eetilisi norme ja väärtusi ajakirjanik oma töös peaks järgima. (TÜ eetikakeskus)

Eesti ajakirjanduseetika koodeksi punkti 1.4 põhjal vastutab ajakirjanik oma sõnade ja loomingu eest.

Et ajakirjaniku roll avaliku arvamuse kujundamisel on suur, tuleb ajakirjanikul erinevaid teemasid kajastades pöörata tähelepanu sellele, mida, kas ja kuidas kirja panna. Et teatud surmajuhtumite puhul on oht teha loo avaldamisega haiget lahkunu lähedastele, tuleb näiteks enesetappude ja enesetapukatsete uudisväärtust tõsiselt kaaluda. (Eesti ajakirjanduseetika koodeks punkt 4.5)

Eetikakeskuse veebilehekülje järgi on ajakirjaniku ülesanne panna tähele, milliseid väärtusi ta edasi annab ja rõhutab, näiteks, millest ja kuidas kirjutada: kas kirjutada skandaalimaiguline kõmulugu, mis võib suurendada lugejate huvi väljaande vastu, rääkimata majanduslikult tulust, või mõni mitte nii sensatsioonilisel teemal artikkel, mis võiks aidata edendada mitmete inimgruppide huve pikemas perspektiivis. (TÜ eetikakeskus)

Lisaks asjaolule, et ajakirjanik ei tohiks oma lugudega kellelegi põhjendamatuid kannatusi tekitada, ei saa mööda vaadata ka asjaolust, et lood peavad põhinema faktidel ja olema tõesed.

Tartu Ülikooli eetikakeskuse kodulehekülje järgi on ajakirjanduse ideaal tõe edastamine ja vahendamine. „Vahetu suhtlemisega võrreldes seisneb meedia eripära

selles, et eemal asuvad ja kultuuriliselt erinevad vaatajad-kuulajad võivad meedia edastatavat informatsiooni tõlgendada erinevalt. Tõerääkimine ei eelda sellises olukorras enam üksnes häid moraalseid omadusi nagu ausus, vaid ka oskust tõe ära tunda ja võimalikult väheste moonutustega edasi anda.” (TÜ eetikakeskus; Patterson, P; Wilkins, L. (eds). *Media ethics: issues & cases*. Boston (etc): McGraw Hill, 2005)

1.3.2 Eetilised tõekspidamised allikate kasutamisel

Surmateemaliste nagu ka kõigi teiste lugude puhul tuleb ajakirjanikul pöörata tähelepanu allikate valikule ning nende kasutamisele loos. Ühelt poolt on ajakirjaniku ülesandeks leida usaldusväärseid allikaid, teisalt peab ka ajakirjanik ise olema allikate jaoks usaldusväärne ning vajadusel kaitsma oma allikaid.

Võib juhtuda, et näiteks surmateemalise loo allikaks satub inimene, kel pole kogemust ei meediaga suhtlemisel ega pruugi olla täpset arusaama ka selle kohta, mida meediaga suhtlemine endaga kaasa võib tuua. Eesti ajakirjanduseetika koodeksi punkt 3.2 ütleb, et „Ajakirjanik ei või kuritarvitada meediaga suhtlemisel kogenematuid inimesi. Enne vestlust selgitatakse räägitu võimalikke tagajärgi.”

Lisaks allika kogenematusse võib eeskätt surma või muudel kriitilistel teemadel erinevate allikatega suhtlemisel ilmned ka muid eetilisi või protseduurilisi probleeme.

Uguri järgi võivad need olla näitaks inimliku kannatuse eksponeerimine isiku täie teadlikkuseta, kriisireaktsiooni (eriti šoki) ärakasutamine, pääste- ja uurimisprotseduuride ärakasutamine, pääste- ja uurimisprotseduuride takistamine, sh mälupiltide mõjutamine; inimliku kannatuse eksponeerimine kommentaariumidele; vastutuse probleem ja sekkumine valdkondades, milles puudub pädevus (nt meditsiin) (Ugur 2009).

Eraldi tuleks ära märkida ka laste kasutamine allikatena. Ajakirjanduseetika koodeksi punkti 3.6 järgi tuleb lapsi üldjuhul intervjuuerida või temast ülesvõtteid teha lapsevanema või lapse eest vastutava isiku juuresolekul või nõusolekul. (Eesti ajakirjanduseetika koodeks punkt 3.6)

Samuti tuleb allikate valikul ja loo avaldamisel silmas pidada, et ei seataks ohtu inimeste privaatsust. Ajakirjaniku ülesandeks jääb otsustada, mida, kuidas ja mil määral avaldada.

„Sündmuse kajastamine avalikus kanalis seab ohtu nii allikate kui ka muude osalenud inimeste privaatsuse. Ajakirjaniku vastutusrikas ülesanne on otsustada, kui täpselt avaldada (ka delikaatseid) isikuandmeid ja millal on osalejate eraelu uurimine õigustatud. Tuleb selgusele jõuda, kas tegevust juhib avalik huvi või sensatsioonihimu.” (TÜ eetikakeskus)

1.4 Surmateemaliste lugude kirjutamine

Surma teema kui selline on tänapäeva meedias saanud üheks teemaks, mida ikka kajastatakse. Uudiskünnise võivad ületada erinevate põhjustega surmajuhtumid.

Kitchi ja Hume järgi on surm saanud meedias üheks esilekerkivaks teemaks nii rahvusvahelisel kui ka lokaalsel tasandil. Kajastatakse nii neid juhtumeid, kus inimesed said surma autoõnnetustes kui ka neid juhtumeid, kus inimesed on hukkunud sõdades, tornaadodes, tööõnnetustes või muul viisil. (Kitch & Hume 2008)

Kuigi meediale võidakse ette heita, et see kajastab liigseid surmajuhtumeid ja toob avalikkuse ette leinavaid perekondi ning nende tundeid, võivad need samas anda ka inimestele lootust. Viidates asjaolule, et rasketel aegadel võivad inimesed näidata üksteise suhtes üles enam hoolivust, tõi Rich välja, et nii on see ka surmateemaliste lugude puhul. Inimesed tahavad teada, kuidas teised tragöödiaga toime tulevad. Samuti seda, kuidas tulla toime näiteks kaugemate tuttavate või naabritega juhtunud õnnetustega. (Rich 1999)

Surmadest kirjutamine või surmateemaliste lugude lugemine võib inimeste jaoks ka muul moel huvitav olla. Ühelt poolt põhjustab seda surmade alatine ootamatus, teisalt aga jõulisus.

Kitchi ja Hume järgi on kõik surmad ootamatud isegi siis, kui need on pikalt ette teada (nt rasked haigused). Juba juhuslik ja jõuline elukaotus näiteks loodusõnnetuse käigus paistab olevat eriti huvipakkuv. (Kitch & Hume 2008)

Surmateemaliste lugude kajastamise puhul on võetud aluseks erinevaid vaateid, norme ja asjaolusid, mis lugudes ilmnevad. Kõne all olevad aspektid võivad puudutada nii surijat ennast, ühiskonda (tähtsate ametnike puhul) kui ka surmajuhtumi või surma põhjuste kirjeldamist (õnnetused, looduskatastroofid). Erinevatest asjaoludest lähtudes võidakse inimestes tekitada nõ kohaoleku tunnet ja esile kutsuda emotsioone, mis kaasnevad valulise sündmuse puhul.

Barnhurst & Nerone (2001) järgi võib ajakirjanik võtta eesmärgiks kirjeldada üsndmusi nii, et lugejad saaksid panna end sündmuskohale, kajastades asju nii, nagu ajakirjanik arvab lugejat köitvat. Samuti võidi püüda märgatavte detailide abil edasi anda emotsioonide mõju. Seda kõike eeskätt reportaažide puhul. (Barnhurst & Nerone 2001: 144)

Teisalt on surmateemalistes lugudes surnud inimestest kirjutatud kui ohvritest. Tähelepanu on pööratud nende headele omadustele, elu jooksul korda saadetule jms. Kui inimene on hukkunud traagiliselt on surmateemalistes lugudes kirjeldatud teda kui kangelast.

Kitchi & Hume järgi, kui surmauudised tõusid teemadeks, alustas press kooskõlastama jõupingutusi, et mäletada inimesi rohkem kui ohvreid. Kõik taolised lood olid struktureeritud nagu tüüpilised ajalehe järelhüüded: töösaavutuste meenutamine, suhted, hobid ja perekond, ja fokuseeriti, kui ainult napisõnaliselt, lahkunu loomuomadusi. Lood surmast ja katastroofi hävitustöö tulemustest olid punktueteeritud kui lood kangelaslikkusest ja meenutustest elu kaotanute kohta. Taolised mälestused tugevdasid ühiskonda, abistades sündmuskohta taastada. (Kitch & Hume 2008: 12; 13)

Teatav skeem on aga olnud ka üldsusele tuntud inimeste surmajuhtumite kajastamisel. Näiteks ühiskondlikult olulisel positsioonil töötavate inimeste (nt president) surmajuhtum või lisaks lahkunu lähedastele mõjutada ka suuremat hulka teisi inimesi. Barnhurst & Nerone tõid seejuures välja ka asjaolu, et kui muude surmajuhtumite puhul võidakse reportaažides asju kirjeldada ka siis, kui neid tegelikult ise nähtud pole, siis näiteks presidentide surmajuhtumite puhul on teema niivõrd oluline, et faktidega liialdada või eksida ei tohi.

Taoliste surmajuhtumite puhul järgneb sündmuse kajastamine standartses lugude reas. Iga surm, kas siis mõrva tagajärjel või loomulikult teel, omab samaseid jooni: leinav lesk, arstide tiim, kabinet, järeltulijad. Igaüks neist paneb läbi sammuma sarnast teekonda: järeltulija vanne, üksikasjalikult kirjeldatud matus, viimsesse puhkepaia viimine. Iga surm motiveerib minevikku peegeldama, näiteks surnud presidendi karjääri ja varasemate presidentide surmasid nagu ka ootusärevust isiklike ja riiklike muutuste ees. Võib öelda, et presidendi surm on šokeeriv ja muserdav. See sünnib ajakirjanduse epitsentris, tuues ilmsiks kõiksugu hirmud ja kahtlused ühiskonna turvalisuse ja riigi jätkumise osas. See aga nõuab ajakirjanikelt tõsidust ja põhjalikkust, kui nad jäädvustavad igat detaili nii usaldusväärselt kui võimalik,

täielikku teadlikkust oma rollist ajaloos. Antud sündmusele järgnevad järjepidevad dramaatilised pildid. (Barnhurst & Nerone 2001: 143)

Surma teemasid kajastades on lugude aspektidena välja toodud ka jumala mõju ja saatust, mis juhtkui kui kahekordistab surma õudust, surija kangelaslikkust, üleelamisi jms. (Kitch & Hume 2008: 15) Samuti on surma kajastamine kui võrreldamatu moment kaaluda ajakirjanduse tähendusi, eesmärgi ja definitsioone. (Barnhurst & Nerone 2001: 143)

1.5 Põhilised küsimused, mis tekivad ajakirjanikel surma teemat kajastades

Muude teemade kõrval tuleb ajakirjanikel ette ka olukordi, kus tuleb kajastada surmajuhtumeid. Et Eesti kultuuriruumis tähendab surm lõppu, on selle kajastamine ajakirjaniku jaoks raske. Samuti on raske suhelda surmateemaliste lugude allikatega.

Carole Rich on raamatus „Writing and Reporting News. A coaching method” toonud välja põhilised küsimused ja vastused, mis tekivad ajakirjanikel surma kajastamisele mõeldes. Küsimuste kokkupanemise lauseks on võetud nn „klassiruumi harjutus”, kus tudengid on jagatud kolme-neljaliikmelistesse rühmadesse. Igaüks on kirja pannud kõik oma hirmud ja mured, mis seonduvad leinavata inimeste intervjuerimisega. Seejärel on läbi arutatud intervjuerimistehnikaid, mida saab taolistes olukordades kasutada. Alljärgnevalt on välja toodud küsimused ja nende vastusteks antud soovitused, millel antud ülesande puhul enim peatunud on:

Mida teha, kui inimene on ajakirjaniku pikalt saatnud? Võib helistada tagasi ja öelda, et sind katkestati. Võib aga ka unustada kogu intervjuu ning helistada kellelegi teisele. Ei pruugi helistada inimesele, kes on suurimas valus. Kui oled aga sündmuspaigal ja inimene ei taha rääkida, tasuks anda talle oma visiitkaart või kontaktnumber ja pakkuda välja võimalus rääkida mõnel teisel päeval.

Mis küsimusi küsida? Ära küsi „Mida sa tunned oma poja surma suhtes?” Ilmselt tunneb inimene ennast kohutavalt. Sa võid selle asemel küsida küsimusi selle kohta, milline see inimene oli, biograafilisi küsimusi. Mida see inimene tegi või kuhu ta suundus, kui õnnetus juhtus. Seejärel võid sa küsida mälestusi, mis inimesega seonduvad.

Mis on esimene asi, mida ma võiksin öelda? Tutvusta ennast ja avalda oma eesmärk. Samuti võid sa avaldada kaastunnet.

Mis saab, kui ma hakkab nutma? Sa võid olla empaatiline ja isegi paar pisarat valada. Püüa mitte nutma puhkeda. Aga ole aus. Ära valeta oma emotsioonidega.

Mis saab, kui inimene, keda ma intervjuerin, hakkab nutma? Lõpeta intervjuu ja küsi inimeselt, keda sa intervjuerid, kas võiksid talle tuua klaasi vett või pabertaskurätiku või lihtsalt olla hetkeks wait. Samuti võid sa küsida, kas inimene eelistab, et sa tuled tagasi mõnel teisel korral, sõltuvalt situatsiooni tõsidusest.

Mis saab, kui ma ütlen kogemata midagi tundetut? Vabanda.

Miks ma pean inimesi leinaajal intervjuerima? Sest seda tüüpi lood muudavad uudissündmuse reaalsete lugejate jaoks märksa paljutähenduslikumaks, kuna inimesed on seotud teiste inimestega, mitte ähmase üldsusega. Pea meeles, et mõne Inimese jaoks on oma valust rääkimine üheks katarsise vormiks. Teiste jaoks on lein aga väga isiklik mure. Seega mõned inimesed räägivad sinuga ja mõned mitte. Austa nende vajadusi. Sa ei saa igat lugu, eriti siis, kui tele- ja leheajakirjanikud on nendega juba rääkinud. Aga need lood, kellega sa oled saanud rääkida, võivad olla suurepäraseks. (Rich 1999: 471)

1.6 Mida tasuks surma kajastades silmas pidada

Surma teemasid kajastades tuleks ajakirjanikel lisaks eetilistele tõekspidamistele tähelepanu pöörata nii enda kui ka loo allikate tunnetele. Ajakirjanikele endile on surmade kajastamine keerukas ühelt poolt just seetõttu, et arvatakse, et ei osata leinavate inimestega suhelda ning tehakse neile haiget.

Rich esitab küsimuse, mida teeks ajakirjanikud hea meelega, kui hulk inimesi on surma saanud ning toimetaja nõuab, et reporter helistaks hukkunute lähedastele, et saada loo jaoks biograafilist materjali ja reaktsioone: Lahkuks töölt? Nutaks? Jääks haigeks? Paljud ajakirjanikud võivad tunda, et nad sooviks teha kõike kolme. On aga olemas mõningad õrnad viisid leina kajastamiseks. Näiteks kui The Seattle Timesi vanemtoimetaja Jacqui Banaszynuki, kes on teinud hulga leina sisaldavaid lugusid, kirjutab tragöödiast, ütleb ta tihti inimestele, keda ta intervjuerib, et kui intervjuu lõpus ei meeldi neile viis, kuidas nad end väljendanud on, annab ta neile oma

märkmed ega kirjuta midagi. Väidetavalt pole keegi pärast intervjuud loost keeldunud. (Rich 1999: 470)

Seega on surma teemat ja inimeste leina kajastades oluline see, kuidas surmateemalise loo allikatele läheneda. Tähtis on see, kuidas alustada vestlust ning mida esimeste asjadena küsida.

The Associated Pressi ajakirjanik Tad Bartimus ei helistanud surma teema puhul korraga lahkunu lähedastele. Selle asemel helistas ta surnud inimese perele mõned nädalad hiljem ja ütles, et ta soovib teha lugu, kuna arvab, et tõelist lugu pole juhtunu kohta veel räägitud. Pere jäi nõusse. Bartimus ei küsinud vanematelt, mida nad tunnevad. Kui inimene on kaotanud kolm poega, on vastus üsna ilmne. Selle asemel keskendus ta sellele, kuidas ümberkondsed reageerisid ja millised olid vanemate mälestused oma lastest. Samuti tuleb ta sõnul surmast kirjutamise puhul suhtuda lahkunu perekonda nagu enda omasse. (Rich 1999: 479)

Et lisaks allikatega suhtlemisele saada ka muu sündmuste kirjeldamise osas head lugu, peab oskama ära märkida ümbritsevaid detaile nii, et need lugeja jaoks köitvad tunduksid.

Rich tõi välja, et head kirjutajad peavad eeskätt olema head reporterid. Head reporterid aga näitavad ja räägivad ja märgivad ära detaile nende kogu ulatuses: nähtavus, hää, lõhn ja harvem ka maitse jua käegakatsutav. Vaatlus ei pea olema limiteeritud tragöödiate ja sünge elupoole puhul. Sa saad kasutada vaatluse jõudu igas loos – alates tulekahjust ja lõpetades laadaga. (Rich 1999: 84)

Kuna ajakirjanikud ise tihti peale surmahetkel sündmuste keskmesse ei satu, peavad nad ka reportaažide puhul vahetuma emotsiooni saamiseks kasutama sündmusega otseselt kokku puutunud allikaid. Samuti võib ajakirjanikel surma kajastamist takistada asjaolu, et teemat ei tajuta psüühiliselt.

Barnhurst & Nerone järgi ei pruugi psüühiline eemalolek ajakirjanikel lasta kajastada sündmusi nii, et püütaks taasluua nõo surivooditseen sama dramaatiliselt, kui seda jutustasid esmased allikad. Seega peavad nad (ajakirjanikud) detailide osas teistele lootma. (Barnhurst & Nerone 2001: 149 – 150)

Erinevaid aspekte kokku võttes tuleb ajakirjanikel surmateemalist lugu kajastades pöörata tähelepanu nii allikatele, taustakirjeldustele kui ka sõnastusele. On oluline, et ajakirjanik ei muudaks oma loo avaldamise või loo tegemisega kannatajate olukorda veelgi hullemaks.

Uguri järgi võiks kriiside kajastamisel meedias lähtuda järgnevatest asjaoludest: kasutada üldkeele sõnavara ning võimalusel vältida oskussõnu; vältimatult vajalikud oskussõnad defineerida; mitte kasutada šokis olevaid allikaid; võimaldada allikatel tekstiga tutvuda (seda ka juhul, kui avaldamine seetõttu viibib); mitte esitada ühe allika antud infot absoluutsena; tsitaate kasutada ettevaatlikult; mitte identifitseerida neid, keda pole tingimata tarvis ja seda ka teleekraanil; mitte tekitada täiendavat kriisi. (Ugur 2009)

2. Uurimisküsimused ja metoodika

Antud bakalaureusetöö uurimuse osa on jaotatud kahte ossa. Ühes neist, kvantitatiivses analüüsi osas kirjeldatakse, kuidas kajastatakse surma trükimeedias. Uurimuse teises, intervjuude osas pööratakse tähelepanu sellele, millised mõttemallid ja tegurid mõjutavad ajakirjanikku surmast kirjutamisel. Töös püütakse anda vastus küsimusele, kuidas mõjutab surma kajastamine ajakirjanikku ennast.

Uurimuse intervjuu osa uurimisküsimuste põhjal on püütud välja selgitada, mis mõjutab ajakirjanikke surmateemaliste lugude kirjutamisel, millest ajakirjanikud surmateemalisi lugusid tehes lähtuda püüavad, milliseid emotsioone surma kajastamine tekitab ning mida püütakse surmast kirjutades lugejatele edasi anda.

2.1 Uurimisküsimused ja hüpoteesid

Töö kummagi osa uurimisküsimused ja hüpoteesid on alljärgnevalt välja toodud:

Töö uurimisküsimused on järgmised:

1. Kuidas kirjutatakse surmast Eesti trükimeedias?

a) Kas surmateemaliste lugude allikatena kasutatakse lahkunu pereliikmeid, sõpru või ametkondade esindajaid?

b) Kas surmakajastustes pööratakse tähelepanu sündmuse faktilisele poolele või emotsioonidele ja mälestustele?

2. Mis mõjutab ajakirjanikke surmateemaliste lugude kirjutamisel?

a) Millest ajakirjanikud surmast kirjutamisel lähtuda püüavad?

b) Milliseid emotsioone see neis tekitab?

c) Mida püüavad ajakirjanikud surmast kirjutades lugejatele edasi anda?

Töö hüpoteesid on aga järgnevad:

1. Ajakirjanikud väldivad oma lugudes sõna „surm” ning kasutavad selle asemel metafoore, kuna sõna „surm” väljaütlemine on raske.

2. Ajakirjanikud eelistavad surmateemaliste lugude allikatena lahkunu sõpru-tuttavaid surnud inimese pereliikmetele, kuna ei taha neile haiget teha.
3. Ajakirjanikud eelistavad surnud inimeste sõpru ja tuttavaid kui allikaid ametiisikutele, kuna see lisab lugudele inimlikku aspekti.
4. Surma teemadel kirjutamine mõjutab ka ajakirjanikku ennast
5. Surma kajastamine paneb ajakirjanikku mõtlema ka iseenda ja oma lähedaste surelikkuse peale

2.2. Uurimuse kvantitatiivse analüüsi osa

Uurimuse kvantitatiivse analüüsi osas on autor surmateemalisi uudislugusid kodeerides püüdnud jõuda järeldusele, kuidas kajastatakse surma trükimeedias: millised on lugude sisulised tunnused, keda kasutatakse surmateemaliste lugude allikatena ning millele antud teemal tehtud lugudes tähelepanu pööratakse.

2.2.1 Uurimuse kvantitatiivse analüüsiosa valim

Kvantitatiivse analüüsi osa üldkogumisse kuulusid Eesti Päevalehes, Postimehes ja Õhtulehes ajavahemikus 15. oktoober – 27. november ilmunud surmajuhtumeid puudutavad uudislood ja uudisreportaažid. Postimehe, Eesti Päevalehe ja Õhtulehe lood said üldkogumiks valitud seetõttu, et antud lehtede näol on tegu kolme kõige suurema tiraažiga päevalehega Eestis, mille sihtgrupp on üsna laialdane. Tegu pole väikse ja spetsiifilise osaga elanikkonnast. Vastav ajavahemik, millest surmateemalisi lugusid kodeerimiseks võeti, pandi paika seeläbi, et autor lehitses kolme mainitud väljaande paberlehti alates novembri viimastest päevadest (see töö tehti ära novembri lõpus) kuni ettepoole. Võttes aluseks, et igast väljaandest saaks kodeerimisse võtta vähemalt kümme lugu, pani autor ajavahemiku alguse paika selle väljaande järgi, kus oli ilmunud kõige vähem lugusid. See on ka põhjuseks, miks erinevatest väljaannetest valimisse võetud lugude arv on erinev. Autor pidas oluliseks võtta kõikidest lehtedest lood samast ajavahemikust, kuna nii kattuvad mitmed surmajuhtumite kajastused väljaannete lõikes.

Tekstid valiti üldkogumisse kõne all olevate ajalehtede paberväljaannetest. Võib eeldada, et trükkis ilmunud lood on paremini läbi töötatud ning tegu pole nõ nuppudega, mis põgusa informatsiooni saamise järel ajalehe veebiküljele üles on

pandud. Näiteks sisaldavad ajalehtede *online*-lehed lugusid, mis põhinevad üksnes politsei pressiinfol või sisaldavad viidet üksnes teisele väljaandele. Samuti on ajalehti üksipulgi läbi lehitsedes surmateemalisi lugusid hõlpsam leida, kui ajalehtede neid ajalehtede *online*-väljaannetes erinevate otsisõnade abil otsides. Kuna, nagu ka uurimuse tulemused hiljem tõestasid, kasutatakse surmateemaliste lugude pealkirjades tihti eufemisme või ümberütlemisi, mistõttu, ei õnnestuks kõiki surmateemalisi lugusid leida, kui panna lehe veebiväljaande otsingusse sõnad „surm” või „suri”.

Paberväljaannetes ilmunud lugudest on ajalehti lehitsedes välja valitud need lood, mis räägivad Eesti kodanike või Eestis elavate inimes(t)e surmast. Lood, milles kirjutati mitte-eestlaste või välismaal elavate inimeste surmast, jäid välja, kuna need olid põgusad kajastused, mis põhinesid eeskätt välismeedia informatsioonil ega puudutanud otseselt ka Eesti lugejaskonda.

Kodeerimisest jäeti välja ka lehtedes ilmunud lühimeenutused Eestis tuntud inimeste kohta, keda surmajärgselt meenutati. Need jäid valimist välja, kuna tegu oli paari-kolme lause pikkuste lühimeenutustega, mis jäid loo sisu kontekstist välja ning „illustreerisid” põhiteksti. Samuti jäeti valimist kõrvale matusekuulutused. Kuigi viimasena mainitud annavad koos surmateemaliste lugudega ajalehtedes edasi informatsiooni kellegi surma kohta, ei puuduta matusekuulutused otseselt ajakirjanikku ega nõua ajakirjanikult allikatega suhtlemist või teema lahkamist.

Samuti oli lugude valimisse pääsemise kriteeriumiks see, et seal oleks kasutatud vähemalt ühte allikat lisaks politsei pressiinfolle.

Kokku on analüüsimiseks võetud 52 lugu. Neist 13 ilmusid Eesti Päevalehes, 18 Postimehes ja 21 Õhtulehes. Töös kasutatud lugude viited on kättesaadavad Lisas 1.

2.3 Meetodi kirjeldus

2.3.1 Metoodika

Uurimuse kvantitatiivse analüüsi osas on uurimisküsimustele vastuste saamiseks kasutatud kontentanalüüsi meetodi, milles on kombineeritud kvantitatiivset sisuanalüüsi kvalitatiivsega.

Ainult kvantitatiivse sisuanalüüsi rakendamisel peab uurija teadma täpselt, mida ta soovib uurida, millistele küsimustele vastust saada. Kvantitatiivne ehk standardiseeritud sisuanalüüs on väga direktiivne meetod: ta annab vastused

küsimustele, mis on püstitatud. Ta ei paku võimalusi ideid arendada ja sügavale tekstide „sisse vaadata”. (Vihalemm 2001)

Sageli toob kvantitatiivne sisuanalüüs välja mingid aspektid, mida oleks vaja täpsustada, tõstatab küsimuse „miks?”. Üldisest ülevaatlisest analüüsist võrsunud kindlate, fokusseeritud küsimuste puhul on mõttekas jätkata uuringut kvalitatiivse teksti sisuanalüüsiga. (---) Kvalitatiivne tekstide sisuanalüüs tähendabki materjali struktureerimist, variatiivsuse kirjeldamist ning üldistuste tegemist, tuginedes üksikkoodide või nende omavahelisel kombinatsioonil saadud konstruktsioonide/tüüpide alla koondatud tekstilõikude interpretatsioonile. (Vihalemm 2001)

Et surmateemalistes kajastustes leidub tunnuseid, mis on hulga, esinemissageduse jms kaudu mõõdetavad kui ka inimeste kogemustele, tunnetele ja olemuslikkusele viitavad, otsustaski autor kasutada kategooriatest lähtuvat kvantitatiivset ja mittesekkuvat kvalitatiivset analüüsimeetodit.

2.3.3 Lugude tunnuste kodeerimisprotsess

Analüüsiühikuna on lugude kodeerimisel loendamisühikuks üks lugu. Analüüsi alla on võetud üksnes loo tekst selle juurde kuuluvate illustreerivate materjalideta.

Kvantitatiivse analüüsi kategooriad on moodustatud kolmes blokis: lugude tunnused, lugude sisulised omadused, autori hoiakud. Kokku on moodustatud 25 alamkategooriat.

Alamkategooriate arv on tunnusesti varieeruv. (Kvantitatiivse analüüsi kodeerimisjuhend Lisas 2)

Vihalemma järgi on koodid kokkuleppelised kategooriad (labels), mis võtavad üldistavalt kokku tekstides hajali oleva teabe. (Vihalemm 2001)

Esimese kategooria – lugude tunnused – moodustamisel on jälgitud, et tekste vastavate tunnuste abil hiljem võimalik identifitseerida oleks. Lugude sisuliste omaduste kategoorias on tähelepanu pööratud inimestele, kelle surmast kirjutatakse, loo allikatele, loo sõnavarale, surma põhjustele ning rõhuasetusele loos. Autori hoiakute osas jälgitakse loo tonaalsust, autori emotsionaalset hoiakut ja suhtumist surma.

Kodeerimisjuhendit koostades nummerdas kõik erinevad kategooriad ja alakategooriad, püüdes iga kategooria puhul eraldi välja tuua peamised näitajad surmateemaliste lugude puhul. Samuti lisas ta kategooriate juurde variandi „muu”, et võimaldada ühese nimetaja alla koondada näitajad, mis üksikutes lugudes ilmnemiseid. Variandi „muu” puhul kirjutas autor kodeerimistabelisse juurde ka, mida „muu” all konkreetse loo puhul silmas on peetud.

Lugusid kodeerides töötas autor kõik valimisse võetud lood üksipulgi läbi, leidmaks, millisele kodeerimisjuhendis väljatoodud tunnusele teatud loo aspekt täpsemalt vastab.

Kui kodeerimise käigus tekkis küsimus, millise välja pakutud näitaja alla lugu käib (sobis kahe sarnase välja pakutud näitajaga), on autor endale esitanud küsimuse, millise väljapakutud näitajaga lugu eeskätt seostub ja seejärel valitud „tugevam” näitaja.

Kui ka nõ „tugevama” näitaja väljatoomine osutus keerukaks, võrdles autor loo erinevaid aspekte teiste samalaadsete surmateemaliste lugudega. Seeläbi oli hõlpsam leida, milline kodeerimisjuhendis välja toodud tunnus konkreetse loo puhul kõige paremini ühtib.

Esimeste lugude kodeerimise järel kohandas autor pisut kodeerimisjuhendit, kuna selgus, et kõiki näitajaid (loo tonaalsus jms) ei saa siiski päris täpselt määratleda. Analoogsete kategooriate puhul lisaski autor kodeerimisjuhendisse variandi „ei saa määratleda”.

Kodeerimisprotsessi käigus koostas autor kodeerimistabeli, mille põhjal ta hiljem ka uurimuse analüüsi kokku pani.

Kvalitatiivses analüüsis on kasutusel neli kategooriat: lugejate emotsioonide tekitamine loo allikate kaudu, heade asjade meenutamine Eestis tuntud surnute kohta, sõna surm vältimine lugudes ja pealkirjades, taustakirjeldused emotsioonide tekitajatena. Kõikide kategooriate alla on kirja pandud suunavad küsimused.

Kvalitatiivse sisuanalüüsi puhul autor kõiki kvantitatiivses sisuanalüüsis kasutatud lugusid enam ei kasutatud. Kvantitatiivse analüüsi läbiviimise ajal märkis autor ära lood, mis võiksid ilmekalt väljendada kvalitatiivse sisuanalüüsi kodeerimisjuhendi aspekte.

Seejärel otsiti nõ uude valimisse pääsenud lugudest esmalt välja kõik lõigud, mis töö autori arvates paika pandud kategooriaid enim iseloomustasid. Nende seas

sooritati uus valik, mille puhul sõnavara, sisukirjeldused jms paistsid kategooriaid enim iseloomustavat ja selgitavat.

Kui esmalt välja valitud lõikude puhul mitmes lõigus kvalitatiivse analüüsi kodeerimisjuhendi seisukohalt mõte kordus, jättis autor analüüsi ossa alles lõigu, mis tema hinnangul tundus sisu poolest konkreetse analüüsi osa jaoks motet paremini edasi andvat.

Välja valitud lõike kasutades ning esmasest valimist välja jäetud lõikudele toetudes kirjutas töö autor valmis kvalitatiivse sisuanalüüsi.

2.4 Intervjuude osa

2.4.1 Valimi koostamine

Uurimuse objektiks bakalaureusetöös on ajakirjanikud, kellel on vähemal või rohkemal määral kogemusi surmast kirjutamisega. Antud uurimuse osas pööratakse tähelepanu sellele, kuidas suhtuvad surmast kirjutamisse ajakirjanikud ise, mis võiks olla surmateemaliste lugude eesmärk surmast kirjutamisel, milliste põhimõtete järgi langetatakse valik surmateemaliste lugude allikate osas ja kuidas nende allikatega suheldakse. Samuti püüab autor leida põhjendust uurimuse esimeses osas ilmnenu asjaolulule, et sõna „surm” surmateemaliste lugude pealkirjades reeglina ei kasutata. Autor püüab välja selgitada ka, kuidas mõjub surmast kirjutamine ajakirjanikele endile ning milline on selle mõju muutus aja jooksul. Samuti lastakse ajakirjanikel endil anda hinnang surma kajastamisele Eesti trükimeedias.

Antud juhul viiakse uurimus läbi ajakirjanike seas, kes on surma teemadel kirjutanud. Respondendid on leitud erinevatest väljaannetest, mitte üksnes uurimuse esimeses osas kasutatud ajalehtedest Postimees, Eesti Päevaleht ja Õhtuleht, kuna autor leiab, et surmast kirjutamine mõjutab ajakirjanikku hoolimata sellest, mis väljaandes ta töötab.

Osa intervjuueeritavaid leiti selle järgi, et nad olid korduvalt olnud töö esimeses osas analüüsitud surmateemaliste lugude autorid. Intervjuueeritavaid leiti ka autori enda tutvusringkonnast ning teiste respondentide soovitude alusel.

2.4.2 Uurimismeetodid intervjuude osas

Uurimuse autor kontakteerus intervjuueeritavatega esmalt interneti teel. Olles saanud ajakirjanikult intervjuu läbiviimiseks nõusoleku, leppis ta respondendiga kokku kohtumise intervjuu läbiviimiseks. Kui intervjuueeritavad avaldasid soovi intervjuu küsimusi eelnevalt näha, siis seda neile ka võimaldati.

Kaks intervjuueeritavat vastasid küsimustele kirjalikult. Kuigi autori enda jaoks oli eelistatavamaks variandiks intervjuu läbiviimine suuliselt, arvestas ta ka kirjalikke vastuseid. Võib eeldada, et kuna ajakirjanikud tegelevad trükimeedias pidevalt kirjutamisega, on nende puhul sobivad ka kirjalikud vastused.

Uurimus ise seisnes aga ca pooletunniste ekspertintervjuude läbiviimises, mille käigus küsiti uurimisalustelt erinevaid surma kajastamisega seotud küsimusi. (Lisa 4) Intervjuu käigus ei peetud rangelt kinni intervjuu kavast, küsiti lisaküsimusi ning jäeti mõni küsimus ära, kui ajakirjanik oli sellele juba eelnevalt vastanud.

Intervjuu on üles ehitatud kuue osana: kõigepealt sissejuhatavad küsimused intervjuueeritava avamiseks, seejärel ajakirjaniku emotsionaalset ja faktilist ettevalmistust puudutavad küsimused, neile järgnesid allikate valikut ja kasutamise põhimõtteid uurivad küsimused. Neljandas küsimusteblokis uuriti ajakirjaniku enda emotsionaalseid hoiakuid allikatega suhtlemisel ja surmateemalise loo kirjutamisel, viiendas blokis sõna „surm” kasutamist surmateemalistes lugudes ning viiendas blokis surmast kirjutamise järelmõjusid ajakirjanikule endale.

Uurimuse käigus viidi läbi seitse intervjuud. Neist kahele vastati kirjalikult. Seitsmest intervjuust kuus viidi läbi meeste- ja üks naisterahvaga. Intervjuueeritavate kogemus surmast kirjutamisel varieerus mõnest surma teemal kirjutamise korrast kuni pea kümme aastat kestnud kogemusega krimireporterina.

Viis intervjuueeritavat töötab või on töötanud erinevates päevalehtedes. Eelnevatest üks ei tööta ajakirjanikuna enam ajalehes, vaid televisioonis, ent tal on pea kümneaastane kogemus krimireporterina. Üks intervjuueeritav töötab nädalalehes ning üks ajakirjas. Viimasel on ka varajasem töökogemus nädalalehes.

Intervjuueeritavate vanused jäi vahemikku 28 kuni 44 eluaastat. Nende üldine staaž ajakirjanikuna jäi vahemikku 9 – 16 aastat.

Kõik intervjuud transkribeeriti ning nende transkriptsioonide põhjal püüti leida vastuseid intervjuude uurimisküsimustele. Analüüsi osas tehti kokkuvõtteid ja järeldusi ajakirjanikega läbiviidud intervjuude tulemuste põhjal.

Kahe kirjalikult vastanud intervjuueeritava vastused on pandud analüüsi konteksti samamoodi kui ka suuliselt vastanute omad. Kuigi lähtuvalt sellest, et kirjalikult vastanute puhul ei saanud töö autor küsida neilt lisaküsimusi ja teemat edasi arendada, nagu seda tehti suuliste intervjuude põhjal, on ka kirjalikud vastused arvestatavad. Kuigi need pole ehk nii spontaansed kui suulised vastused, annavad need siiski edasi ajakirjanike arvamusi ja hinnanguid surma teema kajastamise erinevate aspektide suhtes. Seega leidis uurimuse autor, et ka kirjalikud vastused sobivad antud analüüsi konteksti.

3. Analüüsi tulemused

3.1 Kvantitatiivse analüüsi tulemused

Alljärgnevalt on välja toodud lugude tunnused, mis on ilmsiks tulnud lugude kodeerimisprotsessi käigus.

3.1.1 Lugude üldised tunnused

Analüüsitud 52-st loost 13 ilmusid Eesti Päevalehes, 18 ilmusid Postimehes ja 21 Õhtulehes.

Lugude keskmiseks pikkuseks oli ligikaudu 4000 tähemärki. Seejuures Eesti Päevalehes ilmunud surmateemaliste kajastuste keskmiseks pikkuseks oli ligikaudu 4450, Postimehes ilmunud lugude pikkuseks ligikaudu 3730 ja Õhtulehes ilmunud lugude pikkuseks ligikaudu 3970 tähemärki. Pikim lugu – 8994 tähemärki – ilmus Postimehes. Tegu oli Alo Lõhmuse looga „Teletutvus Urmas Otiga lõppes. Lühim surmateemaline lugu vaadeldud perioodil oli 1135 tähemärki pikk. See ilmus Postimehes ja rääkis Kustas Kikerpuu surmast „Uno Loop: Ta andis südame kergmuusikale”. Surmateemaliste lugude pikkus varieerus 7859 tähemärgi võrra.

Lugusid vaadeldes selgus ka, et ajakirjanikest kajastas surma teemat enim Arvo Uustalu üheksal korral, Eve Heinla viiel korral (mõl Õhtuleht), Tanel Mazur (Eesti Päevaleht) neljal korral, Risto Berendson viiel korral ja Dagne Hanschmidt (mõl Postimees).

3.1.2 Lugude sisulised tunnused

Alljärgnevalt on tabeli kujul välja toodud surmajuhtumid, millest kolmes vaadeldud päevalehes kirjutati enam kui kord. Taolisi surmajuhtumeid, mis vaadeldud perioodil vaadeldud väljaannetes enam kui ühel korral uudiskünnise ületasid, oli kokku seitse.

Erinevate surmajuhtumite kajastamise hulk lehtedes:

Surmajuhtum	Kirjutamiskordade hulk
Urmas Oti surm	11
Oru nelikmõrv	11
Aleksander Käo traagiliselt lõppenud esitlussõit	4
Topeltmõrv Tartus	4
Kustas Kirkepuu surm	4
Hendrik Toompere surm	3
Vihula seinavaring	2

Tabel1: Surmajuhtumite kajastamine ajalehtedes

Tulemusi vaadeldes selgus, et peamiselt kajastati Eestis tuntud inimeste surmasid (kokku 25-l korral) või juhtumeid, mis käsitlesid mitme inimese surma korraga (21-l) korral. Sealhulgas eeskätt mõrvasid.

Surmateemalistes lugudes identifitseeriti inimesi täisnime või eesnime järgi. Samuti jäeti inimesi üldse nime järgi identifitseerimata.

Eesti Päevalehes ilmunud surmateemalistes lugudes kasutati surnu identifitseerimiseks enim tema täisnime (7 korral). Neljal korral kasutati selleks üksnes lahkunu eesnime. Kahel juhul vaadeldud lugudest jäi lahkunu isik loos identifitseerimata.

Sarnaselt Eesti Päevalehele oli ka ajalehes Postimees populaarseimaks viisiks inimese isiku nimetamisel tema ees- ja perekonnanime kasutamine (11 juhul). Kuuel korral kasutati surnud inimese identifitseerimiseks üksnes tema eesnime. Ühel korral oli kasutusel variant, kus ühe lahkunu puhul kasutati tema ees- ja teise puhul tema pärisnime.

Teistest vähem kasutati Õhtulehe lugedes surnute identifitseerimiseks nende täisnime (8 korda). Kui Eesti Päevalehes ja Postimehes tehti inimeste isikut eelmainitud viisil kindlaks enam kui pooltes lugudes, kasutati Õhtulehe puhul seda varianti pisut enam kui kolmandiku lugude puhul.

7 surmateemalises loos, mis vaadeldaval perioodil Õhtulehes avaldati, kasutati inimeste identifitseerimiseks üksnes nende eesnimesid. Kahe variandi kombinatsiooni tarvitati viies loos, kusjuures kolmel juhul identifitseeriti üks surnu täis- ja teine eesnime põhjal. Ühes vaadeldud loos oli avaldatud ühe surnu eesnimi, teine aga jäetud

täiesti identifitseerimata. Ühel korral oli avaldatud ühe lahkunu ees- ja perekonnanimi ning teine jäetud identifitseerimata.

Surmateemalistest lugudest, mis kolmes Eesti päevalehes vaadeldud perioodil ilmusid, oli 18 loos surma põhjus täpsemalt määratlemata. 12 loo puhul oli surma põhjuseks välja toodud mõrv ning 6 vaadeldud loos oli surma põhjuseks liiklusõnnetus. 6 lugu sisaldas endas mitut erinevat surma põhjust. Need olid kirjutatud Oru nelikmõrva ja Tartu topeltmõrva teemadel, mis kumbki sisaldasid nii mõrva kui enesetappu. 5 loos oli surma põhjustanud raske haigus. Tööõnnetuse tõttu või muul põhjusel (nt uppumine) oli kummalgi juhul kirjutatud 2 lugu. Ainult enesetapust oli kirjutatud üks lugu.

Lugudest sõltuvalt oli kasutatud erinevat hulka allikaid. Alljärgnevalt on tabelis välja toodud, mitmes loos määratud allikate hulka kasutati. (tabel2)

Allikate hulk	Lugude arv
1	12
2-3	13
4-5	9
6 ja rohkem	10
Ei ole võimalik määrata	8

Tabel 2. Loos kasutatud allikate hulk

Asjaolu, miks kaheksas loos ei olnud võimalik määrata, mitu allikat täpsemalt kasutusel oli, tingis see, et allikatele viitamisel oli kasutatud väljendeid „memmed rääkisid,” „Oru elanike sõnul” jms.

Ajalehes Postimees kasutati surmateemaliste lugude allikatena eeskätt lahkunu sõpru ja tuttavaid – kuue loo puhul. Mitut erinevat allikat, mis sõltuvalt lugudest sisaldasid kolmel korral prokuratuuri, kolmel korral lahkunu tuttavaid, ühel korral lahkunu ema, ühel korral lahkunu poega, tööandjat, anonüümset allikat, internetti või teist väljaannet, kasutati Postimehes neljas vaadeldud loos. Üksnes politseid või prokuratuuri, ametkondade ja asutuste esindajaid ning allikaid kelle staatust polnud võimalik määrata, kasutati igal mainitud juhul kahes loos. Lahkunu pereliikmeid nagu ka surnud inimese jaoks võõraid inimesi (va ametkondade esindajad), kasutati allikatena ühes loos.

Eesti Päevalehes kasutati kaheksas loos korraga mitmeid erineva staatusega allikaid. Nendeks olid 4 juhul prokuratuur, 5 juhul surnu tuttavad, 3 juhul teised meediaväljaanded, 3 korral erinevate asutuste esindajad, kahel korral lahkunu jaoks võõrad inimesed, 3 korral lahkunu kolleegid ja tööandja, 1 juhul endine klassijuhataja ja 1 juhul anonüümne allikas. Ainult lahkunu tööandjaga suheldi neljas loos ning ametkondade või asutuste esindajaga ühes loos.

Õhtuleht kasutas 13 loos mitmeid erinevaid allikaid korraga. Seejuures oli lahkunu pojale sõna antud 2 korral, emale 1 korral, vennale 1 korral, vennatütrele 1 korral, isale 1 korral ning mitmele pereliikmele korraga samuti 1 korral. Lahkunu tutvavatele anti allikana sõna 7 korral, prokuratuurile 8 korral, erinevate asutuste ja ametkondade esindajatele 11 korral, teistele meediakanalitele 4 korral, võõrastele 2 korral, sõpradele-tutvavatele 3 korral, õpilasnõustajale ning anonüümsetele allikatele kummaldi juhul 1 korral. Üksnes lahkunu tööandjate informatsioonile oli rajatud 6 lugu. Ametkondade ja asutuste ning lahkunu sõprade-tutvavate informatsioonil põhines kummaldi juhul üks lugu.

Sõna „surm” nimetati lugude pealkirjas neljal korral. 48 vaadeldud loo puhul kasutati seega ümberütlemisi (lahkus), sündmuse tagamid (tapeti, mõrvati, hukkus) ja väljendeid, mis surma üldse ei puudutanudki. Sõna „surm” väljaütlemise asemel oli kasutatud näiteks väljendeid „tervis vedas alt”, „pere jäi jälle isast ilma”, „stiilne lõppmäng”.

Kõige vähem kasutas sõna „surm” väljakirjutamist Postimees. Seal ilmunud surmateemalistest lugudest, mis olid vaatluse all, üheksal juhul antud sõna ei kasutatud. Pigem asendati see surma põhjuse väljatoomisega (mõrvas, tappis). Eesti Päevalehes oli lugude hulk, milles sõna „surm” ei kasutatud, 6. Kõige julgemalt kasutas sõna „surm” Õhtuleht, kus seda polnud kasutatud 4 loos 21-st. Eesti Päevalehe ja Postimehega võrreldes on sõna „surm” kasutatud protsentuaalselt pea poole rohkem.

47 loo sisus ei kasutatud surmast kirjutamisel metafoorseid väljendeid. Vaadeldud lugudest 5 sisaldas metafoore ja ümberütlemisi, näiteks „lahkus”, „leidsid kivise haua”, „kaks Eesti külluslikku kätt on ristatud igaveseks”, „teda enam pole”.

Enim pöörati vaadeldud lugudes tähelepanu emotsioonidele faktide ees. Faktide all on seejuures mõeldud sündmuste käigu, surma põhjuste ja juhtunu selgituseks väljatoodud asjaolusid. Emotsioonide all on mõeldud aga seda, missuguseid tundeid allikad on väljendanud ning milliseid mälestusi neil lahkunu(te)ga seoses ilmneb.

19-s loos 52-st vaadeldust oli lugude sisus rohkem kasutatud emotsioone (mälestusi) kui faktilisi näitajaid. Ainult emotsioonidele ja ainult faktidele oli tähelepanu pööratud sama palju. Emotsioonidest enam kasutati loo materjaline fakte kaheksas loos. Seitsmes vaadeldud artiklis oli emotsioonide ja faktide hulk aga tasakaalus.

Ainult fakte kasutati kõigis kolmes lehes sama paljudes lugudes – iga lehe puhul kolmes loos. Et aga vaadeldud lugude arv oli lehtede lõikes erinev, tulenevad erinevused sisse protsentides.

Õhtulehes pöörati faktidele peamist tähelepanu 14,3% lugudest, Eesti Päevalehes 23,1% lugudest ja Postimehes 16,7% vaadeldud lugudest.

Emotsioonide võrreldes enam kasutas faktilist poolt eeskätt Postimees. Taolise sisulise ülesehitusega oli antud väljaandes 22,2% lugudest (4 lugu). Eesti Päevalehes oli kõne all olevaks protsendiks 7,7% (1 lugu) ja Õhtulehes 14,3% (3 lugu).

Suurima emotsioonide ja faktide tasakaalus kasutamise hulgaga saab ära märkida Õhtulehe. Seal oli emotsioonide ja faktide hulk tasakaalus 4 loos (19% lugudest). Eesti Päevalehes kasutati fakte ja emotsioone enam-vähem võrdselt 2 loos (15,4%) ning Postimehes 1 loos (5,6%).

Faktidest märksa enam pöörati loos tähelepanu emotsioonidele ja mälestustele eeskätt Õhtulehes, kus antud tulemus peegeldus 9-s loos 21-st (42,9% vaadeldud lugudest). Eesti Päevalehes sai vastava tulemuse 5 lugu 13-st (38,5%) ning Postimehes 5 lugu 18-st (27,8%).

Üllatav oli aga asjaolu, et üksnes emotsioonidele ehitas lugusid enim üles Postimees. Tervelt 5 loos (27,8%), mis ilmusid Postimehes, sisaldasid üksnes emotsioone ja mälestusi. Seda seletab ilmselt aga asjaolu, et Postimehes ilmus mitme inimese surma puhul kolleegide, tuttavate või siis pereleikmete vabas vormis meenutusi, mis olid seotud uudislugude konteksti. (Nt Uno Loop: Ta andis südame kergmuusikale ja Heidy Tamme: Laulan Kustase laule, kuni häält on)

Eesti Päevalehes ilmus üksnes emotsioonide põhjal üles kirjutatud surmateemalisi lugusid 2 (15,4%) ning Õhtulehes samuti 2 (9,5%).

Vaadeldes lugude seostamist samaladsete juhtumitega selgus, et igasuguse taustinformatsiooni ja statistika kasutamine puudus 50-s loos 52-st. Üksnes kahes loos kasutati statistikat või vastavat taustainformatsiooni.

Allikate tekstidest ja nende poolt jagatud informatsioonist tulenev, on lehtede lõikes samuti pisut erinev. Eesti Päevalehes vaadeldud perioodil avaldatud

surmateemalised lugudes oli viie loo puhul enim kasutatud mälestusi. Faktidele, emotsioonidele, taustainfole ning surma põhjuste ja seletuste otsimisele pöörati enim tähelepanu iga välja toodud variandi puhul kahes loos.

Sarnaselt Eesti Päevalehele pöörati ka Postimehes kõige suuremas hulgas vaadeldud lugudest – 7 loos – tähelepanu mälestustele. Nelja loo puhul ilmnis kõige selgemalt aga surma põhjuste ja seletuste otsimist. Emotsioonidele pöörati tähelepanu kolmes, taustainfole ja faktidele aga kummalegi vastavalt kahes loos.

Teistes väljaannetest enam – kuues loos – asus Õhtulehes rõhuasetus põhjuste ja seletuste otsimisel. Eeskätt nii mälestustele kui emotsioonidele pöörati tähelepanu viies loos. Taustainfo mängis olulisimat rolli neljas ja faktid ühes vaadeldud loos.

Vaadeldud lugudes kajastusid erinevad emotsioonid, näiteks kurbus, segadus ja teiste süüdistamine. Paljudes polnud allikate peamist emotsiooni aga võimalik välja tuua.

Eesti Päevalehe lugudest ilmnis neljas loos allikate kurbus, kolmes loos aga nende segadustunne. Kuues loos polnud aga allikate emotsiooni võimalik täpselt määratleda.

Postimehe lugudest ilmnis allikate emotsioonide puhul eeskätte nende kurbust (8 lugu). Neljas loos kajastus peamise emotsioonina allikate segadustunne, ühes loos aga teiste süüdistamine. Viie loo puhul ei õnnestunud allikate emotsiooni täpsemalt määratleda.

Kaheksas loos, mida Õhtulehes avaldatutest analüüsi, tuli emotsioonina ilmsiks eeskätt segadustunne. Kuues loos ilmnis allikate peamise emotsioonina kurbus, kahes loos pettumus ning teiste süüdistamine ning ühes loos ebakindlus ja kergendustunne. Ühes loos polnud allikate emotsioone võimalik määratleda.

3.1.3 Autori hoiakud

Lugude tonaalsus ajalehes Postimees oli 10 loo puhul neutraalne. Viies vaadeldud loos oli loo tonaalsus kurb. Ülejäänud lugudest kajastus süüdistavat tooni vms.

Eesti Päevalehes oli sarnaselt Postimehelegi üle poole lugudest – 8 lugu 13-st - neutraalse alatooniga. Poole vähem lugudest sisaldasid kurba alatooni.

Ajalehes Õhtuleht olid pea pooled vaadeldud lugudest – 10 lugu – kurva alatooniga ja üks lugu vähem oli neutraalse alatooniga. Avaldatud oli ka uuriva ning

mõtlemapaneva alatooniga lugusid. Loo tonaalsust mõjutasid suuresti autori hoiakud, kuna just loo autor on see, kes võib suunata loo tonaalsust allikate valikuga.

Ajalehes Postimees avaldatud lugudes polnud viiel juhul loo autori emotsionaalset hoiakut täpsemalt tuvastada. Autori emotsionaalne hoiak oli emotsionaalne 5 juhul.

Eesti Päevalehe lugudest 10 loos polnud autori emotsionaalset hoiakut võimalik täpsemalt määratleda ning 3 loos oli see hoiak emotsionaalne.

Õhtulehe ajakirjanike emotsionaalne hoiak lugudes oli teiste väljaannetega võrreldes märksa emotsionaalsem – 11 loos. Loo autori hoiakut ei saanud kümne loo puhul aga määratleda.

Seega võib järeldada, et Postimehes ja Eesti Päevalehes avaldatud lugude autorite emotsionaalseid hoiakuid ei saa täpsemalt määratleda. Juba tekstide ülesehitus ning sõnakasutus ei kajasta seda asjaolu. Õhtulehes tuli aga enam kui pooltes lugudes välja, et autori hoiak on emotsionaalne.

Loo autori ja allikate suhtumist surma polnud võimalik määrata või puudus 44 loos. Ühes loos usuti, et pärast surma ootab igavene elu. Surma peeti lõplikuks 7 loos.

3.2 Kvalitatiivse analüüsi tulemused

Järgnevalt on esitatud kvalitatiivse kontentanalüüsi tulemused. Pärast kvantitatiivse analüüsi tulemuste töötlemist ja läbiarutamist on välja töötatud neli kategooriat, mille abil oleks hea anda edasi tekstides ilmnunud olulisi aspekte ja neid aspekte, mis kvantitatiivse analüüsi puhul selgelt ja ilmekalt esile ei tulnud.

3.2.1 Allikate emotsioonid lugudes

Et uudislugude puhul tuleb autoril endal neutraalseks jääda, on emotsionaalseid hoiakuid võimalik läbi allikate poolt räägitud tekstide edasi anda. Saab ju ajakirjanik valida, millist osa allikate poolt räägitust täpsemalt kasutada ja kuivõrd allika tundeid kirjeldada. Valimisse võetud lugude põhjal selgus, et enim kasutati emotsioonide edasiandmiseks lugudes lahkunu pereliikmeid, sõpru ja tuttavaid, kes juba eeldatavalt emotsionaalsemad olid.

Nii sai Oru nelikmõrva loos Postimehes sõna surnud mehe ema:

Tapetud Ilja ema Ljudmila Plesnjavtseva ei soovi juhtunust pikemalt rääkida. „Milleks mulle see? Kas on mõtet sellest romaane kirjutada? Mul on niigi raske.” (tekst nr 24)

Samuti toodi ühe variandina allikate suhtumist ning teema valulikkust neile välja läbi tsitaatide, mis viitasid sellele, et inimene juhtunust rääkida ei soovi. Nii oli Vihula mõisa seinavaringus hukkunud meeste loos kirjutatud järgnevalt:

Õnnetusest ei tahtnud mees rääkida. „See värk oli nii kole, et ei taha sellele enam mõelda,” kohmas ta vaid. (tekst nr 26)

Samuti kasutati allikatena inimesi, kes on raskel hetkel kokku puutunud lahkunu lähedastega. Ka sellisel juhul kajastus lugudest allikate kurbust ning tsitaadid sisaldasid emotsionaalseid väljendeid.

Järgnevas loos, mis kajastab Oru nelikmõrva, sai sõna lastekodu direktor. Nimelt oli tapetud Maria pärit lastekodust.

„Juhtunu on meile väga valus,” tunnistas direktor väsinult. Teisipäeva õhtul tuli tal lohutada Maria 18-aastast õde, kes mõrvatute tuvastamise järel lastekodusse sõprade ja kasvatajate juurde turvatunnet otsima pages. Ta oli murest murtud ja väga hirmul,” nentis Tšumel. (tekst nr 22)

Allikate otsinguil pöörati lugudes tähelepanu ka kohalikele, kes juhtunuga küll otseselt kokku ei puutunud, kuid mingit versiooni lugude käigust siiski omasid. Vihula seinavaringus hukkunud noormeeste teemal Eesti Päevalehes sõna kohalikele memmedele:

„See on nii kole õnnetus, et kohe ei taha rääkidagi,” arutavad memmed kohalikus postkontoris, ent räägivad ometigi. Mure ju südamel, midagi nii hullu pole vaikes Vihulas kunagi varem juhtunud. (tekst nr 13)

Loo allika tunnete kirjeldamisele lisaks on kasutatud lugudes ka mälestusi lahkunu kohta. Ühe variandina pandi lugudesse kokku nii hukkunu lähedaste käitumise kirjeldus kui nende räägitud mälestused. Õhtulehe loos, mis kirjutas lumest leitud surnud mehest, toodi välja loo allika – lahkunud mehe ema – emotsioonid ajakirjanikuga suheldes:

„Talle maitses hernesupp üle kõige,” räägib ema Anna ja puhkeb lohutamatult nutma. (---) „Supp oli valmis. Kui koer haukus, käisin iga kord uksele vaatamas, kas poega ei tule. Muidu oli nõnda, et kui Voova õhtul koju tuli, oli juba kaugelt tema laulu kuulda. Surmaga võideldes ei olnud temast enam lauljat ja ega laulu poleks tormituules ka kuulda olnud,” räägib Anna pisaraid pühkides. (tekst nr 52)

Tsitaadid ja parafrasid loos selgitasid ühtaegu tausta ning viitasid allika tunnetele. Kasutusel olid selgitavad sõnad selle kohta, milline oli allika hääletoon, kõnemanee, näoilme jms. Õhtulehes avaldatud lugu Aleksander Käost, kes proovisõidul kaks meest surnuks sõitis:

„Sõitsime ja ühes kurvis midagi juhtus. Ma ei tea ise ka, mis täpselt,” sõnas Aleksander Käo kolm tundi pärast õnnetust Õhtulehele. Ta tunnistab, et on juhtunust siiani šokis, avariist ei mäleta ta eriti midagi. „Pange üks asi palun kirja. Sügav kaastunne hukkunute omastele. Kahju kõigest...” räägib ta katkendlikul toonil ja pisaratega võideldes. „Üks oli väga lähedane sõber,” ütleb ta Riho Luige kohta, kellega viimastel aastatel ralliradu mõõdeti. (tekst nr 43)

Kirjeldustesse oli sisse toodud ka asjaolusid, mida lahkunud inimese kohta mäletati. Selleks toodi välja midagi inimesele omast, tema huumorimeel, järjekindlus, täitumata jäänud unistused vms. Sellist varianti oli näiteks kasutatud loos „Suvel haihtunud ärimees tapeti”:

Uskuge, kõikidest kõige rohkem tahame just meie, et venna oleks jälle siin ja viskaks meile mõne nalja – täpselt nii ainulaadselt, nagu ainult Karel oskab teha. Igal päeval selle raske nädala jooksul on tulnud vastu võtta mõni otsus, mille puhul kohe esimene mõte on Kareliga nõu pidada. Usun ikka, et varsti on ta meie juures tagasi. Ta on ju meie Karel, Kolumats, ellujääja ja võitleja. Teisiti ei ole võimalik. (tekst nr 27)

Lugude alguses oli välja toodud kõige olulisem ja valulisem loos. See on põhjendatav asjaoluga, et juhtlõik peab sisaldama kõige tähtsamat informatsiooni loos. Samuti otsustatab lugeja tihti just selle põhjal, kas lugeda lugu edasi või ei. Õhtulehe lugu „Tapetu isa: kui ma kohtus mõrtsukatele kallale lähen, pannakse mind vangi”:

Kolm aastat tagasi tapetud Arami isa süüda murdus teist korda valust, kuna kohus määras tema poja poolsurnuks peksnud ja seejärel Ontika kaldajärsakule lohistanud meestele vaid tingimisi karistuse. (tekst nr 50)

Seega on ajakirjanikel võimalus surmateemalistesse lugudesse emotsionaalset aspekti lisada suuresti läbi allikate. Võimalik on välja tuua nende emotsioone ajakirjanikuga suheldes, hääletooni, kehakeelt jms. Samuti lisavad lugudesse emotsionaalsust allikate, eeskätt surnud inimeste lähedaste või heade sõprade tsitaadid. Samuti kombinatsioonid eelpoolmainitud aspektidest.

3.2.2 Heade asjade meenutamine Eestis tuntud surnute kohta

Mõtteviis, et surnust tuleb üksnes head mäletada, tuleb selgelt välja ka tuntud inimeste surmadest kirjutamistes. Neis anti tihti sõna teistele Eestis tuntud inimestele, kes on head ühelt poolt head sõnaseadjad ja teisalt lahkunu head tuttavad või sõbrad. Nii tuuakse välja surnud inimese töölaseid oskusi ja iseloomulikke külgi, erakordsust isiku või oma ala spetsialistina. Eesti Päevalehes avaldatud lugu Kustas Kikerpuu surmast:

Perfektsionistina püüdis Kikerpuu anda Eesti muusikaelu arengusse alati maksimumpanuse. Enda motoks on ta sõnanud: „Kui midagi ette võtad, siis tuleb panna nii palju kui jaksad, isegi kui tervisega maksta.” (tekst nr 7)

Lahkunuid mäletati ka lausa ülivõrdes. Tuttavad tunnustasid neid lugudes kui parimaid ja kõige kõvemaid tegijaid oma alal, otsekui teenäitajaid, eeskujusid ja asendamatu inimesi. Nii meenutasid kolleegid Eesti Rahvusringhäälingust Urmas Otti järgnevalt:

Sina olid eesmineja ja avantiürist. Ürgandeline sarmihunnik, kes võitis elegantse kergusega miljonite südameid... (tekst nr 17)

Endine telemees Ilmar Raag leidis aga Eesti Päevalehes, et Urmas Otil olid omal alal erakordsed oskused:

On vaieldamatu, et tal oli erakordne karisma. Teleajakirjaniku karisma – see on jumala poolt antud anne, mida kas on või ei ole. (tekst nr 6)

Välja toodi nii erakordselt positiivseid isikuomadusi kui ka tööalast ideoloogiat. Tartu Ülikooli sotsiaalse kommunikatsiooni professor Marju Lauristin ütles Otti meenutades järgnevat:

Urmas Ott jääb Eesti ajakirjanduse ajalukku kui oma žanri kuningas. (tekst nr 6)

Surmateemaliste lugude allikad leidsid lahkunut meenutades, et tegu oli erakordse ja asendamatu inimesega. Surnud inimese heade omaduste välja toomises ning tema kiitmisel allikad end tagasi ei hoidnud. Kolleegid Eesti Rahvusringhäälingust:

See aga, mida Sa tegid ekraanil, see tabamatu ja kaduv, oli maailmatasemel, mida matkida pole võimalik. Uut Urmas Otti ei tule kunagi. (tekst nr 17)

Ka omadused, mis varem meedias kriitika või põlu alla võisid sattuda, muudeti pärast inimese surma pigem tema voorusteks. Teine variant oli, et need vabandati lihtsalt välja ja inimese varem kritiseeritud käitumisele leiti põhjendus.

Urmas Oti särav aura ja sõnalaviin varjutasid paljude eest tema hoolivust ja südamlikkust. „Urmas jättis ehk paljudele oma kooriku all teise mulje, kuid tegelikult selle all tuksus väga soe süda,” ütleb Oti põline kolleeg, teleprodutsent Raivo Suviste. (tekst nr 33)

Lahkunud kuulsustest rääkides toodi välja ka huvitavaid fakte ja üldsusele seni teadmata asju. Eestis tuntud inimeste surma puhul meenutasid lähedased lahkunute kohta nii mõndagi. Nii näiteks tõi Hendrik Toompere endine kolleeg Raivo Järvi välja järgneva:

Huvitav oli ka tema heegeldamishobi, kõigil ringreisidel ta heegeldas. Kord käisin ka nukuteatriga reisil kaasas ja Hendrik oli terve selle bussitäie heegeldamisega nakatanud. (tekst nr 14)

Töökaaslased meenutasid lisaks isikuse omadustele veel ka juhtumeid ühisest tööajast, koos korda saadetud asjadest ning ühiselt veedetud hetkedest. Meenutused võisid olla nii töö kui eraelualased. Raivo Järvi Hendrik Toomperest:

Meie ühises saates „Kõige suurem sõber” oli ta läbi ja lõhki proff, kes kunagi ei virisenud. Näitlejatel oli seal laua all ikka väga kitsas ja tihtipeale oli Toompere lõpuks läbimärg, aga kunagi ta ei kurtnud ja ütles ikka, et: „Poisid lähme jälle tanki!” (tekst nr 14)

Rõõmsate mälestuste vahele pikiti ka kurvemaid. Mõned neist puudutasid inimeste surelikkust. Nii vahendati lugudes näiteks surnud inimese enda suhtumist oma surelikkusesse. Urmas Oti kauaaegne kolleegi Raul Rebase mälestused:

Rebane jätkab: „Kohtusime talvel presidendi vastuvõtul. Urmasel oli seljas ülikond, minul frakk. Ta küsis, palju selline maksab, ja imestas: tema pintsak olevat ju kallim. Hakkas nutma ja lisas, et sellega nägevat ta kirstus ilus välja,” meenutab Rebane. „Nii et Urmasel oli aega endaga kõik läbi rääkida ja kõik selgeks mõelda. Puhas mäng.” (tekst nr 40)

3.2.3. Erinevate aspektide ja põhjuste-tagajärgede otsimine mõrva või enesetappu puudutavates surmateemalistes lugudes

Et teada saada võimalikult täpseid versioone ja võimalikke põhjus-tagajärg seoseid, püüti vastuseid välja lugeda inimeste vahelistest suhetest. Näiteks Tartu topeltmõrva loos, kus tapeti 22-aastane Kadi Vaikma, püüti vastuseid leida nii hukkunud tütarlapse tädi, tütarlapse sõprade kui ka neiu tapnud mehe lähedaste kaudu.

Kadi Vaikma tädi spekulatsioon juhtunu võimalike põhjuste kohta:

Hillar ütles mulle, et ta ei saa ära minna enne, kui on veendunud, et Kadil läheb hästi. Võib-olla ta siis luges minu vastuste ridade vahelt, et see pole kindel... (---) Ma arvan, et võib-olla Hillar mõtles, et teeb Kadile head, kui võtab ta kaasa. Kuid see on ainult mõte, et leida kogu loole selgitust. Võib ju tahta ja soovida inimestele omast arust head, kuid mitte miski ei õigusta mõrva. (tekst nr 31)

Kuna omaste meenutused jäävad pigem emotsionaalsele ja ametkondade omad üsna põgusale tasandile, kuid lugejate huvi mõne sündmuse vastu suur, on püütud mitmete allikate tekstide ja taustakirjelduste abil paika panna, mis tegelikult juhtuda ja mõne traagilise surma põhjustada võis.

Tõenäoline on, et Tartus Veeriku linnaosas kolmapäeva hilisõhtul oma elukaaslase Kadi Vaikma maha lasknud ja seejärel enda tapnud Hillar Imeliku võis nii äärmusliku teoni viia teda juba mitu kuud materiaalselt enda huvides ära kasutanud noor naine ise. Vähemalt on see kõige tõenäosem versioon, mida uurijad praegu usuvad. Selleks annab alust tapetud neiu Kadi (22) taust, mis on kõike muud kui korralik. Väidetavalt on tal olnud probleeme pisivarguste ja uimastavate ainetega. (tekst nr 30)

Nii püüti allikate informatsioonist välja korjata mõrva võimalikke ajendeid. Selle abil pidi justkui saama vastuse, miks noor neiu tegelikult tapeti. Variante otsiti mitme allika informatsioonist ja isegi juhul, kui see eriti edasi ei aidanud. Hillar Imeliku poja Kanal 2 uudistekankru Olaf Suuderi lühisutlus Postimehele:

„Kindlasti ei oska midagi öelda. Ega inimese sisse näe. Ma ei tea. Tagantjärele võib igasuguseid märke välja lugeda, aga üldiselt jah, niisugust asja pole kunagi ette näha võimalik.” (tekst nr 30)

Ka Oru nelikmõrva asjus uuris ajakirjandus eeskätt ajendeid, mis koletu tapatööni viia võisid. Läbi erinevate allikate kisti päevavalgele lahkunute elu

varjupooled, raske minevid ning enne nende surma aktuaalsena püsinud probleemid. Arvestatavana võeti kõikvõimalikke variante.

„See on täiesti võimalik, et Iljal tekkis õigustatud küsimus, kuhu tema siis lõpuks magama peab minema ja niimoodi äkiline tüli väikeses korteris alguse saigi,” ütles uurimist juhtiv Viru ringkonnaprokurör Mariza Lillepea Postimehele. (tekst nr 25)

Lisaks prokuratuuri informatsioonile otsiti vastuseid ka mujalt ja teistelt allikatelt, kes lahkunute eluga realselt või üksnes enda sõnutsi kursis olid. Antud olukorras ei põlatud ära ka nõ külajututasandil räägitud versioone. Nii vahendas Postimees Oru nelikmõrva kohta järgnevat:

Arvestades kohalike elanike räägitut, nagu polnuks Ksenija üldse Ilja lihane tütar ja et nädal enne mõrva lubanud ema Maria (20) mehest üldse lahku kolida, pole välistatud, et tüli põhjus oli just väikelaps. Teine võimalus on, et saatusliku tüli algatas kogu esmaspäeva tuttavatega uue korteri ostu alkoholipruukimisega tähistanud Maria, kes oli tuttavate väitel äkilise iseloomuga ja võis õhtul töölt koju saabunud rahuliku olekuga Iljale neil külas olnud sõbranna Anja (18) ees midagi sügavalt solvavat öelda. (tekst nr 24)

Oma hinnangu andmiseks, juhtumi kommenteerimiseks ja võimalike põhjuste väljatoomiseks anti traagilise sisuga lugudes sõna võimalikult paljudele institutsioonidele, mis mingilgi määral lahkunutega seotud peaksid olema. Oru nelikmõrvast:

„Nelja inimese tapmine ei ole mitte ainult tragöödia, see on košmaar. Sellise teo sooritaja on elajas, mitte inimene,” neab Kohtla-Järve abilinnapea Oru ja Viivikonna linnaosas Stanislav Bet mõrtsukat.(---) „Ise kahtlustan, et julma tapmise taga võis olla raha,” pakub Bet. (tekst nr 35)

Erinevaid aspekte välja tuues püüdis meedia otsida vastuseid lugejate võimalikele küsimustele. Erinevate inimeste informatsioonist pandi kokku tekst, mis sisaldas erinevaid võimalikke mõrvaversioone ja taustateadmisi.

3.2.4 Sõna „surm” asendamine metafooride, ümberütlemiste ning surmapõhjustele viitamistega

Surmast kirjutades kasutasid ajakirjanikud sõnu ja väljendeid, mis surmale küll viitasid, ent ei öelnud seda mitmel korral otseselt välja. Ühelt poolt kasutati tegusõnu, mis sõna „suri” asemel rääkisid surma põhjusest (tappis, mõrvati, uppus). Teisalt kasutati surmast rääkima hakkamisel enne sissejuhatavat informatsiooni, mitte ei öeldud seda esimeses lauses korraga välja. Enesetapust rääkiv lugu Õhtulehes:

Tol saatuslikul päeval nähti pereisa üsna rõõmsas tujus ning ta ei kurtnud justkui millegi üle. Kuid ühtäkki sai tal mõõt täis. Ta lihtsalt poos end kodus üles. (tekst nr 41)

Samas kasutati surmast rääkimisel mitmeid metafoorseid väljendeid või ilustamisi sõna „surm” ees. Tekstides või tekstide pealkirjades kasutatud eufemismidest sai üsna selgelt välja lugeda, et tegu on surmajuhtumist rääkiva looga.

Varisenud aidasein kustutas kolme noore mehe eluküünla (tekst nr 26)./ Vihula kivine haud on paljude asjaolude õnnetu kokkusattumine (tekst nr 13).

Kuigi tekstide sees öeldi pealkirjadega võrreldes märksa enamatel juhtudel välja sõna „surm”, ei puudunud metafoorid tekstide seest siiski täielikult:

Vihula mõisa restaureerimistöodel leidsid kivise haua kolm noort meest, kes hukkusid õnnetult neljapäeva õhtul vana aida vaheseina varingus. (tekst nr 13)./ Lääne-Virumaale Vihula mõisa aida juurde, nii seinä äärde kui ukse ette toodi eile küünlaid ja lilli. Neljapäeva pärastlõunal nõudis kokkuvarisenud aidasein siin 18-aastase Joonase, 25-aastase Sergei ja 26-aastase Vadimi elu. (tekst nr 26)

Väljendid „kivine haud”, „varisenud aidasein kustutas kolme noore mehe eluküünla” jne näitavad, et inimene suri millegi traagilise läbi. Lisaks surma põhjuste metafoorsele kirjeldusele pöörati tähelepanu ka lahkunu lähedastele ning nende seosele lähedase surma avastamisega.

Ema tundis verelombis lamavas poisis ära lihase poja (tekst nr 42)

Mõningatel juhtudel oli lugu esitatud aga nii, et esmapilgul polnud aru saadagi, et kirjutatakse kellegi surmast. Eeskätt Eestis tuntud inimeste surmast kirjutamisel võis lugude pealkirjadest jääda mulje nagu oleks tegemist persoonilooga. Ühtegi sõna või väljendit, mis inimese surmale viitaks, seal sees ei olnud.

Kustas Kikerpuu – missiooniga hitimeister (tekst nr 7)/ Hendrik Toompere – sirmitagune suurmees (tekst nr 1)/ „Jõhkralt julge, aga samas väga sügav inimene” (Urmas Oti kohta) (tekst nr 33)

Taolise sõnastuse kasutamine oli iseloomulik eeskätt ajalehtedele Eesti Päevaleht ja Postimees. Nagu eelpool mainitud kodeerimise tulemustest välja tuli, kasutab Õhtuleht surmast kirjutamisel teistest märksa sagedamini pealkirju, mis reaalselt viitavad sellele, et keegi on surnud.

Urmas Oti stiilne lõppmäng (tekst nr 40)/ Urmas Oti vähiravi oli edukas, operatsioon õnnestus, alt vedas hoopis süda (tekst nr 34)

Kui Eesti Päevaleht ja Postimees Eestis tuntud inimese surma ka välja ütlesid, tegid nad seda Õhtulehega võrreldes märksa tagasihoidlikumal kujul. Viidatud oli pigem surnud inimese elu ja tööd iseloomustavatele aspektidele.

Teletutvus Urmas Otiga lõppes (tekst nr 18)/ Fantastiline intervjuukuningas muutis põhjalikult reegleid (Urmas Oti kohta)(tekst nr 3)/„Siit teatrist lahkun ma ainult, jalad ees.” (Hendrik Toompere kohta) (tekst nr 32)

Taoline kirjaviis võib ehk näidata asjaolu, et ajakirjanikud eelistavad sõna surm asemel kasutada metafoore ja ümberütlemisi, kuna „surm” sõnana näitab lõplikkust ja võib mõjuda hirmutavana. Samuti võidakse metafooride jt nõ ilulemist kasutamist pidada loo loetavuse seisukohast huvipakkumaks, kuna sõna „surm” või „suri” ei kutsu inimesi lugema nii väga, kui mälestustele, inimeste elus toimunule, lähedastele jt viitamine pealkirjas.

3.2.5 Lugudes kasutatud taustakirjeldused

Ühe variandina, eeskätt traagilise põhjusega surmajuhtumi edasiandmiseks, olid loos kasutusel taustakirjeldused, mis omakorda sündmustikku paremini esile tõid. Kirjeldustes pöörati tähelepanu nii surmajuhtumi põhjuseid kui ka tagajärgi iseloomustavatele asjaoludele. Lisaks taustale kirjeldati rahva meeleolu.

Näiteks Vihulas aset leidnud seinavaringust, kus kolm meest hukkus, kirjutati taustakirjeldustena järgnevat:

Mõis, tööandjad ja poiste kodulinn Kunda leinavad, kohalik rahvas on keeletu. Söögikohas Jääkelder on valgel laual mustad leinalindid, lillevanikud ja kolm

küünalt. Kohalikud naised hommikul panid. Täna köögis pannid ja potid ei kolise. Et õnnetuil hingedel oleks rahu. (tekst nr 13)

Lugudesse pandud kirjeldused aitasid lugejateni tuua sedagi, mis täpsemalt juhtuda võis. Taolistes kirjeldustes kasutati palju omadussõnu, mis täpsemaid olukorrakirjeldusi jagasid. Samuti Vihula juhtum:

Korraga kostis hirmuäratav kolin. Paekivimüür, millel 12 meetrit kõrgust ja pool meetrit laiust, murdus pooleks. Kolm meetrit jäi püsti, ülejäänu lajatas vastu maad. Sekunditega oli kõik läbi. Kohalejõudnuil polnud enam midagi teha. (tekst nr 13)

Olukorra kirjeldamisel toodi välja ka asjaolu, et tegelikkuses võis surmast pääsemine olla väga lähedal ning surm ise oli pigem halbade asjade kokkusattumine.

Järgmisel hommikul leidis naabrimees vööni ulatuvast lumest Voova külmast kange keha – naabertalu päästva ukseni oli vähem kui 50 meetrit... (tekst nr 52)

Taustakirjeldustes pöörati tähelepanu ka asjaolule, milliseks kujuneb elu traagilise surmajuhtumi piirkonnas (lähi)tulevikus. Nimelt leiti, et kant, kus juhtus midagi hirmuäratavat, ei saagi enam kunagi endine olla, kuna traagilised sündmused jätavad kõikidesse oma jälje. Taolised kirjeldused rääkisid pigem oletuslikku keelt ega olnud reaalselt tegelikult järgi uuritud.

Kui eelmisel nädalal liikus Kohtla-Järve Oru linnaosas suuremaid ja väiksemaid gruppe, kes sordiini all omavahel verist tapatööd arutasid, siis nüüd näeb seal vaid üksikuid ajakirjanikke fotoaparaadiga ringi luusimas. Aga Oru pole enam see, mis enne nelikmõrva – inimesed ei jätta enam koduust lahti ja tõenäoliselt helistavad politseisse, kui keegi öösel hirmust karjub. (tekst nr 37)

Lisaks ümbruskonnakirjeldustele oli loo tausta edasi antud ka läbi inimeste, kes surmajuhtumiga otseselt kokku puutusid. Nende näoilmete, käitumisviiside vms kirjeldamise abil tekkis juhtunust selgem pilt kui üksnes inimeste nimede mainimisel tekkinud oleks.

Eile seisis Raivo poeg Valera, näost valge, üleujutatud keldri ukse juures ja ootas autot, et isa surnukeha Tartust koju tagasi tuua. (tekst nr 49)/ Võimatu on ette kujutada naiskonstaabli südamevalu, kui ta Valga –Uulu maanteele õnnetuspaika kihutas ja sealt metsaveoki all hukkunud lihase poja eest leidis.(tekst nr 42)

Lugudes kasutati ka nii tausta kui surmajuhtumisse puutuvatesse inimeste käitumise, välimuse ja emotsioonide kirjeldamist. Samuti oli taustakirjeldustena sisse

toodud ka kirjeldused selle kohta, kuidas inimesed konkreetses leinasituatsioonis käitusid.

Ala koolis oli eile uskumatult vaikne. Nii mõnigi laps polnud leina pärast kooligi läinud. Uksel astuvad vastu kaks nutetud silmadega ja mustades rõivastes õpetajat. Fuajees hubiseb poisi pildi juures küünal. Õnnetuskohal, Taagepera tee bussipeatuses, põleb neid kümneid. (tekst nr 42)

Loosse toodud taustakirjeldused sarnanesid mitmes osas loo allikate emotsioonide, mälestuste ning käitumismallide kirjeldamise osaga, ent olid seejuures laialdasemad, kuna sisaldasid silmaga nähtava tausta kirjeldamisi. Ajakirjaniku vahendusega lugejad sellest ilmselt selgemat pilti ei saaks. Samuti selgitati taustakirjelduste abil, kuivõrd napilt mõnel juhul surm võis tulla. Üldpildis oli lugejatel aga tänu taustakirjeldustele parem võimalus saada aimu juhtunu viusaalsest küljest.

4. Intervjuude analüüs

Alljärgnevalt on intervjuude põhiselt välja toodud asjaolud, millest ajakirjanikud surmateemalisi lugusid tehes lähtuvad ning kuidas ajakirjanikud surmast kirjutamisse üldse suhtuvad. Samuti tuuakse välja, keda eelistatakse surmateemaliste lugude allikatena, kuidas suhtutakse sõna „surm” väljakirjutamisse ning milline mõju on surmateemaliste lugude tegemisel ajakirjanikule endale – ka surmateemaliste lugude tegemise mõju ajakirjanikele võib-olla üks asjaolusid, millest surmateemalisi lugusid tehes lähtutakse.

4.1 Ajakirjanike suhtumine surma teemadel kirjutamisse

Intervjuude käigus selgus, et ajakirjanikele on surmast kirjutamine raske ning nad väldivad seda, kui vähegi võimalik on.

„Halvasti. Selles mõttes, et see on, kui ikka vähegi võimalik, siis ma ei kirjuta.”
(V5)

Üks põhjus, miks surmast kirjutamist välditakse on see, et see on ka ajakirjanike endi jaoks raskus. Ajakirjanikud leiavad, et kuigi surmast kui ühest elu osast kirjutamine on vajalik, on see ikkagi raske.

„Tegelikult on surmast vastik kirjutada. Mis siis, et ta on elu osa ja ta on loomulik.” (V7)

Lisaks sellele, et ajakirjanikul endal on surmast raske kirjutada, kardetakse surmast kirjutades haiget teha ka lahkunu lähedastele. Samuti on ajakirjanike hinnangul raske leida surmateemaliste lugude allikaid. Ühelt poolt võib surmateemaliste lugude allikaid olla keerukas leida ning teisalt võivad allikaks valitud inimesed olla ajakirjaniku suhtes tõrjuvad.

„Ma üritan neid vältida.” (V3)

Intervjueerija: „Miks?”

„Tegemist on emotsionaalselt ebameeldiva temaga ennekõike seepärast et, et surnud inimesel on omaksed, kelle nii öelda tundeid või huvisid võib minu kirjutis ka

riivata. (mõtleb) Ja teiseks selliste lugude puhul reeglina on ülikeeruline leida allikaid, kes tahaks rääkida, sest reeglina surm saabub ootamatult, surnut ennast ei ole võimalik intervjuerida ja ka tema lähedasi üldiselt ei ole väga lihtne intervjuerida, nad on raskesti kättesaadavad ja on mõistetav ka nende nii öelda emotsionaalne tõrjutus. Raskel keerulisel perioodil ei taheta tõenäoliselt sel teemal rääkida.” (V3)

Samas leidsid intervjueritavad ka, et surmast kirjutamine on erinevatel põhjustel vajalik. Ühe põhjusena toodi välja asjaolu, et surm on elu osa.

„Kindlasti on surm, nagu kõik muugi, elu osa, millest peab kirjutama. Ainult lilledest ja liblikatest ei saa ju.” (V1)

Samuti leiti, et kui ajakirjanik tahab olla laia teemaderingiga ja kajastada elu nii, nagu see on, ei saa ka surmast kirjutamisest mööda vaadata. Seda isegi juhul, kui ajakirjanik isiklikust seisukohast antud teemat parema meelega väldiks.

„Ee, kas see veab mu suunurgad ülespoole või? Et selles mõttes, et tegelikult ma väldiks neid hea meelega, aga paraku on nad elu osa, et et noh, et mulle meeldib nagu laia, laia teemaderingiga olla. Selles mõttes, et hästi nukker oleks, kui ma kirjutaks muudkui aga lossidest ja ma ei tea millest. A´ la. Paratamatult tuleb ju ka sellest ikka kirjutada.” (V7)

Lisaks argumendile, et surm on elu osa, on üheks surmast kirjutamise põhjuseks ajakirjanike hinnangul ka asjaolu, et surma teemad meedias nii öelda müüvad. Need panevad inimesi kaasa tundma.

„Võib öelda, et surm müüb. Sellest tuleb ka lähtuda. Sellepärast, et sellised surmalood, nagu see poisi lugu oli, et need panevad inimesi kaasa tundma, kaasa mõtlema. Ja need on sellised halvad asjad. Et nagu öeldakse, et halb müüb. Hea ei müü.” (V6)

Samuti on surmast kirjutamine ajakirjanike hinnangul vajalik selleks, et neil lugudel võib olla teatav profülaktiline külg. Nimelt võivad need inimesi õpetada teiste vigadest ja surmajuhtumistest õppima.

„Ikka vajalik, aga seda ei tohi sensatsionaliseerida, näit. liiklusõnnetuste puhul. Ent neil lugudel (õnnetused) võib olla ennetav ehk profülaktiline moment, et äkki aitavad need teisi õnnetusi ära hoida.”

Profülaktilise ja õpetliku poole kõrval võib lugejate jaoks olla surmateemalistes lugudes ka hingeline ning hariv moment. Nimelt, kuna inimestel ei pruugi olla muud

võimalust surmast rääkimiseks, võivad surmateemalised lood olla üheks viisiks antud teemat lahata.

„Mispärast praegu on, eksole, Reporter ja Võsa-Pets ja Õhtuleht ja teised, eksole, on see, et omal ajal rääkisid, eksole, preesterid ja usutegelased. See on üks elu lahutamatu osa ja praegu paistab, et suur osa elanikkonnast, kui jätta kõrvale see usklake osa, siis suur osa elanikkonnast. See on nagu aseaine sellele, et kuna ta on üks elu osa, siis inimesed ikkagi vajavad seda teemat. Iseasi, kas seda peab läbi sellise ajakirjanduse niimoodi käsitlema, eksole. Aga kuna tänapäeval inimesed kirikus ei käi, siis on võib-olla see ka üks võimalus, kuidas sellest surmast rääkida.” (V2)

Kuigi intervjuueeritavad tunnistasid, et reeglina püüavad surma teemadel kirjutamist vältida, on surma kui ühe elu osa kajastamine trükimeedias siiski vajalik. Teema ise on ajakirjanike jaoks küll rusuv, ent samas on see üheks võimalikuks väljundiks surma teemadel üleüldse arutleda. Samuti on surma kajastamine vajalik, kuna sellel võib olla uute õnnetuste ärahoidmiseks teatud profülaktiline moment.

4.2 Surmateemaliste lugude eesmärk

Intervjuudest selgus, et ajakirjanike arvates võivad surmateemalistel lugudel ja nende avaldamisel olla erinevad eesärgid. Seda nii lahkunu lähedaste kui ka täiesti võõraste inimeste, kes surmajuhtumit ajalehest loevad, jaoks.

4.2.1 Surmateemaliste lugude õpetlik aspekt

Ühelt poolt annab surmast kirjutamine inimestele võimaluse erinevatest surmajuhtumitest õppida - surmateemalised lood omavad hoiatavat ja õpetlikku aspekti. Seda näiteks autoõnnetuste, kodude tuleohutuse vms poolest. Samuti ei saa kõiki surmajuhtumeid lihtsalt maha vaikida.

„Noh, sellest ei saa mööda, eksju. Sellest ei saa mööda ja kui on ikka juhtunud mingi jube õnnetus, siis see lihtsalt maha vaikida oleks ju ka kummaline. Tihtipeale on ju ikkagi sellest rääkimine, eriti meiesuguse lehe puhul, võiks olla siis nagu analüütiline, eksju, nagu, siis nagu, ütleme, analüütiline ja ja sellise suunitlusega, et oleks võimalik analoogset õnnetust vältida. Et miks juhtus, eksole, mida oleks saanud teistmoodi teha, ee tüüpiline asi Eestis on, noh liiklusõnnetused, tuleõnnetused ja teatud tööõnnetused. Siis on ju võimalik välja kirjutada, et turvavöö oli lahti, inimene

jäi suitsuga magama, suitsuandur puudus ja tööõnnetuse puhul näiteks, et inimene ronis katusel ja see polnud turvatud ja sellepärast kukkuski alla.” (V5)

Surmateemalised lood võivad inimesi manitseda ettevaatlikkusele. Nii öelda „teiste vigadest” õppides saavad inimesed uute analoogsete õnnetuste juhtumist vältida püüda. Nii tõi üks respondent surmateemalise loo õpetliku aspekti näitena välja juhtumi, kus Põlvamaal jäi koolipoiss oma isa juhitud traktori alla ja suri.

„Tegelikult mingil määral ta vist on vajalik, et näiteks ma arvan, et sellest loost said õppetunni paljud inimesed, kes sõidavad igasuguste masinatega, et tasuks olla ettevaatlik. Võib siukene täitsa halb asi juhtuda, kui oled ettevaatamatu. Ma arvan, et et noh minul naise isa on ka suur traktorist ja ma arvan, et tema on kindlasti palju ettevaatlikum ja. Nende inimestega, kellega sai räägitud seal sündmuspaigal, mitte küll lähedastega, aga kõikide nende inimestega, kes tundsid seda last ja seda perekonda, siis nemad ütlesid ka, et nemad on edaspidi kindlasti ettevaatlikumad, et midagi sellist ei korduks. Ma arvan, et sellise loomuga sel viisil asjaga lähenedes kindlasti kutsub ta inimesi rohkem ettevaatlikkusele.”(V6)

Teine intervjuueritav viitas surmateemaliste lugude õpetlikust aspektist rääkides juhtumile, kus Saaremaal hukkus laps majapõlengus. Ta selgitas seejuures, et surma teemade puhul tulekski lugejateni viia võimalused, kuidas taolisi juhtumeid võimalik vältida oleks. Respondent leidis, et inimesed õpivad läbi teiste kogetud valu ja püüavad saadud informatsiooni põhjal ka teisi õpetada.

„No näiteks, kui tules hukkub väike tüdruk, nagu siin Saaremaal vist juhtus, et siis te näete neid asju, et kui, et noh, mai tea, unustati söök pliidile või keegi läks suitsuga magama või suitsuandurit ei olnud, et siis peaks ju inimesteni jõudma teadmine, see et see oli rumal, väga rumal surm, et selle asemel oleks võinud osta kahesaja krooni eest suitsuanduri ja inimene oleks ellu jäänud. Et see on vaja nagu inimesteni viia. See ongi surmast kirjutamise mõte, et sa, et sa ikkagi nagu, noh, nimetame, inimene läbi kogetud õuduse ja valu talitab ise teistmoodi. Ja räägib teistele ka, kuidas teistmoodi on.” (V5)

Nii ongi üheks põhjuseks, miks surma teemat ajalehtedes kajastada tuleks, asjaolu, et teiste inimeste surmajuhtumistes on võimalik õppida. Kui keegi on näiteks purjuspäi ujuma läinud ja seetõttu uppunud, siis võib ajakirjanike hinnangul loota, et taolise loo lugeja purjuspäi ujuma ei lähe. Samuti ollakse ehk ettevaatlikumad liikluses ja majade tuleohutuse osas.

4.2.2 Surmateemaliste lugude inimlik aspekt

Intervjueeritavad leidsid ka, et lisaks õpetlikule ja hoiatavale poolele võimaldab surma kajastamine surmajuhtumitele inimlikku aspekti anda. Kui nõ anonüümsest õnnetuse teatest teha lugu, mis selgitab, kellega ja miks juhtus ning et inimest jäävad lähedased leinama, võimaldab see märksa enam juhtumi inimlikku poolt välja tuua.

„Pigem küll jah, et just see inimlik mõõde on oluline, et ka liiklusõnnetuste puhul on kaks võimalust, et kas ma taandan selle surnu nii öelda üheks anonüümseks inimeseks, mainime ära tema eesnime ja sünniaasta või või tõesti me toome juurde ka selle inimliku aspekti, et tegemist oli noore inimesega, siis, et mitu last tal oli ja ja siin noh tõesti on võimalik nii öelda kirjutada see õnnetuse eellugu ära, et näiteks mindi poodi õlle järgi ja ja selline kahetsusväärne juhtum, et autoroolis oli purjus inimene.”
(V3)

Samuti võimaldab surma kajastamine lugejas täpsemat arusaama juhtumi õudusest kui sellisest. Lugeja jaoks võib seeläbi tekkida arusaam, et „kuiva statistika” kõrval on tegu reaalse inimeste, reaalse õnnetusjuhtumite ja reaalse leinaga. Respondent tõi välja, et surmateemalistel lugudel võib õpetliku poole kõrval olla teatud mõttes ka raviv toime.

„Noh, ma saan selles mõttes asjast aru, et lugejale on võimalik tekitada niimoodi sisseelamist paremini või seda kohaloleku tunnet, seda tajumist, et missugune õudus see oli, eksju. Ee ja ma ei ütleks, et mingine abitoime või selles mõttes õpetlik toime. Et kui sa ikka mingisuguse ee, mingisuguse sellise emotsionaalse asja ise oled lähedalt läbi elanud ja kui sa seda lugejale suudad niimoodi edasi anda, et siis ta võib ka selle niimoodi läbi elada samamoodi, eksju. Et ta hakkab seda lehte lugedes võib-olla nutma või mõtleb, et oi issand, kui õudne see oli. See ei ole tema jaoks mingisugune kuiv statistika, jälle kaks laipa, vaid ta saab aru, kui õudne see on, kui näiteks laps surma saab. Et sel võib-olla ju tõesti mingi õpetlik ja raviv toime, aga see peakski minu arust siis jääma selliseks.” (V5)

Surmast kirjutamine võib ühe ajakirjaniku hinnangul olla oluline ka lähedase kaotanud inimesele endale. Kui surnud inimese lähedane osutub loo allikaks, on tal tegelikult ju võimalik juhtunust ja oma tunnetest rääkida. Juhtunust ja oma tunnetest rääkimine võib aga inimese enesetunnet kergendada ja olla abiks juhtunust ülesaamisel.

„Aga seda on vaja ka sageli nendele inimestele, et on olnud juhuseid, kus tõesti inimesed tänavad peale seda, kus nad rääkida on saanud sama juttu. Ma ei ütle seda enda upitamiseks, aga tõesti, näiteks kus oli see Tartu taksojuht tapeti ära seal Rakveres, ja käis tema naisega rääkimas ja noh, selles mõttes, et sai nagu südamelt ära rääkida.” (V2)

Samuti võivad surmateemalised lood aidata inimesi, kes on ise lähedase kaotanud. Lugeses seda, kuidas teine inimene oma murega toime on tulnud ja eluga edasi suutnud minna, võimaldab see lugejal leida loost selle, mis tema jaoks oma murega toimetulekuks oluline tundub.

„Teine asi on, vaata, noh, hästi palju inimesi, noh, mitte hästi palju, aga väga paljud inimesed on oma lähedase kaotanud. Või siis tuttava või sõbra või kelle iganes. Ja vaata, kui sa loed nagu seda lugu. See ei ole hoiatamine, see on just nagu äratundmine, et näed, et seal on ka juhtunud, et vaata, kuidas tema nagu hakkama sai, et. Vaata, see on see, et sa nopid, mitte sa, vaid see inimene nopib endale sellest loost miski, mis aitab tal nagu edasi olla ja elada, et oma mõttedki võib-olla korda saada.” (V7)

Üheks surmateemaliste lugude eesmärgiks võib eeskätt kuulsate inimeste puhul olla ka lahkunu austamine järelhüüu avaldamise läbi. Kui inimest on ajalehtedes tunnustatud tema eluajal, väärib ta tunnustamist ka pärast surma. Ühtaegu on see ka võimalus tundud inimese surmast üldsusele teada anda.

„Seal nii öelda tuleb ikkagi mängu ka lugejate huvi ja ka see, et kui tõesti tegemist oli tuntud inimesega, siis pigem ma arvan isegi, et on mõistlik sellele inimesele tähelepanu pöörata, sest kui ajakirjandus vaikiks kõikide tuntud inimeste surmad maha, siis esiteks me ei teakski, kes on teise ilma läinud ja teiseks me tegelikult ka nii öelda alavääristame või vähetähtsustaks selle inimese panust, et kui me kirjutame sisuliselt iga aasta juubelite puhul ja inimeste sünnipäevade puhul pikki-pikki lugusid, ma arvan, et kui on tegemist olnud juttudega, siis ta väärib ka järelehüüdu ja meenutust.” (V3)

Seega peaksid surmateemalised lood inimlikust aspektist selgitama lugejatele juhtumite valulikkust. Surmajuhtumi taga pole mitte üksnes surija ise, vaid ka kõik need inimesed, kes teda ümbritsevad. Samas peaksid aitama ka lugejatel oma leinakogemustega paremini toime tulla. Nimelt tekitavad need nõ kohaloleku tunde, et ka teistel on rakseid surmakogemusi ning nad on nendega toime tulnud.

4.3 Asjaolud, millest ajakirjanik surma teemat kajastades lähtub

See, millest ajakirjanikud surmateemalisi lugusid tehes lähtuvad ja mida nad neid tehes silmas peavad, sõltub eeskätt loo taotlusest. On vahe sees, kas tuua välja rohkelt fakte, õnnetuse täpne kirjeldus või surma valulikkus. Taotlused ise on samuti lugude keskselt erinevad.

4.3.1 Millele ajakirjanikud surmateemalistes lugudes tähelepanu pööravad?

See, mida surmateemalistes lugudes aluseks võtta, sõltub intervjueeritavate hinnangul ajakirjaniku enda taotlusest. Juhtunut võib kajastada näiteks läbi lähedaste tunnete või surmaga lõppenud õnnetuse detailse kirjeldusega.

„See ongi see, et sõltubki sellest, mida sa nagu otsima lähed selles mõttes, et kas sa lähedki nagu seda leina ja nagu sellist nuttu ja hala, mitte halvas mõttes hala nagu, otsima või sa lähed nagu tegema mingit nagu analüüsi või et noh, selles mõttes, et sa pead nagu enda jaoks enne selle pointi välja nagu mõtlema, eks.” (V7)

Respondendid leidsid, et nõ verevalamisest tähtsam on loos välja tuua surma lõplikkust kui sellist. Samuti tasuks inimesi läbi surmalugude õpetada.

„Põhiline ei peaks olema nagu valada verd seal, ihumahladega üle, vaid ikkagi õpetada inimesi läbi selle. Et selle kirjutamise mõttes. Et võiks kirjutada selle mõttega, et inimene tunneb, kui lõplik, kui valus see kõik on ja et seda vältida.” (V5)

Surmateemaliste lugude valulikkuse väljamängimiseks on mitmeid võimalusi. Näiteks saab juhtumi kurbust välja tuua lahkunu lähedastele viidates. Samuti sellele, kuidas inimesed surnut mäletama jäävad.

„Eks see on ka jaa, et iga ajakirjanik püüab teada saada, kes see inimene oli, kus ta töötas, palju tal lapsi oli. Väga tihti mängitakse just laste peale välja. Õnnetuses hukkus nelja lapse isa on ka palju parem. Et sa pead olema lõvv ja tavaliselt mina alati olen ka püüdnud teada saada, kes see inimene oli, et kuidas jäävad inimesed teda meenutama, mäletama.” (V6)

Samas leidis üks intervjueeritav ka, et niimoodi teha – üksnes lähedaste peale loos välja mängida – ei ole päris õige. Kuigi loo loetavuse seisukohast on oluline, et

tegemist oli eeskätt inimesega, keda nüüd enam pole, ei saa lugudes mööda vaadata ka sellest, mis juhtus ja kuidas inimene suri,

„Et kuigi ma olen kirjutanud ka mõrvadest ja ja noh nii öelda juhuslikest inimestest, kes on surma saanud, ee mõne uudiskünnist ületanud sündmuse käigus. Seljuhul taandub nagu ikkagi jah see asi ikkagi sellele, mis juhtus. Siis niivõrd isegi et mitte ei ole oluline see, mitme lapse isa ta oli ja kui hea inimene ta oli, et noh kahtlemata on nagu loo loetavuse seisukohast see detail ka oluline, et loomaks sellise inimliku aspekti, et tegemist ei ole ühe järjekordse surnuga, vaid tegemist on inimesega või tegemist oli inimesega.” (V3)

4.3.2 Surmast kirjutamine lahkunu lähedaste heaolust lähtudes

Lähedasi endid ning neile võimalikult vähe haiget tegemist tõid kõik intervjuueeritavad välja kui asjaolu, millele surmateemalisi lugusid tehes või kajastades kõige olulisem tähelepanu on pöörata.

„Lähedasi. Nad kõik arvavad tol momendil, et nende lähedase surmast ei peaks kirjutama. Isegi kui nad ise on mõnuga lugenud lehest lugusid kellegi teise surmast ja neid netis kommenteerinud.” (V1)

Ajakirjanike üheks eesmärgiks surmateemalisi on see, et leinas inimestele ei tohi lisakannatusi tekitada.

„Et mitte tekitada inimestele, kes niigi kannatavad, lisakannatusi.” (V4)

Seda, et lähedased võimalikult vähe haiget saaks, jälgivad ajakirjanikud endi sõnul nii lugude tegemiseks erinevate inimestega suheldes kui ka muudes aspektides, mis lugude avaldamise ja kirjutamisega kaasnevad.

„Et minu meelest on õige, õige tülitada omakseid nii vähe kui võimalik. Ja ka pildilt eksole, näidata lehes, mis on oluline näidata ja vältida mingeid siukseid, pildil luua mingeid uusi traumasid, eksju. Ma ei tea, näidata näiteks verist autoistet või midagi sellist. Et see võiks olla selline, mida kindlasti ei tohiks teha.” (V5)

Samas, kuigi lähedasi püütakse surmateemaliste lugude allikatena vältida, tõi üks respondent välja, et laseb kellelgi hoiatada surnud inimese pereliikmeid selle kohta, et taoline lugu ilmub. Nii püütakse vältida asjaolu, et inimesed kogemata oma lähedase surmast kirjutatud loo ajalehest leiavad. Ühtaegu annab see inimestele

valikuvõimaluse, kas lugeda selle päeva ajalehti või kas või vaadata televiisorist uudiseid, kui on teada, et lähedase surma seal kajastatakse.

„Noo, minu jaoks on kõige tähtsam see, et lähedased ei tohi haiget saada. Tavaliselt, kui ma olen kajastanud, näiteks see koolipoiss [laps, kes jäi isa juhitud traktori alla], siis ma olen seal rääkind külainimestega. Ma ei saa sellest loost mööda vaadata, see on traagiline sündmus ja ja ei ole võimalik niimoodi, et jätame loo kajastamata. Seda peab kajastama. See oli väga valus löök sellele perekonnale. Aga ma rääkisin nende küla inimestega, siis ma palusin ühel inimesel minna sinna perekonna juurde ja hoiatada teda, et et TV3-s tuleb lugu, et et nende vaba valik, kas nad vaatavad neid uudiseid või nad ei vaata uudiseid. Ma ütlesin ka seda, kuna ma tegin Õhtulehega koos seda, hoiatasin selle eest, et Õhtulehes ilmub lugu sellest järgmisel päeval. Et siis inimesel ei ole nii, et ta paneb teleka lahti, vaatab uudiseid, oppaa, tema lapse surmast on lugu. Et siis võib noh väga suure šokina mõjuda. Aga kui ta teab, siis tal on vaba valik, kas ta vaatab või ta paneb teleka kinni.” (V6)

Lisaks sellele tuleb ajakirjanikul lähedaste tunnetest lähtudes ka endi sõnul arvestada, mida ja kuidas loost edasi anda. Kui vähegi võimalik, ei hakata inimese elust negatiivseid asjaolusid välja tooma.

„Et ennekõike minu kui ajakirjaniku jaoks on kõige olulisem see, et ühest küljest esindada lugejate huvi või noh siis nii öelda lugejatele pakkuda seda, mida nad sellest sündmusest-inimesest tahavad teada. Aga samas tuleb arvestada, et konkreetsest inimesest kirjutades tuleb esikohale seada ikkagi lähedaste tunded. Et kui see ka oli täiesti suvaline tundmatu inimene, kes väga traagilise sündmuse käigus surma sai, siis kahtlemata ei ole oluline hakata rääkima seda, et tegemist oli näiteks paadialusega, kes ei olnud viimased viisteist aastat tööl käinud. Pigem ma arvan, et sellise nii öelda negatiivse raamistiku loomine, mina üritan seda vältida ja täiesti teadlikult, et võib-olla tekkinud selise pika ajakirjanikutöö käigus, aga ausalt öeldes on selliste, selliste, noh, sisuliste tegemiste taga lõplike sündmustega. Et ega see inimene uuesti ellu ei ärka, et et pigem nagu tõesti hukkunud inimesest jätta head muljet.”(V3)

Samas sõltub loo sisu ja selles edastatav mõneti ka inimese surma põhjustest. Kui uudisväärtuseks ehk antud mõttes surma põhjuseks kujuneb asjaolu, mis inimese surma põhjustas, siis ei saa ajakirjanik sellest täielikult mööda vaadata.

Tõesti noh, kui tegemist oli ütleme mingisuguse mõrvariga, kes politseioperatsiooni käigus maha lasti, et et siis on vältimatu see, et uurin seda,

millega ta hakkama sai, et miks ta nii öelda politsei jälituseobjektiks langes ja ja lõpuks....” (V3)

Intervjuude põhjal saab öelda, et võimaluste piires arestavad ajakirjanikud kellegi surma kajastades eeskätt lahkunu lähedaste heaolu. Nii ei hakata reeglina liigselt analüüsima või ei panda loosse liigselt inimese tausta. Kui aga uudiskünnise on ületanud just asjaolu, et näiteks sarimõrvar tapeti, ei saa ajakirjanik inimese halbadest tegudest uudisväärtuse säilitamiseks mööda vaadata. Seega sõltub palju ka lugudekeskselt.

4.3.3 Loo uudisväärtuse säilitamine

Lähedastega arvestamisel ei saa ajakirjanikud aga mööda vaadata asjaolust, et säiliks loo uudisväärtus. Surma teemat tuleb kajastada nii, et loos oleks huvipakkuvat informatsiooni lugejate jaoks, kuid samas jäädakse delikaatseks. Seega tuleb laveerida kahe erineva huvirühma vahel.

„Tähendab, ennekõike tuleb balansseerida kahe huvirühma vahel. Üks on nii öelda lugejate ootus. Ehk siis lugejatele tuleb pakkuda nii palju informatsiooni kui võimalik ja teisalt nii vähe informatsiooni kui võimalik, sest tuleb arvestada inimlike nii öelda surnu lähedastega. Nende soovidega, kas tahetakse näiteks mainida seda, miks inimene suri, kuidas ta suri, et tõenäoliselt detailid lihtsale lehelugejale võib-olla ei pakugi nii väga huvi, et võib-olla korra küll, et ta tunneb, et ta tohutult teab. Aga teisalt kui sa laskud nagu detailidesse, siis ja tavalisele lehelugejale see on üks paljudest lugudest ja tal võib-olla need detailid ununevad nädala pärast, siis omastele jäävad need väga pikaks ajaks meelde..” (V3)

Respondentide seas toodi välja, et nõ võõrastele inimestele, kes surnud inimest isiklikult ei tunne, on iga surmakajastus kui üks paljudest lugudest, mis tõenäoliselt peagi meelest läheb. Lahkunu lähedastele jääb aga pikaks ajaks meelde, kui surnud pereliikme kohta midagi valesti kirjutatakse või avaldatakse nende meelest ebaolulisi detaile.

„Et noh, selles mõttes, et see ongi see, et ma olen alati mõelnud seda, et kui see ema või isa nüüd loeb mingit noh. Vaata, see on see, et surmast kirjutades sa pead nii paljude asjadega arvestama, et sa ei teeks haiget, ütleme lähedastele ja et säiliks uudisväärtus lehes onju. Et sa ei, kuidagi ei rikuks nagu kirjutamata seadusi, mida

see. See tegelikult ju on siuke kirjutamata seadus, et pärast kaklust enam rusikatega ei vehita, et pärast surma sa tõesti ei hakka üles lugema ta vallaslapsi või keda iganes, onju. Või seda, palju ta kellele võlgu on jäänud, et.” (V7)

Veel ühe võimalusena surmast võimalikult delikaatselt kirjutada, on vältida pereliikmeid surmateemaliste lugude allikatena. Kui lugejad ka eeldatavalt tagavad lugeda lahkunu lähedaste tundeid, siis ajakirjanikul tasuks jääda võimalikult delikaatseks ning kirjutada juhtunust üksnes nii palju ja sel viisil, kui peab.

„Nüüd on nagu raske öelda, ma ütlen, kuna mul enda kogemus on väike, aga no ma arvan, et ajakirjanik ei tohiks teha lähedastele haiget, et noh, see on selline vastuolu, et kindlasti väga paljud tahaksid eksole lugeda sealt mingeid emotsioone, mida lähedased räägivad või. Inimesi on igasuguseid, eksju. Aga et kõige tähtsam on ikkagi see, et jääks delikaatseks. Kirjutada ära nii palju kui peab, mis on oluline, aga aga mitte minna niisuguse madala, madala kire ja instinkti rahuldamise peale välja, eksole. Mingi verejanu ja kahjurõõm ja siuksed asjad, eksju. Ma arvan, et delikaatsus võiks olla märksõna jah.” (V5)

Üks võimalus ajakirjanikuna delikaatseks jääda ja kahe huvigrupi arvatavaid ootusi täita, on jätta osa teksti täielikult lahti kirjutamata. Traagilise surmajuhtumi puhul ei pruugi taustakirjeldustesse liiga selgeid ja detailseid juhtumikirjeldusi panna.

„Aga liigselt detailidesse ei tohiks surmast kirjutamisel laskuda, et mitte lähedastele haiget teha. Mis tundega loeb kellegi ema lugu, kus on kirjas, et verd pritsis ja ajutükke lendas ja pärast õnnetust piinles tema poeg veel kaks tundi jne.” (VI)

Detailide liigselt lahti kirjutamata jätmine on ühe respondendi hinnangul oluline ka selleks, et ajakirjanikul endal pärast surmast kirjutamist kirjutatu pärast häbi poleks.

„Et noh, vaata, mulle meeldib kirjutada niimoodi, et kui ma seda ise pärast loen, mul ei hakka nagu häbi sellepärast, et ma olen lihtsalt alatult ära kasutanud lugeja peibutamiseks igasuguseid toredaid, noh, toresõnu, et tõesti mingi, noh..” (V7)

Samuti tasuks ajakirjanikul surmast kirjutades juhtunut läbi isikliku vaatevinkli võtta ning mõelda sellele, kuidas ta tahab, et tema surmast kirjutataks. Kellegi surmast kirjutades ei tohiks ajakirjanik võtta juhtumit nii, et tegu on ebameeldiva looga, mis lihtsalt ära tuleb teha. Iga surmajuhtumit tuleks kajastada konkreetsele surnud inimesele mõeldes, mitte seda kui „suvalist” võõrast võttes.

„Mm, ma arvan, et kõige peamine on nagu see, et kuidas on kõige lihtsam tööd teha ehk siis mõelda sellele, et tuleb mõelda selle peale, et kui mina oleks olnud see inimene, siis millised oleks nii öelda minu soovid, et kuidas käitutaks ajakirjanike poolt näiteks minu surmast kirjutamisel või siis ka. Jah, täpselt, tähendab mõelda just läbi nii öelda inimliku vaatevinkli, et et kui läheneda surmale niimoodi, et tegemist oli tõesti ühe suvalise inimesega ja et tegemist on ühe suvalise looga, et ma lihtsalt pean selle kuidagi valmis saama ja et tegelikult mul jumala suva, mis sinna kirja saab, et see on kõige ohtlikum ja seda ma olen vältinud.” (V3)

Lahkunu lähedaste ja loo lugejaskonna vahel balansseerides tuleb ajakirjanikul leida kesktee, kus on küll sisse toodud piisavalt huvipakkuvaid detaile, kuid seda määral ja viisil, millega lahkunu lähedastele liigselt haiget ei tehta. Iga surmateemalist lugu tuleks kirjutada konkreetse surnud inimese keskselt.

4.3.4 Põhimõtte „surnutest halba ei räägita” järgimine lugudes

Taustinfo läbimõelduse ja lähedastega arvestamise kõrval lähtuvad intervjuueeritud ajakirjanikud ka nn käibetõest, et surnutest halba ei räägita. Seega eelistatakse lahkunut loos iseloomustada kui kannatajat.

„Oluline on see, et teadupärast surnutest halba ei räägita. Surnu peaks ikkagi olema iseloomustatud loos ohvrina.” (V1)

Kui juhtub, et mõni loo allikas lahkunust ka halba räägib, jäetakse antud asjaolu reeglina lihtsalt välja. Teatud piirini sõltub see aga ka konkreetsest juhtumist ehk surijast endast.

„Jaajaa, tavaliselt kõik räägivad [head]. Et kui ka ütlevad midagi halba, et see naaber oli mingi kuradi idioot, aga seda lihtsalt ei kasuta. Ei ole mõtet.” (V6)

Intervjuueerija: „Et pigem siis ikka head?”

„Noo ainult head jah. Kui mõni retsidivist surma saab, siis on teine asi. Oleneb jah, mis teema on. (V6)

Üks intervjuueeritav põhjendas ka, et kuna inimene ise on juba surnud, ei annaks ta elu ja elu ajal käitumise analüüs suurt midagi. Pole vaja loos peatuda sellel, missugune inimene oma eluajal täpsemalt oli.

„Mm, ma ei ole kunagi võtnud nagu mingit sellist psühhoanalüüsi ette, et kas ta nüüd oli hea inimene või ta oli nüüd tõbras onju. Selles mõttes, et tead, ei mul ei

tule praegu meelde küll ühtegi. Noh, vaata see on juba nagu kolmas libe jää, et milleks ma peaks kirjutama sellest, sellest inimesest, kes on läinud, et milleks ma peaks seda nagu analüüsima. Mis see annab?” (V7)

Eelpool väljatoodust tulenevalt eelistavad ajakirjanikud surnust kas üksnes head kirjutada või ta elu lihtsalt „kõrvale” jätta. Pärast inimese surma pole loo seisukohast oluline tema eluaegset käitumist analüüsida.

4.4 Eeltöö tegemine surmateemaliste lugude puhul

Surmateemaliste, nagu ka teiste lugude puhul, tuleb ajakirjanikul enne allikatega suhtlema hakkamist ning loo kirjutamist teha teha mõningast eeltööd. Ühelt poolt tuleb koguda taustinformatsiooni, uurida välja toimetusepoolne huvi ning valida välja allikad, keda konkreetsetes loos kasutada. Samuti tuleb ajakirjanikul end surma kajastades psühholoogiliselt ette valmistada, kuna surma kajastamine on emotsionaalselt raske ka ajakirjaniku enda jaoks.

4.4.1 Toimetuse huvi väljaselgitamine ja taustainfo kogumine

Surma teemadel kirjutamise puhul pidasid intervjueritavad eeltööna väga oluliseks taustainfo kogumist. Seda mitmel erineval põhjusel. Ühelt poolt on oluline välja selgitada, mis konkreetsetes juhtumis kõige uudisväärtuslikum on ning millele loos keskenduda tuleks. Samuti on vaja teada saada ka toimetusepoolne huvi. Paika panna tuleb ka loo formaat.

„Reeglina ikkagi see, et on minu jaoks primaarne, et tuleb välja selgitada just see toimetusepoolne huvi, mida täpselt tahetakse teada, et kui tegemist on õnnetusjuhtumiga, siis alustan loomulikult kas kusagilt politseist, päästeametist ee asutustest, et mis juhtus, kuidas juhtus, kui tegemist on nii öelda sellise noh mitte rutiinse surmaga, aga kui inimene sureb näiteks vanadusse, siis ee tõenäoliselt ei olegi minu jaoks ajakirjanikuna niivõrd oluline, et mis juhtus või et oluline on see, mis edasi saab, et toimuvad matused, tõenäoliselt tuleb nii öelda mõelda selle peale, et ta, kuidas selle inimese saavutusi järgmise päeva lehes esile tuua, millised on võimalikud allikad, et peamiselt ma ise valin just tuntud inimeste puhul nii öelda selle järelhüüu võimaluse, et et just meenutada seda, kes ta oli, millega ta hakkama sai ja miks on

temast kirjutamine oluline. Et mitte niivõrd oluline ei ole see surma, surmahetk või surmamoment.” (V3)

Taustainfo otsimise ja loos uudisväärtusliku leidmine annab ajakirjanikule kätte suuna teema lahkamiseks. Nii saab ajakirjanik mõelda, kuidas loo jaoks informatsiooni hankida.

„No loomulikult on kõigepealt oluline aru saada, kes see inimene üldse oli. Et kõige lihtsam on võtta anonüümne pressiteade ja kirjutada, et juhtus selline õnnetus, aga noh, kui sa saad teada, kes see inimene on, hakkad tagasi mõtlema, et kuidas talle läheneda, läbi kelle seda infot siis nüüd hankida, eksju. Et mis sellest teada on.” (V5)

Teema lahkamine omakorda annab ajakirjanikule võimaluse välja uurida, keda kasutada loos allikatena, kuidas allikate poole pöörduda ja mida neilt täpsemalt küsida.

„Siis tuleb ennast psüühiliselt ette valmistada. Mõelda välja, kuidas võimalikult delikaatselt allikale läheneda ja mis sõnastust küsimustes kasutada ja kuidas talle teema vajalikkust põhjendada jne.” (V1)

Seejuures on intervjuueritavate hinnangul oluline kasutada teema lahkamiseks allikaid, kes pole otsesed kannatajad.

„Juhtunuga end kurssi viia, kasutades selleks allikaid, kes vahetult ei ole kannatajad (lähisugulased), sest kõrvalseisjail on ehk kergem rääkida.” (V4)

Et surma teemadel kirjutada, püüavad ajakirjanikud endid kõigepealt juhtunuga lähemalt kurssi viia. Selleks otsitakse taustainfot, püütakse leida kõige uudisväärtuslikum, arvestades seejuures ka toimetuse seisukohti. Samuti püütakse leida loole allikad, kes poleks otsesed kannatajad ning püütakse paika panna mida ja kuidas täpsemalt loo allikatelt küsida.

4.4.2 Ajakirjaniku psüühiline ettevalmistus

Selles osas, kas surmateemaliste lugude puhul tehtav eeltöö ka teiste lugude puhul tehtavast erineb, jagunesid intervjuueritavate arvamused kaheks. Ühelt poolt leiti, et see on rusuv ja vajab mõningast psüühilist ettevalmistust.

„Jah, sest raske on inimesi usutleda, peab neile kaasa tundma ja see on rusuv.” (V4)

Üks intervjuueritav selgitas aga, et kuigi tuleb lähedastega suhelda, end asjadega kurssi viia ja teada, kuidas allikatele läheneda, on surma kajastamine mõnel

muul kriitilisel teemal kirjutamisest isegi kergem. Kuigi pole kunagi täpselt teada, kuidas allikas reageerib, on surmateemade puhul erinevad reaktsioonid mõistetavad.

„Surmalugude puhul on see miinus on see, et sa pead suhtlema inimestega, kes on lähedased. (...) Surnu omaksed on erinevad inimesed, kes on selline murest murtud, kes paneb toru hargile, kui sa räägid, eksole, et noh, et oleneb inimesest. Sa ei tea kunagi, kas inimene sulle reageerib, eksole, et kui kurb tal on eksole või noh, saadab sind pikalt, mis on mõistetav sellise teema puhul.” (V2)

Surma teemadel allikatega suhtlema hakkamine on ajakirjanike hinnangul teiste teemadega võrreldes keerukam ning nõuab teatavat psüühilist ettevalmistust, ent samas on nende jaoks mõistetavad ka allikate poolsed äraütlemised, kui teemast rääkida ei taheta. Seega on ajakirjanikud teiste teemadega võrreldes rohkem valmistunud ka selleks, kui nad loodetavate allikatelt oodatud informatsiooni kätte ei saa.

4.5 Surmateemaliste lugude allikate valik ja valiku tegemise põhimõtted

Surmateemaliste lugude allikate osas olid intervjuueeritavate arvamused üsna üksiheses: pereliikmeid tuleks võimalusel allikatena vältida; ametiasutustest, näiteks prokuratuur või päästeteenistus, võib saada küll üsna detailse kirjelduse juhtunu kohta, kuid samas puudub nende informatsioonis loo seisukohast üsna oluline emotsionaalsus ja inimliku aspekti loomine. Seega toodi parimate allikatena välja surnud inimese sõbrad, tuttava, kolleegid, naabrid jt, kes on juhtunu või surnud inimese endaga küll seotud, ent pole seejuures otsesed kannatajad.

4.5.1 Lahkunu lähedased surmateemaliste lugude allikatena

Interjvuudest ajakirjanikega selgus, et surma teemadel kirjutades püüavad nad intervjuusid lahkunu lähedaste inimeste ja pereliikmetega vältida, kuna neil on niigi raske.

„Eeskätt sellest, et nad ei oleks surnule liiga lähedased inimesed. Neid ei taha raskel hetkel tülitada.” (V1)/ „Üldiselt ei taha häirida neid, kes niigi kannatavad.” (V4)

Kuigi lahkunu lähedase kasutamine allikana on ajakirjaniku enda jaoks keeruline, tuleb ette olukordi, kus see on vajalik.

„Mõnikord on see [pereliikmete kasutamine allikatenä] vajalik, aga see on raske.” (V4)

Leiti aga ka, et loo eesmärgist või taotlusest sõltuvalt saaks surnud inimese pereliikmeid allikana kasutades küll lugudes juhtunu emotsionaalsele poolele tähelepanu pöörata, ent see ei tohiks olla siiski kõige tähtsam.

„See oleneb taotlusest. Kui sa tahad pisaraid kiskuda, siis sa loomulikult võid katsuda neid lähedasi kiusata eksju aga, minu meelest, minu meelest põhiline ei peaks olema nagu.” (V5)

Ehkki ajakirjanikul tuleb oma loole allikaid leides arvestada ka toimetusepoolse sooviga, on ajakirjanikud surma teemasid käsitledes toimetuse soovi eiranud ning näiteks lahkunu lähedastele helistamata jätnud, kuna surnud inimese pereliikmetele helistamine loo kirjutaja enda jaoks raske olla. Samuti põhjendasid respondendid, et kadunukese lähedastelt polegi suurt midagi küsida, kuna on ilmne, et nad on leinas.

Üks respondent tõi näite profijalgrattur Lauri Ausi surmajuhtumist lähtuvalt.

„Jah, mina näiteks väldin, nagu ma ka olen öelnud, lähedastega suhtlemist. Et mulle meenub konkreetselt Ausi [Lauri Ausi] surmajuhtum, see oli kunagi kahe tuhande kolmandal-neljandal aastal, kus siis järjekordsel treeningul lihtsalt üks autojuht talle otsa sõitis ja ta surma sai. Et ma olin sellel nädalavahetusel valves ja kahtlemata tuntud sportlase traagiline hukkumine treeningul ületas uudisekännise ja sellest tuli kirjutada. Ja kuna nii tuntud persooni puhul siiski tekkis avalikkuse huvi, et mis toimus, kuidas toimus, on ka väga suur, siis tuli tegeleda ka niinimetatud detailidega, emotsioonide, kommentaaridega, aga kuigi mul paluti helistada ka näiteks Lauri Ausi abikaasale, siis ma ei teinud seda. Ja ma olen siiani vältinud näiteks inimeste laste, surnud inimeste laste ja ja siis ka abikaasadele helistamist, põhiliselt just et kuigi sageli nad isegi et võivad rääkida, aga emotsionaalselt on väga keeruline, sest mida mul selle inimese käest ikka küsida on. Mida te tunnete? Mmm, suhteliselt trafaretne on eeldada seda, et inimesed ei ole väga heas tujus ja nende tunded ei ole just kõige ülevamad, et tegemist on leinaga.” (V3)

Lähedaste kui allikate vältimist põhjustab ajakirjanike hinnangul asjaolu, et lahkunu pereliikmetega ühenduse võtmine on keerukas ka ajakirjanikule endale. Isegi, kui inimest eelnevalt teatakse. Lähedastega ühenduse võtmine või võtmata jätmine on koht, kus ajakirjanik on nõus toimetusega vastuollu astuma.

„Isiklikud arvamused ei ole määravad, leht võib tahta üht, higi ja pisaraid ka eksju ja verd, aga ise see on, endale see on väga raske. Näiteks tuleb ka kuidagi laveerida sellel, selle nende kahe asja vahel. Et noh see viimane kord näiteks minul õnnestus olla lihtsalt osaline loo kirjutamises, ma teadsin küll, kes on see, kes on hukkunu isa, hukkunute isa [isa, kes kaotas autoõnneses oma kaks alaealist tüdrit], mul oli tema mobiiltelefon olemas, aga õnneks ma ei pidanud temale helistama, sellepärast et oli Tallinnas üks kolleeg, kes võttis selle enda peale. Ja nagu ma aru sain, tegelikult see asi polnudki nii jube, selles mõttes, et tegelikult ta mingil määral juba šokist üle saanud või ta tegelikult rääkis hea meelega. Ta rääkis isegi hämmastavalt palju vahetult pärast seda õnnetust. Noh, ta haiglas rääkis. Õnnetus oli juhtunud, siis ta kümme tundi hiljem juba rääkis.” (V5)

Kui ajakirjanik on surmateemalist lugu tehes sündmuskohale läinud, suhtleb ta seal erinevate inimestega, et teada saada, mis juhtus ning mida nii juhtunu kui ka lahkunu enda kohta rääkida osatakse. Mõnikord on juhtunud aga, et lahkunu pereliikmed on surmateemalise loo allikateks sattunud puhtjuhuslikult.

„Kui ma olin veel, alustasin, siis on olnud siukseid olukordi, kus ma olen ka lähedasi pidanud torkima. Need on olnud siuksed õnnetud juhud, oletame, et kusagil külas on toimunud mingi tragöödia. Ma koputan külas esimesele ettejuhtuva maja uksele ja küsin, kuskohas see perekond elab. Et ma teaksin, et ma ei astu sinna, et ega kusagilt ei ole infot väljas. See täpne nimi ja talu koht ja nii edasi. Siis ma olen sattunud just sinna perre, selle pere hoovi, kus on see tragöödia toimunud, päris puhtjuhuslikult. Et siis kohe olen avaldanud kaastunnet ja ja rääkinud nendest teemadest, siis siis tavaliselt ei ole mingeid intsidente olnud, mingeid väljaviskamisi või. Kõik on on olnud mõistlikud.” (V6)

Lähedastega suhtlemist püütakse tulevikus vältida ning ei peeta päris õigeks isegi juhul, kui varem on saanud tõestust, et see polegi nii raske, kui ajakirjanik ennastlikult kartis.

„Meil oli üks juhus, kus reporter ikkagi helistas ühe surnu isale. No tegelikult oli too veel ametlikult teadmata kadunud. Ja isal oli olnud hea meel, et temaga ühendust võeti, sest varem olid delikaatsed ajakirjanikud valeinfot avaldanud. Aga

kindlasti enamasti ei taha lähedased rääkida, isegi sõbrad ei taha. Kes ikka väga tahaks.” (V1)

4.5.2 Ametlike allikate kasutamine surmateemalistes lugudes

Et lähedasi mitte „tülitada” on informatsiooni saamisel üheks võimaluseks pöörduda ametlike allikate, näiteks politsei, prokuratuuri või päästeameti poole. Kui on sama informatsioon on võimalik kätte saada lahkunu pereliikmetelt ja ametlikust allikast, eelistavad ajakirjanikud reeglina viimasena mainitud, kuna ametlikule allikaga on emotsionaalselt lihtsam suhelda, kui surnud inimese pereliikmega.

„Ee, noh, mina alustan loomulikult, kuna see, kuna see kannatanute või hukkunu lähedastega suhtlemine on ikkagi väga, emotsionaalselt väga raske, eksju. Inimesed on erinevad, aga minule on emotsionaalselt väga raske, siis ma üritan seda lihtsalt vältida. Kui saab teisiti, siis ma lihtsalt ei tee seda. Õnnetuse kohta on politseiinfo, maitea, maanteeameti info, teeolud olid, võib-olla siis see, neljandaid ja viiendaid asju. Et kui vähegi võimalik, vältida omastega suhtlemist, et ütleme, noh, näiteks selle sama õnnetusjuhtumi. Seal küll ema ja isa ellu jäid, nad olid olulised tunnistajad, et nendest asjadest, kuidas siis tütreid olid tagaistmel, kas olid kinnitatud, kuidas nad olid kinnitatud, aga aga aga see on ka tegelikult minu meelest ainus info, mis selles asjas on oluline teada saada. Kui seda nüüd oleks võimalik teada saada niimoodi, et et omakseid ei tülita üldse, politseil on andmed selle kohta, ta on ise saanud juba kindlad kinnitused selle kohta, võib-olla on veendunud, et turvavööd olid näiteks kinni, et siis on see väga hea lahendus.” (V5)

Samas leidsid intervjuueeritavad, et lugude seisukohast ametlikelt allikatelt väga head informatsiooni ei saa. Ühe põhjusena toodi välja asjaolu et näiteks mõrvapaigas võib ajakirjanik kohal olla enne kui prokuratuur. Samuti on lugude avaldamise hetkeks juhtumi uurimine prokuratuuris niivõrd algusjärgus, et sellest ei saadagi veel suurt rääkida.

„No neilt ei saa väga infot. Teine asi on see, et mida prokuratuur öelda saab, sest sageli on leht ennem kohal, kui uurija. Ja ilma naljata, niimoodi, et kell viis tapetakse, ajakirjanik on kaheksa kohal ja uurija tuleb hommikul näiteks, eksole. Reeglina pole selleks ajaks mingit uurimistulemust. Reeglina pole selleks ajaks midagi kätte saadud ja tegelikult ega prokuratuurist, politsei nagunii ütleb

prokuratuurile midagi edasi, ega ausalt öeldes tast midagi väga kasu ei ole jah. Küll muidugi sellised trafaretsed väljendid, et noh, kahtlustatakse mõrva või kahtlusalune on kinni peetud või mida iganes.” (V2)

Kui ametlikust allikast õnnestub ka kätte saada juhtumi põhjuseid ja käiku selgitav kirjeldus, ei saa sealt mingeid inimlikke emotsioone, mis ajakirjanike hinnangul surmateemalistes lugudes olla võiks.

„Ametlikust allikast, no nii öelda ametlikust allikast sa ei saa ju mingit emotsiooni. Et sealt sa ei saa peale kiretu kirjelduse tavaliselt. Et mis on küll hästi faktirohke, aga noh, mida see mulle annab ajakirjatöös. Mitte midagi eriti.” (V7)

Kuigi intervjuueeritavad ka ise väitsid, et ametlikest allikatest väga palju informatsiooni ei saa, pöördatakse esmajärjekorras siiski tihti just nende poole, kuna sealt võib saada detailsema ülevaate juhtunu kohta. Samuti kuuluvad juhtumi kommenteerimisõigused just juhtumit menetlevale prokurörile.

„Mmm, väga tihti. Et ee, isegi prokuratuuri nendest allikatest kõige enam, kuna eeluurimise korra kohaselt, kuna iga surmajuhtumi puhul reeglina alustatakse kriminaalasi, siis poolelioleva kriminaalasja kommenteerimisõigus kuulub prokurörile. Ee, kui ta juhuslikult ei anna neid õigusi ka uurivale politseinikule, aga seda sageli kasutatakse väga harva. Aga politsei saab rääkida liiklusõnnetuste puhul nendest detailidest, et mis konkreetselt juhtus, et kust üks või teine auto tuli, kui suur oli eeldatavasti nende kiirus. Sellistest detailidest, et millised olid teeolud jne. Ja kui näiteks on vigastatuid, kes viidi raskes seisus haiglasse, siis tuleb pöörduda ka haigla poole, kes siis saab anda nii öelda uut informatsiooni, milline on haiglasse viidud inimeste seisund. Ja ega rohkem tõenäoliselt väga neid ametiasutusi ei olegi, kelle poole pöörduda mõne surmajuhtumi puhul, et et kõik sõltub juba sellest nii öelda surnud inimese elust, et kes ta oli ja mis ta tegi, et noh üsna sageli noh, kui on tegu ametnikuga, tuleb pöörduda tema kolleegide poole.” (V3)

Intervjuude põhjal saab järeldada, et kuigi erinevatest ametlikest allikatest loosse tundelisi väljendeid ei saa, pöördatakse surmajuhtumite puhul siiski reeglina erinevade ametkondade esindajate poole. Ühelt poolt võib sealt saada juhtunu detailse kirjelduse, teisalt on kriminaaluurimise puhul, mis surmajuhtumite puhul tihti algatatakse, juhtunu kommenteerimisõigus uurimist juhtival prokuröril. Samas ei pruugi aga ametlikest allikatest kuigi palju informatsiooni saada, kuna loo ilmumise ajaks on uurimine algjärgus.

4.5.3 Lahkunu sõbrad ja tuttavad surmateemaliste lugude allikatena

Kõige paremateks allikateks peetakse neid, kes on surmajuhtumi kui sellisega üsna hästi kursis või surnud inimese endaga mingil määral seotud ent pole samas lahkunule liiga lähedased inimesed. Sobivateks allikateks peetakse näiteks lahkunu sõpru, sugulasi, tuttavaid või naabreid.

„Neid, kes vahetult ei kannata, aga kes ometi on asjaga kursis.” (V4)/„Ma ütlen, et reeglina ma ikka ema-tütrega ei räägi. Natuke teine asi on juba naisega, mehega. Aga kui ka näiteks lapsega juhtub õnnetus, siis ka ma ikka emaga rääkima ei lähe, proovid ikka mööda rääkida, sugulased-tuttavad või.” (V2)

Eelpoolmainitutega koos kasutatakse loos informatsiooni saamiseks juurde ka ametlikke allikaid. Üldiselt eelistatakse siiski neid, kes isiklikult kannatanu perekonda tunnevad.

„Jah, kõiki neid inimesi, kes on ümberringi, välja arvatud see pere ise. Kõik, kes teda tunnevad ja teavad, neid inimesi eelistan. Ja loomulikult siis ka ametlikud allikad: politsei, päästeteenistus, kiirabi. Tavaliselt jah ümber, need inimesed, kes tunnevad seda perekonda.” (V6)

Võimalike allikatena toodi välja ka õpetajaid koolis (lapse surma puhul) ning kolleege täiskasvanu puhul.

„Lapse puhul kindlasti õpetaja. Täiskasvanul sõber või tuttav või näiteks naaber. Aga mitte naine või mees või ema või isa.” (V1)/„No näiteks mõne tuntud inimese surma puhul, on siin kas mõned professorid või või mõne tuntud inimese nii öelda ühiskonnas, kas poliitiku, mõne tuntud arsti, siis tõenäoliselt tema nii öelda mitte otseselt kõige lähedasemad sõbrad, aga kindlasti ma eelistan vältida perekonda kuuluvaid inimesi, kui ma juhuslikult ise ei tunne mõnda nendest perekonnaringi kuuluvatest inimestest oma varasema nii öelda töökogemuse kaudu, et ma olen nendega suhelnud, et nad on, ütleme, need inimesed on mulle tuttavad.” (V3)

Sõpradelt, tuttavatelt ja sugulastelt kui surmateemaliste lugude allikatelt võib ajakirjaniku hinnangul saada loo jaoks väärtuslikku informatsiooni. Põhjus võib olla selles, et sõbrad, tuttavad, sugulased jt on end surmajuhtumi juures osalisena tundnud ning nende kogemusi ja tundeid edasi anda on ka ajakirjaniku enda jaoks huvitav.

„Et teinekord on hästi noh, noh minu jaoks põnev, et võivad ju olla ka, noh sootuks nagu täiesti, isegi mitte sugulased näiteks, keda on mingi lugu nagu niivõrd

puudutanud, et nad on ennast osalisena tundnud seal, noh ja siis nad räägivad oma mingeid kogemusi, et teinekord on need isegi, noh, mis seal salata, põnevamad.” (V7)

Täiesti võõraid ja asjasse mittepuutuvaid inimesi allikatena reeglina ei kasutata. Kuigi neilt oleks võimalik saada loosse mõni hinnanguline tsitaat, pole neil loo seisukohalt allikana erilist väärtust. Inimesel, keda kasutatakse surmateemalise loo allikana, peab juhtunuga olema mingigi seos.

„Jajaa, jah, sest pole ju mõtet minna mingisuguseid x-inimese juurde tänavalt ja öelda, et, noh, mis tundeid sinus tekitab, et üks laps uppus ära. Noh, loomulikult ütleb, et isaand kui õudne, jube ja. See on, mida tahetakse ajalehes saada. Neid tsitaate. Aga tegelikult allikana ta on täiesti null. Et ta peab olema ikkagi lähedane, kasvõi sündmuskohale lähedal elav inimene, kes annab ka palju juurde. Et tema akende all see juhtus või. Aga mitte mingisugune suvaline inimene tänavalt.” (V6)

Üks põhjus, miks asjasse mittepuutuvad inimesed head allikad pole, peitub selles, et nende jutt ei aitaks luua inimlikku sidet. See on ka võimalik põhjus, miks ajakirjanik ei peaks ise hakkama surnud inimest iseloomustama, vaid valima kellegi, kes lahkunuga ka lähemalt seotud on.

„Et kahtlemata keegi, noh, keegi seda inimest nii öelda tuttav inimene, et kui ta räägib loos, siis ta loob sellise inimliku sideme. Ta on võimeline surnud inimest inimesena paremini iseloomustama, kui seda saab teha ajakirjanik, kes tõenäoliselt ei tundnud seda inimest.” (V3)

Sõbrad, tuttavad, kolleegid, naabrid ja sugulased on surmateemaliste lugude seisukohalt parimad allikad. Ühelt poolt pole nende seos juhtunuga niivõrd tugev ja omastega võrreldes pole neile juhtunu nii raske. Teisalt annab nendega suhtumine loosse juurde inimlikku aspekti, seda enam, et tihti on sõbrad-tuttavad end teatud määral surmajuhtumis osalisena tundnud.

4.5.4 Lapsallikate kasutamine surmateemalistes lugudes

Pisut komplitseeritum on aga lapsallikate kasutamine surmateemalistes lugudes. Ükskõik, kas tegu on siis lahkunu pereliikmete, sõprade või klassikaaslastega. Lapsallikate kasutamise suhtes olid intervjuueeritavad üsna üksmeelsel seisukohal, et nende kasutamine allikatena tuleks eelnevalt põhjalikult läbi mõelda ja võimalusel tasuks seda vältida.

„Parem jätaks välja, lapsed ei suuda end kontrollida.” (V4)

Ajakirjanikud leidsid, et laste kasutamine peaks olema väga hästi kaalutletud ning võimalusel tuleks leida teised, täiskasvanud allikad.

„Tõenäoliselt, kui midagi sellist peab ette tulema, siis selliste asjade kasutamine peab olema nii öelda väga kaalutletud, et kui mõni laps hukkub koolis ja siis tuleb teada saada, mis juhtus, siis ma eelistaksin ikkagi koolidirektorit-õpetajat kui vanemaid inimesi. Et noh igasugune alaealiste intervjuerimine, pildistamine, see on komplitseeritud teema. Ja noh, ka nii öelda surmajuhtumi puhul, mm, see on noh, väga keeruline.” (V3)

Teisalt seostub laste kui allikate kasutamisega mitmeid muid tegureid, mis on seotud ajakirjanduseetikaga. Laste kasutamise puhul allikatena on vaja nende vanemate nõusolek.

„Noo, meil kästakse, tähendab see eetikakoodeks käseb, et peab olema vanema nõusolek, aga neid nõusolekuid on väga raske saada. Jaa jaa, kust ma tean, kes on selle poisi ema, kui ta mulle ei ütle näiteks. See kõik on. Noh, me oleme kasutanud kindlasti. Mina ka väga palju olen lapsallikaid kasutanud, aga ma lihtsalt teen niimoodi, et ta ei ole noh, ta ei ole äratuntav. Et keegi ei tea, kes ta oli.” (V6)

Samuti on ajakirjanikud teinud surma teemaliste lugude puhul niimoodi, et on lapsi küll surmateemalise loo puhul info saamiseks kasutanud, kuid nende räägitut pole nimeliselt lehte pandud. Seega on lapsi kasutatud anonüümsete allikatena.

„Tähendab, kasutanud olen küll, aga seda ei tohi öelda ajalehes ja kui ütled, siis ilma nimeta, et noh, näiteks sellised asjad, kus poiss jäi auto alla, küsid koolikaaslaste käest, et mis poiss see selline oli. Aga et seda kasutada, see juba eeldab seda, pead vanemate käest luba küsima ja nii edasi.” (V2)

On olnud ka juhuseid, kus ajakirjanik on lastega küll surma teemal rääkinud, kuid pole seda hiljem lehte pannud. Seejuures viitas üks ajakirjanik asjaolule, et nii tegutsedes käitub ta nii, nagu peab õigeks, et tema lastega käitutaks.

„See on selline libedal jääl kõndimine. Selles mõttes, et ma olen rääkinud, aga ma ei ole kirjutanud pärast. (V7)

Intervjueri: Sa ei ole seda sisse pannud?

„Ei, ma ei ole seda sisse pannud, et noh, selles mõttes. Mina ei tahaks kunagi, et minu lapsega nii tehakse ja reeglina ma teen neid asju, mida ma õigeks pean. Tegelikult ainult neid ma teengi.” (V7)

Samas leidis üks intervjuueeritav ka, et kuigi lapsi intervjuueerides peab olema lapsevanema või õpetaja luba ning küsitud tuleb põhjalikult läbi kaaluda, ei pruugi see näiteks enam teismeeas allikatele kahju tuua. Nimelt on respondendi hinnangul laste jaoks isegi kasulik, kui nad näiteks om varalahkunud koolikaaslasest rääkida saavad. Seejuures on oluline, et lastele esitatud küsimused oleksid neutraalsed.

„Noh, ei, neliteist viisteist iseenesest ei ole enam nii karm. Kuid oleneb, mida küsitakse, et kui noh, esiteks on vaja, kindel muidugi, et seal peab olema ka lapsevanema või õpetaja luba, eksju. Ma arvan, et õpetaja piisab ka, nii suured lapsed juba. Et kui jutt jääb sellele tasandile, et räägi, millised nad olid, mida nad armastasid koolis teha, noh, kas nad olid seltsivad, ei olnud seltsivad. Ja siis tulebki ikka, et noh, surnutest räägitakse ainult head ja halvad asjad unustatakse ära, kirjutatakse, et nad olid toredad inimesed, siis on jällegi minu meelest asi, mis ei tee esiteks neile teismeliste kahju, eksju, ja teiseks annab jällegi võimaluse rääkida, et nii toredad inimesed ja kõik, mida nad tahtsid jõuda ja kõik nüüd muutus võimatuks” (V5)

Seejuures tuleb ajakirjanikul endal aga kaaluda, milliseid laste vastuseid loosse panna ja kuidas neid kasutada. Lapsed võivad mõtlematusest öelda midagi, mis muudab inimese arvamuse nende kohta halvaks. Seega tuleb ajakirjanikul lapsi intervjuueerides arvestada asjaoluga, et ajakirjanik peab kõigepealt ise arusaama, mida lastelt üldse küsida tohib ja seejärel paika panema, millist osa hangitud informatsioonist lehes kasutada.

Ee aga aga see ei tohiks indlasti minna sellisele tasemele, et noh, piltlikult öeldes, noh et keegi ütleb et „Ta oli vastiku iseloomuga, hea et ära kärvas,” näiteks. See on ka, mis võib juhtuda. Ja laste puhul, eriti veel, kui sa võtad mingid väiksemad, nad olidki vaenujalal näiteks, et siis ta teeb tohutult kahju endale ja mida temast hakatakse arvama. Et lapsesuu eksju, selles mõttes, ma arvan, et lastega võib rääkida, no ütleme viisteist kuusteist täiesti võib. Nad on päris suured ja mõistlikud juba. Aga seal ikkagi ajakirjanik nagu peab ise aru saama, et mida tohib ja mida ei tohi küsida esiteks. Sa võid ka küsida väga palju, aga et mida sa lehte paned. Et lehte ikkagi päris kõike panna kindlasti ei tohi.” (V5)

4.6 Eelistatud suhtluskanalid surmateemaliste lugude puhul

Intervjuudest selgus, et surmateemaliste lugude puhul jagunevad ajakirjanike eelistused suhtluskanalite osas kaheks: telefon ja nõ silmast silma suhtlus. E-maili teel suhtlemist peeti üldiselt valeks.

Intervjueeritavad, kes eelistasid suhtluskanalina telefoni, selgitasid, et see on kõige neutraalsem variant.

„Kindlasti telefon. Mailis oleks maru imelik kirjutada, et „nagu kokku leppisime saadan mõned küsimused sinu surnud sõbra kohta.” Ja otse rääkida oleks endal ka raske. Telefon on kuidagi kõige neutraalsem.” (V1)/„E-mail kindlasti mitte, pigem ikka telefon. Kohale minek oleks ikka vist hirmus raske.” (V4)

Ühe telefonisuhtluse eelisenä toodi välja, et telefoni teel suheldes ei pea ajakirjanik nägema allika emotsioone. Kuigi leiti ka, et teatud mõttes oleks kõige lihtsamaks variandiks saata e-mail, ei pruugi inimene oma e-posti raskel ajal üldse kasutada. Telefonisuhtlus aitaks ajakirjanikul kannatanutest rohkem eemale hoida.

„See [telefonisuhtlus] on endale kergem võib-olla kui silmast silma, sest sa ei näe neid emotsioone ja tema ei näe sinu emotsioone. Kõige parem variant on muidugi kiri saata. Aga vaevalt, et keegi sellisel ajal nädalate kaupa oma e-posti vaatab. Aga aga siin on väga raske nõu anda, sellepärast, et üldse mingisugust valemit anda, et eriti minul, kes ma olen seda nii vähe teinud, et et. (mõtleb) Ma arvan jah, et kvaliteetajakirjandus igal juhul peaks hoidma kannatanust eemale. Ja käsitlema, võtma seda nii delikaatselt, kui vähegi võimalik. Põhimõte peaks olema jah, et ei tohi inimestele kannatusi põhjustada. Et ajakirjanik ei tohiks seda hullemaks teha.” (V5)

Ühe telefoniintervjuu eelisenä toodi välja ka asjaolu, et see aitab aega kokku hoida. Seda ka juhul, kui intervjueeritav ütles, et eelistab allikaga sel teemal silmast silma suhelda.

„Kui on ikka kiire aeg ja ja siis tuleb telefoni teel teha kõik ja ei olegi võimalik kohale minna, leht on vaja ju valmis teha.” (V6)

Respondendid, kes enda sõnul eelistavad surmateemaliste lugude puhul nõ silmast silma suhtlust tõid välja mitmeid telefoniintervjuu negatiivseid külgi. Ühe negatiivse poolena toodi välja asjaolu, et inimesed ei pruugi nõustuda surma teemal rääkima ning katkestavad kõne ära. Allika juurde kohale minnes on aga lihtsam intervjuu tehtud saada.

„Telefoni teel on muidugi väga tihti, ma kogesingi seda, kuidas toru lihtsalt lendas hargile, aga kui sa lähed kohale, siis see võime inimest veenda, et ta annaks intervjuu ja rääkida ta pehmeks ja mingisuguse lause sa sealt ikka kätte saad. Et see, tühjade kätega sa sealt tavaliselt tagasi ei tule. Aga kui sa telefoni teel hakkad üritama, siis inimesed on nii erinevad. Seal võid saada väga häid asju. Sa lihtsalt jõuad rohkem allikaid, rohkem inimesi läbi töötada telefoni teel, kui sa füüsiliselt kohale käid. Helistad ühest talust teise niimoodi. Kui sa kõnnid kõik need talud läbi, see ajaline kokkuhoid on muidugi meeletu, aga aga ma arvan, et ei saa nii head lugu, kui ikka kohale käia. (V6)

Samuti ei saa telefoni teel tehtud intervjuu puhul ajakirjaniku hinnangul loo allikatelt reeglina „kätte” mitte miskit muud peale kuiva kirjelduse. Loosse vajaminevaid emotsioone telefoniintervjuudega respondendi hinnangul edasi ei anta.

„Ma teen meeletult vähe üldse telefoniintervjuusid. Need on nõmedad. Et sealt ei saa nagu mitte midagi. Emotsiooni ega midagi. Saad mingi kuiva kirjelduse reeglina aind.” (V7)

Samas leiti ka, et õnnetusjuhtumi puhul, ka siis, kui muidu eelistatakse kasutada telefonisuhtlust, tasuks ajakirjanikul minna ja sündmuspaik üle vaadata. Nimelt saab sündmuskoha läheduses olevaid inimesi ja juhtunu võimalikke pealtnägijaid kasutada surmateemaliste lugude allikatena. Teiste vajaminevate allikate kättesaamiseks saaks kasutada telefoni. E-mail pole aga intervjueeritava arvmausest tulenevalt taas hea suhtluskanal, kuna seda on lihtne ignoreerida.

„Ee, jah, üks võimalus on, noh, kui tegemist on mingisuguse õnnetusjuhtumiga, siis kahtlemata on mõistlik vaadata sündmuskoht üle, aga ja kui sündmuskoha läheduses on mõned inimesed, siis ka nendega rääkida, sest kui nad otseselt nii öelda ei olnud sündmuses osalised, pealtnägijad, et kahtlemata siis saab neid allikana kasutada ja seda ma olenki kasutanud. Aga, aga reeglina telefon ikka. Telefon, et suhelda siis nii öelda teise ringi allikatega, et inimestega, kes teda tundsid, kes surnud tundsid, kes teavad temast rääkida. Ja tõenäoliselt e-maili ma surma teemade puhul nii öelda väldin ja ei ole kasutanud. Seda on kõige lihtsam ju võimalik ignoreerida.” (V3)

Üks põhjus, mis intervjueeritavad, need, kes eelistasid surma teema puhul allikatega silmast silma mitte suhelda, võib peituda selles, et ajakirjanikud ei taha kõne all oleva teemaga ning ka leinas inimestega otseselt kokku puutuda.

„Et kuidas see, et noh mina ei oska kanalite kohta mitte midagi muud öelda, kui et hoia nii palju eemale, kui vähegi võimalik.” (V5)

4.7 Allikatega suhtlemine

Surmateemaliste lugude puhul on allikatega suhtlemine komplitseeritum kui muidu. Kuigi allikaid on surma teemadel võimalik rääkima saada küll, nõuab see teatavad eneseületust ka ajakirjaniku enda jaoks. Ühelt poolt on ajakirjaniku jaoks raske allikatele surma teemade puhul läheneda, teisalt võivad ka vestlused surmateemaosite lugude allikatega emotsionaalselt üsna kurnavaks kujuneda. Samuti tuleb ajakirjanikul mõelda, kas ja mil määral kasutada hiljem lugudes allikate emotsioone surmast rääkimisel.

4.7.1 Allikatelt intervjuu saamine surmateemaliste lugude puhul

Intervjuudest selgus, et inimesi saab surma teemadel reeglina rääkima küll, ent lahkunu lähedastega suhtlema hakkamine on keerukas ka ajakirjaniku enda jaoks. Surmast rääkima hakates tuleb allikatele delikaatselt läheneda. Samuti peab ajakirjanik oskama põhjendada, miks ta konkreetse surmajuhtumi puhul lugu tahab teha.

„Loomulikult raskem, tuleb ohata, öelda, et mul on teile üks kõne, mis võib olla väärtus jne jne.” (V4)/„Tuleb öelda, et lugu on kadunud mälestuseks.” (V1)

Probleemi, et inimesed üldse ei räägiks, ajakirjanike hinnangul ei teki. Isegi, kui mõni allikas esmalt keeldub, on võimalik ta reeglina siiski rääkima saada. Kui ka üks inimene ei räägi, on intervjuu võimalik kelleltki teiselt kätte saada.

„Kuna ma juba selekteerin need teemad välja, kus lootust ei ole, siis ma ei mäletagi, kas keegi oleks keeldunud.” (V2)

Toodi ka välja, et isegi, kui inimene esialgu mõnest surmajuhtumist rääkima keeldub, ei tohiks ajakirjanik korraga lahkuda, vaid peaks püüdma inimest kas või mõne teise teema kaudu rääkima saada.

„Kui ajalehes töötad, siis kõik tahavad. Mitte nad ei taha, vaid kõik räägivad. Nad ütlevad küll, et nad ei taha, aga tegelikult ta räägib. Et see on niimoodi, et

inimesed on, ei ole põhimõttekindlad. Ta ütleb, et ma ei anna mingit intervjuud, aga aga kasvõi mingi teistsuguse teema kaudu, ta on see, ja inimene lõpuks hakkab rääkima ja räägib nii, et on kohe, et ei jõua kirjagi panna.” (V6)

Soov surma teemadel ajakirjanikega suhelda sõltub aga ka igast inimesest endast. Mõnikord võivad ajakirjanikuga suhelda tahta ka lahkunu lähedased ise, kuna neil on raskel hetkel nii öelda rääkimise vajadus. Kuigi sellisel juhul tuleb inimest kuulata ja lohutada, poleks nõ nutuintervjuu väljameelitamine ajakirjaniku poolt siiski ebaeetiline.

„See sõltub täiesti igast igast allikast. On inimesi, kes kipuvad rääkima, kes tahavad rääkida, kellel, isegi ka lähedastel on hetkel nii öelda rääkimise vajadus. Et sellistel puhkudel tuleb inimest kuulata ja isegi, et teda lohutada, aga samas ei tohi seda nii öelda emotsionaalset lähedust ei tohi ära kasutada. Et sellises olukorras nii öelda mingi sellise nutuintervjuu väljameelitamine või ka selle nii öelda kirja panemine, mina pean seda näiteks ebaeetiliseks. (V3)

Üks respondent leidis ka, et kuigi inimesed ise võivad tahta rääkida, kuna see on leina protsessis vajalik, võivad lugude lugejad sellesse halvasti suhtuda, kuna neile tundub, et ajakirjanikud ei jäta lähedasi rahule.

„Ikka nõustutakse rääkima, oletan, sest see pidi olema inimestele leina protsessis vajalik, et nad saaks rääkida. Aga lugejad võivad vihastada, et jätke lähedased rahule – olen seda märganud.” (V4)

4.7.2 Allikatele lähenemine intervjuu saamiseks

Allikate rääkimasaamiseks on oluline see, kuidas neile läheneda. Nimelt ei tohi inimesi rääkima sundida ning neile tuleb anda aega end nii öelda lahti rääkida. Respondent leidis, et inimesi pole raske rääkima saada, kui vastav eeltöö selleks on tehtud.

„Ma ei lähe ka niimoodi, et nii, istume nüüd laua taha ja räägi mulle palun sellest oma kurvast kogemusest, onju. Et sa räägid inimese lahti. Selleks kulub, no vaata. Mul on paar saadet ka on olnud, kus on siuksed rasked teemad olnud, et noh, kolmkend mints teinekord on see aeg lausa, mis tõesti räägib maast ja ilmast ja sellest, kuidas lapselastel läheb või noh, või mida iganes, et mitte kunagi ma ei alusta või ei lenda peale niimoodi, et et pauhh, ja nagu nuga neeru, et seda, seda ei saa

lihtsalt. Et sealt ei tule mitte midagi, kui nii teha. Et ei ole raske rääkima saada, kui sa oled nagu eeltöö ära teinud.” (V7)

Samuti on oluline, millal allikale juurde minna ning mida esimese asjana küsida. Intervjueeritav selgitas, et allikat intervjueerides tuleks kõigepealt küsida pigem seda, kuidas lahkunut mäletama jäädakse, mitte seda, mis juhtus.

„Kui niimoodi läheneda ka veel, et intervjuud saada ja esimene küsimus on, et kuidas teie seda inimest meenutate ja mäletate või kuidas ta jääb teie mällu või südamesse või... Siis inimene räägib ka alati palju paremini, noh, see, ma olen väga tihti kasutanud just seda küsimust esimesena, mitte hakata nii öelda surkima, et kuidas see juhtus või või mis te teate, kuidas see juhtus või midagi sellist. Aga kui kõigepealt läheneda kaastundlikult, siis hakata juba muid asju küsima.” (V6)

Võimalikule allikale tuleb vaikselt läheneda, soovitavalt siis, kui ta on teistest pisut eraldunud. Seejärel tuleb avaldada kaastunnet, ennast tutvustada ning vaikselt uurima hakata, kes on allikas lahkunud inimesele.

„Lähed juurde vaikselt, noh see on selline väga tüüpiline näide, eksole. Lähed juurde, avaldad kaastunnet eraldi veel inimesele, teadmata, kes ta on, eksole, poeg vend või mai tea, kes iganes, eksole, isa-ema. No ema ei ole, eksole, kui ta mees on. Ja siis küsid, noh alati tegelikult, alati, ükskõik, võib-olla on lihtsam ennast mitte tutvustada, aga alati tuleb ikka öelda, kes sa oled, ütled et Õhtuleht, Arvo Uustalu, siis. Muidugi. Lihtsam on öelda nimi, siis teine ots vaikselt kaob ära. Alati ütled, kes oled ja siis vaikselt, et noh, kes teie olete, kas sugulane või kes. Siis vaikselt hakkad küsima, et kes seal on.” (V2)

Allikatega suheldes võib raskusi esineda näiteks ka lapsallikate puhul, kellele võib olla antud käsk juhtunust mitte rääkida.

„Neil on sageli kokku lepitud, et kui lapsega juhtub õnnetus, siis on tüüpiline asi, et koolis on antud käsk mitte rääkida. Ja sellest me püüame aru saada. (V2)

4.7.3 Surnud inimese lähedastega kui allikatega suhtlemine

Kuigi ajakirjanikud lahkunu lähedasi surmateemaliste lugude allikatena kasutada ei eelista, tuleb seda mõnikord siiski teha. Sellisel juhul oleks parem, kui õnnetust sündmusest on intervjuu ajaks juba pisut aega möödas. Vahetult pärast juhtunut ei

pruugi surnud inimese lähedased endale aru anda, et nad suhtlevad ajakirjanikuga. Samuti ei pruugi inimesed tajuda juhtunu tõsidust.

„Aga mina, noh, sellepärast ei taha eriti minna, et ta on nagu psühholoogiliselt kurnatud ja ta võib-olla pärast hakkab alles mõtlema, mida ta tegi. Nii et selle sündmuse keerises ta võib-olla ei taju antud olukorra tõsidust, et ta võib olla ei saagi aru, et ta tsiteerib kas ajalehes või temast ilmub lugu või. Et pärast ta, et ta pärast ei kahetseks. Seetõttu kõige parem on lasta ajal ikka natukene mööda minna ja siis.” (V6)

Vahetult pärast surmajuhtumit lahkunu lähedastega suhtlemine on märksa kurnavam ka ajakirjaniku enda jaoks. Kui juhtumist on pisut aega möödunud, on sündmuse enda jaoks selgeks mõelda saanud nii lahkunu lähedane kui ka ajakirjanik, kes seda teemat kajastab.

„Sõltub. Sõltub ajast. Vaata, kui sul on nagu rohkem aega läinud, oled enda jaoks ka selgeks mõelnud, et mida see on tähendanud või noh, või noh. Jah, sõltub ajast. Selles mõttes, et see sõltub jah, inimesest ja ajast. Et mida värskem, värskem see surm on olnud, et seda, seda raskemad need intervjuud on olnud lihtsalt.” (V7)

Mõningatel juhtudel, kui lähedase surmast on juba pisut aega möödas, otsivad inimesed ise ajakirjaniku üles, kuna leiavad, et nende lähedase surm oli kellegi süü ja seda tuleks kajastada.

„Siis kui asjast on läinud mingi aeg mööda, tavaliselt on sellised asjad, et inimestel näiteks haiglaga seoses. Keegi sureb haiglas ära, läheb mingi aeg mööda, mingi aeg mööda, inimene maetakse maha, siis hakatakse arste süüdistama. Et siis nagu tullakse tahetakse rääkida. Muidu tavaliselt ei taheta rääkida. Tahetakse pigem ikka seda unustada ja ja siis kui jah leitakse, et keegi peab olema inimese surmas süüdi, siis hakatakse jah, siis otsitakse ajakirjanikud üles, hakatakse seda lugu rääkima.” (V6)

Osades olukordades tasuks aga, kui võimalik, ajakirjanikul intervjuu tegemata lahkunu lähedasega tegemata jätta. Hoolimata sellest, et see oleks ilmselt võimalik ning et toimetuses seda nõutakse. Respondent tõi näite olukorrast, kus ta ise otsustas lahkunu lähedaste juurde minna, et neid mitte segada.

„Üks tüüpiline näide jälle, et neid on aasta jooksul olnud muidugi palju, aga oli vist Võrumaal, kus üks mees oli kukkunud kaevu, et oli surnud ja siis läksimegi sinna fotograafia kohale. (...) Muidugi toimetuse poolt on surve alati, et sa räägid, siin on oma nipid, kuidas toimetusest mööda pääseda, et ei olnud kodus ja nii edasi,

aga et noh, tegelikult ongi see niimoodi, et mida lisada oleks näiteks naisel. Kui naaber kirjeldas ära, et mida, tegelikult naine räägib täpselt sama juttu, ainult et lause, näiteks, et pigistad välja mingi lause, et süda lõhkes või midagi, noh see on iseenesest selge. Aga see, et mida kollane ajakirjandus nõuab, et emotsiooni ja mitte naabri juttu onju. Ise proovid küll niimoodi, et kui vähegi võimalik, et näiteks ma jõudsin selle kaevujutuga, et lähed sinna, teed pildi ära. Mõtlesime, et sisse koputama kuhugi ei lähe, et naine ja lapsed on kodus ja mõtlesime, et kes tuleb välja, äkki keegi. Muidu kop-kop-kop ja vaatame. Läksime maja juurde ja istuvad niimoodi, et naine, lapsed, suured lapsed, kes koju tulnud, istuvad laua ümber seljaga, küüinal põleb laua peal, mäletavad isa ja abikaasat eksle. No sinna on küll niimoodi, et kop-kop-kop, olen Arvo Uustalu Õhtulehest, et noh, et sinna nii ei lähe, eks. See ongi see, et tegelt lugeja või ütlemine, fakti seisukohalt võiks teha nii, et üldse omastega ei räägi, aga samas on nii, et nõutakse, aeg-ajalt ikka.” (V2)

Samuti toodi välja, et kui ajakirjanik on eelnevalt kuulnud, et mõni võimalik allikas pole suhtlemisvõimeline, tuleks interjvust loobuda. Seda ka juhul, kui toimetusepoolne soov on, et need intervjuud tehtud saaks.

„Minu jaoks on väga raske selline suhtlemine. Ma käisin hiljuti just kohapeal ja põhimõtteliselt oli tehtud ülesandeks teiste klassikaaslastega rääkimine. Ja noh, direktori käest kuulsin, et tegelikult need lapsed ei olnud sisuliselt suhtlemisvõimelised ja nad olid tegelikult koju ära saadetud. Õnneks ma ei pidanud nendega suhtlema. No ma ei läind kodudesse otsima, ma oleks võinud seda ka üritada, aga ma noh, nagunii ei suuda seda teha. Et öelgu töö juures, mis tahetakse, et mina ei suuda minna, mina sinna koduukse peale koputama ei lähe ja ongi kõik.” (V5)

Üks respondent tõdes, et surma teemadel inimestega suheldes võib kätte jõuda ka ajakirjaniku enda taluvuse piir, kus ta enam kurba lugu kuulata ei jõua. Allikalt saadud informatsioon võib olla kurnav ka ajakirjaniku enda jaoks.

„Mulle tegelt ei meeldi surmast kirjutada. Tegelt ka ei meeldi, et siuksed, need lood on nagu nii siuksed isiklikud ja siis. Sul ei ole kunagi olnud siukest asja, et ära enam rohkem räägi, see taluvuse piir jõuab kätte?. Et sa istud seal kuskil tema diivani peal. Üks ema oli just matnud oma kahekümne, maitea, kakskümmend üks aastase tütre, kellel oli kaks last ja tal oli mingi vähk. Ja siis sa istud seal diivani peal ja mõtled, et appi ma ei jõua enam kuulata.” (V7)

Samas, hoolimata asjaolust, et allikatega suhtlemine võib kurnav olla, selgitasid ajakirjanikud, et on vajalik lasta leinas inimesel rääkida. Toodi välja ka, et ka allikale endale võib ajakirjanikuga suhtlemine olla kergem, kui kellegi teisega.

Noh, selles mõttes, et ma saan aru, et inimesed tahavad tegelikult rääkida, et noh, inimesed vist räägivad nagu kergemini selle inimesega, kes ei ole nagu nii lähedane või et. Et ma olen ju võõras. Ma tulen, ma olen mingid hetked ja ma lähen ära. Tõenäosus, et me kohtume, on kaduvväike. Selles mõttes, et ma teen üle Eesti lugusid ju. Ja sa saad justkui ennast tühjaks laadida, et et. Noh, ma saan nendest inimestest ka aru, kes räägivad, et see on nagu nähtavasti siuke hea ja natuke kergem tunne, et, eksju.” (V7)

Kui inimene on juba rääkima saadud, võib juhtuda, et ta jääbki tükiks ajaks rääkima. Üks intervjuueeritav selgitas, et teatud mõttes on ajakirjanikul surmateemaliste lugude allikatena suheldes ka teatav hingehoidja roll. Samas tuleb ka ajakirjanikul endal leida teatavad oskused, kuidas taliste teemadega toime tulla.

„Mulle tuleb meelde, see oli veel ajalehe ajal, kuidas üks Varstu kutt sai surma. Hüppas sõidu ajal autost välja. Täiesti müstiline õnnetus. Või noh, ma ei tea, kas siis õnnetus. Ja siis ma rääkisin selle emaga, tähendab, ma ei helistanud, vaid läksin ise kohale. See polnud siis nii värske ka enam. Ja ma lihtsalt lasin tal rääkida. Ta rääkis mingi kolm tundi. Ja vaat see ongi, et ühel hetkel sa ei ole enam ajakirjanik, sa oled mingi kuradi hingehoidja või kes sa oled, et see on. Tegelt on see vale enda seisukohast võttes, et kes pärast sinu hinge hoiab? Mitte keegi.” (V7)

Intervjuueerija: Aga samas tekib pärast see ka, et mida sa nagu kirja paned või. Kui inimene jääb rääkima, siis ta räägib ju tegelt hullult palju.

„Ei, selle ta rääkis alguses ära. Ma lihtsalt nägin, et ta tahab nagu veel rääkida. Noh, see ongi see, et sa ei tohi tegelt olla liiga hea inimene. Noh, tõsiselt kohe ei tohi. Sa teed endale halba sellega, et et see on kunst, öelda, et nüüd ma lähen, onju. Nagu täpselt, et see näitab ju tegelikult seda, et sa oled põrsas, eksle, et noh, ole nüüd tark ja leia seal nagu see tasakaal, onju. Et kus oleks nagu hundid söönud ja lambad terved.” (V7)

Allikatega surma teemadel suheldes peab ajakirjanik omandama oskuse kuulata emotsionaalselt raskeid teemasid viisil, et allikal saaks rääkides parem ja ka ajakirjanik ise end emotsionaalselt liiga ära ei kurnaks.

4.7.4 Allika emotsioonide väljatoomine

Selles osas, kas märkida surmateemalistes lugudes ära allikate emotsioonid, jagunesid intervjuueeritavate arvamused kaheks. Põhjendused selleks olid erinevad.

Kaks vastanut leidsid, et inimeste emotsioonide kirjeldamine surmateemalistes lugudes on vajalik. Üks neist põhjendas emotsioonide väljatoomise vajalikkust asjaoluga, et surmateemalistes lood peaksidki olema emotsionaalsed ja isegi kirjanduslikud.

„Ikka märgin. Surmalood peavadki emotsionaalsed ja veidi kirjanduslikud olema. Ühest küljest muidugi sellepärast, et inimesed lehte ostaks. Aga teiselt poolt tunneb ajakirjanik ka ennast paremini, kui loost loeb välja, et tegu oli armastatud inimesega, keda taga nutetakse. Et ongi nagu mingi järelhüüe või mälestuse põlistamine. Kui juba kirjutada, siis ikka nii, et pisaraid oleks. Muidu võiks ju lihtsalt politseirubriiki panna, et „Räpinas hukkus 23-aastane noormees mootorrattaõnnetuses” - ja punkt.” (V1)

Teised leidsid aga, et surmateemalise loo allikate emotsioonide väljatoomine pole sobilik, kuna pisaraid ei tohiks kelleski vägisi tekitada.

„Ei, pisaraid pole vaja jõuga kiskuda.” (V4)

Intervjuueeritavad selgitasid, et allika kurbade emotsioonide äramärkimine surmateemalistes loos mõjub lugeja emotsioonidel mängimisena. Samuti on surmade puhul inimeste negatiivsed tunded loomulikud, mistõttu pole vaja neid eraldi välja tuua.

„Mina ei tee nii, aga enamik ajakirjanikke märgib. Et minu meelest tundub see natukene, see mõjub täpselt, kuidas ma ütlen, lugejate peal mängimisena. See on selge, et kui inimene räägib oma surnud pojast, siis ega ta rõõmsalt ei räägi ja ega ta....” (V2)

Emotsioonide äramärgimise puhul, kui seda üldse teha, tuleb tähelepanu pöörata sellele, et lugu ei muutuks seeläbi ülepaistatult tundeliseks. Samuti ei tea ajakirjanik tegelikult, mida inimene täpselt tunneb ning väljatoodud emotsioonid võivad olla oletuslikud ja ülepingutatud. Emotsioone tuleks välja tuua pigem siis, kui need on pigem üllatuslikud. Samas ei saa emotsioonide kirjeldamist täielikult välja jätta, kuna need võivad lugejaid huvitada.

„No sellega on nagu kaks asja. Esiteks et vähesed oskavad seda niimoodi teha, et see ei lähe vastikult imalaks. Selliseks tülgastavaks, eksju. Kust sina tead, kas ta

neelas pisaraid või ei neeland. Noh, kui ta nutab, siis ta nutab, siis võib ju öelda, et ema ei suutnud pisaraid tagasi hoida ja vahetpidamata nuttis, eks. Aga samal ajal see on totter kirjutada, sest see, et ema on kurb, see on ju elementaarne. Eksju. Noh, et ei ole üldse imeks pandav, kui seda. Minu meelest selliste emotsioonide kirjeldamine on pigem loomulik sellistes kohtades, kus sa nagu seda võtad, kus seda ei ootaks või kus see annab nagu, kui inimene ütleb midagi ja samal ajal muigab eksju. (...) See ei, noh, see ei tee lugu nagu paremaks, pigem teeb see lugu nagu naeruväärsemaks ja justnimelt et võib põhjustada neil inimestel endil jällegi neid uusi emotsionaalseid üleelamisi, kui kirjeldatakse, et lauvärv oli pisaratest laiali või mingi selline asi, et eksole. Mind see asi ei huvita, ma loodan, et väga suurt hulka lugejatest ka ei huvita, kuigi ma tean, et enamikku lugejatest see huvitab.” (V5)

Et inimlikud emotsioonid on teatud mõttes üsna olulised, ei saa neid mõningatel juhtudel ka täiesti kõrvale jätta. Näiteks juhul, kui tegu pole uudislooga, vaid näiteks reportaažiga tuntud inimese matustest. Ajakirjanikuna matustel inimeste emotsioone jälgides pannakse neid ka lugudesse kirja, et sündmuse õhkkonda ja olustikku edasi anda. Et inimlikud emotsioonid on olulised, ei saa neid välja küll välja jätta, ent inimeste tunnete kirjeldamine loos ei tohi olla ülepingutatud.

„Ma vist olen ajakirjanikuna käinud ee vaid ühel matusel. Siiski kahel. Lennart Meri matusel ja sellel samal Lauri Ausi matusel. Ja Lauri Ausi matusest pidin ma kirjutama ka reportaaživormis artikli. Ja seal ma tõenäoliselt nii öelda üritasin ka kirja panna emotsioone, mis nii öelda valitsesid, aga aga see oli konkreetselt nii öelda siis matusetseremooniast. Ja Lennart Meri puhul, no tegemist oli üldrahvaliku matusetseremooniaga, kus oli väga palju inimesi seda sarka saatmas rongkäigus ja ka matusetseremoonial, et siis ma pigem nii öelda jälgisin rahvast, et kui seal tõesti oli ka mõni nuttev inimene, siis ma arvan, et ka see sai kirja pandud. Aga jah, mul on õnnestunud miskipärast vältida seda, et mõne surnud inimese väga lähedast inimest oleks pidanud intervjuuerima, et ma ausalt öelda isegi ei oska öelda, kuidas ma käituksin, et et kui see intervjuu peab ilmuma, toimetusel on huvi, kui allikal on soov, siis tõenäoliselt tuleb valida ikka selline kuldne kesktee, et ühest küljest sellised inimlikud emotsioonid on olulised, aga aga nendega doseerimine peab olema, ma arvan piisavalt nii, piisavalt piisavalt täpne, et üle ei tohi pingutada. (V3)

4.8 Sõna „surm” kasutamine lugude pealkirjades ja tekstides

Intervjueeritavate arvamused selles osas, kas kasutada surmast kirjutades lugude pealkirjades ja ka tekstides sees sõna „surm” jagunesid kaheks. Ühelt poolt leiti, et tegu on tavapärase eestikeelse sõnaga, millel on faktiliselt õige tähendus ja seda ei tohiks vältida.

„Peaks ikka ütlema surm, mitte ilulema toonelateede jms-ga.” (V4)/ „Surm on tavaline eestikeelne sõna, mitte halvem kui „mõrvati” või „uppus”. Seda sõna küll ei karda. Pealegi on see neutraalne sõna. Vahepeal ju pole päris kindel, kuidas inimene surma sai - kas ta uppus või uputati vmt. Aga fakt on see, et ta on surnud ja selle sõna kasutamine on täpne.” (V1)

Samuti pole sõna „surm” kuigi palju sünonüüme, mida lugudes kasutada. Sõnad, mida „surma” asemel kasutada saab, sõnaga „surm” võrreldes ka pehmemad ja mitte nii väga lõplikkusele või asjade tragöödilisusele viitav. Sõna „surm” võib olla inimeste jaoks hirmutav.

„Noh et surmaga on sama lugu ja et võib-olla see surm mingil määral võib-olla ka see, et inimene ka kardab seda sõna jah. See võib olla ka mingi, kuidas ma seda ütlen, eufemismlik käitumine, et otsitakse mingit pehmemat asendussõna. Hukkuma on palju pehmem kui surma saama. Aga ma arvan, et seal on ka tegu sellega, et noh, kirjutad, et autoõnnetuses hukkus kaks inimest, autoõnnetuses sai surma kaks inimest. Ma arvan, et kirjutatakse seda sai surma ka, aga ega seal väga palju valikuid ei olegi.” (V5)

Üks respondent leidis, et sõna surm vältimist, kui mõni ajakirjanik oma lugudes seda vältima peaks, võib põhjustada ebausk.

„Kui keegi väldibki, ju ta on siis kuidagi ebausklik.” (V1)

Sõna „surm” asendamist erinevate metafooridega võib põhjustada aga ka hirm surma kui sellise ees.

„Mitte eriti, ikka räägitakse meie hulgas lahkumisest jms-st.” (V4)

Intervjueerija: Mis võiks olla selle põhjuseks?

„Kartus surma kui sellise ees. Selge see.” (V4)

Kuigi sõna „surm” mittekasutamisel on erinevaid põhjuseid, ei tohiks antud sõna vältimine põhjustada loo pealkirja võimalikku vääritimõistmist. Asjaolu, et loo

pealkiri ei tohi lugejat eksitada, peaks olema täidetud ka surmateemaliste lugude puhul.

Respondent viitas seejuures pealkirjale „Hendrik Toompere – sirmitagune suurmeister”:

„No see on muidugi veider, selles mõttes et minu meelest pealkiri ei tohi selles mõttes lugejat petta, et sa võid pealkirjaga, pealkirja tõsiselt, et ta meelitaks lugejat mingil määral, surmaloo puhul. Eriti tõesti lihtsalt et suri inimene, noh, haigusse või vanadusse. Et seal ta kindlasti, kui ta peaks olema pealkirjas. Selline kurb fikseering ja meenutus äkki, kui tore inimene ta oli, aga aga pealkiri ei tohi põhimõtteliselt eksitada, ta ei tohiks eksitada. Et kui inimene hakkab pahaaimamatult lugema, et oo näed, Toomperest tore lugu, jõuab viienda lõigu juurde, issand jumal, surnud, mida te räägite, appi! Et noh, see võib isegi ju küünilisena paista, et mida te teete, et noh, et kuidagi noh, mai tea.” (V5)

Teiste sõnade, sünonüümide, metafooride jms kasutamine on ajakirjanike hinnangul ka lugejate jaoks mõjusam. Pealkirja mõjususe omaette on aga vajalik, kuna lugude pealkirjadega püütakse lugejates kaastunnet esile kutsuda.

„See on siuke mõttetut sõna jah, kui hakata mõtlema. See ütleb kõik ära noh, see tekitab kaastunnet. Oleneb jah, mis lugu, aga jah, see sõna vist eriti ei müü jah. See on igapäevakasutuses, et inimesed mõtlevad alati mingisuguseid teistsuguseid sõnu välja, et öelda, mida nad öelda tahavad sõna surm kohta. Vikatimees tuleb meelde, aga see ka ei ole nii nii hea sõna. Püütakse alati pealkirjas kaastunnet tekitada. Toomas sai surma ei mõju ju üldse tegelikult, aga kui sa kirjutad, nagu sa enne ka ütlesid, et et ma ei tea, pereisa Toomas lahkus meie hulgast või. See mõjub palju paremini.” (V6)

Samuti pole sõna „surm” ajakirjanike hinnangul kuigi müüv. Sellel on mitu erinevat põhjust. Ühelt poolt asjaolu, et teisi sõnu ja väljendeid kasutades on võimalik tekitada märksa müüvam pealkiri.

„Noo, kõik on ju ikkagi tahavad ju kasumit teenida, et kui see oleks mingi politseiajaleht, siis loomulikult seal tuleks surm ja surm ja surm, et noh, nad kasutaks seda jah väga lihtsalt, aga ajakirjanduse eesmärk on, et pealkiri peab olema kohe müüv. See peab kohe tekitama kaastunnet. Et ajakirjanduses on müük kõige tähtsam. Et pilt ja pealkiri muidu võistlevad omavahel, aga kui on lööv pealkiri just surma teemal, siis lugu loetakse ka. Ma ütlen, kui Toomas sai surma, siis see ei mõjuta mitte kedagi.” (V6)

Surma põhjuslikkusele tähelepanu pööramine surmast kirjutades on atraktiivsem, kui kasutada üksnes sõna „surm”. Surma põhjuslikkuse väljatoomine võib tekitada inimestes enam huvi ja suurendada seeläbi lugejate huvi loo vastu.

„Aga, vaata, ta ei ole väga aktiivne verb, eksole, noh, hoopis atraktiivsem on, et plahvatas juppideks või pool pead otsast või. Selles mõttes, et, see on nagu must huumor, eksju, aga et sa võid ju saata sellele küljendajale loo, kus on alapealkirjaks surm, aga aga kui sul on vähegi tegus toimetaja seal vahel, kes mõtleb ka lehe läbimüügile, siis ta parandab selle ju ära, et. Aga ma ei tea küll, et oleks nagu mingit meelega vältimist, vaata, et. Ma arvan, et ajakirja pealkirjana see surm ei müüks. Ajalehes ka nähtavasti.” (V7)

Samuti peletab sõna „surm” lugude pealkirjades lugejaid eemale, kuna viimastele tundub ajakirjanike hinnangul, nagu oleks ajakirjanikud üksnes „surma peal väljas”. Sõna „surm” asemel tasuks loo loetavuse nimel kasutada väljendeid, mis aitavad surma teemat selgitada läbi lahkunu lähedastele tekkinud valu.

„Et esiteks see on selline psühholoogiline moment, et lugeja jaoks, et kui loed kohe, et surm või et sai surma, siis mõni kohe, et näe kus on raisakotkad selle surmateema ümber, et eksole ja alati on sellist eufemismi hea leida, et seda surma siis pigem läbi omast valu või mis iganes siis kasutada.” (V2)

Sõna „surm” asendamine surma põhjuslikkusega võib aidata surmateemalisi lugusid paremini „müüa”. Samuti ei tekita eufemismid ja ümberütlemised inimestes ajakirjanike hinnangul nii tugevaid seoseid surma lõplikkusega. Põhjus, miks ajakirjanikud ise sõna „surm” mõneti vältida võivad, võib seisneda ebausust või ajakirjaniku enda kartuses surma lõplikkuse ees.

4.9 Surmast kirjutamise mõju ajakirjanikule endale

Kõik intervjuueeritavad tunnistasid, et surmast kirjutamine mõjutab vähemal või rohkemal määral ka ajakirjanikku ennast. Kuigi põhjuseid selleks on mitmeid, on surmateemalise loo tegemine keeruline ja mõjutab ajakirjanikke.

4.9.1 Ajakirjaniku emotsionaalne ettevalmistus ja varasem kokkupuude surmaga kui üks mõjutegur

Muude teemadega võrreldes on surmast kirjutamine ajakirjanikule emotsionaalselt raske. Ühelt poolt mõjutab ajakirjanikku asjaolu, et loo allikatel ja lahkunu lähedastel on raske ning see mõjub lõpuks ka ajakirjaniku enda tunnetele.

„Surmast on alati raskem kirjutada kui millestki muust.” (V1)/ „See, et kõigil on valus ja raske, ka kirjutajal lõpuks.” (V4)

Samuti mõjutab ajakirjanikku surmast kirjutamisel tema enda varasem kogemus ja kokkupuude surmaga.

„Mõjutab see, et ma olen ise lähedase kaotanud ja sellest on lehes kirjutatud. Ja ma mäletan, mida ma tundsin tol ajal. Viha troppide leheneegrite vastu, et kas nad pidid sellest kirjutama ja kui kirjutasi, siis miks detailides faktivigu tehti.” (V1)

Enne surmast kirjutama hakkamist tuleb ajakirjanikul silmas pidada, kas ta on ikka antud teemal kirjutamiseks valmis. Emotsionaalset ettevalmistust pidasid respondendid väga oluliseks, kuna surmateemalised lood puudutavad vähemal või rohkemal määral ka ajakirjanikku ennast.

„Hmm, vaata, ta on elu üks osa, eksole. Põhimõtteliselt selline nukker osa reeglina, et noh, kõigepealt sa pead nagu silmas pidama seda, et kas sa oled valmis sel teemal üldse nagu ise kirjutama, sest enamasti need lood ju puudutavad sind ennast ka.” (V7)

4.9.2 Kahe huvigrupi vahel balansseerimine

Surmast kirjutamise puhul mõjutab ajakirjanikku ka asjaolu, et tuleb kahe huvigrupi vahel balansseerida: lugu peaks lugejate jaoks pakkuma lugemist, kuid nii, et see lahkunu lähedastele haiget ei teeks.

„Vist pidev endale teadvustamine, et sa pead pakkuma lugejatele lugemist ja samas ei tohi kellelegi rohkem haiget teha. Ja need kaks asja võivad käia risti vastupidi.” (V1)

Kuigi surmast kirjutamine on ajakirjaniku jaoks raske, ei saa sellest ka kirjutamata jätta. Inimestest on küll kahju, kuid lugude kirjutamine on ajakirjaniku jaoks töö ning ühe töö osana tuleb käsitleda ka ebameeldivaid teemasid.

„See on nii, see on. Tegelikult ikka tekib küll tundeid. Ikka kahju on, aga lihtsalt see on töö, seda peab tegema. Ei saa jätta kajastamata jah.” (V6)

4.9.3 Allikatega suhtlemine kui suurim mõjutegur

Üks võimsamaid mõjutajaid on seejuures inimestega, eeskätt lähedastega, surma teemadel suhtlemine. See on ka ajakirjanike endi jaoks emotsionaalselt keeruline, kuna allikate emotsioonid on kurnavad.

„Et see oligi nagu hästi raske, et rääkida nagu niimoodi, kui inimesel on endal nagu nii valus, et nagu tahab rääkida eksju, aga samas noh, ta ei saa nagu välja öeldud, sest lihtsalt, noh, lihtsalt nagu pisarad jooksevad, eksju, et kui siuke. Ja siis sa mõtled, et mille kuradi pärast sa seda tööd teed, onju. Et see ei ole just eriti tore.” (V7)

Lahkunule lähedaste inimeste ja isegi tuttavate intervjuerimine on ajakirjaniku jaoks raske. Nende poole on raske pöörduda, kuna kõigil on valus. Samuti võib allikate intervjuerimine tunduda ka ajakirjaniku enda jaoks kohatu, kuigi ta teab, et seda tuleb küsida.

„Kõige raskem ongi allikatelt pärida, et mismoodi nende sõber ikka surma sai ja kas ta oli ka tore inimene. Tundub endale kohatu, kuigi tead, et tuleb küsida.” (V1)

Et omastega suhtlemist püütakse vältida, on juhtunud, et nõ teise ringi allikate juttudest tuleb surmateemalistesse lugudesse faktivigu sisse. Lahkunu omastele teevad need aga haiget.

„Surmateemadel on ju see, et need on ju väga hellad teemad omakstele ja et üks tüüpiline näide, et kui poeg tappis Põlvas ema ära, ma käisin ka seal, siis oli üks tüüpiline näide, et noh, selliste teemadega on sageli, et ei saa kätte inimesi ja sageli ei taha ka kätte saada. Et ei räägita mitte omastega, vaid proovitakse naabritega, sugulastega või külaelanikega. Sellepärast ongi, et tulevad vead sisse. Meie silmis väikesed vead, omakste silmis suured. Selline näide, et naisel oli kaks poega, üks suri viis aastat tagasi ja teine oli, kes ta tappis. Ja mina panin ka selle kirja. Sellist asja ei saa ju kontrollida, eks ole. Põhimõtteliselt saab, aga... Ja siis keegi sugulane oli maru vihane, et helistas, et tegelikult suri kümme aastat tagasi see teine poeg ära. Ütles, et tuleb või kätega kallale.” (V2)

Surmateemaliste lugude tegemise puhul peeti suhtlemist keerukaks isegi juhul, kui tuli suhelda näiteks ametkondade esindajatega. Ka antud juhul võivad allikate emotsioonid ajakirjanikku mõjutada.

„Et no ma rääkisin selle politseinikuga, kes kohapeal käis, noh ja sa vaatad sellele. See oli ka mingi noor kutt onju, kes oli esimest aastat tööl ja tal lõug väriseb, eksle, selle mõttes, et pisarad on silmis enam-vähem, et noh. Tead ta oli nii nagu loksutatud, eksju, et vaat see mõjus juba, eksju. Ja siis ma rääkisin ühe ühe arstiga. Saad aru, mitu inimest oli autos, et osad jäid ellu, eksju, et rääkisin ühe arstiga ka ja see arst oli ka, ta ütles, et ta pole elus näind nii nii jubedat laipa, onju. Siis see kummitas mind pärast nagu nädalaid unes, et pool pead oli otsast ära sõidetud ja. Selles mõttes hästi siuke, noh, karm.” (V7)

4.9.4 Surm kui hingeliselt raske teema

Lisaks asjaolule, et surma teemade puhul on ajakirjanikul raske allikatega suhelda, on surma kajastamine ajakirjaniku jaoks raske ka muudel põhjustel. Nimelt on surma teema ajakirjaniku jaoks raske ka hingeliselt. Antud teema kajastamise puhul pole ajakirjanikul võimalus kohe pärast intervjuu või loo kirjutamise lõpetamist teemat lihtsalt unustada.

„Et noh, see ei ole nii, et sa tuled ja raputad ennast puhtaks ja ütled, et ah, et küll oli tore rääkida või et siuke. Mõjutab küll jah.” (V7)

Surmast kirjutamise mõju võib algaja ajakirjaniku jaoks avaldada lausa füüsiliselt. Isegi juhul, kui ajakirjanik ohvrit ei tunne, tekitab mõte inimese surelikkusest ja asjaolust, et lahkunu jaoks on see lõpp ja ta ei naase enam ial oma tavapärasesse ellu, üsna raskesti tunnetatav.

„Tuleb meelde mingi, mingi tüdruk sõitis, ei olnud tüdruk, poiss sõitis seal Osula ristis. Või oli tüdruk, ma ei mäleta. Tüdruk sai surma, aga ma ei mäleta, kes sõitis ja millegipärast sõitis kõrvaltee pealt peatee peale ette, onju. See oli mingi meeletu aeg tagasi onju, äkki oligi mingi esimesel aastal, kui ma töötasin. Et tead mul käed värisesid, kuigi see oli siuke lugu, et ma ei tundnud seda ohvrit, ma ei tundnud neid omakseid, noh, täiesti võõrad. See tüdruk oli minuga täiesti ühevana, kes surma sai. Et siis ma mõtlesin, et vaata, ta ei lähegi järgmine päev koju või kuhu iganes, onju, et teda lihtsalt ei ole ja. Ja siis ma mäletan, ma istusin seal arvuti taga parajasti niimoodi ja käed värisesid, tööd teha ei saanud, noh täiesti tühja koha pealt.” (V7)

Pärast surmast kirjutamist tuleb ka ajakirjanikul endal surmajuhtumist, mida ta kajastab, üle saada.

„Minu jaoks on kõige raskem ise sellest üle saada. (...) Et see on emotsionaalselt ikka väga jube. Et just see endast üle saamine, et see, kui sa oled info kokku saand ja hakkad kirjutama, on köki-möki. Aga just see, et kuidas minna selle inimese juurde, kuidas niimoodi läheneda, et sa teda ei haava, ise olukorda hullemaks ei tee. Tihti peale, kui hakkad tema juures ulguma. Tema ei nutnudki, aga hakkab uuesti nutma. No piltlikult öeldes. Sa suudad oma eesmärgi täita ja võib-olla isegi saada pisaratega ühele lainele, aga noh, mai ei ta, see on võib-olla mingi kompleksi küsimus. Et noh, ei tohi nutta või et ajakirjandus on väga professionaalne, et ei ole eetiline nutta seal.” (V5)

Üks intervjuueeritav selgitas ka, et on surma teemal kirjutamist teadlikult vältinud, kui ta enda elus parasjagu raske aeg on olnud. Surma teemadel kirjutamine muudab emotsionaalseks ka ajakirjaniku enda, mistõttu võib surma kajastamine rasketel hetkedel ajakirjanikule emotsionaalselt liiga kurnavaks muutuda.

„On tõesti olnud juhuseid ka, kus ma nagu nutan ka lihtsalt sellepärast, et ma ei suuda pisaraid tagasi hoida. Ju mul on nagu silmad märja koha peal ka, aga ükskord oli, et tõesti, seesama ema, kellel see laps ära suri. Et noh, me istusime niimood, et tõesti pisarad voolasid, midagi sa teha ka ei saa, eksju, et noh. Siis ongi see, et sa tunned, et seda on nagu natuke liiga palju su jaoks. Et on aegu, kus ma teadlikult olen vältinud seda teemat. Selles mõttes, et noh, vaata, kui sul on nagu elus endal mingid rasked ajas, lihtsalt sa tunned, et nagu mingi piisk veel, et siis see oleks nagu liiga palju.” (V7)

Pärast allikatega suhtlemist ja surmast kirjutamist on ka ajakirjanikel endil märksa halvem enesetunne, kuna teema on mõjuv. Ka hiljem, kui lugu juba avaldatud on, peab ajakirjanik juhtunuga edasi elama. Surma teema puhul pole tegu teemaga, mille ajakirjanik kohe pärast kirjutamist kõrvale heita ja unustada saaks.

„Et sa lähed, sa ju, sa saad ühe inimese enda ellu justkui juurde, eksju, kellega sa räägid, intervjuud on reeglina pikad. Ja sa saad endale reeglina sellise, noh, ma ei taha öelda koorma, aga siiski koorma, eksju et millega sa pead nagu tulevikus hakkama saama. Ma ei mõtle siin nagu mingit pikka tulevikku, aga lähipäevad on nagu suhteliselt nagu noh, suhteliselt kibedad või noh, ta jääb nagu painama ju.” (V7)

Surmast kirjutamise juures mõjutab ajakirjanikke endid ka mõte surma lõplikkusest. Samuti asjaolu, et ei osata õigesti inimestele läheneda. Et teema on valus, vajaksid ajakirjanikud võimalust eelnevalt kusagil õppida, kuidas läheneda surmateemaliste lugude allikatele ning kuidas ise juhtunuga toime tulla. Ajakirjanikud vajavad oma sõnul õppida lisaks lahkunu lähedastega suhtlemisele ka valmisolekut surma teemade tekkimiseks.

„Ee, noh (ohkab) noh, mis ma nüüd oskan öelda. Surma selline lõplikkus või masendavus. Et (mõtleb) See on see, et ma arvan, et väga hästi inimesel ei ole kuskil ei õpetata. Mina küll ei mäleta, et mulle oleks koolis õpetatud näiteks et kuidas, kuidas läheneda näiteks inimesele, kes on kaotanud lähedase. Kuidas avaldada kaastunnet. Seda tegelikult ei, see on pigem nagu kombe asi. Võib-olla vanemad õpetavad, räägivad mingi asjaga seoses. Pigem vaadatakse ju teiste pealt. Kui satud esimest korda kuhugi matustele, siis vaatad, kuidas teised teevad. Täpselt samamoodi nagu kirikus, eksju. Et ma arvan, et see peaks olema, et ega see ongi, et pigem kriisipsühholoogid, kes meil on ja ma arvan et. Ma ei ütle seda, et kooliprogrammis peaks iga päev surmast rääkima, aga mingil määral peaks tegelikult ikkagi inimesi noh, koolitama, et esiteks nad nagu justnimelt ei suhtuks sellesse teemasse kerglaselt, mida näitab minu meelest see, et tõesti aetakse lehtedes taga verist autoistet ja ja noh, nutvat ema ja. Et saadaks aru, et see võib juhtuda igaiühega ja ja kuidas täpselt sellega toime tulla. Tegelikult inimene peab olema vähem või rohkem valmis selleks, et et kuskil kellegagi võib midagi juhtuda ja kuidas siis endaga hakkama saada, kuidas teistega hakkama saada. Et see noh, see on asi, mis pole mitte ainult meie töös. Praegu te andsite hea mõtte, et meil ei ole õnneks palju vaja seda kajastada, meil ei ole õnneks selline leht. Aga põhimõtteliselt ka ajakirjanikele kuluks väga hästi siuke siuke surmast kirjutamise koolitus ära, et tõesti et kui mida mitte kindlasti teha ei tohi, kuidas läheneda inimesele. Või et, me arvame, et me nagu oskame, aga tegelikult me ei oska absoluutselt. Mõni loomulikust intelligentsist eksju teab, kuidas läheneda, vaatab inimesele otsa ja saab aru, kuidas peaks käituma, aga aga mitte igaiüks ei suuda seda, et.” (V5)

Surmast kirjutamise puhul on ajakirjanikule keerukas ka asjaolu, et pärast antud teemal kirjutamist on ka ajakirjanikul üksjagu raske eluga edasi minna ning jätkata oma tavapäraseid tegemisi nii nagu enne. Seda nii tööalaselt kui ka peresuhetes.

„Et noh, puudutab ju, et eriti, kui midagi on lastega juhtunud või või noh, selliste noorte inimestega või sellistega, kellega, kes tegelt peaks veel elama ja noh, siis ise nagu mõtledki, et noh, et kas seda nüüd oli vaja onju. Selles mõttes, et et endal on ka ju elu ja hästi, noh, hästi raske on nagu tööd elust. Kuskil peaks ju nagu selle piiri tõmbama, eksju, et mu pere saaks ka nagu endale ema või mu mehel oleks naine, mitte ei oleks nagu mingi selline, noh, ahastav ajakirjanik laua taga.” (V7)

4.9.5 Enda ja oma lähedaste surelikkuse tajumine

Intervjueeritud ajakirjanikest neli tunnistas, et surmast kirjutamine paneb vähemal või rohkemal määral ka iseenda ja oma lähedaste surelikkusele mõtlema.

„Absoluutselt. Kindlasti paneb.” (V5)/„Noo, kogu aeg tegelikult. Suht tihti jah.” (V6)

Ühe põhjusena toodi välja asjaolu, et surmaga ei taha keegi kokku puutuda ning pärast surmateemalise loo tegemist on ka ajakirjaniku enda emotsioonid võimendunud.

„Eks vast paneb, jah. Ega surmaga taha ju keegi eriti kokku puutuda. See on midagi sellist, millest tahad pärast rääkida, et pidin tegema seda lugu, sest emotsioonid on nii tugevad ja otsivad väljapääsu.” (V4)

Samuti aitab surmast kirjutamine ka ajakirjanikku ennast oma lugudest õppida, õnnetuste vältimiseks enam tegema ja teistega juhtunust järeldusi tegema. Ajakirjanik peaks oma loost mingeidki järeldusi tegema.

„Jah, muidugi. See oleks ju nagu kurb, kui sa ei õpi nagu oma lugudest. Selles mõttes, et sa külma kõhuga kõnnid ja kõnnid ja justkui silmad kinni. Selles mõttes, et sa ju, noh, tegelt on ju nii, et igast loost sa ju õpid midagi ka, et teed enda jaoks mingeid järeldusi.” (V7)

Samuti leidsid respondendid, et ajakirjanikuna õpivad nad kas tahtmatult või tahtlikult ka ise oma surmateemalisest loost.

„Ikka autoga sõidad, siis püüad ikka eriti ettevaatlik olla, et kuna igasugused juhtumid silme eest käivad läbi. Näiteks see lapse surm seal [koolipoiss, kes jäi isa juhitud traktori alla], meil on ka maal on mingisugune kümme traktorit, millega vabalt sõidetakse ja alati, kui mõtled, et siis püüad ikka ettevaatlik olla.” (V6)

Kuigi enda jaoks võõraste inimeste surmast kirjutamine ei pruugi iseenda surelikkuse tunnetamist otseselt mõjutada, võivad ajakirjaniku ja surnud inimese teatavad sarnasused panna ajakirjanikku juhtunu üle enam järele mõtlema.

„Näiteks kui kirjutad mingi mootorratturi surmast ja mõtled, et pagan, ma ise sõidan ju ka tsikliga ja see võib ju minuga ka juhtuda.” (V1)

Kui ka surma kajastamine otseselt enese surelikkusele mõtlema ei pane, mõjutab selle kirjutamine ajakirjanikku sellegipoolest, kuna see tuletab meelde, et need juhtuvad inimeste endi keskel.

„Ei pane mõtlema, kui just asjaolud pole kuidagi end puudutavad. Aga näiteks noore inimese hukkumisest või masendunud keskealise enesetapust on ikka kurb kirjutada - mõtled, et need asjad ju juhtuvad meie endi keskel.” (V1)

Üks põhjus, miks surma teema otseselt ajakirjaniku enesesurelikkuse tunnetamist ei mõjuta, seisneb selles, et ajakirjanik püüab teadlikult vältida surma teemade liiga sügavalt läbielamist. Vastasel juhul ei suudaks inimene üldse ajakirjanikuna töötada.

„Ei, pigem nagu ütleme, ei lase kõiki neid teemasid endast läbi, et sellisel juhul nagu väga pikalt ajakirjanikuna töötada ei ole võimalik, kui nii öelda kõike väga sügavalt ise läbi elada, aga kahtlemata, et et kõik lood, noh, kõik lood tekitavad tundeid ja kui keegi on surnud ja temast tuleb kirjutada, siis kahtlemata see nii öelda emotsionaalselt muserdab sellel konkreetset päeval ja ja tekib igasuguseid mõtteid, et et kaastunne ja ja just see, noh, see, et noh, kuidas ikkagi nagu, kuidas ikkagi jääda soliidseks, et et just see see, nii öelda aspektid valdavad.” (V3)

Samuti on ajakirjanikel võimalus surma teema enda jaoks mõnel teisel endale omasel viisil lahti mõtestada.

„Et ma ütlen, et mul on teine asi, et mina mõtlen need teemad läbi oma kirjanduslikus loomingus.” (V2)

4.9.6 Surmast kirjutamise lihtsad küljed

Kaks respondenti leidsid aga ka, et surma kajastamine trükimeedias pole kuigi raske. Ühelt poolt saab seda tehes läbi vähemate allikatega.

„Ma ütlen, et surma teema on selles mõttes ajakirjanikule nagu kõige parem, et see on üks teema, kus saab nii öelda lihtsalt läbi, et reeglina saab nii kahe-kolme

allikaga hakkama, et vastukaaluks mingid teised artiklid, kus mul on reeglina ikka viis-kuus allikat.” (V2)

Samuti on surmast kirjutamise puhul lool olemas fookus ja kindel läbiv teema, mille jaoks tuleb lihtsalt materjali koguda.

„Siin ei ole üldse midagi rasket. Suht kerged lood tegelikult. (...) Juhtus õnnetus, inimene jäi, maitea, millegi alla, ja hakkad sellele lihtsalt liha peale kasvatama, sellele loole.” (V6)

Samas selgitas üks respondentidest, kes ütles, et surmast kirjutamine teda ei mõjuta, et sellel on ka oma põhjused. Põhjused põhjused seisnes selles, et ajakirjaniku näol on tegu endise poliitvangiga.

„See ongi halb selles mõttes küsida, et mina olen näind surma nii et tapab, eksole. Minul kõrval on inimesi ära tapetud, minul endal on hambad välja löödud kõik.” (V2)

Seega, kui ka kaks respondenti leidsid, et surmast pole kuigi raske kirjutada, toodi välja, et ühelt poolt on tekkinud teatav harjumus surmasid kajastada ja teisalt on inimestel varasemad laialdased kogemused surmaga kokku puutumisel.

4.9.7 Mõju muutumine aja ja kogemuse tekkimise jooksul

Intervjueeritavad leidsid, et surma kajastamine ning selleks tehtav eeltöö on aja möödumise ja kogemuste hankimise jooksul lihtsamaks läinud. Kuigi alguses on raske ja ajakirjanikul võtab aega, et kajastatavate surmajuhtumitega toime tulla, õpib ta end aja jooksul blokeerima.

„Jah, no selles mõttes, et õpid nagu blokkima ennast. Noh, see kõlab nagu hästi julmalt. Mitte julmalt, aga nagu siukselt, nagu kuivalt või mai tea, kuidas see kõlab, aga aga, vaata, kui sa käid nagu järjest nendes aukudes ära, selles mõttes, et need lood nagu, noh, sa ju elad need justkui nagu läbi või noh, sa pead nendega elama kuidagi, eksju. Et siis sa lihtsalt õpid ära selle, et sa kuulad selle loo ära ja sa ei lase teda enda sisse. Noh, selles mõttes, et et, noh, nii ongi. Seda on ropult raske õppida.” (V7)

Kuigi aja jooksul ajakirjanik nii öelda kalestub ega võta surmajuhtumite kajastamisel tekkinud raskusi nii väga südamesse, ei saa surmast kirjutamine ajakirjaniku jaoks ilmselt omaette eesmärgiks kui selliseks. Pigem võetakse seda kui

tööd, kui kohustust, mida tuleb täita. Kui on aga ka kogemuse tekkimise järel valida, kas kirjutada surmast või millestki muust, eelistatakse ilmselt mõnda muud teemat.

„Aga noh, ma ei usu, et on väga ajakirjanikke, kes hea meelega lendavad laibalt laibale nagu porikärbsed, eksju. Et mõned on võib-olla lihtsalt harjunud, kalestunud, et nad noh võtavadki seda kui maitea ee liinitööd kuskil vabrikus, eksole.”
(V5)

Ajakirjanikus võib kalestumust tekitada ka asjaolu, et ta on ise varem surmaga korduvalt kokku puutunud. Kui ta enese varasem elukogemus on seotud näiteks väga paljude surmade nägemise ja tõenäoliselt ka tapmishirmus elamisega, suudab ta ajakirjaniku tööd tehes surma teemadesse pisut teisiti suhtuda.

„Et minu puhul see kalestumine ei kehti, sest mina olen elus näind seda kõike omal nahal ja valusana. Ses mõttes elusa inimese jaoks on see ikka valusam, eksole. Et kui inimene on surnud, siis tema selles mõttes ei kalestu ega ei valuta süda tal. Et et minul on läbi enda elu need raskused läbi elatud, et minul seda asja ei ole, et, aga kuidagi, aga reeglina ma võin öelda, et mitmeaastased krimireporterid, et isegi need, kes on kümne aasta pärast loobunud ikkagi. Noh, ee, võid mõelda, et ei mõjuta, aga ikkagi on, noh, tunned rõõmu, kui saad kirjutada kultuurist. Et eks ta ikka mõjutab.”
(V2)

Samas leidis üks intervjuueeritav, et krimireporteriks saamine pole ilmselt olnud ühegi, ka pikaajalise krimireporteri, varasem unistus – asjad on lihtsalt niimoodi läinud – kui ajakirjanik on võimeline surma kajastamist teistest paremini taluma, on tõenäoline, et temast saab väljaande juures krimireporter.

„Ma arvan, et ajakirjanik ei unista sellest, et saada krimireporteriks, seal saab kirjutada hästi palju mõrvadest või õnnetustest eksju ja ma arvan, et see suhteliselt kujuneb. Mõni, kes on näha, et ta talub seda paremini, lihtsalt, et ta ei hakka ulguma seal objektile, et siis noh, nendele lihtsalt antakse see töö ja on kindel leib – teised keegi teha ei taha. Tavaliselt ongi välja kujunenud, et krimireporterid kes siis. On ju tegelt Eestis ka. Igas lehes on tavaliselt üks inimene, kes siis nende vastikute asjadega tegeleb.” (V5)

Aja jooksul on krimireporter aga omandanud oskused võtta seda kui tööd. Ajakirjanik võib tunnetada isegi, et tegu on lihtsalt tööga ning erilist mõju surmade kajastamisega enam reeglina ei kaasne.

[Mis mõjutab?] „Ei teagi, see on nii rutiinne kõik. Ma ei tea. Ma ei oska vastata.” (V6)

Samas on tulnud see nii öelda kalestumus ka teatud kogemustepagasi varal omandada. Selleks, et õppida surmajuhtumeid nende kajastamisel mitte liiga südamesse võtma, on ajakirjanik pidanud endaga tööd tegema.

„Eks ta vist ongi niimoodi, et vaat see on nii, et kümme aastat oled sa pidanud ka ju kuidagi hakkama saama, eksju.” (V7)

Samuti tõdeti, et tegelikkuses on ka pärast pikaajalist kogemust krimireporterina ning oskusena juhtumeid mitte liialt südamesse võtta, on teatud mõju tunda ka ka kasvõi kümme aastat hiljem.

„Oleneb olukorrast, et eriti mitte, sest kui oled seda asja juba aastaid teinud, siis nagu, see on nagu see kiirabiarsti töö, et mõtled küll, et issand, jälle juhtus õnnetus. Mõtled küll, et isaand, kuidas sellel arstil küll on kedagi kinni õmmelda või lappida kokku või, et see võib küll jube olla, aga tema on harjunud sellega. Ta teeb igapäevaselt seda. See on nii rutiinne juba. See on ju rutiin. Vanasti, kui tuli esimesi kordi selle asjaga tegeleda, siis endal oli ka ikka suht kurb. Oleneb muidugi loost. Mõnda lugu nagu näiteks Oru nelikmõrv oli, selle loo puhul, no seal tekib teistsuguseid tundeid.” (V6)

4.10 Ajakirjanike endi hinnang surma kajastamisele Eesti trükimeedias

Ajakirjanikud leidsid, et surma kajastamine Eesti trükimeedias erineb väljaannete lõikes. Surm kui selline on kogu meedias aga tihti põhiteemaks, millest ei saa ei üle ega ümber.

4.10.1 Surma kajastamise vajalikkus Eesti ajakirjanduses

Intervjuudest selgus, ajakirjanike hinnangul on surm meedias oluliseks teemaks. Isegi, kui ajakirjanikud ise üritavad surma teemat kui sellist vältida, kajastatakse seda siiski üsna palju.

„Et tegelikult, kui aus olla, siis surm, kui vaadata välismeediat, siis see surma kajastamine, see on nagu tähtsusetult number üks uudis. Siuke mulje jääb. Kusagil Bagdadis sai kaksteist inimest surma, kuula Eesti raadiotki, ma just kuulasin auto peal. Esimene uudis oligi, et kusagil oli mingi pommiplahvatus ja sai inimesed surma,

et tundub, et see on nagu igapäevane elu ja ja see surm, kuskil keegi sai surma, on kõige tähtsam uudis.” (V6)

Hoolimata sellest, et surma kajastamine on ajakirjanike endi hinnangul üsna raske, tuleb sellest erinevatel põhjustel siiski kirjutada. Üks põhjus, miks Eesti ajakirjanduses surmast kirjutada tuleb, on asjaolu, et tegu on väljundiga üleüldse surma teemadel arutleda.

„See, et surm on elu osa, ee sellest peab rääkima, seda peab kajastama, sellel on ka selline, noh katarsisemoment inimeste jaoks, ajakirjanikule on see igal juhul raske, kõik, mida ma räägin. Ja samas, et kuna inimesed kirikus ei käi, aga surm on elu osa, siis ikkagi rääkima peab ja et ajakirjandus väljaannete vahel ei ole vahet, kas väljaandes on tegu kollase, sinise, punase või valge ajakirjandusega.” (V2)

Üks intervjuueeritav leidis ka, et Eesti ajakirjanikud ise üritavad surma teemadel kirjutamist pigem vältida, kuna see on ebameeldiv. Surm on inimeste silmis lõplik ning see asjaolu teeb ka teema enda kajastamise raskeks. Surma teemade vältimise soovist hoolimata pööratakse surmajuhtumitest kirjutades tähelepanu lugejates tunnete tekitamisele.

„Ma arvan, et põhjuseid tuleb otsida meie endi seast. Surm on justkui millegi lõpp, et on ka kultuuriruumi, kus surm on uue elu algus ja nii öelda, noh, surma tähendus on hoopis teine. Et Eesti kultuuriruumis surm ei ole just nii öelda selline meeldiv sündmus, et et reeglina kaasneb sellega inimene ja see on nii öelda negatiivne teema. Et aga samas ta on, kuna surmaga kokkupuutumist, lähedaste kaotamist, tuttavate kaotamist on sisuliselt iga inimene kogenud, siis kõikidel on nii öelda oma arvamus oma emotsioonid ja noh nii öelda ajakirjanduslikkus niivõrd manipuleerib nendele tunnetele, et justkui inimene pannakse taas kogema kogetud. Et veetakse tunded ülesse. Miskipärast nagu eeldatakse, et inimesi see huvitab.” (V3)

Kuigi ajakirjanikud leiavad, et pole päris õige surma pealt nii öelda leiba teenida, tuleb seda võtta kui ühte elu osa ning vajadusel ka ajakirjanduses kajastada. Respondentide hinnangul tähendaks surmajuhtumite kajastamata jätmine justkui surma teema mahavaikimist. Kuigi Eesti kultuuriruumis on surma teema puhul tegu negatiivse teemaga, on ka lugejate endi jaoks vajalik, et surma kajastaks.

„Seal on selline, kuidas ma ütlen, et esiteks oleneb väljaandest ja teine asi on see teema, et arvatakse, et kohe ajakirjanikud tulevad nagu kaarnad kallale, eksle. Et tuleb võtta kui ühte elu osa seda, noh, kui ta väga räige ei lähe, et, kuidas ma ütlen. Mitte see, et sa oled võtnud selle, et leiba teenida surma pealt, vaid see on

lihtsalt üks teema. See on imelik, kui võtad iga päev lehed lahti ja kuskil keegi surma ei saa. Nagu Nõukogude aeg tuleb, eksole, kätte, et inimesed said ju surma ja tapeti ja kõike, aga tuli see roosamanna, eksole.” (V2)

4.10.2 Surma kajastamise delikaatsus Eesti ajakirjanduses

Osad intervjuueeritavad leidsid, et Eesti ajakirjandus on surma kajastamisel üsna delikaatne. Nad viitasid seejuures asjaolule, et lahkunu lähedastega reeglina rääkima ei minda.

„Enamasti on Eesti ajakirjandus suhteliselt delikaatne. Näiteks lähevad ka kollase ajakirjanduse inimesed reeglina pigem naabritelt uurima, mida nood teavad, mitte ei lähe surnu ema või isa käest küsima, et „no mis tunne on”.” (V1)

Samas sõltuvad surma kajastamise eetilises, delikaatsus ja eripärad respondentide hinnangul siiski eeskätt väljaannetest endist. Kui väljaanne ajakirjanike hinnangul ka üldiselt surma kajastades delikaatseks jääb, tuleb ette seiku, kus minnakse üle piiri.

„See sõltub väljaandest. Esiteks ma isiklikult arvan, et Eesti Päevaleht, Eesti Ekspress on surmast kirjutades ee suhteliselt taktitundeline. Postimees tõenäoliselt pigem ka, kuigi konkreetselt see Hillar Imeliku juhtum näitas seda, et ka Postimees on võimeline nii öelda hea maitse piiri ületama ja seal tegema kahetsusväärseid apsakaid, mille pärast hiljem pidid ka vabandama, nii öelda lugu natukene täpsustama. Seal oli nii öelda probleem selles, et see tütarlaps, kes oli, kes ka surma sai, tembeldati järgmise päeva lehes justkui nii öelda mitte kannatajaks, vaid nii öelda tülide põhjustajaks. Et hakati süüstama.” (V3)

Kolm intervjuueeritavat leidsid, et surmaga liialdab eeskätt Õhtuleht. Seda nii madalatel tunnetel mängimise, võikamate detailide paljastamise kui ka leina korraldamisega ajakirjanduses.

„Surmaga liialdab ehk vaid Õhtuleht, mida nimetatakse ju sotsiaalseks pornoks – keegi jorss sõidab end purjus peaga surnuks ja siis korraldatakse ajakirjanduses lein: lähedased tulevad ja nuuksuvad lehes.” (V4)

Enim pandigi Õhtulehele „süüks” asjaolu, et leht, kasutades ära surma lõplikkust ning sellega kaasnevat kurbust lahkunu lähedaste jaoks, püüab mängida nii loo allikate kui ka loo lugejate madalatel tunnetel.

„Aga siis tõenäoliselt noh nii öelda kõige rohkem surmast kirjutab Õhtuleht, kes oma formaadi poolest on võimeline noh igasuguseid teemasid kajastama ja ületades tihti ka hea maitse piiri, rikkudes kasvõi ajakirjanduseetikat, aga miskipärast tajutakse, et surm on nii öelda müüivatest teemadest, et tegemist on millegi igavikulise ja ja paljusid nii öelda inimesi puudutava teemaga, et miskipärast nii öelda nendel madalatel tunnetel soovitakse mängida.” (V3)

Samuti heitsid respondendid Õhtulehele ette, et antud väljaandes ei peeta midagi „pühaks” ja inimestele tehakse lugudega haiget.

„Jah, ma kohe hakkan pihta Õhtulehest, et hästi, hästi häbi on vahepeal sellepärast, et vaata, on leht, mis ei pea nagu miskit eriti pühaks. Ma saan aru, et lugejanumbrid on tähtsad, ma saan aru, et see toob sisse, aga ma ei saa aru sellest, et inimesest ei sõideta üle. Noh, see ongi nagu see.” (V7)

Ühe aspektina toodi Õhtulehe puhul välja veel asjaolu, et ajalehes võimaldatakse lugejal juhtunu kohta teada saada üsna „võikaid” detaile.

„Kahtlemata, et tuntud inimese surma puhul tekib lisaküsimus, et miks ta suri, kuidas ta suri, ee kui tegemist on veel mõrvaga, siis noh, kindlasti on lugejaid, kes tahavad neid võikamaid detaile teada. Ma arvan, et Õhtuleht pakub oma lugejatele seda üsna sageli.” (V3)

4.10.3 Ajakirjanike hinnang allikate kasutamise eetilisele surmateemaliste lugude puhul

Ka selles osas, kui eetiliselt Eesti ajakirjanikud oma allikaid kasutavad, tõid intervjuueeritavad välja, et see erineb ajalehtede lõikes.

„Ee, tähendab, kui sellest juttu oli, siis ütleks niimoodi, et Õhtuleht on isegi leebemalt näiteks kui Postimees. Siin on üks näide, et kui üks tuntud arst tappis tüdruku ära, sellest ma ka kirjutasin, et siis mina näiteks samal päeval ei helistanud, maitea, pojale ja nii edasi, eks ole, aga Postimees tegi kohe ära. Et noh, et küsimus ei olegi, et ega sellest asjast ei saa kollane press ja mitte kollane press nii öelda erinevalt kirjutada. Et see ei ole selline teema, kus annaks spekuloida, vaid see surmateema on väljendatud ühtemoodi. Kui sa vaatad näiteks, võrdled Postimeest ja Õhtulehte, siis pigem on vastupidi, et Õhtuleht on palju leebem ja palju vähem urgitsev. Oleneb

muidugi ajakirjanikust ja nii edasi, aga tavaline kõne on see, et ma emale ei helista ja lapsele.” (V2)

Valdavalt siiski toodi välja, et allikaid kasutatakse kuidagi vääriti või teemadele tõmmatakse tähelepanu teiste ajakirjanike jaoks ebasümpaatsel viisil eeskätt ajalehes Õhtuleht. Sellest täakides viidati asjaolule, et Õhtuleht püüab eeskätte allikate või lugejate „emotsioone” kütta ning juhtunud põhjused ja sündmuste käik on teisejärgulised.

„Võin ka väga üldistada. Ma julgen arvata, et Postimeest ja Päevalehte võib nimetada mõõndustega kvaliteetajalehtedeks, siis nemad ikkagi piirduvad ikkagi, osalevad delikaatselt, et väga liiale ei lähe. Õhtulehe puhul ma ei julge väga öelda, sest Õhtulehte ma väga süstemaatiliselt ei loe, et natuke sirvin ja ongi kõik. Lihtsalt see nagu neid teemasid serveeritakse, et see tekitab nagu vastumeelsust. Et nagu, ma ei oska Õhtulehe kohta öelda, et kindlasti nad lähevad tihtipeale üle piiri. Noh liialdades igasuguste asjadega ja pisarakiskumise ja veristamisega. Et ikka näita pisaraid ja et see nagu see, et sellest kirjutatakse nagu ka, miks õnnetus juhtus ja kuidas seda vältida, aga see on teisejärguline. Esimene eesmärk on ikkagi nagu emotsioone kütta ja masendust tekitada ja siuke asi.” (V5)

Samuti ei anna Õhtuleht mõne kriitilise teema puhul intervjuueeritavate hinnangul allikatele asu. Et ühte teemat kajastatakse korduvalt, kasutades selleks aina uusi allikaid. Tragöödilise sisuga teema kajastamine, seda veel korduvalt võib lähedastele kurnavaks osutuda.

„Ja teine lugu oli see, kui kaks kutti jooksid trammi peale, vaata üks jäi peadpidi sinna vahele. Me lugesime kokku, see oli nädala jooksul oli seitse lugu. Kõigepealt sellest, et poiss jäi trammiuste vahele. Järgmise päeva lehes oli, kuidas poisi sõber oli, lapsallikas, eksju, nuttis ja halas, no mitte halvas mõttes halas, aga ta oli kurb, eksju. Siis olid klassikaaslased. Siis oli poisi isa, oli trammipargi töötaja, see vist oli samas lehes selle klassikaaslastega, eksju. Ja siis oli, siis oli uurimise kohta veel ja noh, lõpp oli see, et õnnetust lüpsiti nagu niivõrd aktiivselt, et see tekitas nagu tülgastust lihtsalt juba et. Et kuskilt jookseb see piir, et see piir võiks olla nagu natukene, natukene nende jaoks ka olemas, kes Õhtulehes töötavad.” (V7)

Samuti toodi välja, et eetilise ja ebaetilise piir allikate valikul ning allikatega suheldes on Õhtulehes üsna õhuke ja juhtub ka, et sellest astutakse põneva loo jahil olles üle. Teistes väljaannetes võetakse surmateemaline lugu kajastada pigem siis, kui tegu on tuntud inimesega või ka konkurentide huvi on märkimisväärne.

„Õhtulehe puhul ma arvan mitte väga eetiliselt. Aga teiste väljaannete puhul ma arvan esiteks kõigepealt surma teemat püütakse üldse vältida. Sellel teemal kirjutatakse tõesti sellisel puhul, kui on näha, et seda võtavad konkurendid, lugejate huvi on märkimisväärne ja tegemist oli nii öelda tuntud inimesega. Et pigem ma arvan, kui võimalik, siis surnu nii öelda konventeeritakse anonüümseks isikuks, et kus tõesti, noh saate, ma arvan surmast kõneletakse tuleõnnetuste puhul, uppumiste puhul, liiklusõnnetuste puhul ja ma arvan seal väga sageli just ei kirjutada lahti, et kes see inimene oli ja sellisel juhul ma arvan, et et ka väga palju seda ebaeetilisust ei tule sisse. Aga kui tõesti valida see võimalus et et kui on olnud tulekahju, seal on hukkunud inimesed, siis minna naabrite juurde, otsida üles hukkunute lähedased, siis on võimalik see eetilise ja ebaeetilisuse piir kergesti ületada. Ja tõenäoliselt ma arvan, et et seda tehakse täiesti märkamatuks. Sellise põneva loo jahil ei arvestata sellega, mida tegelikult teised tunnevad.” (V3)

Samas tõi üks respondent välja, et just Õhtuleht on väljaanne, mis üritab vältida surma ja seltskonnaajakirjanduse kokkupanekut. Ühelt poolt tehakse seda vaatega tulevikku, kuna tuntumate inimeste puhul võib ka hiljem olla põhjust neid mõne loo tegemise juures vajada. Varasem halb kogemus võib aga suhte ajakirjanikuga rikkuda. See omakorda võib tulevikus takistuseks osutuda.

„No seesama näide, on üksikuid erandeid jah, et kus see arst tappis selle tüdrukku, et näiteks Postimees, see hakkas mulle küll, et kui lähed sama lugu tegema või hiljem mingit teist lugu tegema, siis mäletatakse küll, et näed, kiskusid välja, kes on kellegi ema ja kes on kellegi isa ja et see on tegelikult, mida mina proovin mitte teha, et mitte seltskonnaajakirjandust ja surma kokku panna.” (V2)

Teatud üle piiri astumistest, liialdamistest ja lähedastega valesti suhtlemisest hoolimata tõid respondendid välja asjaolu, et surmateemaliste lugude allikate kasutamisega Eesti trükimeedias suuri eetilisi probleeme pole.

„Ma arvan, et üle piiri ei ole eriti keegi astunud. Ma ei teagi erilisi juhtumeid, kus oleks nagu jube skandaal tekkinud. Et ma arvan, et inimestel on suhteliselt, kui keegi libastubki, siis toimetaja ikka teeb midagi. Et mingisugune väga suur konflikt peaks tekkima. See on muidugi, et Õhtulehel on, ma olen viimasel ajal tajunud, et on mindud ikka otse ja koputatud selle ukse peale, kus see asi nagu juhtus, et seda ma olen nagu viimasel ajal täheldanud. Aga see on tema töö, et et ta peab proovima. Kui inimene on nõus rääkima, tahab rääkida, siis see on töövõit.” (V6)

Ühe allikakeskselt ebaeetilise käitumisviisina toodi välja aga asjaolu, et surmateemaliste lugude allikatena puutuvad ajakirjandusega tihti kokku inimesed, kes pole varem ajakirjandusega kokku puutunud ega pruugi oma õigusi ning meediaga suhtlemise võimalikke tagajärgi teada. Seega võidakse neid teatud määral ära kasutada.

„Kui välja arvata see, et reeglina pole need inimesed ajakirjandusega kokku puutunud ja neid teatud määral ära kasutatakse. Aga seda tehakse ka kõigi teiste teemade puhul.” (VI)

5. Järeldused ja diskussioon

5.1 Vastused uurimisküsimustele ja hüpoteesidele

5.1.1 Vastused uurimisküsimustele

Bakalaureusetöös otsiti vastust küsimusele, kuidas kajastatakse surma Eesti trükimeedias. Ühelt poolt püüti teada saada, kas surmateemaliste lugude allikadena kasutatakse lahkunu pereliikmeid, sõpru või ametkondade esindajaid.

Tulemustest selgus, et vaadeldud lugudes oli kõige enam – 13 juhul – kasutatud 2 või 3 allikat. Ühe allikaga olid ajakirjanikud leppinud 12 loos. Enam kui kuus allikat oli kasutusel 10 ning 4 või 5 allikat 9 loos. 8 loos ei olnud võimalik määrata, mitu allikat täpsemalt kasutuses oli. Viimase tingis asjaolu, et allikatele viitamisel oli kasutatud väljendeid „memmed rääkisid,” „Oru elanike sõnul” jms.

Ajalehes Postimees kasutati surmateemaliste lugude allikadena eeskätt lahkunu sõpru ja tuttavaid (kuue loo puhul). Eesti Päevalehes kasutati enamatel juhtudel – 8 loos – korraga mitmeid erineva staatusega allikaid. Õhtuleht kasutas kõige suuremas hulgas vaadeldud lugudest – 13 loos – mitmeid erinevaid allikaid korraga.

Lisaks surmateemaliste lugude allikate väljatoomisele püüdis loo autor teada saada ka, kas surmakajastustes pööratakse tähelepanu sündmuse faktilisele poolele või emotsioonidele ja mälestustele.

Enim pöörati vaadeldud lugudes tähelepanu emotsioonidele faktide ees. 19-s loos 52-st vaadeldust oli lugude sisus rohkem kasutatud emotsioone (mälestusi) kui faktilisi näitajaid. Ainult emotsioonidele ja ainult faktidele oli tähelepanu pööratud sama palju – kummalgi juhul 9-s loos vaadeldud 52-st. Emotsioonidest enam kasutati loo materjaline fakte 8-s loos. 7-s vaadeldud artiklis oli emotsioonide ja faktide hulk aga tasakaalus. Ainult fakte kasutati kõigis kolmes lehes sama paljudes lugudes – iga lehe puhul kolmes loos. Et aga vaadeldud lugude arv oli lehtede lõikes erinev, tulevad erinevused sisse eeskätt protsentides.

Lugude sisulised omadused ning allikate valik sõltuvad suures osas ajakirjanikust, kes konkreetset surmajuhtumit kajastab. Surma teema kajastamine on aga ajakirjaniku enda jaoks mitmetel põhjustel mõjuv. Surma kajastamise mõju omakorda paneb paika ka asjaolud, millest ajakirjanik surma kajastades lähtub.

See, millest ajakirjanikud surmateemalisi lugusid tehes lähtuvad ja mida nad neid tehes silmas peavad, sõltub eeskätt loo taotlusest. Surmateemalise loo eesmärgiks võib võtta inimeste harimise, hoiatamise, „pisarate kiskumise”, teavitamise vms. Taotlused ise on samuti lugudekeskselt erinevad. Intervjuudest selgus, et surmateemadel kirjutades on ajakirjanike hinnangul kõige olulisem pöörata tähelepanu lahkunu lähedastele ning nende heaolule. Seda nii allikate valikul kui ka loo kirjapanemisel. Samuti ei pidanud ajakirjanikud surmateemaliste lugude puhul vajalikuks võikate detailide lugejateni toomist, vaid eelistasid antud teemal kirjutades delikaatseks jääda.

Surmateemaliste lugude valulikkust mängitakse ajakirjanike hinnangul välja näiteks lahkunu lähedastele viidates. Samas leidis üks intervjuueeritav ka, et niimoodi teha – üksnes lähedaste peale loos välja mängida – ei ole päris õige. Tähtsaks peeti ka seda, et surnud inimesest kirjutatakse reeglina üksnes head. Kui juhtub, et mõni loo allikas lahkunust ka halba räägib, jäetakse antud asjaolu reeglina lihtsalt välja. Teatud piirini sõltub see aga ka konkreetsest juhtumist ehk surijast endast.

Lähedastega arvestamisel ei saa aga ajakirjanikud mööda vaadata asjaolust, et säiliks loo uudisväärtus, et loos oleks huvipakkuvat informatsiooni lugejate jaoks, kuid samas ka tuleb jääda delikaatseks. Seega tuleb laveerida kahe erineva huvirühma vahel. Üks võimalus ajakirjanikuna delikaatseks jääda ja kahe huvigrupi arvatavaid ootusi täita, on jätta osa teksti täielikult lahti kirjutamata. Teatav detailide liigselt lahti kirjutamata jätmine on ühe ajakirjaniku hinnangul oluline ka selleks, et endal pärast surmast kirjutamist kirjutatu pärast häbi poleks. Samuti tasuks ajakirjanikul surmast kirjutades juhtunut läbi isikliku vaatevinkli võtta ning mõelda sellele, kuidas ta tahab, et tema surmast kirjutataks.

Surmast kirjutamine tekitab erinevaid emotsioone aga ka ajakirjanikus endas.

Respondendid tunnistasid, et kuigi surm on elu osa ning et kurva lõpuga õnnetused juhtuvad, tuleb neist ka kirjutada. Samas on ajakirjaniku jaoks tegu emotsionaalselt raske teemaga, kuna surmast kirjutamine mõjutab vähemal või rohkemal määral ka ajakirjanikku ennast. Intervjuueeritavad leidsid, et surmast kirjutamine on rusuv, mistõttu tuleb ajakirjanikul enne surmast kirjutama hakkamist pidada silmas, kas ta selleks ikka valmis on.

Antud teema kajastamisel mõjutavad ajakirjaniku tundeid erinevad asjaolud. Ühelt poolt mõjutab ajakirjanikku see, et surmast kirjutades tuleb kahe huvigrupi

vahel balansseerida: lugu peaks lugejate jaoks pakkuma lugemist, kuid lahkunu lähedastele ei tohi haiget teha.

Üks võimsamaid mõjutajaid ja emotsionaalselt raskeid ülesandeid on seejuures inimestega, eeskätt lähedastega suhtlemine. Lahkunule lähedaste inimeste poole pöördumine ja nende intervjuerimine on jaoks raske, kuna on teada, et nad on leinas. Surmateemaliste lugude tegemise puhul pidasid ajakirjanikud suhtlemist keerukaks isegi juhul, kui tuleb suhelda näiteks ametkondade esindajatega. Nimelt mõjutavad igasuguste allikate emotsioonid ka ajakirjaniku enda tundeid. Surmast kirjutamise ja allikatega suhtlemise järel on ajakirjanike hinnangul ka neil endil hiljem märksa halvem enesetunne, kuna teema on mõjuv.

Ka surma teemaga toimetulek ja juhtunust ülesaamine on ka ajakirjaniku enda jaoks keerukas, kuna teema on hingeliselt raske. Üks intervjueeritav selgitas ka, et on surma teemal kirjutamist teadlikult vältinud, kui ta enda elus parasjagu raske aeg on olnud.

Surmast kirjutamise juures mõjutab ajakirjanikke endid ka mõte surma lõplikkusest. Samuti asjaolu, et ei osata õigesti inimestele läheneda. Surmast kirjutamise puhul on ajakirjanikule keerukas ka see, et pärast antud teemal kirjutamist on ka ajakirjanikul üksjagu raske eluga edasi minna.

Intervjueeritavad leidsid, et surma kajastamine ning selleks tehtav eeltöö läheb aja möödumise ja kogemuste hankimise jooksul lihtsamaks. Kui alguses on surma kajastamine ajakirjaniku jaoks raske olnud, siis intervjuudest selgus, et aja jooksul tekib teatav karestumus, mis ei lase taolisi asju endale liiga lähedale lasta.

Surmast kirjutamisel püüavad ajakirjanikud lugejatele edasi anda erinevaid asju. Intervjuudest selgus, et surmateemalistel lugudel ja nende avaldamisel võivad olla erinevad eesmärgid. Ajakirjanikud leidsid, et surmateemaliste lugude abil saab lugejateni sõltuvalt loo kontekstist tuua erinevaid aspekte. Seda nii lahkunu lähedaste ka täiesti võõra inimese surmast lugejate jaoks.

Ühelt poolt annab surmateemaliste lugude lugemine inimestele võimaluse erinevatest surmajuhtumitest õppida. Samuti omavad surmateemalised lood hoiatavat ja õpetlikku aspekti. Seda näiteks autoõnnetuste, kodude tuleohutuse vms poolest. Surma kajastamine võimaldab aga ka juhtumitele inimlikku aspekti anda. Lisaks lugejate harimisele või teadvustamisele on surmast kirjutamine ühe ajakirjaniku hinnangul oluline ka lähedase kaotanud inimesele endale.

Üheks surmateemaliste lugude eesmärgiks võib eeskätt kuulsate inimeste puhul olla lahkunu austamine järelhüüu avaldamise läbi. Ühtaegu on see ka võimalus tuntud inimese surmast üldsusele teada anda.

Seega on surmateemaliste lugude eesmärgiks lugejaid ühelt poolt teavitada, hoiatada ja harida, teisalt aga õpetada oma lähedaste surmaga toime tulema. Surmateemalised lood peaksid inimesi hoiatama ja veenma erinevaid ohutusnõudeid, nt turvavööde kasutamine liikluses, suitsuandurite kasutamine kodudes jms, veenma. Samuti peaksid surmateemalised lood aitama inimestel paremini oma leinakogemustega toime tulla.

4.1.2 Hüpoteeside kontrollimine

1. Ajakirjanikud väldivad oma lugudes sõna „surm” ning kasutavad selle asemel metafoore, kuna sõna „surm” väljaütlemine on raske.

48-s loos vaadeldud 52-st kasutati surmast rääkides pealkirjades ümberütlemisi (lahkus), sündmuse tagamid (tapeti, mõrvati, hukkus) ja väljendeid, mis surma üldse ei puudutanudki. Tekstide sees ei kasutatud surmast kirjutamisel metafoorseid väljendeid 47-s loos. Vaadeldud lugudest sisaldas tekstide sees metafoore ja ümberütlemisi.

Intervjuudest selgus, et viis respondenti seitsmest tunnistas, et eelistab sõna „surm” asemel sõnu, mis viitavad surma põhjuslikkusele või näitavad seost surnud inimesega. Kuigi kahe intervjuueeritava sõnul tuleks sõna „surm” lugude pealkirjades ja ja sisus välja kirjutada, tunnistas ka üks neist, et pigem seda välditakse. Ta tõi põhjusena välja ajakirjanike kartuse surma ees.

Kuigi toodi välja ka, et sõna „surm” kasutamine on korrektne, kuna ei pruugi olla täpselt teada kuidas inimene surma sai, selgitati ka, et sõna „surm” pole loo pealkirjas kuigi müüv. Teisalt mõjuvat see lugejatele tülgestavalt, mistõttu ajakirjanikud tunnistasid ka, et väldivad selle kasutamist.

Seega leidis hüpotees osaliselt tõestust: sõna „surm” kasutamist lugude pealkirjades ja sisus küll reeglina välditakse, ent põhjused selleks ei pruugi alati peituda asjaolus, et sõna „surm” väljaütlemine loos on ajakirjaniku enda jaoks raske.

2. Ajakirjanikud eelistavad surmateemaliste lugude allikatena lahkunu sõpru-tuttavaid surnud inimese pereliikmetele, kuna ei taha neile haiget teha.

Interjvuudest ajakirjanikega selgus, et surma teemadel kirjutades püüavad nad intervjuusid lahkunu lähedaste inimeste ja pereliikmetega vältida, kuna neil on niigi raske. Isegi, kui lahkunu pereliikme kasutamine on mingil põhjusel vajalik, on see ajakirjanike hinnangul raske. Sestap on respondentide sõnul olnud ka juhtumeid, kus toimetuse on nõudnud surnud inimese pereliikmega ühenduse võtmist, kuid ajakirjanik pole seda teinud, kuna see on talle emotsionaalselt raske.

Lähedastega suhtlemist on ajakirjanikud vältinud isegi pärast seda, kui varem on saanud tõestust, et see polegi nii raske, kui ajakirjanik ennatlikult kartis.

Et lähedasi mitte „tülitada” on üheks võimaluseks pöörduda, kui vähegi võimalik ja saadava informatsiooni osas tulus, ametlike allikate, näiteks politsei, prokuratuuri või päästeameti poole.

Kõige paremateks allikateks peetakse neid, kes on surmajuhtumi kui sellisega üsna hästi kursis või sellega mingil määral seotud. Samuti peetakse sobivateks allikateks lahkunu sõpru, tuttavaid või naabreid. Võimalike allikatena toodi välja ka õpetajaid koolis (lapse surma puhul) ning kolleege täiskasvanu puhul.

Seda, miks lahkunu pereliikmeid ei tuleks surmateemaliste lugude allikatena kasutada, põhjendasid kõik asjaoluga, et neil on niigi raske ja pole mõtet nende kannatusi veelgi suurendada.

See hüpotees leidis tõestust.

3. Ajakirjanikud eelistavad surnud inimeste sõpru ja tuttavaid kui allikaid ametiisikutele, kuna see lisab lugudele inimlikku aspekti.

Et lahkunu lähedasi mitte „tülitada” on ajakirjanikel võimalus pöörduda kas ametlike allikate (nt politsei ja prokuratuur) või lahkunu sõprade, tuttavate, naabrite või kolleegide poole.

Intervjueeritavad leidsid, et lugude seisukohast ametlikelt allikatelt väga head informatsiooni ei saa. Ühelt poolt on põhjuseks asjaolu, et surmajuhtumite puhul, kui uurimine on küll algatatud, ei saa prokuratuur loo tegemise hetkel veel kuigi palju öelda. Autoõnnetuste või tulekahjude võib ametlikest allikatest saada küll nõ „kiretu kirjelduse”, kuid emotsioone mitte.

Surnud inimese sõpradelt ja tuttavatelt on võimalik saada nii väärtuslikku informatsiooni kui ka nõ emotsioone, mida loos olla võiks. Asjasse otseselt mittepuutuvad inimesed pole head allikad, kuna nende jutt ei aitaks luua inimlikku sidet.

See hüpotees leidis tõestust.

4. Surma teemadel kirjutamine mõjutab ka ajakirjanikku ennast

Intervjueeritavad tunnistasid, et surmast kirjutamine mõjutab vähemal või rohkemal määral ka ajakirjanikku ennast. Kuigi põhjuseid selleks on mitmeid, on surmateemalise loo tegemine keeruline ja mõjutab ajakirjanikke. Lisaks raskustele surmateemalise loo allikatega suhtlemisel mõjutab ajakirjanikku surmast kirjutamisel ka tema enda varasem kogemus ja kokkupuude surmaga. Samuti tuleb ajakirjanikul enne kirjutamist silmas pidada, kas ta on ikka selleks valmis. Emotsionaalset ettevalmistust pidasid respondendid väga oluliseks.

Surmast kirjutamise puhul mõjutab ajakirjanikku ka asjaolu, et tuleb kahe huvigrupi vahel balansseerida: lugu peaks lugejate jaoks pakkuma lugemist, kuid lahkunu lähedastele ei tohi haiget teha. Ka ajakirjaniku enda jaoks on raske teemaga toime tulla ja juhtunust üle saada, kuna teema on hingeliselt raske. Üks intervjueeritav selgitas ka, et on surma teemal kirjutamist teadlikult vältinud, kui ta enda elus parasjagu raske aeg on olnud.

Surmast kirjutamise ja allikatega suhtlemise järel on ajakirjanike hinnangul neil endil märksa halvem enesetunne, kuna teema on mõjuv. Surmast kirjutamise juures mõjutab ajakirjanikke endid ka mõte surma lõplikkusest.

Kaks respondenti väitsid ka, et surmast kirjutamine neid suurt ei mõjuta, kuigi lähedastega suhtlemine on raske. Samas selgitas üks neist, et endise poliitvangina on ta surma väga palju näha jõudnud. Teine aga, et tal on surma kajastamisel pikaajaline (pea kümme aastat) kogemus, mis on neid õpetanud teemadesse „külmalt” suhtuma.

Seega võib eelneva põhjal öelda, et ka see hüpotees leidis tõestust.

5. Surma kajastamine paneb ajakirjanikku mõtlema ka iseenda ja oma lähedaste surelikkuse peale

Intervjueeritud ajakirjanikest neli tunnistas, et surmast kirjutamine paneb vähemal või rohkemal määral ka iseenda ja oma lähedaste surelikkusele mõtlema. Ühe põhjusena toodi välja asjaolu, et pärast surmateemalise loo tegemist on ka ajakirjaniku enda emotsioonid võimendunud. Samuti aitab surmast kirjutamine ka ajakirjanikku ennast oma lugudest õppima, õnnetuste vältimiseks enam tegema ja teistega juhtunust järeldusi tegema. Kuigi enda jaoks võõraste inimeste surmast kirjutamine ei pruugi otseselt iseenda surelikkuse tunnetamist mõjutada, võivad ajakirjaniku ja surnud inimese teatavad sarnasused panna enam oma surelikkusele mõtlema küll. Samuti võib see panna ajakirjanikku mõtlema asjaolule, et taolised õnnetused juhtuvad inimeste endi keskel.

Kolm responenti leidsid aga, et surmast kirjutamine ei pane neid enda surelikkusele mõtlema. Põhjustena toodi välja, et ajakirjanik on oma tööd tehes õppinud neid teemasid mitte väga sügavalt endas läbi töötamast. Samuti leidub alternatiivseid võimalusi surma lahtimõtestamiseks iseenda jaoks.

Seega võib öelda, et antud hüpotees leidis osaliselt tõestust.

4.2 Diskussioon

Surma teema puudutab kõiki inimesi. Selle teadvustamine ning iseenda surelikkuse mõistmine on aga asi, mida tihti eirata püütakse. Seda võidakse pidada isegi tabuteemaks.

Siiski pole surma käsitlemisest päriselt üle ega ümber saadud. Kristina Tubli magistritöös „2003. ja 2004. aasta Meediapädeva uurimuses osalenute ootused ja huvid trükimeedia suhtes” kirjutati järgnevat: „Kaks Meediapädeva uurimuse raames kirjutanud inimest (1936. aastal sündinud mees ja 1980-ndatel aastatel sündinud neiu) tõid välja, et pildile või esikaanele pääsevad sageli inimesed, kes on traagiliselt hukkunud või ise mõnes kuriteos osalenud. Seoses selle väitega anti SL Õhtulehele isegi nimi „Surmaleht”.”

Ka sel kevadel on valmimas Jaanika Hundi magistritöö teemal „Meedia surmakultuuri suundumuste suunajana 20/21 sajandi vahetuse Eestis”. Autor uurib inimeste suhtumist surma kajastavatesse artiklitesse ja surma üldiselt. Kõne all olev töö põhineb eeldusel, et meedia mõjutab ühiskonna suhtumisi ja arvamusi. Viidates asjaolule, et internetiseerunud Eesti tormab ammutama kõike maailmast kättesaadavat, oletab autor oma töös, et meedia mõjutab suhtumist surma – meedia süvendab surmahirmu ja võõrandumist traditsioonilisest surmakultuurist.

Surmateemalistes uurimustes on seni tähelepanu pööratud ka suitsiididele. 2005. aastal kaitses Tartu Ülikooli ajakirjandusosakonnas Karin Palo bakalaureusetööd teemal „Suitsiidide kajastamine Eesti meedias (kolme kaasuse näitel)”.

Kõne all oleva uurimistöö eesmärgiks oli viimase kahe aasta kolme suurima kaasuse kajastust uurides välja selgitada, kas Eesti ajalehed kajastavad enesetappe kooskõlas professionaalide välja töötatud soovitustega või esineb neis tunnuseid, mida professionaalid taunivad kui suitsiidile suunavaid.

Kui ka surmateemalisi uurimusi napib, ei kao teema aktuaalsus, kuna surmad ei lõppe. Võttes aluseks, et Argo Moori järgi ei mõjuta surm mitte üksnes surijat, vaid ka inimesi, kes temast maha jäävad, võib öelda, et surma teema puudutab kõiki. Seega ei saa üle ega ümber ka surma kajastamisest meedias. Mitmed surmajuhtumid ületavad erinevate ajalehtede uudiskünnised, mistõttu tuleb ajakirjanikel neid kajastada. Surmast kirjutamine on aga üsna komplitseeritud teema, kuna ajakirjanikel tuleb surmajuhtumeid kajastades pöörata tähelepanu mitmele erinevale asjaolule. Nagu ütleb ka Eesti ajakirjanduseetika koodeksi punkt 1.5, ei tohi ajakirjandus oma tegevusega kellelegi põhjendamatuid kannatusi tekitada, veendumata, et avalikkusel on tõesti vaja seda informatsiooni teada.

Seega tuleb ajakirjanikel surma kajastades balansseerida kahe huvigrupi – lahkunu lähedased ja lugejaskond – vahel. Ühelt poole tuleb teha surmateemaline lugu nii, et säiliks uudisväärtus, teisalt aga nii, et lahkunu omaksed loo tõttu kannatama ei peaks.

Samuti tuleb ajakirjanikel tulla toime leinas inimestega suhtlemisega – olgu tegu siis surnud inimese lähedaste või sõprade-tuttavatega. Inimlikust seisukohast võttes mõjutavad nii taolised suhtlemised kui ka surmajuhtumi kui sellisega toimetulek.

Seega, võttes arvesse surmateema jäävat aktuaalsust ning inimeste suhtumisi surma, on oluline uurida, kuidas oleks õige surma kajastada ning milline on surmakajastuste võimalik mõju näiteks neile, kelle lähedase surmast meedias juttu on olnud. Samuti võiks uurida, mida eeldavad ja ootavad surmateemaslistelt lugudelt ajalehtede lugejad ning kuidas surmade kajastamine meedias üldse inimeste jaoks tähendab. Võib eeldada, et aspekte, mida surmakajastuste juures uurida, on veelgi. Ajakirjanduslikust seisukohast on surma kajastamiste uurimine aga oluline juba seetõttu, et nii on võimalus panna paika erinevad normatiivid, mida ajakirjanikul tasuks surmasid kajastades silmas pidada. See annaks ajakirjanikele võimaluse õppida surmasid kajastama lahkunu lähedastele võimalikult vähe haiget tehes, kuid samas lugude uudisväärtust säilitades. Samuti saaksid ajakirjanikud omandada paremad oskused surma teemadel kirjutada nii, et see neile endale nii tugevat mõju ei avaldaks.

4.3 Meetodi rakendatavus töö eesmärkide saavutamiseks

Uurimuses kasutatud meetod – kvantitatiivse ja kvalitatiivse sisuanalüüsi kombineerimine – sobis püstitatud uurimisküsimustele vastamiseks piisavalt hästi, kuna ühelt poolt oli töö eesmärk oli teada saada, kuidas kajastatakse surma Eesti trükimeedias.

Antud meetod võimaldas lugudest välja tuua asjaolud, mis kirjeldavad surma kajastamist trükimeedias. Samuti õnnestus neid antud meetodi abil kategooriatesse jagada. Meetodi miinusena võib välja tuua selle, et osadel juhtudel polnud võimalik luua nii üksühest varianti, mis mõnda loos esinenud näitajat iseloomustanuks, kuna nii oleks kategooriatesse tekkinud väga palju alapunkte. See põhjustas aga üldistamist ning variantide „muu” või „ei ole võimalik määratleda” kasutuselevõtu.

Ka uurimuse teise osa tulemuste saamiseks kasutatud ekspertintervjuud sobisid piisavalt hästi püstitatud uurimisküsimustele vastamiseks. Nõ silmast silma läbi viidud intervjuude käigus oli võimalik respondentidelt hankida piisavalt informatsiooni, et saada vastuseid püstitatud küsimustele. Samuti võimaldas antud meetod intervjuude läbiviimise käigus küsida lisaküsimusi ning vajadusel mõne küsimuse juurde tagasi pöörduda, et sel moel huvipakkuvate asjaolude kohta veelgi lisainformatsiooni uurida.

Ka need kaks intervjuud, millele respondent soovis kirjalikult vastata, õigustasid end, kuna võis eeldada, et ajakirjanikud oskavad end ka kirjalikult väga hästi väljendada.

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on ühelt poolt uurida, kuidas kajastatakse surma trükimeedias, teisalt, aga pöörata tähelepanu asjaoludele, kuidas ajakirjanik end surmast kirjutades tunneb. Töö keskendub uurimisküsimustele: Kuidas kirjutatakse surmast Eesti trükimeedias: Kas surmateemaliste lugude allikatena kasutatakse lahkunu pereliikmeid, sõpru või ametkondade esindajaid? Kas surmakajastustes pööratakse tähelepanu sündmuse faktilisele poolele või emotsioonidele ja mälestustele? Mis mõjutab ajakirjanikke surmateemaliste lugude kirjutamisel: Millest ajakirjanikud surmast kirjutamisel lähtuda püüavad? Milliseid emotsioone see neis endis tekitab? Mida püüavad ajakirjanikud surmast kirjutades edasi anda.

Uurimuse esimeses osas kasutati uurimisküsimustele vastuste saamiseks kvantitatiivset ja kvalitatiivset sisuanalüüsi. Valimisse kuulus 52 lugu ajavahemikus 15. oktoober – 27. november 2008. Lood olid võetud ajalehtedest „Postimees,” „Eesti Päevaleht” ja „Õhtuleht”.

Tulemustest selgus, et peamiselt kajastati Eestis tuntud inimeste surmasid või juhtumeid, mis käsitlesid mitme inimese surma korraga. Sealhulgas just eeskätt mõrvasid.

Erinevate inimeste või ametkondade eelistamine allikatena oli lehtede lõikes erinev. Ajalehes Postimees kasutati surmateemaliste lugude allikatena üksnes lahkunu sõpru ja tuttavaid. Vähemates lugudes kasutati mitut erineva staatusega allikat. Eesti Päevalehes ja Õhtulehes kasutati eeskätt mitmeid erinevaid allikaid, kellel oli surnud inimesega omavahel erinev suhe.

Enim pöörati vaadeldud lugudes tähelepanu emotsioonidele faktide ees. Rohkem kui kolmandiku lugude sisus oli inimeste emotsioone ja mälestusi faktidest rohkem kasutatud. Kõige vähem esines surmateemaliste kirjutiste seas lugusid, mis põhinesid üksnes faktidel.

Et ajakirjanik ise peab uudislugusid kirjutades neutraalseks jääma, võis sündmuste valulikkust välja lugude taustakirjeldustest või allikate tsitaatidest.

Uurimuse teisest osast – ekspertintervjuudest seitsme ajakirjanikuga (millele kahel juhul küll vastati kirjalikult) selgus, et kuigi surma teema kajastamine on ajakirjanike jaoks raske, tuleb seda siiski teha, kuna surma näol on tegu ühe elu osaga.

Surmast kirjutades tuleb ajakirjanikel balansseerida kahe huvirühma – loo lugejad ja lahkunu lähedased – vahel. Üheks põhiliseks asjaoluks, millest ajakirjanikud surmast kirjutamisel lähtuvad, ongi see, et surnud inimese lähedasele oma looga mitte rohkem haiget teha. Lähedaste säästmine kui selline ilmneb ka surmateemaliste lugude allikate valikul. Ajakirjanikud leiavad, et lahkunu lähedasi, kellel juhtunu pärast niigi raske, ei tohiks surmateemaliste lugude allikatena kasutada.

Parimateks surmateemaliste lugude allikateks peetakse surnud inimese sõpru, tuttavaid, kolleege ja naabreid – sõnaga, inimesi, kes surnud inimest küll tunnevad, ent pole juhtunuga liiga otseselt seotud.

Surmateemalistel lugudel või ajakirjanike hinnangul olla mitu erinevat eesmärki. Ühelt poolt võivad inimesed seeläbi õppida teiste vigadest (kiiruseületused jms), teisalt on surmateemalistel lugudel inimlik aspekt. Analoogete sündmusi läbi elanud lugejad võivad surmateemalistest lugudest hingelist tuge saada. Tuntud inimeste surmadest kirjutamisel on võimalus lahkunule viimast austust avaldada.

Ajakirjaniku enda jaoks on aga surmast kirjutamine emotsionaalselt keerukas. Ühelt poolt teeb selle raskeks teatav mure lahkunu lähedaste pärast ning emotsionaalselt rasked intervjuud, mis surmateemaliste lugude tegemiseks tihti läbi viia tuleb. Teisalt mõjutab ajakirjanikke surma lõplikkus. Surmast kirjutamisel on ajakirjanikul endal tihti raske eluga tavapäraselt edasi minna, kuna juhtunu jätab ajakirjanikku oma jälje ning mõningatel juhtudel paneb mõtlema ka iseenda surelikkuse peale. Samas läheb surma kajastamine aja jooksul lihtsamaks, kuna ajakirjanik õpib teemasid nõ blokeerima ega võta surmateemalisi lugusid, mis tal teha tuleb, enam nii väga südamesse.

Surmade kajastamine on ajakirjaniku jaoks mitmel põhjusel keerukas. Samas leiavad ajakirjanikud, et erinevatel põhjustel on see vajalik, mistõttu õpitakse elu jooksul taoliste teemadega toime tulema.

Summary

„Reflecting on death in the newspapers Postimees, Eesti Päevaleht and Õhtuleht and the circumstances, from which the journalist originates when reflecting on death.“

The author finds, that the topic of their research is important, because a persons death, may it be from an illness, murder, suicide, traffic accident or from which other reason, is often unexpected and touches people deeply. It is often the case, that someones death or the reason of their death is so newsworthy, that in addition to the close ones of the deceased, the journalists who write and the people who read about it are affected, too. Which is why it is important to write about death in a way that wouldn't cause any additional strain to the close ones of the person passed. Though when it comes to a subject that deep and delicate, it is not easy.

Bachelor's thesis has on one hand been looking for an answer to the question, how has death been reflected on in the newspapers. For that there were taken death-related articles from three of the biggest daily newspapers in Estonia: „Postimees“, „Eesti Päevaleht“ and „Õhtuleht“.

On the other hand, attention has been turned towards how the journalist has been affected by writing about death, what are the circumstances that the article is built up on, what are the most difficult parts for the journalist and what does it all emotionally mean for the journalist. Expertinterviews have been carried out for that.

The central issues of the bachelor's thesis are „How is death being reflected on in Estonian printed media?“, „What does the journalist originate from when writing about death?“ and „How does writing about death affect the journalist?“.

The thesis has been divided into five chapters, which, in turn, into subchapters. The first chapter brings out the theoretical starting points of the thesis. The second chapters gives an overview of the used methodics and the principle, by which the selection has been put together in each part of the thesis. The third chapter contains coded texts and the fourth the results of the analysis based on the expertinterviews. The fifth chapter contains conclusions and discussion. The bachelor's thesis has also partly been based upon the authors seminar thesis „The reflection of death in the newspapers Postimees, Eesti Päevaleht and Õhtuleht.“

In the first part of the research, there were quantitative and qualitative analysis used to get the answers to the questions raised. The selection consisted of 52 articles

dating from 15th of October to 27th of November 2008. The articles were taken from the newspapers „Postimees,” „Eesti Päevaleht” and „Õhtuleht”. As it came out from the results, the Estonian press mostly reflected on famous people’s deaths or cases, in which more than one person had died. Mainly murders.

Preferring different people or bureaus as the sources was different for all of the papers. In Postimees, only the close ones of the deceased had been used as the source. In lesser stories, different sources with different statuses were used. Eesti Päevaleht and Õhtuleht had mostly used many different sources who had had different relationships with the person who had passed.

In the articles, there was mostly attention on the emotions, not the facts. More than a third of the stories rather had emotions and people’s memories in them than the facts. The least of the stories had only facts in them.

As the journalist has to stay neutral when writing an article, you could read out the painfulness of it all from the quotes of the sources and the background descriptions.

From the second part of the research - the expertinterviews with seven journalists (they were answered in written form in two cases) came out, that although reflection on death is difficult for journalists they still have to do it, because death is a part of our life.

When writing about death, the journalist has to balance between two groups – the readers and the ones close to the deceased. The main thing for a journalist to base on when writing about death is not to hurt the close ones even more with the article. Sparing the close ones, as such, also appears in the selection of the sources. The journalists find, that the close ones, who are already having a hard time, shouldn’t be used as the sources.

The best sources for the articles about someone’s death are said to be the dead persons friends, colleagues, neighbours – people, who know the deceased, but are not too closely involved in what’s happened.

The journalists say, that the articles about death can have several different purposes. On one hand, people can learn from others mistakes (speeding, etc.), on the other hand, these stories have a humane aspect. People, who have gone through similar situations, could get support from these stories. When it comes to someone famous having died, an article is a way to pay one’s last respects to the person.

It is emotionally difficult for a journalist to write about death. From one side it has been made difficult by a concern for the close ones of the deceased and the emotionally tough interviews that one often has to carry out. From the other side is the infinity of death. It is often difficult for journalists to go on with their lives after writing about death, because what happened leaves a mark on them and in some cases makes them think about their own mortality. At the same time it gets easier, because the writers learn to, so to say, block out the stories and don't take the death-related stories into their hearts that much any more.

Reflecting on death is difficult for a journalist for many reasons. At the same time they find, that for different reasons it is necessary, which is why they learn to handle such topics during their lives.

Kasutatud allikad

Barnhurst, K. G.; Nerone, J (2001). „The Form of News. A History.” New York & London: The Guilford Press.

Eesti ajakirjanduseetika koodeks. URL (kasutatud mai 2009)

www.eall.ee/eetikakoodeks.html

Eesti Entsüklopeedia 9 (1996), Tallinn, Eesti Entsüklopeediakeskus

Hsu, A. Y. (2005) „Suitsiidist haiget saanud”, tõlgitud raamatust „Grieving a Suicide”, InterVarsity Press 2002, Tõlge Eesti keelde Lea Sõmer ja OÜ Promeno,

Jaspers, K (1956). *Existenzerhellung*. Philosophie 2. 3. Aufl. Berlin & Göttingen & Heidelberg: Springer.

Kast, V (1998). *Lein: Psüühilise protsessi faasid ja nende ületamise teed* [Trauern: Phasen und Chancen des psychischen Prozesses], Tartu

Kitch, K; Hume, J (2008) „Journalism in a Culture of Grief”, Taylor and Francis Group, LLC: New York

Kübler-Ross, E (1969). *On Death and Dying*. New York: MacMillan Publishing CO, INC, New York

Moor, A. (2002) *Awareness of death: a controllable process or a traumatic experience?* Tartu

Moor, A. (2003) *About attitudes towards death in the light of psychology*

Rich, C (1999) „Writing and Reporting News: a coaching method”, 3 trükk; (1999); Wadsworth Publishing Company: Belmont

Riemann, F (1995). *Hirmu põhivormid: Süvapsühholoogiline uurimus* [The Main Forms of Fear]. Tartu: Johannes Esto Ühing

Sootak, J (1996) *Surm kui kokkulepe. Surma mõiste õiguslikke ja eetilisi probleeme.* – Akadeemia 9. Tartu

Tartu Ülikooli eetikakeskus. Ajakirjaniku eetika. URL (kasutatud mai 2009), www.eetika.ee/meediaeetika/ajakirjanikueetika

Tartu Ülikooli eetikakeskus. Sündmuse osalised ja allikad. URL (kasutatud mai 2009), <http://www.eetika.ee/227263>

Tartu Ülikooli eetikakeskus. Tõerääkimine. URL (kasutatud mai 2009), <http://www.eetika.ee/193952>

- Torp-Kõivupuu, M.** (2003). Surmakultuuri muutumine ajas: ajaloolise Võrumaa matusekombestiku näitel
- Ugur, K.** (2009) Kriisi- ja katastroofi psühholoogia. Käsikirjaline loengukonspekt. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
- Vihalemm, T.** (2001) Kompendium kursusele Teadustöö alused ja seminaritöö, koostaja Triin Vihalemm, Tartu
- Weisman, A. D.** (1961). Predilection to death: Death and Dying as a Psychiatric problem. Psychosomatic Medicine, 23
- Weisen, I** (1993) „Sealpool surma,” (surma käsitus parapsühholoogias), Tallinn 1993; (Originaal: Irma Weisen, „Elämän rajan takana, Kirjayhtymä, 1978; tõlkinud Katrin Väli, kirjastus Egregor”

Lisad

LISA 1 Valimisse kuuluvate lugude lingid

Eesti Päevalehes ilmunud lood:

- 1) „Hendrik Toompere – sirmitagune suurmees,” <http://www.epl.ee/artikkel/445035>
- 2) „Lahkus tuntud lastekirjanik Dagmar Normet,” <http://www.epl.ee/artikkel/445383>
- 3) „Fantastiline intervjuukuningas muutis põhjalikult reegleid”,
<http://www.epl.ee/artikkel/445380>
- 4) „Vene kolleeg: Ott oli kõige kuulsam eestlane,” <http://www.epl.ee/artikkel/445378>
- 5) „Priit Hummel: Urmas ei tahaks nutulaulu kuulda”,
<http://www.epl.ee/artikkel/445376>
- 6) „Head teed, kallis Urmas!”, <http://www.epl.ee/artikkel/445374>
- 7) „Kustas Kikerpuu – missiooniga hitimeister”, <http://www.epl.ee/artikkel/445649>
- 8) „Ekspert: üks ohvritest üritas põgeneda”, <http://www.epl.ee/artikkel/445915>
- 9) „Oru rahvas leinab hukkunuid”, <http://www.epl.ee/artikkel/445913>
- 10) „Oru elanikud püüavad neid halvanud sügavast šokist välja rabeleda”,
<http://www.epl.ee/artikkel/445912>
- 11) „Oru võigas nelikmõrv on sisuliselt juba lahendatud”,
<http://www.epl.ee/artikkel/446018>
- 12) „Oru nelikmõrva põhjustas äge armukadedus”, <http://www.epl.ee/artikkel/446403>
- 13) „Vihula kivine haud on paljude asjaolude õnnetu kokkusattumine,”
<http://www.epl.ee/artikkel/446929>

Postimehes ilmunud lood:

- 14) „Lahkus nukkude hing Toompere”, <http://www.postimees.ee/?id=40889>
- 15) „Eesti aktsendiga telehäääl Moskvast”, <http://www.postimees.ee/?id=41823>
- 16) „Lindström: Urmas oli lõpuni optimistlik”, <http://www.postimees.ee/?id=41825>
- 17) „Head teed, kallis Urmas!”, <http://www.postimees.ee/?id=41834>
- 18) „Teletutvus Urmas Otiga lõppes”, <http://www.postimees.ee/?id=41833>
- 19) „Uno Loop: Ta andis südame kergmuusikale”,
<http://www.postimees.ee/?id=42354>

- 20) „Heidy Tamme: Laulan Kustase laule, kuni häält on”,
<http://www.postimees.ee/?id=42353>
- 21) „Kustas Kikerpuu – mees, kes oli nagu orktester”,
<http://www.postimees.ee/?id=42351>
- 22) „Lähedased mäletavad veretöö ohvreid vaiksete ja sõbralikena”,
<http://www.postimees.ee/?id=42961>
- 23) „Korteriostu tähistamise lõpetas jõhker nelikmõrv”,
<http://www.postimees.ee/?id=42963>
- 24) „Nelikmõrva ohvrid võisid tüli käigus üksteist ise tappa”,
<http://www.postimees.ee/?id=43273>
- 25) „Oru nelikmõrva üksikasjad tõendavad peretüli”,
<http://www.postimees.ee/?id=44146>
- 26) „Varisenud aidasein kustutas kolme noore mehe eluküünla”,
<http://www.postimees.ee/?id=45422>
- 27) „Suvel haihtunud ärimees tapeti”, <http://www.postimees.ee/?id=46330>
- 28) „Rallipiloodi esitlussõit lõppes traagiliselt”, <http://www.postimees.ee/?id=47008>
- 29) „Kadi kasutas teda jõhkralt ära”, <http://www.postimees.ee/?id=48839>
- 30) „Arsti viis mõrvani kannatuse katkemine,” <http://www.postimees.ee/?id=48837>
- 31) „Kadi Vaikma tädi: Hillar plaanis enesetappu,”
<http://www.postimees.ee/?id=49161>

Õhtulehes ilmunud lood:

- 32 „Siit teatrist lahkun ma ainult, jalad ees.”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=300095&q=hendrik+toompere>
- 33) „Jõhkralt julge, aga samas väga sügav inimene”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=300611&q=urmas+ott>
- 34) „Saate lõpuks: armastan teid väga, bye, bye!”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=300578&q=urmas+ott>
- 35) „Missugune elajas küll võis tappa sülelapse?”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=301287&q=missugune+elajas>
- 36) „Teletutvus vormis Urmas Otist üleliidulise staari”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=301574&q=urmas+otist>
- 37) „Oru nelikmõrv lahendatud: tapatöö korraldas pereisa”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=301932&q=oru+nelikm%f5rv>

- 38) „Poeg leidis ema asemel kirstust võõra naise.”
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=302201&q=poeg+leidis+ema+asemel>
- 39) „Nüüd on kihutamisel mõneks ajaks kriips peal.”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=302354&q=surmas%f5it>
- 40) „Urmas Oti stiilne lõppmäng”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=302521&q=urmas+ott>
- 41) „Üks pere jäi jälle isast ilma. Mis küll temaga juhtus?”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=302687&q=%fcks+pere+j%e4i+j%e4lle+isast+ilma>
- 42) „Ema tundis verelombis lamavas poisi ära lihase poja”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=303046&q=metsaveok>
- 43) „Aleksander Käo: „Ma ei tea, mis seal kurvis juhtus!””,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=303318>
- 44) „Kas õnnetu juhust või turvanõuete ränk eiramine?”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=303520&q=aleksander+k%e4o>
- 45) „Aleksander Käo loobub surmaavarii tõttu rallisõidust”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=304117&q=aleksander+k%e4o>
- 46) „Miks tappis tunnustatud arst naistuttava ja enda?”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=304233&q=arst+tappis>
- 47) „Mõrvatud neiu tuttavad: Kadi tutvustas Hillarit oma onuna”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=304414&q=uskumatu>
- 48) „Uskumatu: piirivalve ei märganud liinibussis surnud naist”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=304413&q=uskumatu>
- 49) „Mees uppus kodumaja keldris”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=304856&q=mees+uppus+kodumaja+keldris>
- 50) „Tapetu isa: kui ma kohtus mõrtsukatele kallale lähen, pannakse vangi mind”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=305116&q=tapetu+isa>
- 51) „Tegime tööd, et Gunnarist saaks taas superstaar! Kuid tervis vedas alt...”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=306040>
- 52) „Tormiohver: mees külmus surnuks veidi enne kodutalu”,
<http://www.ohhtuleht.ee/index.aspx?id=306037>

LISA 2 Avaldatud lugude kodeerimisjuhend

1. A Lugude tunnused

A₁ Loo järjekorranumber

A₂ Väljaanne

1) Postimees

2) Eesti Päevaleht

3) Õhtuleht

A₃ Ilmumise kuupäev (kujul pp/kk/aa)

A₄ Pealkiri (märgitakse sõnadega; ilma autori nimeta)

A₅ Autor (ees- ja perekonnanimi)

A₆ Loo pikkus tähemärkides

A₇ Lehekülje number, millel lugu on

1) 1

2) 2-3

3) 4-5

4) 6-7

5) 8 ja tagapool

2. B Lugude sisulised omadused

B₁ Inimene (inimesed), kelle surmast kirjutatakse

1) Üldsusele tundmatu

2) Eestis tuntud inimene

B₂ Inimese identifitseerimine

- 1) Eesnimega
- 2) Ees- ja perekonnanimega
- 3) Varjunimega
- 4) Identifitseerimata
- 5) Mitu varianti (nimetada)

B₃ Surnute hulk, kellest loos kirjutatakse

- 1) Üks
- 2) Rohkem kui üks

B₄ Surnu(te) vanus aastates

- 1) kuni 20 (kaasa arvatud)
- 2) 21 – 30
- 3) 31 – 40
- 4) 41 – 50
- 5) 51 – 60
- 6) 61 – 70
- 7) alates 71
- 8) Ei saa loo põhjal määrata
- 9) Mitu erinevas vanuses (võimalusel nimetada vanused)

B₅ Surma põhjus

- 1) Raske haigus
- 2) Tööõnnetus
- 3) Liiklusõnnetus
- 4) Enesetapp
- 5) Mõrv
- 6) Muu
- 7) Määramata
- 8) Mitu mainitut (nimetada)

B₆ Loo allikad

- 1) Politsei või prokuratuur
- 2) Pereliikmed
- 3) Lahkunu sõbrad-tuttavad
- 4) Lahkunu tööandjad
- 5) Avaliku elu tegelased
- 6) Anonüümsed allikad
- 7) Võõrad inimesed
- 8) Ametkondade/asutuste esindajad
- 9) Teised meediaväljaanded
- 10) Mitu eelpoolmainitud allikat (nimetada)
- 11) Pole võimalik määrata

B₇ Loos kasutatud allikate hulk

- 1) 1
- 2) 2-3
- 3) 4-5
- 4) 5 ja rohkem
- 5) Ei saa määrata

B₈ Sõna „surm” või selle vormide kasutamine pealkirjas

- 1) Jah
- 2) Ei

B₉ Sõna *surm* kasutamine tekstis (kordades)

- 1) puudub
- 2) 1
- 3) 2-3
- 4) 4 ja rohkem

B₁₀ Metafooride ja ümberütlemiste kasutamine pealkirjas

- 1) Jah (nimetada)
- 2) Ei

B₁₁ Metafooride ja ümberütlemiste kasutamine tekstis

1) Jah (nimetada)

2) Ei

B₁₂ Rõhuasetus loos

1) Faktid

2) Mälestused

3) Emotsioonid

4) Taustainfo

5) Põhjuste ja seletuste otsimine

B₁₃ Allikate emotsioonide väljatoomine

1) Jah

2) Ei

B₁₄ Faktide ja emotsioonide tasakaal loos

1) ainult faktid

2) fakte rohkem kui emotsioone

3) faktide ja emotsioonide (mälestuste) hulk tasakaalus

4) emotsioone rohkem kui fakte

5) ainult emotsioonid

B₁₅ Juhtumi seostamine samalaadsete juhtumitega

1) Statistika

2) Sarnaste juhtumistega kõrvutamine

3) Mõlemad eelpoolmainitud

4) Puudub

3. C Autori hoiakud

C₁ Loo tonaalsus

1) Kurb

2) Neutraalne

3) Õpetlik

4) Muu (nimetada)

5) Optimistlik

C₂ Autori suhtumine surma

- 1) Surm on lõplik
- 2) Pärast surma ootab igavene elu
- 3) Ei ole võimalik määratleda
- 4) Lugeja emotsioonide mõjutamine

C₃ Autori emotsionaalne hoiak (väljendub autoriteksti sõnastuses ja loo ülesehituses)

- 1) Emotsionaalne
- 2) Irooniline
- 3) Pessimistlik
- 4) Neutraalne (fatkirohke)
- 5) Muu (kirjutada, milline)
- 6) Ei saa määratleda

LISA 3 Kvalitatiivse analüüsi kodeerimisjuhend

1. Lugejate emotsioonide mõjutamine loo allikate kaudu

Kuidas püüti avaldada mõju lugejate emotsioonidele? Millele pöörduti lugudes tähelepanu? Kuidas kirjeldati lugude allikate emotsioone? Milliseid lugejate väljendeid kasutati?

2. Heade asjade meenutamine Eestis tuntud surnute kohta

Mida rääkisid kuulsatest lahkunutest nende sõbrad tuttavad? Milline oli läbiv emotsioon tuntud lahkujate meenutamisel? Millele meenutustes tähelepanu pöörduti?

3. Sõna surm asendamine lugudes ja lugude pealkirjades metafooride, ümberütlemiste ning surmapõhjustele viitamisega

Milliseid sõnu ja väljendeid kasutati uudiste pealkirjades ja tekstides sõna surm asemel? Kuivõrd äratuntavad olid surmast kirjutavad lood pealkirjade järgi?

4. Lugudes kasutatud taustakirjeldused

Milliseid taustakirjeldusi kasutati? Millele taustakirjeldustes tähelepanu pöörduti?

LISA 4 Ekspertintervjuu kava

1. Sissejuhatavad küsimused, mis aitavad intervjuueeritavat avada

- 1) Kui kaua olete töötanud ajakirjanikuna?
- 2) Millist tüüpi väljaannetes olete töötanud? (päevaleht, nädalaleht, ajakiri)
- 3) Millist tüüpi väljaandes praegu töötate?
- 4) Kui tihti tuleb Teil tavaliselt surmast kirjutada?
- 5) Millal oli viimane kord?
- 6) Millise surmajuhtumiga seoses?

2. Ajakirjaniku emotsionaalne ja faktiline ettevalmistus surmast kirjutamiseks

- 1) Kuidas Te suhtute surma teemadel kirjutamisse? (On see vajalik? Mil määral? Kuivõrd õigesti või valesti seda Eesti ajakirjanduses Teie hinnangul tehakse jne?)
- 2) Mida tuleks teie hinnangul ajakirjanikul silmas pidada enne, kui ta surmast üldse kirjutama hakkab?
- 3) Millest Te tavaliselt oma loo tegemist alustate, kui tuleb surma teemal kirjutada?
- 4) Kas see eeltöö tegemine mingil määral erineb ka sellest eeltööst, mis teiste lugude kirjutamisel teha tuleb?
- 5) Mis mõjutab teid surmast kirjutamise juures kõige rohkem?

3. Allikate valik ja kasutamise põhimõtted

- 1) Millest lähtute surmateemalise loo allikate valikul?
- 2) Keda allikatena antud olukordades enim eelistate? Miks just neid?
- 3) Kuidas suhtute surnud inimese pereliikmete kaasamise loo allikatena? (Miks?)
- 4) Kui palju inimesed, lahkunu sõbrad-tuttavad, pereliikmed jt üldse taolistel teemadel rääkida tahavad?
- 5) Kuidas neid võimalik rääkima saada on?

- 6) Milliseid suhtluskanaleid Te surnud inimese lähedastega suhtlemisel kasutada eelistate? (e-mail, telefon, nõ silmast-silma suhtlus) Miks?
- 7) Kas tavaliselt märgite ära ka intervjuueeritava hääletooni, emotsioonide väljendumise, nt nutmahakkamine vms, et seda hiljem loos kasutada?
- 8) Mitut allikat minimaalselt peate vajalikuks taolistes lugudes kasutada?
- 9) Kuivõrd sobivaks peate nõ lapsallikate kaasamist lugudesse?
- 10) Kuivõrd eetiliselt ja sobivalt kasutavad Eesti ajakirjanikud oma allikaid Teie arvates üldse? (surmast kirjutades)
- 11) Kuidas kujuneb tavaliselt loo fookus?

4. Ajakirjaniku enda emotsionaalsed hoiakud allikatega suhtlemisel ja kirjutamisel

- 1) Kas surma teemal inimestega suhtlema hakkamine on muude teemadega võrreldes kuidagi raskem või teistsugusem ka?
- 2) Milliseid tundeid see Teis endais tekitab?
- 3) Kas on midagi, mida peate surmast kirjutamisel eriti oluliseks silmas pidada?
- 4) Mis kogu Surmateemalise loo tegemise juures kõige raskem on?
- 5) Kas surmast kirjutamine paneb enam tajuma ka iseenda või oma lähedaste surelikkust? Näiteid?

5. Sõna „surm” kasutamine lugude pealkirjades ja tekstides

- 1) Kas eelistate loo pealkirjas ja sisus öelda välja sõna „surm” või kasutada selle asemel tegusõnu, mis viitavad surma põhjustele (uppus, mõrvati vms)?
- 2) Kui „julgelt” ajakirjanikud üldse seda sõna oma lugudes Teie hinnangul välja ütlevad?
- 3) Mis võiks olla selle põhjuseks?

6. Surmast kirjutamise järelmõjud ajakirjanikule

- 1) Mis tundeid tavaliselt tekitab surmast kirjutamine? (Kas see peaneb rohkem mõtlema enda või oma lähedaste surelikkuse peale?)
- 2) Mis mõjutab Teid surmast kirjutamise juures kõige rohkem?

LISA 5 Intervjuude transkriptsioonid

Märgists K tähistab intervjuudes küsijat, intervjuerijat. V ja sellele vastav number aga intervjueritavat, vastajat.

5.1 Transkriptsioon – Vastaja 1

Intervjuule on kirjalikult vastatud 07. apr 2009

K: Kui kaua olete töötanud ajakirjanikuna?

V1: Umbes 10 aastat.

K: Millist tüüpi väljaannetes olete töötanud? (päevaleht, nädalaleht, ajakiri)

V1: Maakonnalehes (päevalehes siis), ajakirjas ja nädalalehes. Raadios ka.

K: Millist tüüpi väljaandes praegu töötate?

V1: Praegu töotan nädalalehes.

K: Kui tihti tuleb Teil tavaliselt surmast kirjutada?

V1: Pakun, et mingi kümmekond lugu on viimase aasta jooksul surma teemal olnud ja ise olen neist kirjutanud umbes paar-kolm. Mõne puhul olen reporterit - kes ülejäänud kirjutas - natuke aidanud.

Vaatasin lehe arhiivist sõna “surm” abil järele, et 12 lugu viimase aastaga. Neist 6 on puhtalt üleni reporteri kirjutatud või toimetatud, 2 minu kirjutatud, 2 (vist) minu toimetatud ja 2 on mingil määral olnud minu ja reporteri ühistöö.

K: Millal oli viimane kord? Millise surmajuhtumiga seoses?

V1: Viimati sai kirjutatud naisest, kes oma mehe matusepildi abil üritas võõrastelt inimestelt raha välja meelitada. Aga otseselt surmast - märtsis ühest Põlvamaa poisist, kes oma isa juhitud traktori rataste all surma sai.

K: Kuidas Te suhtute surma teemadel kirjutamisse? (On see vajalik? Mil määral? Kuivõrd õigesti või valesti seda Eesti ajakirjanduses Teie hinnangul tehakse jne?)

V1: Kindlasti on surm, nagu kõik muugi, elu osa, millest peab kirjutama. Ainult lilledest ja liblikatest ei saa ju. Aga liigselt detailidesse ei tohiks surmast kirjutamise laskuda, et mitte lähedastele haiget teha. Mis tundega loeb kellegi ema lugu, kus on kirjas, et verd pritsis ja ajutükke lendas ja pärast õnnetust piinles tema poeg veel kaks tundi jne. Enamasti on Eesti ajakirjandus suhteliselt delikaatne. Näiteks lähivad ka kollase ajakirjanduse inimesed reeglina pigem naabritelt uurima, mida nood teavad, mitte ei lähe surnu ema või isa käest küsima, et „no mis tunne on”.

K: Mida tuleks teie hinnangul ajakirjanikul silmas pidada enne, kui ta surmast üldse kirjutama hakkab?

V1: Lähedasi. Nad kõik arvavad tol momendil, et nende lähedase surmast ei peaks kirjutama. Isegi kui nad ise on mõnuga lugenud lehest lugusid kellegi teise surmast ja neid netis kommenteerinud.

K: Millest Te tavaliselt oma loo tegemist alustate, kui tuleb surma teemal kirjutada?

V1: Mida rohkem taustainfot, seda parem. Et saada teada, kes võiks võimalik juhtunust rääkija olla. Siis tuleb ennast psüühiliselt ette valmistada. Mõelda välja, kuidas võimalikult delikaatselt allikale läheneda ja mis sõnastust küsimustes kasutada ja kuidas talle teema vajalikkust põhjendada jne.

K: Kas see eeltöö tegemine mingil määral erineb ka sellest eeltööst, mis teiste lugude kirjutamisel teha tuleb?

V1: Huvitav küsimus. Aga kindlasti. Et helistada mõnele kultuuriürituse korraldajale ja tema peo kohta infot küsida, ei pea erilist psüühilist ettevalmistust olema. Lihtsalt

tuimalt võtad telefoni ja laod ette. Aga mingite kriitiliste lugude puhul küll. Ikka pead mõtlema, kuidas delikaatselt küsida, kas ta on korruptant ja lapsevägistaja ja muidu tropp. Et saaks mõne sõna välja pigistada.

K: Mis mõjutab teid surmast kirjutamise juures kõige rohkem?

V1: Mõjutab see, et ma olen ise lähedase kaotanud ja sellest on lehes kirjutatud. ja ma mäletan, mida ma tundsin tol ajal. Viha troppide leheneegrite vastu, et kas nad pidid sellest kirjutama ja kui kirjutasid, siis miks detailides faktivigu tehti.

K: Millest lähtute surmateemalise loo allikate valikul?

V1: Eeskätt sellest, et nad ei oleks surnule liiga lähedased inimesed. Neid ei taha raskel hetkel tülitada.

K: Keda allikatenä antud olukordades enim eelistate? Miks just neid?

V1: Lapse puhul kindlasti õpetaja. Täiskasvanul sõber või tuttav või näiteks naaber. Aga mitte naine või mees või ema või isa.

K: Kuidas suhtute surnud inimese pereliikmete kaasamisse loo allikatenä? (Miks?)

V1: Halvasti, nagu ütlesin, ei taha neid piinata, neil isegi raske.

K: Kui palju inimesed, lahkunu sõbrad-tuttavad, pereliikmed jt üldse taolistel teemadel rääkida tahavad?

V1: Meil oli üks juhus, kus reporter ikkagi helistas ühe surnu isale. No tegelikult oli too veel ametlikult teadmata kadunud. Ja isal oli olnud hea meel, et temaga ühendust võeti, sest varem olid delikaatsed ajakirjanikud valeinfot avaldanud. Aga kindlasti enamasti ei taha lähedased rääkida, isegi sõbrad ei taha. Kes ikka väga tahaks.

K: Kuidas neid võimalik rääkima saada on?

V1: Tuleb öelda, et lugu on kadunud mälestuseks.

K: Milliseid suhtluskanaleid Te surnud inimese lähedastega suhtlemisel kasutada eelistate? (e-mail, telefon, nõ silmast-silma suhtlus) Miks?

V1: Kindlasti telefon. Mailis oleks maru imelik kirjutada, et „nagu kokku leppisime saadan mõned küsimused sinu surnud sõbra kohta.” Ja otse rääkida oleks endal ka raske. Telefon on kuidagi kõige neutraalsem.

K: Kas tavaliselt märgite ära ka intervjuueeritava hääletooni, emotsioonide väljendumise, nt nutmahakkamine vms, et seda hiljem loos kasutada?

V1: Ikka märgin. Surmalood peavadki emotsionaalsed ja veidi kirjanduslikud olema. Ühest küljest muidugi sellepärast, et inimesed lehte ostaks. Aga teiselt poolt tunneb ajakirjanik ka ennast paremini, kui loost loeb välja, et tegu oli armastatud inimesega, keda taga nutetakse. Et ongi nagu mingi järelhüüe või mälestuse põlistamine. Kui juba kirjutada, siis ikka nii, et pisaraid oleks. Muidu võiks ju lihtsalt politseirubriiki panna, et „Räpinas hukkus 23-aastane noormees mootorrattaõnnetuses” - ja punkt.

K: Mitut allikat minimaalselt peate vajalikuks taolistes lugudes kasutada?

V1: Piisab ühest küll, kui too midagi kadunu või surma asjaolude kohta öelda oskab.

K: Kuivõrd sobivaks peate nõ lapsallikate kaasamist lugudesse?

V1: Ma ei ole õnneks kunagi pidanud lapsallikaid kasutama selliste lugude puhul. Ei oska vastata, aga ilmselt peaks siis küll väga pikalt järgi mõtlema, kuidas ja mis jne.

K: Kuivõrd eetiliselt ja sobivalt kasutavad Eesti ajakirjanikud oma allikaid Teie arvates üldse? (surmast kirjutades)

V1: Ma arvan, et üsna normaalselt. Kui välja arvata see, et reeglina pole need inimesed ajakirjandusega kokku puutunud ja neid teatud määral ära kasutatakse. Aga seda tehakse ka kõigi teiste teemade puhul.

K: Kas surma teemal inimestega suhtlema hakkamine on muude teemadega võrreldes kuidagi raskem või teistsugusem ka?

V1: Muidugi on. Keegi on ju surnud ja teda enam pole. Lihtsam on küsida: „Kas vastab tõele, et te võtsite 100 000 altkäemaksu?” kui et “Kas kadunud Hillaril oli tõesti alkoholiga probleeme?”

K: Milliseid tundeid see Teis endais tekitab?

V1: Surmast on alati raskem kirjutada kui millestki muust. Võib-olla ainult mingi lapsepiinamise teema on hullem.

K: Kas on midagi, mida peate surmast kirjutamisel eriti oluliseks silmas pidada?

V1: Oluline on see, et teadupärast surnutest halba ei räägita. Surnu peaks ikkagi olema iseloomustatud loos ohvrina.

K: Kuidas kujuneb tavaliselt loo fookus?

V1: Fookus kujuneb vastavalt sellele, millised olid surma asjaolud.

K: Mis kogu surmateemalise loo tegemise juures kõige raskem on?

V1: Kõige raskem ongi allikatelt pärida, et mismoodi nende sõber ikka surma sai ja kas ta oli ka tore inimene. Tundub endale kohatu, kuigi tead, et tuleb küsida.

K: Kas surmast kirjutamine paneb enam tajuma ka iseenda või oma lähedaste surelikkust? Näiteid?

V1: Reeglina kirjutad ikka võõraste inimeste surmast, keda pole elu sees oma silmaga näinud. Ei, üldiselt. Võib-olla ainult asjaolude kokkulangemisel. Näiteks kui kirjutad mingi mootorratturi surmast ja mõtled, et pagan, ma ise sõidan ju ka tsikliga ja see võib ju minuga ka juhtuda.

K: Kas eelistate loo pealkirjas ja sisus öelda välja sõna „surm” või kasutada selle asemel tegusõnu, mis viitavad surma põhjustele (uppus, mõrvati vms)?

V1: Surm on tavaline eestikeelne sõna, mitte halvem kui “mõrvati” või “uppus”. Seda sõna küll ei karda. Pealegi on see neutraalne sõna. Vahepeal ju pole päris kindel, kuidas inimene surma sai - kas ta uppus või uputati vmt. Aga fakt on see, et ta on surnud ja selle sõna kasutamine on täpne.

K: Kui „julgelt” ajakirjanikud üldse seda sõna oma lugudes Teie hinnangul välja ütlevad?

V1: Ei ole tähele pannud, aga isiklikult küll ei väldi seda sõna.

K: Mis võiks olla selle põhjuseks?

V1: Kui keegi väldibki, ju ta on siis kuidagi ebausklik.

K: Mis tundeid tavaliselt tekitab surmast kirjutamine? (Kas see paneb rohkem mõtlema enda või oma lähedaste surelikkuse peale?)

V1: Ei pane mõtlema, kui just asjaolud pole kuidagi end puudutavad. Aga näiteks noore inimese hukkumisest või masendunud keskealise enesetapust on ikka kurb kirjutada - mõtled, et need asjad ju juhtuvad meie endi keskel.

K: Mis mõjutab Teid surmast kirjutamise juures kõige rohkem?

V1: Vist pidev endale teadvustamine, et sa pead pakkuma lugejatele lugemist ja samas ei tohi kellelegi rohkem haiget teha. Ja need kaks asja võivad käia risti vastupidi.

5.2 Transkriptsioon – vastaja 2

Intervjuu viidi läbi 11. aprill 2009. a. Tartus.

K: Kui kaua sa oled ajakirjanikuna töötanud üldse?

V2: Kolmteist aastat umbes.

K: Ja mis tüüpi väljaannetes?

V2: Kultuuriajakirjanik olen.

K: Ja siis need on mingid nädalalehed või päevalehed või muud sellist?

V2: Olen teinud põhiliselt Eesti Päevalehe gruppi, Eesti Päevalehte, Sirpi, väikseid otsi sinna-tänna jah. Ise kirjanik, nii et olen... pean ennast kirjanikuks, lausa elukutseliseks, kuigi see tänapäeval ei toida, nii et Looming ja Vikerkaar ja kõik sellised asjad.

K: Jaa, wikipedia järgi oli ka, et oled kirjanik ja muusik.

V2: Jah

K: Aga kui tihti sul tavaliselt surmast kirjutada tuleb?

V2: No väga harva, aga ikka jah

K: Millal nüüd viimane kord oli?

V2: Tahaks öelda, et niimoodi, et võib-olla igas Õhtulehes, aga paar päeva isegi, ma mõtlen. Uhuhhuu, sa vaata, see on niimoodi, et kui sa kirjutad ja hakkad meenutama, siis peadki sellelt Õhtulehe koduleheküljelt vaatama, aga no näiteks minu kirjutatud on nelja inimesega surm seal Järva-Jaani juures, ee politseinik, naispolitseinik sõitis

kohale ja leidis oma poja surnuna, siis surmast, ütleme päris klassikalises mõttes on, kui seal Rakveres kaks kirstu aeti segi inimestega. Ma mõtlesin lihtsalt, et mis mulle praegu suuremad meelde tulevad, et muidugi rääkimata need igasugused autoavariide põhjustatud ja need.

K: Kui ma neid lugusid otsisin selle seminaritöö jaoks siis oli ka kõige rohkem üldse sul kirjutatud.

V2: Vaata asi on selles, et mina olen Õhtulehes tegelikult töötanud ühe aasta, et noh, et ma ütlesin, et tegelikult mul on selles mõttes lihtsam ja osaliselt raskem, et kuna mina ei pea ennast isegi ajakirjanikuks mitte, noh ajakirjanikuks ehk kui ma nii palju juba kirjutanud olen, eksole, see, siis võtaks selles klassikalises mõttes, kui tööd. Et seda asja küll ei ole, et lähed koju ja mõtled, oi kui õudne oli.

K: Ja kuidas sa üldse suhtud surmateemadel kirjutamisse?

V2: Minu meelest, et kui ma olen kirjanik ja filoloog, siis, siis minu meelest on üks selline põhiteema. Mispärast praegu on, eksole, Reporter ja Võsa-Pets ja Õhtuleht ja teised, eksole, on see, et omal ajal rääkisid, eksole, preesterid ja usutegelased. See on üks elu lahutamatu osa ja praegu paistab, et suur osa elanikkonnast, kui jätta kõrvale see usklike osa, siis suur osa elanikkonnast. See on nagu aseaine sellele, et kuna ta on üks elu osa, siis inimesed ikkagi vajavad seda teemat. Iseasi, kas seda peab läbi sellise ajakirjanduse niimoodi käsitlema, eksole. Aga kuna tänapäeval inimesed kirikus ei käi, siis on võib-olla see ka üks võimalus, kuidas sellest surmast rääkida. Teine asi jah, et kuidas ja kuna peaks seda kajastama.

K: Kuivõrd õigesti seda üldse Eesti ajakirjanduses tehakse?

V2: Ee, tähendab, kui sellest juttu oli, siis ütleks niimoodi, et Õhtuleht on isegi leebemalt näiteks kui Postimees. Siin on üks näide, et kui üks tuntud arst tappis tüdruku ära, sellest ma ka kirjutasin, et siis mina näiteks samal päeval ei helistanud, maitea, pojale ja nii edasi, eksole, aga Postimees tegi kohe ära. Et noh, et küsimus ei olegi, et ega sellest asjast ei saa kollane press ja mittekollane press nii öelda erinevalt kirjutada. Et see ei ole selline teema, kus annaks spekuloida, vaid see surmateema

on väljendatud ühtemoodi. Kui sa vaatad näiteks, võrdled Postimeest ja Õhtulehte, siis pigem on vastupidi, et Õhtuleht on palju leebem ja palju vähem urgitsev. Oleneb muidugi ajakirjanikust ja nii edasi, aga tavaline kõne on see, et ma emale ei helista ja lapsele. Siin oli viimane ka, kus see Elva linnapeal kaks tüdrukut said surma. Ka tüüpiline näide, et. Mina teadsin seda meest isegi, eksole, kellel surma said tüdrukud, aga mina neile samal päeval ei helistanud. Ei helistanud ja ütlesin õhtul toimetajale seda, et vaatame homme. Sama lugu, et Postimees oli kohe ära teinud, eksole, loo. Siin ei ole seda vahet, et kas ta on kollane press või valge press nö. Et teiste allikate puhul võib-olla oleks vahe, et siis hakkad urgitsema rohkem või mis iganes, onju, aga surma puhul on ikkagi niimoodi, et noh, kui on, ütleme erinevad. Ütleme, et kui Oru mõrv oli seal, kui neli inimest ära tapeti seal, siis kõik ajakirjanikud jooksid sinna kohale ja siis, noh, faktid on ikka faktid ega ajakirjandus, fakte, noh, tead isegi, ei muuda, eksole. Ja samal ajal see ei ole ka teema, mida tõlgendada erinevalt, nii et siin ei ole suurt vahet jah, mis ajakirjandusväljaandes sa oled.

K: Mida tuleks üldse ajakirjanikul silmas pidada, enne kui ta surmast hakkab kirjutama?

V2: Ee, noh, kõige olulisem on see eeltöö, et see on ilmselt et, tegelikult sa ei võta niimoodi kohe telefoni, sa ei helista. Noh, tegelikult endale ikka väikest aega, et mõtled välja, et kui sa helistad. Ja see on muidugi see, et helistad üldse väga harva sellele puhul. Kui vähegi võimalik on, siis surma teemade puhul ikka ise kohale minna. Et üks asi on see, kui sa teed kõne ja ütled, et olen Arvo Uustalu Õhtulehest, siis selle peale normaalne inimene paneb toru hargile, eksole, kui küsid, et kuidas poja surm mõjub, eksole. Et see on ikkagi teema, millega peaks võimaluse korral kohal käima ja ka kohal käiakse.

K: Kohapeal vist inimene hakkab paremini rääkima ka.

V2: Jah, ja see, nagu ma rääkisin sellest, et hingehoiu poolest, et ta ei ole. Et nagu inimeste najal tegeleb see nagu teemana, sa pead seda käsitlema. Aga seda on vaja ka sageli nendele inimestele, et on olnud juhuseid, kus tõesti inimesed tänavad peale seda, kus nad rääkida on saanud sama juttu. Ma ei ütle seda enda upitamiseks, aga tõesti, näiteks kus oli see Tartu taksojuht tapeti ära seal Rakveres, ja käis tema naisega

rääkimas ja noh, selles mõttes, et sai nagu südamele ära rääkida ja ega nii, et kõik oleneb. Seal on selline, kuidas ma ütlen, et esiteks oleneb väljaandest ja teine asi on see teema, et arvatakse, et kohe ajakirjanikud tulevad nagu kaarnad kallale, eksole. Et tuleb võtta kui ühte elu osa seda, noh, kui ta väga räige ei lähe, et, kuidas ma ütlen. Mitte see, et sa oled võtnud selle, et leiba teenida surma pealt, vaid see on lihtsalt üks teema. See on imelik, kui võtad iga päev lehed lahti ja kuskil keegi surma ei saa. Nagu Nõukogude aeg tuleb, eksole, kätte, et inimesed said ju surma ja tapeti ja kõike, aga tuli see roosamanna, eksole. Ja see asi nüüd, et olen ka mitu lugu enesetapjatest teinud niimoodi ja noh. Et prokuratuuri asi on see, öeldakse, et jälle sa, et kui sa, Arvo, jälle kirjutad, siis jälle kasvab see kuritegevus ja... Mina seda ei usu, seepärast, et keegi ei hakka mingi artikli peale ennast üles pooma, et saanud innustust ja kui ta saab, siis selle innustuse võib ükskõik, kus saada. Ei ole niimoodi, et inimene loeb, et poos ennast üles, et ma võtan kätte ja poon ennast üles. Selles mõttes, et selle innustuse võib ükskõik, kust saada.

K: Äkki see pigem hoiatab või paneb mõtlema inimesi selle üle.

V2: Jah, noh, ma ütlen, et ma võin näiteks tuua, et kui surma teema, et noh, mina olen näinud väga palju surmasid, et selles mõttes olen mina halb, kelle käest küsida, et mina olen vangis olnud, poliitvang. Et jõudsin noore mehena olla, et olen tapmisi näinud ja surmasid väga palju. Et üks kolleeg siit Linnalehest, noor naine, poos ennast üles, nii et laps leidis, viieaastane laps, leidis ema toast, ja siis oli ka niimoodi, et eks neid ohusignaale ka oli olemas, et kui järgi mõelda, et Arvo, nüüd hakkab sul rohkem tööd olema või selliseid, et takkajärgi mõtled, eksole. See nüüd, et kas selline inimene, kes on mõtte all ja kui see kannatus katkeb. Et kas see on nüüd nii, et kui see inimene loeb lehest, seda ma ei usu. Tal peab juba see kindel plaan olema ja ta juba planeeris seda ette, et noh, olenemata, kas ma kirjutan selle artikli. Olenemata sellest ta ennast üles poos.

K: Kui nüüd veel eeltöö tegemisest rääkida surmateemaliste lugude puhul, et kas see nagu erineb ka sellest eeltööst, mis sa teiste lugude puhul teed?

V2: Ei erine. Ei erine, sellepärast, et kui on, surmalugude puhul on see miinus on see, et sa pead suhtlema inimestega, kes on lähedased. Aga teiste lugude puhul see, et noh,

Õhtulehe temaatika on selline, et tuleb teha ka ebameeldivaid asju, eksole ja sa helistad sellele inimesele, kes on tahtnud sinuga rääkida, siis tihti on see nii, et inimene ei taha rääkida ja on arrogantne või selline, et kui noh, ta ei taha rääkida. Surnu omaksed on erinevad inimesed, kes on selline murest murtud, kes paneb toru hargile, kui sa räägid, eksole, et noh, et oleneb inimesest. Sa ei tea kunagi, kas inimene sulle reageerib, eksole, et kui kurb tal on eksole või noh, saadab sind pikalt, mis on mõistetav sellise teema puhul, aga noh, ütleme, et kui sa helistad tavalise artikli puhul, siis, kus keegi varastab või midagi, eksole, siis on selge, et see inimene sinuga rääkida ei taha. Et igal juhul sa pead ette valmistama ja see tähendab seda, et sa pead, et üks erinevus on selles, et selleks on vaja kuidagi ette valmistada. Inimene sai surma, reeglina tavaline inimene, mis sa ikka ette valmistad, sa lihtsalt helistad ja. Aga kui sa teed tavalist artiklit, siis sa lihtsalt pead ennast kuidagi ette valmistama normaalselt. Sa pead ennast kurssi viima, et kui sa midagi küsid, siis sa pead teadma, kuidas sa küsid. Selles mõttes on surma teemat isegi lihtsam käsitleda. Puht selle töömahukusega ja edasi, et ütleme, omavahel öeldes, et selles mõttes, et nii mõnigi ajakirjanik on pidanud seda teemat lihtsamaks, et sa sõidad kohale ja räägid murtud emaga ära eksole ja lugu valmis. Kirjutad ka ja. Aga kui sa teed näiteks seda, et küsid poliitiku käest mingit asja, siis...

K: Aga kui väga üldse inimesed on nõus rääkima või tahavad rääkida?

V2: Aga see ongi nii, et Eesti tüüpiline iseärasus, et maa ja linn on väga erinevad, ja et reeglina ongi niimoodi, et, mitte reeglina, aga noh, sageli juhtuvad linnas, maal tähendab, ja seal on inimesed lihtsamad ja avatumad ja räägivad meelsamini. Ja see ongi niimoodi, et teinekord kui maa on ikka, et maal lähed kohale ja räägid juttu ja teed loo ära. Aga selles ongi, et tundub, et maal juhtub, on rohkem selliseid asju, aga tegelikult on nii, et linnas on neid inimesi märksa raskem kätte saada ja rääkida. Et kui sa ka näed juba, et kellelgi näiteks ongi, ma ei tea, poeg laskis enda maha näiteks, eksole, siis linnas sa ei lähe teda otsima taga reeglina, teda on esiteks raske leida ja inimene linnas ka ei taha nii rääkida ja see on ka sama asi. See on nii, et politseiifnos vahepeal ei panda isegi enam küla nime, kus see asi toimus ja noh, küll leiab inimese, kes teab, et kus see juhtus ja mis juhtus.

K: Väikestes kohtades jah inimesed ikka tunnevad neid, kellega õnnetus võis juhtuda.

V2: Jah, siin Tartus isegi oli üks juhtum, kus ma ise välja otsisin inimese. See oli see juhtum siin Annelinnas, kus üks isa jooksis appi ja pussitati surnuks. Paar poissi küsi seal Sõbra poe ees suitsu. Tead äkki seda, kus see asub.

K: Jah, ma elan ise ka Annelinnas.

V2: Ja siis jooksis appi ja sai ise nuga. Selle naise ma otsisin küll ise üles ja ma ei teadnud muud, kui ta elab Tartus ja vist tema vanust teadsin ja nime ega mitte midagi ei teadnud.

K: Kui nüüd surmateemaliste allikate valikule mõelda, et kas siis on tähtis, et saaks kellegi lähedase või?

V2: Ei, lähedasega ei. Seal on isegi minu enda, ma ütleks, et põhimõtte, et mitte öelda töö on töö, et kuidas ma ütlen, et. Minul on selles mõttes lihtsam, et vaata, mina olen kirjanik, et mina end kirjanikuna-muusikuna tunnen ja kirjanik muusik ma olen. Ja selles mõttes, et Õhtuleht või noh, ükskõik, mis leht on ka minule kui leivateenimismoodus, ilma salgamata, eksole. Et noh, ega ei ole parem ehitaja olla ehitusel. Ja noh, põhimõtteliselt võiksin ma ka olla ülikoolis kirjanduse õppejõud, mis iganes onju, hariduselt. Selles mõttes ma distantseerun ennast natukene. Võib-olla nendel ajakirjanikel, kes kolleegide hulgas, näiteks Päevalehes on tuttavaid, kellele see ongi nagu, et töö on ajakirjandus. Tema võib-olla suhtub teisiti. Aga jah, et kõik need asjad nagu, et arst võtab tööd koju või et psühiaater või et ajakirjanik, et minul on selle võrra ainult, et kardan, et keegi järgmine päev ei sõima, eksole.

K: Kui tihti nii juhtub, et keegi sõimab?

V2: Noh, maitea, minul on üsna harva nii, et aga Esko kunagi siin istus laua taga minu juures, siis järgmisel päeval kella üheteistkümnene toru ei võtnud sellepärast, et hommikul saab sõimata kohe. Surmateemadel on ju see, et need on ju väga hellad teemad omakstele ja et üks tüüpiline näide, et kui poeg tappis Põlvas ema ära, ma käisin ka seal, siis oli üks tüüpiline näide, et noh, selliste teemadega on sageli, et ei saa kätte inimesi ja sageli ei taha ka kätte saada. Et ei räägita mitte omastega, vaid

proovitakse naabritega, sugulastega või külaelanikega. Sellepärast ongi, et tulevad vead sisse. Meie silmis väikesed vead, omakste silmis suured. Selline näide, et naisel oli kaks poega, üks suri viis aastat tagasi ja teine oli, kes ta tappis. Ja mina panin ka selle kirja. Sellist asja ei saa ju kontrollida, eksole. Põhimõtteliselt saab, aga... Ja siis keegi sugulane oli maru vihane, et helistas, et tegelikult suri kümme aastat tagasi see teine poeg ära. Ütles, et tuleb või kätega kallale. Inimesed onju erinevad onju. Ka vaimselt tasemelt erinevad. Minu silmis ja lugeja, et tegelikult pole mingit vahet, et kas inimene suri viis aastat või kümme. See, et surma teemade puhul on selline asi ja, et omaksed rohkem pööravad tähelepanu.

K: Kas sa, kui surmateemalisi lugusid teed, kas sa siis märgid ära ka, et milline oli selle omakse hääletoon või et ta hoidis pisaraid tagasi?

V2: Ei-ei-ei. Mina ei tee nii, aga enamik ajakirjanikke märgib. Et minu meelsest tundub see natukene, see mõjub täpselt, kuidas ma ütlen, lugejate peal mängimisena. See on selge, et kui inimene räägib oma surnud pojast, siis ega ta rõõmsalt ei räägi ja ega ta. Mina ise pigem kasutan neutraalseid asju. Enamik ajakirjanikke küll kasutab jah selliseid „nuttse” ja ma ei tea, mis edasi.

K: Kas neid kasutatakse siis selleks, et lugejates ka mingeis emotsioone tekitada või?

V2: Noh, ilmselt küll jah. Aga mina ei kasuta seda jah.

K: Kui tihti sa allikatena näiteks ametiasutusi kasutad, selliseid nagu näiteks prokuratuuri ja?

V2: No neilt ei saa väga infot. Teine asi on see, et mida prokuratuur öelda saab, sest sageli on leht ennem kohal, kui uurija. Ja ilma naljata, niimoodi, et kell viis tapetakse, ajakirjanik on kaheksa kohal ja uurija tuleb hommikul näiteks, eksole. Reeglina pole selleks ajaks mingit uurimistulemust. Reeglina pole selleks ajaks midagi kätte saadud ja tegelikult ega prokuratuurist, politsei nangunii ütleb prokuratuurile midagi edasi, ega ausalt öeldes tast midagi väga kasu ei ole jah. Küll muidugi sellised trafaretsed väljendid, et noh, kahtlustatakse mõrva või kahtlusalune on kinni peetud või mida iganes.

K: Nojah, need on sellised tavalised väljendid.

V2: Aga mitut allikat sa pead minimaalselt vajalikuks kasutada. Ma ütlen, et surma teema on selles mõttes ajakirjanikule nagu kõige parem, et see on üks teema, kus saab nii öelda lihtsalt läbi, et reeglina saab nii kahe-kolme allikaga hakkama, et vastukaaluks mingid teised artiklid, kus mul on reeglina ikka viis-kuus allikat. See on see, et tegelikult ikka, kui sa lähed väga küla pealt küsima palju, siis tekivad juba külajutud. Samas sa pead seda kontrollima. Reeglina niimoodi, et sa küsid viis-kuus inimest, aga läheb ikkagi kaks kirja. Kuna need on sellised asjad, mis on kinnitamata, siis sa lihtsalt enda rahustamiseks küsid mitu inimest, mitu naabrit läbi. Ja tegelikult see pole õige, kui sa ütlesid, et proovid omastega ühendust saada. Üks tüüpiline näide jälle, et neid on aasta jooksul olnud muidugi palju, aga oli vist Võrumaal, kus üks mees oli kukkunud kaevu, et oli surnud ja siis läksimegi sinna fotograafiga kohale. See oli vist kuskil seal Meremäe kandis. Igatahes sinna Võru kanti oli. Ja läksime fotograafiga kohale ja vaatasime, et see kaev oli hoovis, see millest juttu oli ja noh, rääkisime naabritega ära ja niimoodi ja nad rääkisid, et kuulsid, kuidas karjus ja. Muidugi toimetuse poolt on surve alati, et sa räägid, siin on oma nipid, kuidas toimetusest mööda pääseda, et ei olnud kodus ja nii edasi, aga et noh, tegelikult ongi see niimoodi, et mida lisada oleks näiteks naisel. Kui naaber kirjeldas ära, et mida, tegelikult naine räägib täpselt sama juttu, ainult et lause, näiteks, et pigistad välja mingi lause, et süda lõhkes või midagi, noh see on iseenesest selge. Aga see, et mida kollane ajakirjandus nõuab, et emotsiooni ja mitte naabri juttu onju. Ise proovid küll niimoodi, et kui vähegi võimalik, et näiteks ma jõudsin selle kaevujutuga, et lähed sinna, teed pildi ära. Mõtlesime, et sisse koputama kuhugi ei lähe, et naine ja lapsed on kodus ja mõtlesime, et kes tuleb välja, äkki keegi. Muidu kop-kop-kop ja vaatame. Läksime maja juurde ja istuvad niimoodi, et naine, lapsed, suured lapsed, kes koju tulnud, istuvad laua ümber seljaga, küünal põleb laua peal, mäletavad isa ja abikaasat eksole. No sinna on küll niimoodi, et kop-kop-kop, olen Arvo Uustalu Õhtulehest, et noh, et sinna nii ei lähe, eks. See ongi see, et tegelt lugeja või ütleme, fakti seisukohalt võiks teha nii, et üldse omastega ei räägi, aga samas on nii, et nõutakse, aeg-ajalt ikka.

K: Et kõige paremad allikad ongi siis naabrid ja sõbrad?

V2: Jah, just. No see oli ka, et mainisin korra, et kui järve ääres pidulised surnuks sõitsid, et läksime hommikul sinna, sõbrad istuvad rusuhunniku juures, ja siis on niimoodi, et selline, noh, kohati on muidugi selline liinitöö, et neid taga otsida ja nii edasi, aga siis seisad kõigepealt, avaldad kaastunnet ja, ja siis vaikselt keegi liigub veidi eemale, läheb suitsu tegema. Lähed juurde vaikselt, noh see on selline väga tüüpiline näide, eksole. Lähed juurde, avaldad kaastunnet eraldi veel inimesele, teadmata, kes ta on, eksole, poeg vend või mai tea, kes iganes, eksole, isa-ema. No ema ei ole, eksole, kui ta mees on. Ja siis küsid, noh alati tegelikult, alati, ükskõik, võib-olla on lihtsam ennast mitte tutvustada, aga alati tuleb ikka öelda, kes sa oled, ütled et Õhtuleht, Arvo Uustalu, siis. Muidugi. Lihtsam on öelda nimi, siis teine ots vaikselt kaob ära. Alati ütled, kes oled ja siis vaikselt, et noh, kes teie olete, kas sugulane või kes. Siis vaikselt hakkad küsima, et kes seal on. Ja seesama asi, et kui külas kuskil näed, siis sa ei tea, kes on ema või kes on tütar või kes. Noh, sa võid ka sattuda inimese peale, ema peale või tütre peale, kui sa lähed küsima ja selliseid juhuseid on ka olnud ja ka mul. Siit tulebki see, et paratamatu, et vahel tulebki selliseid omaste jaoks olulisi apse sisse, et.

K: Aga sa kunagi lapsallikaid ka oled kasutanud?

V2: Ee, surma teemal küll ei ole.

K: Aga kuidas sa üldse suhtud sellesse, kui keegi kasutab surmateemalises loos lapsallikaid?

V2: Täheleb, kasutanud olen küll, aga seda ei tohi öelda ajalehes ja kui ütled, siis ilma nimeta, et noh, näiteks sellised asjad, kus poiss jäi auto alla, küsid koolikaaslaste käest, et mis poiss see selline oli. Aga et seda kasutada, see juba eeldab seda, pead vanemate käest luba küsima ja nii edasi.

K: Aga üleüldse Eesti ajakirjandusele mõeldes. Kuivõrd eetiliselt kasutavad ajakirjanikud oma allikaid? See allikate valik ja suhtlemine.

V2: (mõtleb) Ee, siin on küll niimoodi, et võib-olla tõesti muudes artiklites on isegi, surma teema on selline teema, et väga vähe on ajakirjanikke, kes kasutavad mingeid.

Eks ikka kõik ajakirjanikud tegelikult püüavad ikka. No eks kaastundlikud on nad nagunii. No seesama näide, on üksikuid erandeid jah, et kus see arst tappis selle tüdruku, et näiteks Postimees, see hakkas mulle küll, et kui lähed sama lugu tegema või hiljem mingit teist lugu tegema, siis mäletatakse küll, et näed, kiskusid välja, kes on kellegi ema ja kes on kellegi isa ja et see on tegelikult, mida mina proovin mitte teha, et mitte seltskonnaajakirjandust ja surma kokku panna. Et kui on tuntud inimene või noh, tuntud inimese sugulane, et mitte hakata panema, et näed tema poeg töötab televisioonis või misiganes eksole, et mina seda ei tee, aga tehakse, aga see on eksole müügiargument, et näed, Suuderi isa laksis kellegi maha või mis iganes. Et mina seda põhimõtteliselt ei tee, aga tehakse küll jah.

K: Aga kuidas tavaliselt loo fookus kujuneb?

V2: No mis seal ikka muud, et kui inimene kukkus kaevu, siis lähebki pealkirjaks, et kukkus kaevu ja hakkabki lugu edenema ega siis selle loo puhul ei ole ju fookusega raskusi.

K: Aga näiteks lugu tehes tuleb välja mingeid huvitavaid nüansse. Näiteks ma ise tegin ka lugu, et mees sõitis surnuks mingi enda ja siis veel paar inimest. Ja siis kui ta sõbraga hakkasin rääkima, siis enam-vähem sõbra esimene reaktsioon oli, et see oli enesetapukatse, et ta oli seda kogu aeg lubanud. Et tegelikult ju fookus täitsa muutus, et algul oli, et lihtsalt sõitis surnuks, aga tegelikult oli seal hoopis enesetapukatse taga.

V2: Mhm, seda ikka jah, et kui ta enesetapukatse on, et siis läheb see, see on kõvem ikka. Seda lugu ma mäletan, ma ei mäleta, kas ma kirjutasin või ei kirjutanud, teie leht kirjutas seda, sina olid see, kes seda tegi siis jah. Või oli niimoodi, et ma käisin teemana välja, ma ei kirjutanud, ma mäletan igal juhul, et ma ta teemana pakkusin välja, aga ma ei kirjutanud sellest. Ei tule tuttav ette.

K: Vist ei olnud. Ma igatahes küll ei mäleta, et teil see olnud oleks.

V2: Jah, ma mõtlesin igal juhul, et kui kirjutan, siis hiljem kirjutan, kui teil oli ilmunud juba, Et noh, järgmisel päeval või niimoodi. Ma mäletan vist isegi, keegi vist

saatis mingi kirja või midagi, et sõber ütles, et panen hääled sisse ja sõidan. See oli see, kus peateele sõitis ette jah.

K: Jajah.

V2: Vist oli jah see teema, aga päästis see, et ma vist tegin midagi muud sellel ajal. Kirjutasin midagi muud sellel ajal.

K: Milliseid tundeid sus endas surma teemal kirjutamine tekitab?

V2: Mis ta ikka tekitab. See ongi halb selles mõttes küsida, et mina olen näind surma nii et tapab, eksole. Minul kõrval on inimesi ära tapetud, minul endal on hambad välja löödud kõik. Mul on Eesti kõige kallimad hambad, nii et miljon on mul suus, titaanhambad. Sest mul vene vanglas löödi hambad välja ja ma müüsin ühe oma maja maha selleks, et noh. Seesama on see see, et minule jah, pigem raskem on see, mitte, et surmast kirjutada, vaid et inimestega suhelda.

K: Aga on raskem suhelda ka, et lihtsalt minna inimese juurde ja hakata rääkima sel teemal?

V2: (mõtleb) Kui lähed ise kohale, siis ei ole vahet. Sest ma ütlen, et reeglina ma ikka ema-tütrega ei räägi. Natuke teine asi on juba naisega, mehega. Aga kui ka näiteks lapsega juhtub õnnetus, siis ka ma ikka emaga rääkima ei lähe, proovid ikka mööda rääkida, sugulased-tuttavad või.

K: Kui palju üldse lootust on jutule saada?

V2: Kuna ma juba selekteerin need teemad välja, kus lootust ei ole, siis ma ei mäletagi, kas keegi oleks keeldunud. Keelduti siis, kui oli see Elva linnapea, endise linnapea, kes ta on Luunja vallavanem või mis ta on, kui olid tema tüdrukud, siis oli vist kokku lepitud, et. Meil on sageli kokku lepitud, et kui lapsega juhtub õnnetus, siis on tüüpiline asi, et koolis on antud käsk mitte rääkida. Ja sellest me püüame aru saada. Ma ei tea, kas nad püüdsid omavahel kokku leppida või kas nad, lapsed ei rääkinud põhimõtteliselt midagi. Küsisin küll selliseid neutraalseid küsimusi, nad olid teinud

sinna internetti need, nii öelda need eksole. Et kes tegi ja isegi seda ei tahtnud rääkida. Sellist asja on küll olemas, aga see on vist telefoni teel. Aga kui sõidad kohale, siis nojah, ütleme, et ükski lugu pole sellepärast tegemata jäänd. Et pigem on just see, et mai tea, kas see on hea või halb, aga võib-olla mõne puhul võiks võib-olla teema jätta kõrvale, aga kui ei saa nagu andmeid kokku, aga mina teen ikka loo alati valmis ja selleks ajaks. Kuna mul on 24 lugu kuus kirjutamiskohustust lepingu järgi, siis ma ei saa lubada, et mul üks päev lugu ei ilmu. Nii et kui ei räägi üks inimene, siis räägib teine, kui ei räägi kumbki, siis lugu tuleb alati. Teil on samamoodi.

K: Kas surmast kirjutamine paneb kuidagi iseenda või lähedaste surelikkuse peale mõtlema? Näiteks mõned inimesed, kes on samas vanuses või nii.

V2: No lähedastega suheldes peab näitama, et paneb ennast ka tundma. Et ma ütlen, et mul on teine asi, et mina mõtlen need teemad läbi oma kirjanduslikus loomingus, et see on töö. See on töö. Ee, sellele, et mida küsida, kuidas läheneda allikale, aga mitte ei mõtle ise läbi, et kui kurb see asi on.

K: Et natukene sõna „surm” kasutamisest ka. Et kui ma neid artikleid kodeerisin, et siis seda sõna peaaegu üldse ei kasutatud.

V2: See on üsna loomulik jah. Et esiteks see on selline psühholoogiline moment, et lugeja jaoks, et kui loed kohe, et surm või et sai surma, siis mõni kohe, et näe kus on raisakotkad selle surmateema ümber, et eksole ja alati on sellist eufemismi hea leida, et seda surma siis pigem läbi omast valu või mis iganes siis kasutada.

K: Seal oli päris palju tegusõnu, mis kasutati surma asemel, et näiteks uppus või mõrvati, mis näitasid surma põhjust.

V2: Jah, jah.

K: Kui julgelt seda sõna üldse kasutatakse tekstides ja pealkirjades?

V2: No et ongi, et põhiline probleem on siis kui leiti surnukeha, eksole, et kas leiti laip või surnukeha, eksole, et kuidas ma ütlen, laip on selline, et inimesel tuleb pähe,

et ainult näeb laipu kuskil või mis iganes, eksole. Ei oska öelda, aga ma arvan, et ma olen ka mõnes artiklis seda sõna surm kasutanud.

K: Tekstides on, aga pealkirjades ei ole.

V2: Jah, tekstides on. Nagu sa ka ütlesid, et uppus või kuidas iganes hukkus või.

K: Mis sind ennast surmast kirjutamise juures kõige rohkem mõjutab?

V2: Ee (mõtleb), vot minu puhul, see nagu öeldakse, et lihuniku töö, eksole, et lihakombinaadis, et ei tohiks ükski lihunik töötada lihakombinaadis üle viie aasta, et järgmine aasta on inimene. Et minu puhul see kalestumine ei kehti, sest mina olen elus näind seda kõike omal nahal ja valusana. Ses mõttes elusa inimese jaoks on see ikka valusam, eksole. Et kui inimene on surnud, siis tema selles mõttes ei kalestu ega ei valuta süda tal. Et et minul on läbi enda elu need raskused läbi elatud, et minul seda asja ei ole, et, aga kuidagi, aga reeglina ma võin öelda, et mitmeaastased krimireporterid, et isegi need, kes on kümne aasta pärast loobunud ikkagi, noh, ee, võid mõelda, et ei mõjuta, aga ikkagi on, noh, tunned rõõmu, kui saad kirjutada kultuurist, et eks ta ikka mõjutab. Aga ma ütlen jah, et minul on see kaitsekilp, et noh jah, ma isegi ajakirjanikuks ennast väga ei pea, rääkimata veel krimiajakirjanikuks, et see on jah, lihtsalt töö, ja võib-olla aasta pärast olen näiteks, mai tea, kirjutatan kultuurist või olen ülikoolis õppejõud või mai tea, mis iganes, olen muusik välismaal. Et see on nagu kaitsekilp.

K: Võib-olla tahad ise midagi veel lisada, mida me ei rääkinud või ma ei küsinud?

V2: (Mõtleb) Pane vahepeal kinni, siis mõtleme natukene. (Hiljem) See, et surm on elu osa, ee sellest peab rääkima, seda peab kajastama, sellel on ka selline, noh katarsisemoment inimeste jaoks, ajakirjanikule on see igal juhul raske, kõik, mida ma räägin. Ja samas, et kuna inimesed kirikus ei käi, aga surm on elu osa, siis ikkagi rääkima peab ja et ajakirjandus väljaannete vahel ei ole vahet, kas väljaandes on tegu kollase, sinise, punase või valge ajakirjandusega. See on ikkagi selline teema, mille puhul ka kõige kalestunud toimetajad saavad aru, et ikka emale ei helistata reeglina, et noh, see on kokkuvõttes.

5.3 Intervjuu transkriptsioon – vastaja 3

Intervjuu on läbi viidud 15. aprillil Tartus

K: Kaua sa oled ajakirjanikuna töötanud?

V3: 10 aastat.

K: Kümme aastat. Ja kui vana sa oled?

V3: 29

K: Ja mis tüüpi väljaannetes sa töötanud oled?

V3: Ma olen töötand Päevalehes, ee ja siis Üliõpilaslehes. Ee päevalehtedes siis veel ka eraldi, praegu töötan Eesti Päevalehes, olen töötanud ka Postimehes. Siis oli Eesti Üliõpilaslehes ja siis olen ajakirjanikuna töötanud ka raadios.

K: Aga kui tihti sul tavaliselt surmast tuleb kirjutada?

V3: Mmm, reeglina, ütleme aastas ikka mitu korda. Kolm-neli korda. Võib juhtuda ka, et näiteks, et ühe kuu jooksul mitu korda. See kõik sõltub.

K: Oskad ehk meenutada ka, millal viimati kirjutasid?

V3: viimane kord tõenäoliselt kirjutasin (mõtleb) 2008 sügisel, kui oli Tartus ee Hillar Imeliku surmajuhtum.

K: See on see arst, kes noore tüdruku maha lasi ja ennast.

V3: Jah.

K: Aga kuidas sa üldse suhtud surma teemadel kirjutamisse?

V3: Ma üritan neid vältida.

K: Miks?

V3: Tegemist on emotsionaalselt ebameeldiva teemaga ennekõike seepärast et, et surnud inimesel on omaksed, kelle nii öelda tundeid või huvisid võib minu kirjutis ka riivata. (mõtleb) Ja teiseks selliste lugude puhul reeglina on ülikeeruline leida allikaid, kes tahaks rääkida, sest reeglina surm saabub ootamatult, surnut ennast ei ole võimalik intervjuuerida ja ka tema lähedasi üldiselt ei ole väga lihtne intervjuuerida, nad on raskesti kättesaadavad ja on mõistetav ka nende nii öelda emotsionaalne tõrjutus. Raskel keerulisel perioodil ei taheta tõenäoliselt sel teemal rääkida.

K: Ja keda sa eelistad allikatena kasutada?

V3: No näiteks mõne tuntud inimese surma puhul, on siin kas mõned professorid või või mõne tuntud inimese nii öelda ühiskonnas, kas poliitiku, mõne tuntud arsti, siis tõenäoliselt tema nii öelda mitte otseselt kõige lähedasemad sõbrad, aga kindlasti ma eelistan vältida perekonda kuuluvaid inimesi, kui ma juhuslikult ise ei tunne mõnda nendest perekonnaringi kuuluvatest inimestest oma varasema nii öelda töökogemuse kaudu, et ma olen nendega suhelnud, et nad on, ütleme need inimesed on mulle tuttavad.

K: Kui õigesti või valesti üldse Eesti ajakirjanduses surmast kirjutatakse?

V3: See sõltub väljaandest. Esiteks ma isiklikult arvan, et Eesti Päevaleht, Eesti Ekspress on surmast kirjutades ee suhteliselt taktitundeline. Postimees tõenäoliselt pigem ka, kuigi konkreetselt see Hillar Imeliku juhtum näitas seda, et ka Postimees on võimeline nii öelda hea maitse piiri ületama ja seal tegema kahetsusväärseid apsakaid, mille pärast hiljem pidid ka vabandama, nii öelda lugu natukene täpsustama. Seal oli nii öelda probleem selles, et see tütarlaps, kes oli, kes kaa surma sai, tembeldati järgmise päeva lehes justkui nii öelda mitte kannatajaks, vaid nii öelda tülide põhjustajaks. Et hakati süüstama. Aga.. oot, mis see küsimus oli?

K: Kuidas Eesti ajakirjanduses surmast kirjutatakse? Kui Õigesti või valesti?

V3: Aga siis tõenäoliselt noh nii öelda kõige rohkem surmast kirjutab Õhtuleht, keso ma formaadi poolest on võimeline noh igasuguseid teemasid kajastama ja ületades tihti ka hea maitse piiri, rikkudes kasvõi ajakirjanduseetikat, aga miskipärast tajutakse, et surm on nii öelda müüvatest teemadest, et tegemist on millegi igavikulise ja ja paljusid nii öelda inimesi puudutava teemaga, et miskipärast nii öelda nendel madalatel tunnetel soovitakse mängida.

K: Äkki on asi selles ka, et soovitakse kuidagi inimestes emotsionaalsust esile tuua? Kaastunnet tekitada.

V3: Kahtlemata, et tuntud inimese surma puhul tekib lisaküsimus, et miks ta suri, kuidas ta suri, ee kui tegemist on veel mõrvaga, siis noh, kindlasti on lugejaid, kes tahavad neid võikamaid detaile teada. Ma arvan, et Õhtuleht pakub oma lugejatele seda üsna sageli.

K: Aga mida tuleb siis ajakirjanikul silmas pidada, enne seda, kui ta surmast kirjutama hakkab?

V3: Tähendab, ennekoike tuleb balansseerida kahe huvirühma vahel. Üks on nii öelda lugejate ootus. Ehk siis lugejatele tuleb pakkuda nii palju informatsiooni kui võimalik ja teisalt nii vähe informatsiooni kui võimalik, sest tuleb arvestada inimlike nii öelda surnu lähedastega. Nende soovidega, kas tahetakse näiteks mainida seda, miks inimene suri, kuidas ta suri, et tõenäoliselt detailid lihtsale lehelugejale võib-olla ei pakugi nii väga huvi, et võib-olla korra küll, et ta tunneb, et ta tohutult teab. Aga teisalt kui sa laskud nagu detailidesse, siis ja tavalisele lehelugejale see on üks paljudest lugudest ja tal võib-olla need detailid ununevad nädala pärast, siis omastele jäävad need väga pikaks ajaks meelde. Ja tõenäoliselt muutub ka nende suhtumine selle väljaande suhtes, kes nende lähedase surma niimoodi kajastas nagu neile ei meeldind. Et need on need kaks huvigruppi, mille vahel tuleb nii öelda et vahet teha.

K: Millest sa ise tööd alustad, kui surma kajastama pead?

V3: Reeglina ikkagi see, et on minu jaoks primaarne, et tuleb välja selgitada just see toimetusepoolne huvi, mida täpselt tahetakse teada, et kui tegemist on õnnetusjuhtumiga, siis alustan loomulikult kas kusagilt politseist, päästeametist ee asutustest, et mis juhtus, kuidas juhtus, kui tegemist on nii öelda sellise noh mitte rutiinse surmaga, aga kui inimene sureb näiteks vanadusse, siis ee tõeneäoliselt ei olegi minu jaoks ajakirjanikuna niivõrd oluline, et mis juhtus või et oluline on see, mis edasi saab, et toimuvad matused, tõenäoliselt tuleb nii öelda mõelda selle peale, et ta, kuidas selle inimese saavutusi järgmise päeva lehes esile tuua, millised on võimalikud allikad, et peamiselt ma ise valin just tuntud inimeste puhul nii öelda selle järelhüüu võimaluse, et et just meenutada seda, kes ta oli, millega ta hakkama sai ja miks on temast kirjutamine oluline. Et mitte niivõrd oluline ei ole see surma, surmahetk või surmamoment.

K: Kas lähtud kuidagi sellest põhimõttest ka, et surnutest tuleks head rääkida.

V3: Jah, noh üldiselt need inimesed, kellest mina olen pidanud kirjutama, on olnud säravad isiksused, kes on saatnud korda ka palju head ja just seeläbi nii öelda ee saanud tuntuks. Et kuigi ma olen kirjutanud ka mõrvadest ja ja noh nii öelda juhuslikest inimestest, kes on surma saanud, ee mõne uudiskünnist ületanud sündmuse käigus. Seljuhul taandub nagu ikkagi jah see asi ikkagi sellele, mis juhtus. Siis niivõrd isegi et mitte ei ole oluline see, mitme lapse isa ta oli ja kui hea inimene ta oli, et noh kahtlemata on nagu loo loetavuse seisukohast see detail ka oluline, et loomaks sellise inimliku aspekti, et tegemist ei ole ühe järjekordse surnuga, vaid tegemist on inimesega või tegemist oli inimesega.

K: Põhimõtteliselt on vist niimoodi, et kui mingisugune surmajuhtum lahti kirjutada, et inimesi see mõjutab. Et näiteks politseiinfo puhul on, et 26-aastane mees hukkus autoõnnetuses, aga kui sellest lugu teha, inimesed vist tajuvad rohkem, et see on teine inimene.

V3: Mhmh. Pigem küll jah, et just see inimlik mõõde on oluline, et ka liiklusõnnetuste puhul on kaks võimalust, et kas ma taandan selle surnu nii öelda üheks anonüümseks inimeseks, mainime ära tema eesnime ja sünniaasta või või tõesti me toome juurde ka selle inimliku aspekti, et tegemist oli noore inimesega, siis, et mitu last tal oli ja ja siin

noh tõesti on võimalik nii öelda kirjutada see õnnetuse eellugu ära, et näiteks mindi poodi õlle järgi ja ja selline kahetsusväärne juhtum, et autoroolis oli purjus inimene. Et kahtlemata sellise uudise puhul just on see oluline, et et kui noor inimene hukkus läbi mingi nii öelda purjus juhi süü läbi, siis jah just rõhutada seda, et et inimesed, tulge nüüd mõistusele, et purjus peaga ei ole nagu vaja autorooli minna. Et see on niisugune ühiskondlik aspekt.

K: Kas see suhtlemine kuidagi mõjutab sinu enda surelikkust ka, et tundub, et sinu enda või sinu lähedastega võib midagi sellist juhtuda?

V3: Ei, pigem nagu ütleme, ei lase kõiki neid teemasid endast läbi, et sellisel juhul nagu väga pikalt ajakirjanikuna töötada ei ole võimalik, kui nii öelda kõike väga sügavalt ise läbi elada, aga kahtlemata, et et kõik lood, noh, kõik lood tekitavad tundeid ja kui keegi on surnud ja temast tuleb kirjutada, siis kahtlemata see nii öelda emotsionaalselt muserdab sellel konkreetsel päeval ja ja tekib igasuguseid mõtteid, et et kaastunne ja ja just see, noh, see, et noh, kuidas ikkagi nagu, kuidas ikkagi jääda soliidseks, et et just see see nii öelda aspektid valdavad.

K: Kas surmateemalise loo puhul on üldse raskem inimestega suhtlema hakata kui muidu?

V3: Jah, mina näiteks väldin, nagu ma ka olen öelnud, lähedastega suhtlemist. Et mulle meenub konkreetselt Ausi surmajuhtum, see oli kunagi kahe tuhande kolmandal neljandal aastal, kus siis järjekordsel treeningul lihtsalt üks autojuht talle otsa sõitis ja ta surma sai, et ma olin sellel nädalavahetusel valves ja kahtlemata tuntud sportlase traagiline hukkumine treeningul ületas uudisekännise ja sellest tuli kirjutada. Ja kuna nii tuntud persooni puhul siiski tekkis avalikkuse huvi, et mis toimus, kuidas toimus, on ka väga suur, siis tuli tegeleda ka niinimetatud detailidega, emotsioonide, kommentaaridega, aga kuigi mul paluti helistada ka näiteks Lauri Ausi abikaasale, siis ma ei teinud seda. Ja ma olen siiani vältinud näiteks inimeste laste, surnud inimeste laste ja ja siis ka abikaasadele helistamist, põhiliselt just et kuigi sageli nad isegi et võivad rääkida, aga emotsionaalselt on väga keeruline, sest mida mul selle inimese käest ikka küsida on. Mida te tunnete? Mmm, suhteliselt trafaretne on eeldada seda, et

inimesed ei ole väga heas tujus ja nende tunded ei ole just kõige ülevamad, et tegemist on leinaga.

K: Aga mis suhtluskanaleid sa eelistad inimestega suhtlemisel leinast kirjutates?

V3: Ee, jah, üks võimalus on, noh, kui tegemist on mingisuguse õnnetusjuhtumiga, siis kahtlemata on mõistlik vaadata sündmuskoht üle, aga ja kui sündmuskoha läheduses on mõned inimesed, siis ka nendega rääkida, sest kui nad otseselt nii öelda ei olnud sündmuses osalised, pealtnägijad, et kahtlemata siis saab neid allikana kasutada ja seda ma olengi kasutanud. Aga, aga reeglina telefon ikka. Telefon, et suhelda siis nii öelda teise ringi allikatega, et inimestega, kes teda tundsid, kes surnud tundsid, kes teavad temast rääkida. Ja tõenäoliselt e-maili ma surma teemade puhul nii öelda väldin ja ei ole kasutanud. Seda on kõige lihtsam ju võimalik ignoreerida.

K: Aga kuidas sa selliseid ametiasutusi kasutad allikatena nagu näiteks prokuratuur , politsei?

V3: Mmm, väga tihti. Et ee, isegi prokuratuuri nendest allikatest kõige enam, kuna eeluurimise korra kohaselt, kuna iga surmajuhtumi puhul reeglina alustatakse kriminaalasi, siis poolelioleva kriminaalasja kommenteerimisõigud kuulub prokurörile. Ee, kui ta juhuslikult ei anna neid õigusi ka uurivale politseinikule, aga seda sageli kasutatakse väga harva. Aga politsei saab rääkida liiklusõnnetuste puhul nendest detailidest, et mis konkreetselt juhtus, et kust üks või teine auto tuli, kui suur oli eeldatavasti nende kiirus. Sellistest detailidest, et millised olid teeolud jne. Ja kui näiteks on vigastatuid, kes viidi raskes seisus haiglasse, siis tuleb pöörduda ka haigla poole, kes siis saab anda nii öelda uut informatsiooni, milline on haiglasse viidud inimeste seisund. Ja ega rohkem tõenäoliselt väga neid ametiasutusi ei olegi, kelle poole pöörduda mõne surmajuhtumi puhul, et et kõik sõltub juba sellest nii öelda surnud inimese elust, et kes ta oli ja mis ta tegi, et noh üsna sageli noh, kui on tegu ametnikuga, tuleb pöörduda tema kolleegide poole. Et aga jah, eks see sõltub nii öelda igast juhtumist eraldi.

K: Aga kuidas sa üldse suhtud lapsallikate kasutamisse. Näiteks kui mingi koolilapsega on midagi juhtund, siis küsida klassikaaslaste käest.

V3: Ei ole kordagi sellist asja kasutanud, tõenäoliselt kui midagi sellist peab ette tulema, siis selliste asjade kasutamine peab olema nii öelda väga kaalutletud, et kui mõni laps hukkub koolis ja siis tuleb teada saada, mis juhtus, siis ma eelistaksin ikkagi koolidirektorit-õpetajat kui vanemaid inimesi. Et noh igasugune alaealiste intervjuueerimine, pildistamine, see on komplitseeritud teema. Ja noh, ka nii öelda surmajuhtumi puhul, mm, see on noh, väga keeruline.

K: Aga kui väga üldse allikad rääkida tahavad? Olgu tegu siis tuttavate, naabrite, ametnikega.

V3: See sõltub täiesti igast igast allikast. On inimesi, kes kipuvad rääkima, kes tahavad rääkida, kellel, isegi ka lähedastel on hetkel nii öelda rääkimise vajadus. Et sellistel puhkudel tuleb inimest kuulata ja isegi ,et teda lohutada, aga samas ei tohi seda nii öelda emotsionaalset lähedust ei tohi ära kasutada. Et sellises olukorras nii öelda mingi sellise nutuintervjuu väljameelitamine või ka selle nii öelda kirja panemine, mina pean seda näiteks ebaeetiliseks.

K: Kui palju sa kirja paned näiteks selliseid asju, et ma ei tea, inimene rääkis neelates pisaraid või oli nutma puhkemas või selliseid väljendeid?

V3: See jällegi sõltub, et ma vist olen ajakirjanikuna käinud ee vaid ühel matusel. Siiski kahel. Lennart Meri matusel ja sellel samal Lauri Ausi matusel. Ja Lauri Ausi matusest pidin ma kirjutama ka reportaaživormis artikli. Ja seal ma tõenäoliselt nii öelda üritasin ka kirja panna emotsioone, mis nii öelda valitsesid, aga aga see oli konkreetselt nii öelda siis matusetseremooniast. Ja Lennart Meri puhul, no tegemist oli üldrahvaliku matusetseremooniaga, kus oli väga palju inimesi seda sarka saatmas rongkäigus ja ka matusetseremoonial, et siis ma pigem nii öelda jälgisin rahvast, et kui seal tõesti oli ka mõni nuttev inimene, siis ma arvan, et ka see sai kirja pandud. Aga jah, mul on õnnestunud miskipärast vältida seda, et mõne surnud inimese väga lähedast inimest oleks pidanud intervjuuerima, et ma ausalt öelda isegi ei oska öelda, kuidas ma käituksin, et et kui see intervjuu peab ilmuma, toimetusel on huvi, kui allikal on soov, siis tõenäoliselt tuleb valida ikka selline kuldne kesktee, et ühest

küljest sellised inimlikud emotsioonid on olulised, aga aga nendega doseerimine peab olema, ma arvan piisavalt nii, piisavalt piisavalt täpne, et üle ei tohi pingutada.

K: On mingi kindel arv allikaid ka, mida sa pead vajalikuks surma teemadel kirjutades kasutada?

V3: See kõik sõltub jällegi formaadist, et kui tegemist on olemuslooga, järelhüüuga, siis arvan, et see lugu on võimalik ära kirjutada ka ilma ühegi allikata, kui tegemist on piisavalt tuntud inimesega. Aga kui tegemist on uudislooga, siis no päevalehes kehtib põhimõte, et igas uudisloos peab olema vähemasti kolm allikat ja ja ma arvan, et surma teema puhul kolme allika kasutamine ei ole väga keeruline. Et kahtlemata keegi, noh, keegi seda inimest nii öelda tuttav inimene, et kui ta räägib loos, siis ta loob sellise inimliku sideme. Ta on võimeline surnud inimest inimesena paremini iseloomustada, kui seda saab teha ajakirjanik, kes tõenäoliselt ei tundnud seda inimest.

K: Kui eetiliselt üldse Eesti ajakirjanikud oma allikaid kasutavad? Et allikate valik ja siuksed asjad. Ja see, kuidas neid pärast loos kajastatud on.

V3: Õhtulehe puhul ma arvan mitte väga eetiliselt. Aga teiste väljaannete puhul ma arvan esiteks kõigepealt surma teemat püütakse üldse vältida. Sellel teemal kirjutatakse tõesti sellisel puhul, kui on näha, et seda võtavad konkurendid, lugejate huvi on märkimisväärne ja tegemist oli nii öelda tuntud inimesega. Et pigem ma arvan, kui võimalik, siis surnu nii öelda konventeeritakse anonüümseks isikuks, et kus tõesti, noh saate, ma arvan surmast kõneletakse tuleõnnetuste puhul, uppumiste puhul, liiklusõnnetuste puhul ja ma arvan seal väga sageli just ei kirjutada lahti, et kes see inimene oli ja sellisel juhul ma arvan, et et ka väga palju seda ebaeetilisust ei tule sisse. Aga kui tõesti valida see võimalus et et kui on olnud tulekahju, seal on hukkunud inimesed, siis minna naabrite juurde, otsida üles hukkunute lähedased, siis on võimalik see eetilise ja ebaeetilise piiri kergesti ületada. Ja tõenäoliselt ma arvan, et et seda tehakse täiesti märkamatuks. Sellise põneva loo jahil ei arvestata sellega, mida tegelikult teised tunnevad.

K: Sa ütlesid, et surma teemat üritatakse vältida. Miks see nii on?

V3: Ma arvan, et põhjuseid tuleb otsida meie endi seast. Surm on justkui millegi lõpp, et on ka kultuuriruum, kus surm on uue elu algus ja nii öelda, noh, surma tähendus on hoopis teine. Et Eesti kultuuriruumis surm ei ole just nii öelda selline meeldiv sündmus, et et reeglina kaasneb sellega inimene ja see on nii öelda negatiivne teema. Et aga samas ta on, kuna surmaga kokkupuutumist, lähedaste kaotamist, tuttavate kaotamist on sisuliselt iga inimene kogenud, siis kõikidel on nii öelda oma arvamus oma emotsioonid ja noh nii öelda ajakirjanduslikkus niivõrd manipuleerib nendele tunnetele, et justkui inimene pannakse taas kogema kogetud. Et veetakse tunded ülesse. Miskipärast nagu eeldatakse, et inimesi see huvitab.

K: Surmast kirjutamine kisub üles äkki ka ajakirjaniku enda kogemuste. Et ajakirjanikul endal on ka raske sellest kirjutada.

V3: Jah see on ebamugav, kahtlemata, minul ajakirjanikuna on palju meeldivam kirjutada nii öelda häid uudiseid, kus kellelgi on läinud hästi, kus keegi on võitnud lotoga suure summa raha, pannud püsti eduka äri, saanud hakkama millegi positiivsega, võitnud olümpiakulla, et need on emotsionaalsest ka enda jaoks nii öelda palju nii öelda ülevamad teemad. Mina, ma arvan pigem üritan surma teemat vältida, et seni kuni võimalik, seda uudist nii öelda vabatahtlikult pakkuma ei hakka. Seal nii öelda tuleb ikkagi mängu ka lugejate huvi ja ka see, et kui tõesti tegemist oli tuntud inimesega, siis pigem ma arvan isegi, et on mõistlik sellele inimesele tähelepanu pöörata, sest kui ajakirjandus vaikiks kõikide tuntud inimeste surmad maha, siis esiteks me ei teakski, kes on teise ilma läinud ja teiseks me tegelikult ka nii öelda alavääristame või vähetähtsustaks selle inimese panust, et kui me kirjutame sisuliselt iga aasta juubelite puhul ja inimeste sünnipäevade puhul pikki-pikki lugusid, ma arvan, et kui on tegemist olnud juttudega, siis ta väärrib ka järelehüüdu ja meenutust.

K: Kui ma seminaritööd tegin, siis tuli välja, et hästi vähe oli kasutatud sõna surm. Kõik oli, et kas oli hukkus või mõrvati või midagi, mis viitas surma põhjusele. Vahepeal ei saanud sõnade järgi arugi, et see inimene surnud on, et pealkirjast jäi mulje, et on mingi persoonikas. Mis su endaga on. Kas eelistad sõna surm kasutamist või mingite teiste sõnade panemist selle asemele?

V3: Pigem küll. Surm sõnana on väga hirmutav ja ma arvan, et see on suhteliselt väga ühene. Ja kui on võimalik nii öelda leida pehmemaid sõnu, hukkus, läks teise ilma, noh sellised väljendid. Ajakirjanikul endal on mugavam kuidagi kirjutada, et teiste sõnadega. Surm on väga ühetähenduslik ja see kutsub inimestes esile, et nad ei nimeta üldse surma. Aga samas ta äratav tähelepanu ja ma arvan, et minu poolt juba mitu korda mainitud Õhtuleht oma lööpidel, kollastel lööpidel, millega nad antud päeva lehenumbrit reklaamivad, ma arvan seal kasutatakse väga sageli just seda sõna. Sellega äratav väga selget tähelepanu.

K: Kui nüüd kokkuvõtlikult rääkida siis, mis tundeid sus surmast kirjutamine tekitab?

V3: Noh, kahtlemata ta paneb sellele sündmusele, mille tagajärjedel ta, asi surmaga lõppes, mõtlema. Et ennekõike minu kui ajakirjaniku jaoks on kõige olulisem see, et ühest küljest esindada lugejate huvi või noh siis nii öelda lugejatele pakkuda seda, mida nad sellest sündmusest-inimesest tahavad teada. Aga samas tuleb arvestada, et konkreetsest inimesest kirjutades tuleb esikohale seada ikkagi lähedaste tunded. Et kui see ka oli täiesti suvaline tundmatu inimene, kes väga traagilise sündmuse käigus surma sai, siis kahtlemata ei ole oluline hakata rääkima seda, et tegemist oli näiteks paadialusega, kes ei olnud viimased viisteist aastat tööl käinud. Pigem ma arvan, et sellise nii öelda negatiivse raamistiku loomine, mina üritan seda vältida ja täiesti teadlikult, et võib-olla tekkinud selise pika ajakirjanikutöö käigus, aga ausalt öeldes on selliste, selliste, noh, sisuliste tegemiste taga lõplike sündmustega. Et ega see inimene uuesti ellu ei ärka, et et pigem nagu tõesti hukkunud inimesest jätta head muljet. Tõesti noh, kui tegemist oli ütleme mingisuguse mõrvariga, kes politseioperatsiooni käigus maha lasti, et et siis on vältimatu see, et uurin seda, millega ta hakkama sai, et miks ta nii öelda politsei jälituseobjektiks langes ja ja lõksu... See kõik sõltub niivõrd palju uudisest ja ma pigem tõesti liigitaks nagu et need surmauudised kaheks, et üks on need, kus kirjutatakse sellest, et tegemist oli tuntud inimesega ja teine on see, kus mingisugune sündmus tingis selle sündmuste ahela, mille käigus inimene hukkus. Et et on oma tüpaažilt ja ka kirjutamise viisilt erinevad lood. Vott.

K: Mis sind siis surmast kirjutamise juures kõige enam mõjutab?

V3: Mm, ma arvan, et kõige peamine on nagu see, et kuidas on kõige lihtsam tööd teha ehk siis mõelda sellele, et tuleb mõelda selle peale, et kui mina oleks olnud see inimene, siis millised oleks nii öelda minu soovid, et kuidas käitutaks ajakirjanike poolt näiteks minu surmast kirjutamisel või siis ka. Jah, täpselt, tähendab mõelda just läbi nii öelda inimliku vaatevinkli, et et kui läheneda surmale niimoodi, et tegemist oli tõesti ühe suvalise inimesega ja et tegemist on ühe suvalise looga, et ma lihtsalt pean selle kuidagi valmis saama ja et tegelikult mul jumala suva, mis sinna kirja saab, et see on kõige ohtlikum ja seda ma olen vältinud. Vot.

K: Kas on midagi, mida ma ei küsinud, aga sa ise tahaksid lisada?

V3: Tõenäoliselt midagi. Ma mõnda asja siin juba mitu korda rääkisin.

5.4 Intervjuu transkriptsioon – vastaja 4

Intervjuule on kirjalikult vastatud 16. aprillil Tartus

K: Kui kaua olete töötanud ajakirjanikuna?

V4: Alates 1993 palgalisena, alustasin vabakutselisena/korrespondendina juba 1986

K: Millist tüüpi väljaannetes olete töötanud? (päevaleht, nädalaleht, ajakiri)

V4: Ajakiri Favoriit, ajaleht Postimees

K: Millist tüüpi väljaandes praegu töötate? Postimees

V4: Kui tihti tuleb Teil tavaliselt surmast kirjutada? Väga harva

K: Millal oli viimane kord?

V4: Seoses Hiiumaa tüdruku surmaga mullu suvel

K: Millise surmajuhtumiga seoses?

V4: Vt eelmine; enne seda rattur Lauri Ausi surmast paar suve tagasi

K: Kuidas Te suhtute surma teemadel kirjutamisse? (On see vajalik? Mil määral? Kuivõrd õigesti või valesti seda Eesti ajakirjanduses Teie hinnangul tehakse jne?)

V4: Ikka vajalik, aga seda ei tohi sensatsionaliseerida, näit. liiklusõnnetuste puhul. Ent neil lugudel (õnnetused) võib olla ennetav ehk profülaktiline moment, et äkki aitavad need teisi õnnetusi ära hoida. Surmaga liialdab ehk vaid Õhtuleht, mida nimetatakse ju sotsiaalseks pornoks – keegi jorss sõidab end purjus peaga surnuks ja siis korraldatakse ajakirjanduses lein: lähedased tulevad ja nuuksuvad lehes.

K: Mida tuleks teie hinnangul ajakirjanikul silmas pidada enne, kui ta surmast üldse kirjutama hakkab?

V4: Et mitte tekitada inimestele, kes niigi kannatavad, lisakannatusi.

K: Millest Te tavaliselt oma loo tegemist alustate, kui tuleb surma teemal kirjutada?

V4: Juhtunuga end kurssi viia, kasutades selleks allikaid, kes vahetult ei ole kannatajad (lähisugulased), sest kõrvalseisjail on ehk kergem rääkida.

K: Kas see eeltöö tegemine mingil määral erineb ka sellest eeltööst, mis teiste lugude kirjutamisel teha tuleb?

V4: Jah, sest raske on inimesi usutleda, peab neile kaasa tundma ja see on rusuv.

K: Mis mõjutab teid surmast kirjutamise juures kõige rohkem?

V4: See, et kõigil on valus ja raske, ka kirjutajal lõpuks.

K: Millest lähtute surmateemalise loo allikate valikul?

V4: Üldiselt ei taha häirida neid, kes niigi kannatavad.

K: Keda allikatena antud olukordades enim eelistate? Miks just neid?

V4: Neid, kes vahetult ei kannata, aga kes ometi on asjaga kursis.

K: Kuidas suhtute surnud inimese pereliikmete kaasamisse loo allikatena? (Miks?)

V4: Mõnikord on see vajalik, aga see on raske. Ise pole pidanud seda tegema.

K: Kui palju inimesed, lahkunu sõbrad-tuttavad, pereliikmed jt üldse taolistel teemadel rääkida tahavad?

V4: Ikka nõustutakse rääkima, oletan, sest see pidi olema inimestele leina protsessis vajalik, et nad saaks rääkida. Aga lugejad võivad vihastada, et jätke lähedased rahule – olen seda märganud.

K: Kuidas neid võimalik rääkima saada on?

V4: Ei tea, pole proovinud.

K: Milliseid suhtluskanaleid Te surnud inimese lähedastega suhtlemisel kasutada eelistate? (e-mail, telefon, nõ silmast-silma suhtlus) Miks?

V4: E-mail kindlasti MITTE, pigem ikka telefon. Kohale minek oleks ikka vist hirmus raske.

K: Kas tavaliselt märgite ära ka intervjuueeritava hääletooni, emotsioonide väljendumise, nt nutmahakkamine vms, et seda hiljem loos kasutada?

V4: Ei, pisaraid pole vaja jõuga kiskuda.

K: Mitut allikat minimaalselt peate vajalikuks taolistes lugudes kasutada?

V4: Normi pole, võib piirduda ka ühega, aga teinekord ei pruugi piisata ka kümnest.

K: Kuivõrd sobivaks peate nõ lapsallikate kaasamist lugudesse?

V4: Parem jätaks välja, lapsed ei suuda end kontrollida.

K: Kuivõrd eetiliselt ja sobivalt kasutavad Eesti ajakirjanikud oma allikaid Teie arvates üldse? (surmast kirjutades)

V4: Eks neid ullikeste lähedasi ikka ekspluateeritakse kollases meedias, arvan.

K: Kuidas kujuneb tavaliselt loo fookus?

V4: See on nii individuaalne, ei oska vastata.

K: Kas surma teemal inimestega suhtlema hakkamine on muude teemadega võrreldes kuidagi raskem või teistsugusem ka?

V4: Loomulikult raskem, tuleb ohata, öelda, et mul on teile üks kõne, mis võib olla valus jne jne.

K: Milliseid tundeid see Teis endais tekitab?

V4: Rusuvaid.

K: Kas on midagi, mida peate surmast kirjutamisel eriti oluliseks silmas pidada?

V4: Jah, et inimesed lisakannatusi ei saaks. Ja surnutest räägitakse enamasti ikka head.

K: Mis kogu Surmateemalise loo tegemise juures kõige raskem on?

V4: Allikate intervjuerimine.

K: Kas surmast kirjutamine paneb enam tajuma ka iseenda või oma lähedaste surelikkust? Näiteid?

V4: Seni õnneks mitte.

K: Kas eelistate loo pealkirjas ja sisus öelda välja sõna „surm” või kasutada selle asemel tegusõnu, mis viitavad surma põhjustele (uppus, mõrvati vms)?

V4: Peaks ikka ütlema surm, mitte ilulema toonelateede jms-ga.

K: Kui „julgelt” ajakirjanikud üldse seda sõna oma lugudes Teie hinnangul välja ütlevad?

V4: Mitte eriti, ikka räägitakse meie hulgas lahkumisest jms-st.

K: Mis võiks olla selle põhjuseks?

V4: Kartus surma kui sellise ees. Selge see.

K: Mis tundeid tavaliselt tekitab surmast kirjutamine? (Kas see paneb rohkem mõtlema enda või oma lähedaste surelikkuse peale?)

V4: Eks vast paneb, jah. Ega surmaga taha ju keegi eriti kokku puutuda. See on midagi sellist, millest tahad pärast rääkida, et pidin tegema seda lugu, sest emotsioonid on nii tugevad ja otsivad väljapääsu.

K: Mis mõjutab Teid surmast kirjutamise jurues kõige rohkem?

V4: No tõesti ei tea...

5.5 Intervjuu transkriptsioon – vastaja 5

Intervjuu on läbi viidud 16. aprillil Tartus

K: Kui kaua te olete ajakirjanikuna töötanud?

V5: Hmm, pea viisteist aastast?

K: Ja kui vana te olete ise?

V5: 34

K: Mis tüüpi väljaanded need on olnud?

V5: Need on olnud raadio ja pärast seda kaks päevalehte.

K: Need on siis päevalehed olnud.

V5: Ma võin öelda ka, mis need on. Või nii täpselt pole vaja?

K: Võib ikka öelda.

V5: Kumu raadios oli. See on ilmselt raadio, mida te kuulnud ei ole. Sellest tuli välja Tartu Kuku. Kuku raadiot te olete vist kuulnud. Tartu Kuku ja siis Sõnumileht, kadunukene, ja siis ka Tartu Postimees.

K: Kui tihti teil surmast tuleb kirjutada?

V5: Õnneks mitte tihti. Tähendab, kui siis eksju on need sellised valvereporteri ülesanded, noh, mingitest õnnetustest vaja olnud kirjutada. See on siis tavaliselt mingi nupp, mida sa tegelikult, sa ei pea kellegagi suhtlema, kasutad mingeid politsei pressiteateid.

K: Oskat äkki öelda ka, millal viimane kord oli?

V5: Viimane kord oli see õnnetus, nüüd me räägime reporteritööst, eksole, siis viimane kord oli see õnnetus, mis oli Tallinna maanteel Luunja vallavanemaga ja tema tütreid said surma. See oli vist kuu või poolteist tagasi. Võib ka rohkem.

K: See oli jaanuaris vist.

V5: Võis ka jaanuaris olla jah, jah.

K: Kuidas te üldse suhtute surma teemadel kirjutamisse?

V5: Halvasti. Selles mõttes, et see on, kui ikka vähegi võimalik, siis ma ei kirjuta.

K: Aga kuidas Eesti ajakirjanduses seda tehakse?

V5: Noh, sellest ei saa mööda, eksju. Sellest ei saa mööda ja kui on ikka juhtunud mingi jube õnnetus, siis see lihtsalt maha vaikida oleks ju ka kummaline. Tihtipeale on ju ikkagi sellest rääkimine, eriti meiesuguse lehe puhul, võiks olla siis nagu analüütiline, eksju, nagu, siis nagu, ütleme, analüütiline ja ja sellise suunitlusega, et oleks võimalik analoogset õnnetust vältida. Et miks juhtus, eksole, mida oleks saanud teistmoodi teha, ee tüüpiline asi Eestis on, noh liiklusõnnetused, tuleõnnetused ja teatud tööõnnetused. Siis on ju võimalik välja kirjutada, et turvavöö oli lahti, inimene jäi suitsuga magama, suitsuandur puudus ja tööõnnetuse puhul näiteks, et inimene ronis katusel ja see polnud turvatud ja sellepärast kukkuski alla. Et lihtsalt eksju kirjutada, et sai surma ja kõik kohad oli verd täis, vaid et õnnetus oli, miks oli ja et on.

K: Kui ajakirjanik hakkab surmast kirjutama, mida tal tuleks enne silmas pidada üldse?

V5: Nüüd on nagu raske öelda, ma ütlen, kuna mul enda kogemus on väike, aga no ma arvan, et ajakirjanik ei tohiks teha lähedastele haiget, et noh, see on selline vastuolu, et kindlasti väga paljud tahaksid eksole lugeda sealt mingeid emotsioone, mida lähedased räägivad või. Inimesi on igasuguseid, eksju. Aga et kõige tähtsam on

ikkagi see, et jääks delikaatseks. Kirjutada ära nii palju kui peab, mis on oluline, aga aga mitte minna niisuguse madala, madala kire ja instinkti rahuldamise peale välja, eksole. Mingi verejanu ja kahjurõõm ja siuksed asjad, eksju. Ma arvan, et delikaatsus võiks olla märksõna jah.

K: Millest te ise olete alustanud, kui olete surma teemal kirjutanud?

V5: Ee, neid kordi on olnud tõesti nii vähe, et mõtlen selle viimase korra peale. No loomulikult on kõiegepealt oluline aru saada, kes see inimene üldse oli. Et kõige lihtsam on võtta anonüümne pressiteade ja kirjutada, et juhtus selline õnnetus, aga noh, kui sa saad teada, kes see inimene on, hakkad tagasi mõtlema, et kuidas talle läheneda, läbi kelle seda infot siis nüüd hankida, eksju. Et mis sellest teada on. Ee, noh, mina alustan loomulikult, kuna see, kuna see kannatanute või hukkunu lähedastega suhtlemine on ikkagi väga, emotsionaalselt väga raske, eksju. Inimesed on erinevad, aga minule on emotsionaalselt väga raske, siis ma üritan seda lihtsalt vältida. Kui saab teisiti, siis ma lihtsalt ei tee seda. Õnnetuse kohta on politseiinfo, maitea, maanteeameti info, teeolud olid, võib-olla siis see, neljandaid ja viiendaid asju. Et kui vähegi võimalik, vältida omastega suhtlemist, et ütleme, noh, näiteks selle sama õnnetusjuhtumi. Seal küll ema ja isa ellu jäid, nad olid olulised tunnistajad, et nendest asjadest, kuidas siis tütreid olid tagaistmel, kas olid kinnitatud, kuidas nad olid kinnitatud, aga aga aga see on ka tegelikult minu meelest ainus info, mis selles asjas on oluline teada saada. Kui seda nüüd oleks võimalik teada saada niimoodi, et et omakseid ei tülitata üldse, politseil on andmed selle kohta, ta on ise saanud juba kindlad kinnitused selle kohta, võib-olla on veendunud, et turvavööd olid näiteks kinni, et siis on see väga hea lahendus.

K: Aga kas pöördud sõrade ja tuttavate poole?

V5: No mida kaugem, seda lihtsam, onju, see on selge. Et kui nad on väga head sõbrad, siis see on ka ikkagi väga keeruline ja ja noh, mina nagu enda poolt teen alati, see on alati. Isiklikud arvamused ei ole määravad, leht võib tahta üht, highi ja pisaraid ka eksju ja verd, aga ise see on, endale see on väga raske. Näiteks tuleb ka kuidagi laveerida sellel, selle nende kahe asja vahel. Et noh see viimane kord näiteks minul õnnestus olla lihtsalt osaline loo kirjutamises, ma teadsin küll, kes on see, kes on

hukkunu isa, hukkunute isa, mul oli tema mobiiltelefon olemas, aga õnneks ma ei pidanud temale helistama, sellepärast et oli Tallinnas üks kolleeg, kes võttis selle enda peale. Ja nagu ma aru sain, tegelikult see asi polnudki nii jube, selles mõttes, et tegelikult ta mingil määral juba šokist üle saanud või ta tegelikult rääkis hea meelega. Ta rääkis isegi hämmastavalt palju vahetult pärast seda õnnetust. Noh, ta haiglas rääkis. Õnnetus oli juhtunud, siis ta kümme tundi hiljem juba rääkis. Et ee, jutt kaldub kõrvale, ma ei mäletagi, millest me alustasime, aga noh, sõnaga, et et et minu meelest on õige, õige tülitada omakseid nii vähe kui võimalik. Ja ka pildilt eksole, näidata lehes, mis on oluline näidata ja vältida mingeid siukseid, pildil luua mingeid uusi traumasid, eksju. Ma ei tea näidata näiteks verist autoistet või midagi sellist. Et see võiks olla selline, mida kindlasti ei tohiks teha.

K: Aga näiteks selliste asjade kasutamised loos, et välja tuua allika emotsioone, et ma ei tea, ema rääkis pisaraid neelates või ühesõnaga.

V5: No sellega on nagu kaks asja. Esiteks et vähesed oskavad seda niimoodi teha, et see ei lähe vastikult imalaks. Selliseks tülgastavaks, eksju. Kust sina tead, kas ta neelas pisaraid või ei neeland. Noh, kui ta nutab, siis ta nutab, siis võib ju öelda, et ema ei suutnud pisaraid tagasi hoida ja vahetpidamata nuttis, eks. Aga samal ajal see on totter kirjutada, sest see, et ema on kurb, see on ju elementaarne. Eksju. Noh, et ei ole üldse imekspandav, kui seda. Minu meelest selliste emotsioonide kirjeldamine on pigem loomulik sellistes kohtades, kus sa nagu seda võtad, kus seda ei ootaks või kus see annab nagu, kui inimene ütleb midagi ja samal ajal muigab eksju. Ja sa kirjutad selle sisse, et ütles muiates, eksole, siis seda. Aga sellise õnnetuse puhul nagu. Ma arvan, et see on pigem Õhtulehe kuivõrd selliste väljaannete stiil, et meedias küll kasutatakse seda, aga erinevad inimesed tarbivad seda erinevalt, et mina. See ei, noh, see ei tee lugu nagu paremaks, pigem teeb see lugu nagu naeruväärsemaks ja justnimelt et võib põhjustada neil inimestel endil jällegi neid uusi emotsionaalseid üleelamisi, kui kirjeldatakse, et lauvärv oli pisaratest laiali või mingi selline asi, et eksole. Mind see asi ei huvita, ma loodan, et väga suurt hulka lugejatest ka ei huvita, kuigi ma tean, et enamikku lugejatest see huvitab. (naerab)

K: Võib-olla kasutataksegi seda selleks, et lugejate emotsioone köita, et nagu kaasa tundma panna.

V5: Noh, ma saan selles mõttes asjast aru, et lugejale on võimalik tekitada niimoodi sisseelamist paremini või seda kohaloleku tunnet, seda tajumist, et missugune õudus see oli, eksju. Ee ja ma ei ütleks, et mingine abitoime või selles mõttes õpetlik toime. Et kui sa ikka mingisuguse ee, mingisuguse sellise emotsionaalse asja ise oled lähedalt läbi elanud ja kui sa seda lugejale suudad niimoodi edasi anda, et siis ta võib ka selle niimoodi läbi elada samamoodi, eksju. Et ta hakkab seda lehte lugedes võib-olla nutma või mõtleb, et oi issand, kui õudne see oli. See ei ole tema jaoks mingisugune kuiv statistika, jälle kaks laipa, vaid ta saab aru, kui õudne see on, kui näiteks laps surma saab. Et sel võib-olla ju tõesti mingi õpetlik ja raviv toime, aga see peakski minu arust siis jääma selliseks, et sa, et sa kuidagi nagu, no ütleme, mõistlikkuse piirides annad seda edasi, et see oli lapsega, et nad, need olid küll teismelised juba, aga ikkagi, et nad olid ja ja kaitsetu inimesega ja nii edasi ja kuidas, kui rumal eksitus sellise asja võib põhjustada. No näiteks, kui tules hukkub väike tüdruk, nagu siin Saaremaal vist juhtus, et siis te näete neid asju, et kui, et noh, mai tea, unustati söök pliidile või keegi läks suitsuga magama või suitsuandurit ei olnud, et siis peaks ju inimesteni jõudma teadmine, see et see oli rumal, väga rumal surm, et selle asemel oleks võinud osta kahesaja krooni eest suitsuanduri ja inimene oleks ellu jäänud. Et see on vaja nagu inimesteni viia. See ongi surmast kirjutamise mõte, et sa, et sa ikkagi nagu, noh, nimetame, inimene läbi kogetud õuduse ja valu talitab ise teistmoodi. Ja räägib teistele ka, kuidas teistmoodi on.

K: Et siis õpib teiste vigadest.

V5: Jah. Õpib ise ja räägib teistele ka. Noh, ajakirjanik võiks olla ausalt öeldes see õpetaja, et ta selgitab, õpetab, et seda kõike oleks saanud vältida.

K: Kui juba siin laste peale jutt läks, et kuidas te suhtute selles, et lapsallikaid kaasata surmateemalistesse lugudesse. Et näiteks kellelgi saab mingisugune klassikaaslane surma. Nad ei pruugi olla kümneaastased, nad võivad ka olla mingi 14-15 ja siis küsida umbes klassikaaslaste käest.

V5: Noh, ei, neliteist viisteist iseenesest ei ole enam nii karm. Kuid oleneb, mida küsitakse, et kui noh, esiteks on vaja, kindel muidugi, et seal peab olema ka lapsevanema või õpetaja luba, eksju. Ma arvan, et õpetaja piisab ka, nii suured lapsed

juba. Et kui jutt jääb sellele tasandile, et räägi, millised nad olid, mida nad armastasid koolis teha, noh, kas nad olid seltsivad, ei olnud seltsivad. Ja siis tulebki ikka, et noh, surnutest räägitakse ainult head ja halvad asjad unustatakse ära, kirjutatakse, et nad olid toredad inimesed, siis on jällegi minu meelest asi, mis ei tee esiteks neile teismeliste kahju, eksju, ja teiseks annab jällegi võimaluse rääkida, et nii toredad inimesed ja kõik, mida nad tahtsid jõuda ja kõik nüüd muutus võimatuks. Ee aga aga see ei tohiks kindlasti minna sellisele tasemele, et noh, piltlikult öeldes, noh et keegi ütleb et „Ta oli vastiku iseloomuga, hea et ära kärvas,” näiteks. See on ka, mis võib juhtuda. Ja laste puhul, eriti veel, kui sa võtad mingid väiksemad, nad olidki vaenujalal näiteks, et siis ta teeb tohutult kahju endale ja mida temast hakatakse arvama. Et lapsesuu eksju, selles mõttes, ma arvan, et lastega võib rääkida, no ütleme viisteist kuusteist täiesti võib. Nad on päris suured ja mõistlikud juba. Aga seal ikkagi ajakirjanik nagu peab ise aru saama, et mida tohib ja mida ei tohi küsida esiteks. Sa võid ka küsida väga palju, aga et mida sa lehte paned. Et lehte ikkagi päris kõike panna kindlasti ei tohi.

K: Kas te ise lähtute sellest, et surnutest tuleks ainult head rääkida. Et noh, pigem panna head asjad ja ära unustada need negatiivsed.

V5: Kuna minu jaoks on väga raske selline suhtlemine. Ma käisin hiljuti just kohapeal ja põhimõtteliselt oli tehtud ülesandeks teiste klassikaaslastega rääkimine. Ja noh, direktori käest kuulsin, et tegelikult need lapsed ei olnud sisuliselt suhtlemisvõimelised ja nad olid tegelikult koju ära saadetud. Õnneks ma ei pidanud nendega suhtlema. No ma ei läind kodudesse otsima, ma oleks võinud seda ka üritada, aga ma noh, nagunii ei suuda seda teha. Et öelgu töö juures, mis tahetakse, et mina ei suuda minna, mina sinna koduukse peale koputama ei lähe ja ongi kõik. Et et noh sõltub olukorrast, et sellised olukorrad on minu arust väga head, kui õnnestub leida näiteks direktor või õpetajad, kelle käest saab küsida, et kuule, et te ju tunnete neid õpilasi, et te ju näete nende reaktsioone. Et kui seal on nüüd mõni tarmukas ja asjalik, kes ei lähe verest ära, ei nuta kogu aeg nurgas. Et noh, äkki võiksite istuda kuhugi ja rääkida paari lapsega, et võib-olla tulete ka juurde ja nii edasi. Aga noh, kui sellist asja teed, siis ma mõtlen, et pigem ikkagi võib seal mingine mõte ollagi, aga ma pigem ikkagi üritaks seda vältida. See on emotsionaalselt lihtsalt nii raske. Mulle endale raske, õpilastele raske, see et et noh, kui võimalik, siis ma seda lihtsalt ei tee.

K: Kas surma teema puhul on muidu raskem hakata inimestega suhtlema kui teistel teemadel?

V5: Absoluutselt. Toimetuste surve eriti, et noh, toimetusest inimesed tahavad ikka verest ja pisaratest aga. Aga noh, ma ei usu, et on väga ajakirjanikke, kes hea meelega lendavad laibalt laibale nagu porikärbsed, eksju. Et mõned on võib-olla lihtsalt harjunud, kalestunud, et nad noh võtavadki seda kui maitea ee liinitööd kuskil vabrikus, eksole. Järjekordne laip eksole. Et üks inimene harjub siukse asjaga. See on nagu laiba lahkamine. Kui sa esimest korda seda teed, siis see on kohutav, aga pärast ei see hais ei häiri sind üldse. Ee, et ma siin usun, et enamik ajakirjanikke, ajakirjanikud on ka ju inimesed eks, siiski, kui on valida, kas kirjutada surmast või mingisugusest muust asjast, siis nad kirjutavad millestki muust asjast. Et see surmast kirjutamine ei, kuidas ma ütlen, ta on niisukese madala kire ootajate hulgas kindlasti müüb, aga sellised surmalood ei ole ka minu teada reeglina toonud kellelegi mingisuguseid loorbereid, mingeid ajakirjandusauhindu või mingeid preemiaid. Et mitte sellepärast nüüd, et vaat, kus on raisakull, läks nüüd laipa, aga aga noh, see ei ole midagi nagu sellist. Peale selle, et sa hoiad pisaraid tagasi, muud väljakutset ei ole. Seal ei ole suurt uurimist. Tavaliselt need asjad, mis ajakirjanikke nagu võiksid köita, on kuskil mujal minu meelest.

K: Võimalik küll.

V5: Ma arvan, et ajakirjanik ei unista sellest, et saada krimireporteriks, seal saab kirjutada hästi palju mõrvadest või õnnetustest eksju ja ma arvan, et see suhteliselt kujuneb. Mõni, kes on näha, et ta talub seda paremini, lihtsalt, et ta ei hakka ulguma seal objektile, et siis noh, nendele lihtsalt antakse see töö ja on kindel leib – teised keegi teha ei taha. Tavaliselt ongi välja kujunenud, et krimireporterid kes siis. On ju tegelt Eestis ka. Igas lehes on tavaliselt üks inimene, kes siis nende vastikute asjadega tegeleb.

K: Ma vist olen siis oma lehes selline. Kuivõrd eetiliselt üldse Eesti ajakirjanikud oma allikaid kasutavad surmateemaliste lugude puhul?

V5: Võin ka väga üldistada. Ma julgen arvata, et Postimeest ja Päevalehte võib nimetada mööndustega kvaliteetajalehtedeks, siis nemad ikkagi piirduvad ikkagi, osalevad delikaatselt, et väga liiale ei lähe. Õhtulehe puhul ma ei julge väga öelda, sest Õhtulehte ma väga süstemaatiliselt ei loe, et natuke sirvin ja ongi kõik. Lihtsalt see nagu neid teemasid serveeritakse, et see tekitab nagu vastumeelsust. Et nagu, ma ei oska Õhtulehe kohta öelda, et kindlasti nad lähevad tihtipeale üle piiri. Noh liialdades igasuguste asjadega ja pisarakiskumise ja veristamisega. Et ikka näita pisaraid ja et see nagu see, et sellest kirjutatakse nagu ka, miks õnnetus juhtus ja kuidas seda vältida, aga see on teisejärguline. Esimene eesmärk on ikkagi nagu emotsioone kütta ja masendust tekitada ja siuke asi.

K: Aga mis selle surma kajastamise juures kõige raskem on, kui need asjad kokku panna?

V5: Minu jaoks on kõige raskem ise sellest üle saada. Et suvaline inimene on saanud surma ja ma pole teda elus näind, et noh, mõni lähedane või lähedase lähedane või keegi sureb, et siis on nagu analoogne. Et see on emotsionaalselt ikka väga jube. Et just see endast üle saamine, et see, kui sa oled info kokku saand ja hakkad kirjutama, on köki-möki. Aga just see, et kuidas minna selle inimese juurde, kuidas niimoodi läheneda, et sa teda ei haava, ise olukorda hullemaks ei tee. Tihtipeale, kui hakkad tema juures ulguma. Tema ei nutnudki, aga hakkab uuesti nutma. No piltlikult öeldes. Sa suudad oma eesmärgi täita ja võib-olla isegi saada pisaratega ühele lainele, aga noh, mai ei ta, see on võib-olla mingi kompleksi küsimus. Et noh, ei tohi nutta või et ajakirjandus on väga professionaalne, et ei ole eetiline nutta seal. Et noh, ma ütlen et inimesed on väga erinevad. Mõni, ma arvan, et mu kolleegide hulgas on kindlasti neid, kes silm ka ei pilgu, kui läheks näiteks ema-isa juurde. Et visatakse uksest välja või karjutaks ta peale või vastupidi, võtavad väga soojalt vastu ja räägivad kõik loo ära eksole. Ja reporter jääb siis seejuures hästi rahulikuks. Ma arvan, et selliseid tüüpe on ka. Nemad siis loodetavasti korjavad need teemad üles ja kirjutavad siis.

K: Kas surmast kirjutamine paneb enda või oma lähedaste surelikkust ka kuidagi rohkem tajuma?

V5: Absoluutselt. Kindlasti paneb. Et näiteks liiklusõnnetustest rääkida, siis minu endaga juhtus peaaegu kaks aastat tagasi liiklusõnnetus. Ma sattusin autoga külili ja ma siis juba hakkasin mõtlema hoopis teistmoodi. Kuigi turvavööd olid kogu aeg lastel autos peal ja see režiim oli nagu kindel, aga ma ilmselt hakkasin vaatama käitumist liikluses rohkem ja ka siin, noh ka ee, ütleme emotsionaalselt reageerima sellistele, sellistele noh, juttudele, et a la turvavööd pole vaja ja turvavöö hoopis tapab ja juhtus õnnetus ja turvavöö oli peal ja inimene oli selline. Et noh, ma ei salli selliseid jutte ja ma ei kannata. Sellega on nii, et kui ma enne lihtsalt ütlesin eksju, et pange turvavööd peale ja ma ei lubanud oma lapsi kunagi kellelgi vedada ilma turvavööta, siis nüüd olen valmis ka käsipidi kallale minema, kui peaks ja siuke vajadus tekkima.

K: Kui ma oma seminaritööd tegin, siis selgus selline asi, et hästi vähe kasutati sõna surm nagu pealkirjades või isegi sisus. See asendati selliste asjadega nagu põhjused või uppus või. Et seda ei kasutatud.

V5: Et see on tegelikult selles mõttes loogiline, et see on nagu noh ütleme, kui me kirjutame teksti, siis me väldime ka niisuguseid triviaaltegusõnu nagu tegema ja no maitea, minema ja no mingid sellised. Me otsime teisi sõnu, ma ei tea, minu pärast, ma ei tea, mida ta siis tegi eksju. Kas ta kirjutas, joonistas, meisterdas, mida iganes. Noh et surmaga on sama lugu ja et võib-olla see surm mingil määral võib-olla ka see, et inimene ka kardab seda sõna jah. See võib olla ka mingi, kuidas ma seda ütlen, eufemismlik käitumine, et otsitakse mingit pehmemat asendussõna. Hukkuma on palju pehmem kui surma saama. Aga ma arvan, et seal on ka tegu sellega, et noh, kirjutad, et autoõnnetuses hukkus kaks inimest, autoõnnetuses sai surma kaks inimest. Ma arvan, et kirjutatakse seda sai surma ka, aga ega seal väga palju valikuid ei olegi. Hukkuma. Mis seal veel on, eksju.

K: No kirjutati põhjuseid lihtsalt, et millepärast see inimene suri.

V5: Aga jah, ma äkki ei oska seda hinnata, kas välditakse või ei väldita. Et kui välditakse, siis ma arvan, et seal võivad olla mingisugused kaalutlused, et.

K: Näiteks et kui oli mingi tuntud inimese surm, siis vahepeal nagu ei saanud pealkirjast aru, et inimene on surnud.

V5: Lahkus, jah?

K: Ei, ta oli täiesti nagu persoonilugu, et Hendrik Toompere... Ma ei mäleta, mis seal oli aga

V5: Võib-olla seal oli lihtsalt pealkiri, et suri Hendrik Toompere, suri näitleja Hendrik Toompere.

K: Ei, persooniloos nagu, et pealkiri ei viidanud surmale.

V5: Hendrik Toompere armastas teatrit.

K: Ei ta oli mingi...

V5: Ma tõin näiteks, eks.

K: Ta ei olnud minevikus isegi mitte.

V5: Aa et isegi mitte minevikus.

K: Äkä. Täiesti nagu elavast inimesest.

V5: No see on muidugi veider, selles mõttes et minu meelest pealkiri ei tohi selles mõttes lugejat petta, et sa võid pealkirjaga, pealkirja tõsiselt, et ta meelitaks lugejat mingil määral, surmaloo puhul. Eriti tõesti lihtsalt et suri inimene, noh, haigusse või vanadusse. Et seal ta kindlasti, kui ta peaks olema pealkirjas. Selline kurb fikseering ja meenutus äkki, kui tore inimene ta oli, aga aga pealkiri ei tohi põhimõtteliselt eksitada, ta ei tohiks eksitada. Et kui inimene hakkab pahaaimamatult lugema, et oo näed, Toomperest tore lugu, jõuab viienda lõigu juurde, issand jumal, surnud, mida te räägite, appi! Et noh, see võib isegi ju küünilisena paista, et mida te teete, et noh et kuidagi noh, mai tea.

K: Nüüd tuli meelde. See pealkiri oli „Hendrik Toompere – sirmitagune suurmees”, et kuna ma teadsin, et ta on surnud, siis ma oskasin üldse edasi vaadata.

V5: Jaja, aga alguses siis kohe läks ikkagi nagu, et lahkus eile ja blablabla.

K: Vist pärast juhtlõiku, et ei mäleta, et kohe oleks.

V5: Mhmh. Nojah, selle kohta on raske öelda, et ma ise pole pidanud selliseid asju tegema, et siis on nagu raske öelda.

K: Et mis tundeid teis üldse surmast kirjutamine tekitab?

V5: Masendavaid. Masendavaid. Et see ei ole jah, see ei ole. On täpselt nii, et saaks kaelast ära, saaks õhtule ära, et ei peaks enam kirjutama.

K: Mis sind siis mõjutab kõige rohkem selle juures?

V5: Ee, noh, noh, mis ma nüüd oskan öelda. Surma selline lõplikkus või masendavus. Et... See on see, et ma arvan, et väga hästi inimesel ei ole kuskil ei õpetata. Mina küll ei mäleta, et mulle oleks koolis õpetatud näiteks et kuidas, kuidas läheneda näiteks inimesele, kes on kaotanud lähedase. Kuidas avaldada kaastunnet. Seda tegelikult ei, see on pigem nagu kombe asi. Võib-olla vanemad õpetavad, räägivad mingi asjaga seoses. Pigem vaadatakse ju teiste pealt. Kui satud esimest korda kuhugi matustele, siis vaatad, kuidas teised teevad. Täpselt samamoodi nagu kirikus, eksju. Et ma arvan, et see peaks olema, et ega see ongi, et pigem kriisipsühholoogid, kes meil on ja ma arvan et. Ma ei ütle seda, et kooliprogrammis peaks iga päev surmast rääkima, aga mingil määral peaks tegelikult ikkagi inimesi noh, koolitama, et esiteks nad nagu justnimelt ei suhtuks sellesse teemasse kerglaselt, mida näitab minu meelest see, et tõesti aetakse lehtedes taga verist autoistet ja ja noh, nutvat ema ja. Et saadaks aru, et see võib juhtuda igapähe ja ja kuidas täpselt sellega toime tulla. Tegelikult inimene peab olema vähem või rohkem valmis selleks, et et kuskil kellegagi võib midagi juhtuda ja kuidas siis endaga hakkama saada, kuidas teistega hakkama saada. Et see noh, see on asi, mis pole mitte ainult meie töös. Praegu te andsite hea mõtte, et meil ei

ole õnneks palju vaja seda kajastada, meil ei ole õnneks selline leht. Aga põhimõtteliselt ka ajakirjanikele kuluks väga hästi siuke siuke surmast kirjutamise koolitus ära, et tõesti et kui mida mitte kindlasti teha ei tohi, kuidas läheneda inimesele. Või et, me arvame, et me nagu oskame, aga tegelikult me ei oska absoluutselt. Mõni loomulikust intelligentsist eksju teab, kuidas läheneda, vaatab inimesele otsa ja saab aru, kuidas peaks käituma, aga aga mitte igäiks ei suuda seda.

K: Aga mis suhtluskanaleid oleks kõige õigem kasutada surmast kirjutamisel?

V5: No ma ütlen, et oleneb taotlusest eks. See oleneb taotlusest. Kui sa tahad pisaraid kiskuda, siis sa loomulikult võid katsuda neid lähedasi kiusata eksju aga, minu meelest, minu meelest põhiline ei peaks olema nagu. Põhiline ei peaks olema nagu valada verd seal ihumahladega üle, vaid ikkagi õpetada inimesi läbi selle. Et selle kirjutamise mõttes. Et võiks kirjutada selle mõttega, et inimene tunneb, kui lõplik, kui valus see kõik on ja et seda vältida. Et kuidas see, et noh mina ei oska kanalite kohta mitte midagi muud öelda, kui et hoia nii palju eemale, kui vähegi võimalik.

K: Et siis pigem tasuks helistada või?

V5: No kindel. Jah. Kindlasti. See on endale kergem võib-olla kui silmast silma, sest sa ei näe neid emotsioone ja tema ei näe sinu emotsioone. Kõige parem variant on muidugi kiri saata. Aga vaevalt, et keegi sellisel ajal nädalate kaupa oma e-posti vaatab. Aga aga siin on väga raske nõu anda, sellepärast, et üldse mingisugust valemist anda, et eriti minul, kes ma olen seda nii vähe teinud, et et (mõtleb). Ma arvan jah, et kvaliteetajakirjandus igal juhul peaks hoidma kannatanust eemale. Ja käsitlema, võtma seda nii delikaatselt, kui vähegi võimalik. Põhimõte peaks olema jah, et ei tohi inimestele kannatusi põhjustada. Et ajakirjanik ei tohiks seda hullemaks teha. Vot.

K: Minul on nüüd küsimused otsas. Võib-olla on midagi, mis sa ise tahad lisada.

V5: Ei usu. Ma olen mõnda asja kolm korda öelnud. Ma usun, et põhisõnum oli arusaadav.

5.6 Intervjuu transkriptsioon – vastaja 6

Intervjuu on läbi viidud 17. aprillil Tartus

K: Et kui palju sa oled ajakirjanikuna töötanud?

V6: Mm, ma pakun et 11

K: Ja kui vana sa oled?

V6: 34

K: Mis tüüpi väljaanded need on olnud?

V6: Need kõik on natukene siukse kollasema suunitlusega olnud. Sõnumileht, Õhtuleht ja ongi kõik. Ja TV3.

K: Ja praegu on siis?

V6: TV3

K: Kui tihti lehes töötades tuli surmast kirjutada?

V6: Tegelikult kunagi ma alustasin niimoodi, et ma lõikasin kõik oma artiklid välja, mis ma kirjutasin. Siis ma olin noor ja roheline. Siis alguses ma eriti ei kirjutanud sellistel teemadel. Et kirjutasin igasugu muud jama, mis mulle endale ka suht huvi pakkus. Aja möödudes järjest rohkem hakkasin tegelema kriminaalsete lugudega ja nüüd on põhiliselt ainult sellised kriminaalsed lood. Et surmast ma arvan, et nädalas korra kindlasti. See nädal on puhas olnud.

K: Mis viimane surmajuhtum oli, millega sul tuli tegeleda?

V6: Ei mäletagi, et elad nagu üks päev korraga, et tegelikult kõik lood on täiesti sassis. Ma arvan, et vist oli Kagu-Eestis kui üks laps jäi traktori alla ja hukkus.

K: See võis olla Põlvamal, see üks koolipoiss.

V6: Jah, ma ei tea, kas see just Põlvamaal oli, aga Kagu-Eesti... Jah, Põlvamaa jah. See oli nähtavasti viimane.

K: Aga kuidas sa üldse suhtud surma kajastamise meedias?

V6: Võib öelda, et surm müüb. Sellest tuleb ka lähtuda. Sellepärast, et sellised surmalood, nagu see poisi lugu oli, et need panevad inimesi kaasa tundma, kaasa mõtlema. Ja need on sellised halvad asjad, et nagu öeldakse, et halb müüb. Hea ei müü.

K: On see vajalik?

V6: Tegelikult mingil määral ta vist on vajalik, et näiteks ma arvan, et sellest loost said õppetunni paljud inimesed, kes sõidavad igasuguste masinatega, et tasuks olla ettevaatlik. Võib siukene täitsa halb asi juhtuda, kui oled ettevaatamatu. Ma arvan, et et noh minul naise isa on ka suur traktorist ja ma arvan, et tema on kindlasti palju ettevaatlikum ja. Nende inimestega, kellega sai räägitud seal sündmuspaigal, mitte küll lähedastega, aga kõikide nende inimestega, kes tundsid seda last ja seda perekonda, siis nemad ütlesid ka, et nemad on edaspidi kindlasti ettevaatlikumad, et midagi sellist ei korduks. Ma arvan, et sellise loomuga sel viisil asjaga lähenedes kindlasti kutsub ta inimesi rohkem ettevaatlikkusele. Mitte seda, et ma nüüd saan, mul on nüüd õudsalt hea meel, et ma saan kellegi surmast loo teha, et et siin võib see olla, aga see kõik on preaktiivne, siukeste lugude kajastamine. Inimene upub ära. Mis põhjusel ta uppus ära, tuleb sealtpoolt läheneda. Et kui ta uppus ära seetõttu, et ta läks purjuspäi ujuma, siis ma arvan, et inimesed, kes loevad seda lugu, siis siis nad teavad, et kui ta purjus on, siis ta ei hüppa vette. Et võib nii juhtuda.

K: Et ta pigem distsiplineerib ka inimesi?

V6: Noo ma arvan küll.

K: Aga mida tuleb siis ajakirjanikul enne silmas pidada, kui ta hakkab surma kajastama?

V6: Noo, minu jaoks on kõige tähtsam see, et lähedased ei tohi haiget saada. Tavaliselt, kui ma olen kajastanud, näiteks see koolipoiss, siis ma olen seal rääkind külainimestega. Ma ei saa sellest loost mööda vaadata, see on traagiline sündmus ja ja ei ole võimalik niimoodi, et jätame loo kajastamata. Seda peab kajastama. See oli väga valus löök sellele perekonnale. Aga ma rääkisin nende küla inimestega, siis ma palusin ühel inimesel minna sinna perekonna juurde ja hoiatada teda, et et TV3-s tuleb lugu, et et nende vaba valik, kas nad vaatavad neid uudiseid või nad ei vaata uudiseid. Ma ütlesin ka seda, kuna ma tegin Õhtulehega koos seda, hoiatasin selle eest, et Õhtulehes ilmub lugu sellest järgmisel päeval. Et siis inimesel ei ole nii, et ta paneb teleka lahti, vaatab uudiseid, oppaa, tema lapse surmast on lugu. Et siis võib noh väga suure šokina mõjuda. Aga kui ta teab, siis tal on vaba valik, kas ta vaatab või ta paneb teleka kinni. Et ja muidugi lähedasi, kui ma olin veel, alustasin, siis on olnud siukseid olukordi, kus ma olen ka lähedasi pidanud torkima. Need on olnud siuksed õnnetud juhud, oletame, et kusagil külas on toimunud mingi tragöödia. Ma koputan külas esimesele ettejuhtuva maja uksele ja küsin, kuskohas see perekond elab. Et ma teaksin, et ma ei astu sinna, et ega kusagilt ei ole infot väljas. See täpne nimi ja talu koht ja nii edasi. Siis ma olen sattunud just sinna perre, selle pere hoovi, kus on see tragöödia toimunud, päris puhtjuhuslikult. Et siis kohe olen avaldanud kaastunnet ja ja rääkinud nendest teemadest, siis siis tavaliselt ei olem ingeid intsidente olnud, mingeid väljaviskamisi või. Kõik on on olnud mõistlikud.

K: Et lähedased siis on pigem tahtnud isegi rääkida?

V6: Ee, ei taha ükski lähedane rääkida. Siis kui asjast on läinud mingi aeg mööda, tavaliselt on sellised asjad, et inimestel näiteks haiglaga seoses. Keegi sureb haiglas ära, läheb mingi aeg mööda, mingi aeg mööda, inimene maetakse maha, siis hakatakse arste süüdistama. Et siis nagu tullakse tahetakse rääkida. Muidu tavaliselt ei taheta rääkida. Tahetakse pigem ikka seda unustada ja ja siis kui jah leitakse, et keegi

peab olema inimese surmas süüdi, siis hakatakse jah, siis otsitakse ajakirjanikud üles, hakatakse seda lugu rääkima.

K: Keda sa üldse eelistad surmateemaliste lugude allikatena? Et siis pigem naabreid ja sõpru-tuttavaid?

V6: Jah, kõiki neid inimesi, kes on ümberringi, välja arvatud see pere ise. Kõik, kes teda tunnevad ja teavad, neid inimesi eelistan. Ja loomulikult siis ka ametlikud allikad: politsei, päästeteenistus, kiirabi. Tavaliselt jah ümber, need inimesed, kes tunnevad seda perekonda.

K: Et ümberkaudsete inimestega suhtlemine annab vist rohkem inimlikku aspekti?

V6: Jajaa, jah, sest pole ju mõtet minna mingisuguseid x-inimese juurde tänavalt ja öelda, et, noh, mis tundeid sinus tekitab, et üks laps uppus ära. Noh, loomulikult ütleb, et isaand kui õudne, juba ja. See on, mida tahetakse ajalehes saada. Neid tsitaate, aga tegelikult allikana ta on täiesti null. Et ta peab olema ikkagi lähedane, kasvõi sündmuskohale lähedal elav inimene, kes annab ka palju juurde. Et tema akende all see juhtus või. Aga mitte mingisugune suvaline inimene tänavalt.

K: Aga kui väga sellised sündmuspaiga lähedased inimesed rääkida tahavad?

V6: Kui ajalehes töötad, siis kõik tahavad. Mitte nad ei taha, vaid kõik räägivad. Nad ütlevad küll, et nad ei taha, aga tegelikult ta räägib. Et see on niimoodi, et inimesed on, ei ole põhimõttekindlad. Ta ütleb, et ma ei anna mingit intervjuud, aga aga kasvõi mingi teistsuguse teema kaudu, ta on see, ja inimene lõpuks hakkab rääkima ja räägib nii, et on kohe, et ei jõua kirjagi panna. Et see on täiesti siukene, see on iga ajakirjaniku kunst saada inimene rääkima. Tavaliselt kõik ajakirjanikud saavad inimesi rääkima. Aga videokaameraga seal kellegi nina all vehkida, see on hoopis teine asi, et seal ei saa isegi tavalist tänavaintervjuud teha, sest inimesed ei taha kaamerat näha, neile ei meeldi.

K: Et jooksevad minema siis, kui kaamerat näevad?

V6: Noh, just ei jookse minema, aga nad on absoluutselt palju sellised otsekoheesemad, et ei, ja kõik. Ja ja kõnnib ära ja ongi kõik. Ajalehes, noh sa ei näe, sa lihtsalt lähed juurde, ja sul on diktofon käes, sa vajutad nuppu. Aga ta ei taju seda ohtu nii palju kui. Et mis tema sõnadest võib saada. See anonüümsus on ka, et kui inimene teab, et oma nime ta ei ütle, siis noh, ma võin ju rääkida. Vahet ei ole, nangunii ta ei tuvasta. Aga kui on piltidel, siis on jälle muidugi probleem.

K: Aga kas sul kunagi on tulnud mingeid lapsallikaid ka kasutada. Näiteks, kui kellelgi on surnud mingi klassikaaslane, et siis teistelt.

V6: Muidugi. Eks ikka jah.

K: Kuidas sa suhtud laste kasutamisse surmateemaliste lugude allikatena?

V6: Noo, meil kästakse, tähendab see eetikakoodeks käseb, et peab olema vanema nõusolek, aga neid nõusolekuid on väga raske saada. Jaa jaa, kust ma tean, kes on selle poisi ema, kui ta mulle ei ütle näiteks. See kõik on. Noh, me oleme kasutanud kindlasti. Mina ka väga palju olen lapsallikaid kasutanud, aga ma lihtsalt teen niimoodi, et ta ei ole noh, ta ei ole äratuntav. Et keegi ei tea, kes ta oli. Videokaamera ees annab intervjuu, siis selja tagant, häälmoonutatud, paneme veel ruutu ka, et lihtsalt ei ole võimalik ära tuvastada. Kedagi vägisi kaamera ette ei too. Oleneb muidugi teemast ka. Kui on lihtsalt siuke teema, kuidas sulle koolitoit maitseb, siis noh, noh ja on terve söökla on lapsi täis, igäüks ütleb mõne lause, siis noh ei ole võimalik hakata igäühe käest. Ei, ma ei mäletagi, et oleks konflikti olnud kellegi lapse, minu üheteist aasta jooksul, võib olla on olnud, aga. Pigem ei ole ühtegi konflikti olnud. Kui on planeeritav interjvuu, kus tõest inimene, noh, mai tea saab olümpiaadilt mingi kuldmedali, siis on vaja lapsega rääkida või päästja näiteks, nagu on iga kord kevadel annab Päästeteenistus mingeid medaleid välja. Seal on vanemad kaasas ja siis tavaliselt muidugi vanemate nõusolekutega ei ole mingeid probleeme tekkinud. Vanemad tahavad ka, et nende võsuke telepildis näha on, nii et et ikka sellega peaks hästi olema.

K: Kui sa veel lehes töötasid, siis milliseid suhtluskanaleid sa kasutada üritasid surmateemadel? Läksid kohale või helistasid või?

V6: No vast ikka oleneb. Kui on ikka kiire aeg ja ja siis tuleb telefoni teel teha kõik ja ei olegi võimalik kohale minna, leht on vaja ju valmis teha. Kui ikka õhtul juhtub sündmus, siis võimalik noh, mina eelistan alati kohale minna. Nüüd, kui ma töötan teles, siis ma pean kohale minema, ei ole võimalik kuhugi helistada või midagi muud teha, peab ju pilti näitama. Et selles suhtes ajalehes on muidugi kergem töötada. Otsid arhiivipildi, helistad mõnele inimesele ja ongi lugu olemas. Et selles suhtes mina eelistan alati kohale minna.

K: Et kas siis on kergem nagu inimest rääkima ka saada?

V6: Telefoni teel on muidugi väga tihti, ma kogesingi seda, kuidas toru lihtsalt lendas hargile, aga kui sa lähed kohale, siis see võime inimest veenda, et ta annaks intervjuu ja rääkida ta pehmeks ja mingisuguse lause sa sealt ikka kätte saad. Et see, tühjade kätega sa sealt tavaliselt tagasi ei tule. Aga kui sa telefoni teel hakkad üritama, siis inimesed on nii erinevad. Seal võid saada väga häid asju. Sa lihtsalt jõuad rohkem allikaid, rohkem inimesi läbi töötada telefoni teel, kui sa füüsiliselt kohale käid. Helistad ühest talust teise niimoodi. Kui sa kõnnid kõik need talud läbi, see ajaline kokkuvõtte on muidugi meeletu, aga aga ma arvan, et ei saa nii head lugu, kui ikka kohale käia.

K: Kuidas sa kirjutades suhtud sellistesse asjadesse, et kas sa kasutad näiteks, maitea, ema rääkis pisaraid neelates või selliseid emotsioone.

V6: Mhmh, minu kõige suurem nõrkus ongi üldse see, et ma ei oska emotsioone kirjeldada, nii et lihtsalt on olemas, tean ühte inimest, kes oskab väga hästi kirjeldada neid emotsioone, mis tekivad. Aga mina nii, ma ei oska kirjeldada. Kuidas sa ütled, et tulid pisarad silma või. Ma ei oska kirjeldada nii, et kes loeb, hakkaks ise nutma. Aga nagu ma ütlen, siis teletöö annab selles suhtes juurde, et ei pea ütlema, et lihtsalt näitab, inimene saab aru. See on selles mõttes teletöö eelis, et see on üks eeliseid, miks ma lehest ära tuln, et ma ei oska nii hästi kirjeldada, kuidas.

K: Aga kui võrd eetilise suhtest Eesti ajakirjanikud kasutavad oma allikaid surmateemaliste lugude puhul?

V6: Ma arvan, et üle piiri ei ole eriti keegi astunud. Ma ei teagi erilisi juhtumeid, kus oleks nagu jube skandaal tekkinud. Et ma arvan, et inimestel on suhteliselt, kui keegi libastubki, siis toimetaja ikka teeb midagi. Et mingisugune väga suur konflikt peaks tekkima. Se on muidugi, et Õhtulehel on, ma olen viimasel ajal tagunud, et on mindud ikka otse ja koputatud selle ukse peale, kus see asi nagu juhtus, et seda ma olen nagu viimasel ajal täheldanud. Aga see on tema töö, et et ta peab proovima. Kui inimene on nõus rääkima, tahab rääkida, siis see on töövõit. Aga mina, noh, sellepärast ei taha eriti minna, et ta on nagu psühholoogiliselt kurnatud ja ta võib- olla pärast hakkab alles mõtlema, mida ta tegi. Nii et selle sündmuse keerises ta võib-olla ei taju antud olukorra tõsidust, et ta võib olla ei saagi aru, et ta tsiteerib kas ajalehes või temast ilmub lugu või. Et pärast ta, et ta pärast ei kahetseks. Seetõttu kõige parem on lasta ajal ikka natukene mööda minna ja siis.

K: Kas sul endal on ka raskem surmateemalise loo puhul inimesega suhtlema hakata kui muude teemade puhul?

V6: Oleneb olukorrast, et eriti mitte, sest kui oled seda asja juba aastaid teinud, siis nagu, see on nagu see kiirabiarsti töö, et mõtled küll, et issand, jälle juhtus õnnetus. Mõtled küll, et isaand, kuidas sellel arstil küll on kedagi kinni õmmelda või lappida kokku või, et see võib küll jube olla, aga tema on harjunud sellega. Ta teeb igapäevaselt seda. See on nii rutiinne juba. See on ju rutiin. Vanasti, kui tuli esimesi kordi selle asjaga tegeleda, siis endal oli ka ikka suht kurb. Oleneb muidugi loost. Mõnda lugu nagu näiteks Oru nelikmõrv oli, selle loo puhul, no seal tekib teistsuguseid tundeid, et seal ei teki. Noo, ma parem ei ütle. Et küsi järgmine küsimus.

K: Hehee, järgmine küsimus oligi, et mis tundeis see sus tekitab.

V6: See on nii, see on. Tegelikult ikka tekib küll tundeid. Ikka kahju on, aga lihtsalt see on töö, seda peab tegema. Ei saa jätta kajastamata jah.

K: Kas see paneb kuidagi enda ja oma lähedaste surelikkuse peale ka rohkem mõtlema?

V6: Noo, kogu aeg tegelikult. Suht tihti jah.

K: Näiteks paneb endaga võrdlema kuidagi ehk?

V6: Seda ka ikka jah, et suht tihti jah. Ikka autoga sõidad, siis püüad ikka eriti ettevaatlik olla, et kuna igasugused juhtumid silme eest käivad läbi. Näiteks see lapse surm seal, meil on ka maal on mingisugune kümme traktorit, millega vabalt sõidetakse ja alati, kui mõtled, et siis püüad ikka ettevaatlik olla. Pidevalt nagu mõtled jah.

K: Siis õpid nende vigadest, kes maitea, on liiga kiiresti sõitnud ja sellepärast on õnnetus juhtunud näiteks? Et siis ise väldid.

V6: Noo, see teeb nagu väga ettevaatlikuks kogu nende asjade kajastamine. See on nagu hea, et ise ettevaatlik olla.

K: Mis nende surmateemaliste lugude kirjutamise või üldse tegemise juures kõige raskem on?

V6: Siin ei ole üldse midagi rasket. Suht kerged lood tegelikult. Mingi majanduslugu on palju keerulisem, kui mingit surma kajastada. Või mingisugune, jah, just majandus. Mingi aktsiaturgudest teha lugu on märksa keerulisem, kui teha mingisugusest surmaga lõppenud õnnetusest. See on lihtne. Juhtus õnnetus, inimene jäi, maitea, millegi alla, ja hakkad sellele lihtsalt liha peale kasvatama, sellele loole. Minu jaoks on lihtsam. Kui keegi on mingisugune majandusajakirjanik, siis tema mõtleb kindlasti teistmoodi.

K: Kui ma seminaritööd tegin täpselt samal teemal ja selle jaoks kodeerisin lehes lugusid, siis tuli selline asi välja, et sõna surm põhimõtteliselt üldse ei kasutatud lugude pealkirjades ja eriti mitte ka sisus. Ma ei tea, kasutati, et hukkus või siis näidati põhjust, et uppus või.

V6: See on siuke mõttetu sõna jah, kui hakata mõtlema. See ütleb kõik ära noh, see tekitab kaastunnet. Oleneb jah, mis lugu, aga jah, see sõna vist eriti ei müü jah. See on

igapäevakasutuses, et inimesed mõtlevad alati mingisuguseid teistsuguseid sõnu välja, et öelda, mida nad öelda tahavad sõna surm kohta. Vikatimees tuleb meelde, aga see ka ei ole nii nii hea sõna. Püütakse alati pealkirjas kaastunnet tekitada. Toomas sai surma ei mõju ju üldse tegelikult, aga kui sa kirjutad, nagu sa enne ka ütlesid, et et ma ei tea, pereisa Toomas lahkus meie hulgast või. See mõjub palju paremini.

K: Et teisitiütlemise eesmärk on lugu paremini müüa?

V6: Noo, kõik on ju ikkagi tahavad ju kasumit teenida, et kui see oleks mingi politseiajaleht, siis loomulikult seal tuleks surm ja surm ja surm, et noh, nad kasutaks seda jah väga lihtsalt, aga ajakirjanduse eesmärk on, et pealkiri peab olema kohe müüv. See peab kohe tekitama kaastunnet. Et ajakirjanduses on müük kõige tähtsam. Et pilt ja pealkiri muidu võistlevad omavahel, aga kui on lööv pealkiri just surma teemal, siis lugu loetakse ka. Ma ütlen, kui Toomas sai surma, siis see ei mõjuta mitte kedagi.

K: Aga kas surmateemalise loo puhul on eesmärgiks ka loo lahtikirjutamine. Et kui on näiteks politsei pressinfo, et siis on et hukkus näiteks 34-aastane mees, sest ta sõitis autoga peateele ette. Aga kui see lahti kirjutada, siis ta vist tekitab inimestes, tal on vist inimlik osa ka inimeste jaoks.

V6: Eks see on ka jaa, et iga ajakirjanik püüab teada saada, kes see inimene oli, kus ta töötas, palju tal lapsi oli. Väga tihti mängitakse just laste peale välja. Õnnetuses hukkus nelja lapse isa on ka palju parem. Et sa pead olema lööv ja tavaliselt mina alati olen ka püüdnud teada saada, kes see inimene oli, et kuidas jäävad inimesed teda meenutama, mäletama. Et see annab ka niimoodi. Kui niimoodi läheneda ka veel, et intervjuud saada ja esimene küsimus on, et kuidas teie seda inimest meenutate ja mäletate või kuidas ta jääb teie mällu või südamesse või. Siis inimene räägib ka alati palju paremini, noh, see, ma olen väga tihti kasutnaud just seda küsimust esimesena, mitte hakata nii öelda surkima, et kuidas see juhtus või või mis te teate, kuidas see juhtus või midagi sellist. Aga kui kõigepealt läheneda kaastundlikult, siis hakata juba muid asju küsima.

K: Aga kas sa lähtud sellest ka, et surnud inimesest tuleks head rääkida?

V6: Jaajaa, tavaliselt kõik räägivad, et kui ka ütlevad midagi halba, et see naaber oli mingi kuradi idioot, aga seda lihtsalt ei kasuta. Ei ole mõtet.

K: Et pigem siis ikka head?

V6: Noo ainult head jah. Kui mõni retsidivist surma saab, siis on teine asi. Oleneb jah, mis teema on.

K: Aga kas on midagi sellist ka, mis sind surmast kirjutamise juures kõige rohkem mõjutab?

V6: (mõtleb) Ei teagi, see on nii rutiinne kõik. Ma ei tea. Ma ei oska vastata.

K: Minul on nüüd küsimused otsas, aga äkki on midagi, mis sa ise tahad rääkida sellest.

V6: Hmm, oeh, mis ma tahan öelda. Et tegelikult, kui aus olla, siis surm, kui vaadata välismeediat, siis see surma kajastamine, see on nagu tähtsuselt number üks uudis. Siuke mulje jääb. Kusagil Bagdadis sai kaksteist inimest surma, kuula Eesti raadiotki, ma just kuulasin auto peal. Esimene uudis oligi, et kusagil oli mingi pommiplahvatus ja sai inimesed surma, et tundub, et see on nagu igapäevane elu ja ja see surm, kuskil keegi sai surma, on kõige tähtsam uudis. Need on muidugi jah siuksed kaalukad surmajuhtumid ning üksikjuhtumid, avariide puhul ka, et need kipuvad ikka nagu esiotsauudisteks minema. Ning sellest ei saa üle ega ümber jah, surma tuleb kajastada. Mis seal ikka.

5.7 Intervjuu transkriptsioon - vastaja 7

Intervjuu on läbi viidud 17. aprillil Rõuges

K: Kui kaua sa ajakirjanikuna oled töötanud?

V7: Mm, üheksa aastat ja natuke peale.

K: Aga vanus. Ma pean selle ka panema.

V7: Ei saa panna. 32.

K: Okei, mis tüüpi väljaannetes sa tööl oled olnud?

V7: Maakonnaleht ja üle-Eestiline ajakiri.

K: Kui tihti sa tavaliselt surmast kirjutad?

V7: See ei käi niimoodi, et ma mõtlen, et ma kirjutan ja siis ma kirjutangi surmast, et tegelikult on see niimoodi, et see on vaata, see on nii raske teema, et et ega mii nüüd küll ei ole mingi enesehävituslik ajakirjanik, kes võtab, et nii, ma nüüd iga kuu nüüd kirjutaks ühe loo. Aga ma arvan, et, ütleme, kolm-neli lugu tuleb aastas. Vaata, hästi suur vahe on, kas sa oled nagu ajalehe ajakirjanik. Sa pead selle teksti kõik pärast maha kirjutama vä?

K: Jah.

V7: No ma ikkagi räägin selle ära, et hästi suur vahe on ikkagi, kas sa oled ajalehe ajakirjanik või ajakirja ajakirjanik, selles mõttes, et võib-olla sa nagu ei adu seda vahet, eksju, et selles mõttes, et kui sa töötad ajalehes, on sul paratamatult ühe looga vähem aega, kui ajakirjas, onju, et sa sips-sipis, onju räägid ära. See ei tähenda seda muidugi, et see lugu sulle vähem korda läheks või mis iganes, aga lihtsalt sulle

tulevad nagu need teised lood jooksvalt peale, aga kui sa nagu räägid ajakirja loo jaoks ja sul on nagu üks nädal aega selle loo jaoks niimoodi, noh, sul on aega nagu mõnuga teha, eksju, surmateema puhul on see sõna muidugi kohatu, eksju. Et sul on aega mõelda selle peale ja siis kuidagi see puudutab nagu sügavamalt. Selles mõttes, et ta ei ole nagu niimoodi, et ta kuidagi nipsti sul, noh, meelest läheb.

K: Millal viimane kord oli surmast kirjutada?

V7: Eem, mm, oota ma mõtlen. Nüüd tuleb jälle üks pikk jutt. Teine naljakas asi on see, et vaata, iga kord sa ei mõtle niimoodi, et sa lähed nüüd surmast kirjutama, et see kuidagi inimesed räägivad hoopis muu teema, noh, ma lähen tegema lugu hoopis muust teemast, eksju ja siis, kui ma inimesega ära räägin, noh, ütleme, mingi tund aega räägid ära eksju ja ma ei tea, kas mul on mingi loll nägu või mis see on, lihtsalt inimesed lähevad lahti. Tead, see on nii õudne tegelikult. Ja siis sa lähed ajakirjanikuna tegelikult nagu tegema teist asja. Et see lugu mis ta sulle rääkis lihtsalt kui inimene, on nagu sada miljon korda parem kui see lugu, mille pärast sa tema juurde läksid, onju et ja ise mõtled, et kas ma võtan nüüd selle. Kui ta ütleb, et jah, sa võid ka muidugi sellest kirjutada, onju et, et see ongi, et enamik neid surmateemasid on tegelikult tulnud niimoodi, et ma ei ole tegelikult neid otsima läinud. Et noh selles mõttes.

K: Et on tulnud juhuslikult siis?

V7: Jah. Aga viimane lugu oli, ma ei mäleta, paar, ma arvan, et see võis olla eelmise aasta lõpus. Selles mõttes, et vaata, me teeme nagu, noh, pika intervalliga neid ajakirju, et praegu teeme juuni numbrit näiteks. Et noh, okei, ma ei mäleta täpselt.

K: Okei. Aga kuidas sa üldse suhtud surma teemadel kirjutamisse?

V7: Ee, kas see veab mu suunurgad ülespoole või? Et selles mõttes, et tegelikult ma väldiks neid hea meelega, aga paraku on nad elu osa, et et noh, et mulle meeldib nagu laia, laia teemaderingiga olla. Selles mõttes, et hästi nukker oleks, kui ma kirjutaks muudkui aga lossidest ja ma ei tea millest. A´ la. Paratamatult tuleb ju ka sellest ikka kirjutada.

K: Aga mida tuleb üldse enne silmas pidada, kui sa hakkad üldse surma teemal kirjutama?

V7: Hmm, vaata, ta on elu üks osa, eksole. Põhimõtteliselt selline nukker osa reeglina, et noh, kõigepealt sa pead nagu silmas pidama seda, et kas sa oled valmis sel teemal üldse nagu ise kirjutama, sest enamasti need lood ju puudutavad sind ennast ka. Et ei ole nii, et sa lähed, siukseid asju sa ei tee reeglina mitte kunagi eksju telefoniintervjuuna, eksju. Ma teen meeletult vähe üldse telefoniintervjuusid. Need on nõmedad. Et sealt ei saa nagu mitte midagi. Emotsiooni ega midagi, saad mingi kuiva kirjelduse reeglina aind. Et sa lähed, sa ju, sa saad ühe inimese enda ellu justkui juurde, eksju, kellega sa räägid, intervjuud on reeglina pikad. Ja sa saad endale reeglina sellise, noh, ma ei taha öelda koorma, aga siiski koorma, eksju et millega sa pead nagu tulevikus hakkama saama. Ma ei mõtle siin nagu mingit pikka tulevikku, aga lähipäevad on nagu suhteliselt nagu noh, suhteliselt kibedad või noh, ta jääb nagu painama ju. Et sa pead kõigepealt mõtlema, kas sa valmis oled selleks. Selles mõttes, kui su, noh, mingi, kui sa oled niigi morbiidne tüüp, mina ei ole, eksju, aga kui oled ja sa saad mingi nätaki-nätaki nagu juurde neid, suhteliselt kurbi emotsioone, no ma kujutan ette, et sa lõpetad Seevaldis nähtavasti. Noh, selles mõttes, et noh, see tegelt on raske.

K: Et see mõjutab siis ennast ka?

V7: Muidugi. Jaa. Et noh, see ei ole nii, et sa tuled ja raputad ennast puhtaks ja ütled, et ah, et küll oli tore rääkida või et siuke. Mõjutab küll jah.

K: Kui väga inimesed ise selles teemal rääkida tahavad?

V7: Sõltub. Sõltub ajast. Vaata, kui sul on nagu rohkem aega läinud, oled endaj aoks ka selgeks mõelnud, et mida see on tähendanud või noh, või noh. Jah, sõltub ajast. Selles mõttes, et see sõltub jah, inimesest ja ajast. Et mida värskem, värskem see surm on olnud, et seda, seda raskemad need intervjuud on olnud lihtsalt.

K: Ajakirjas vist on see eelis, et sa võid ka mingi aasta hiljem kirjutada või rääkida oma lugu.

V7: Noo, sa võid ka kümme aastat hiljem kirjutada, eksole, et vaata, ongi see. Oota, ma mõtlen seda eelviimast lugu, et ee, see ongi see, et sõltubki sellest, mida sa nagu otsima lähed selles mõttes, et kas sa lähedki nagu seda leina ja nagu sellist nuttu ja hala, mitte halvas mõttes hala nagu, tsima või sa lähed nagu tegema mingit nagu analüüsi või et noh, selles mõttes, et sa pead nagu enda jaoks enne selle pointi välja nagu mõtlema, eks, et see oligi nagu hästi raske, et rääkida nagu niimoodi, kui inimesel on endal nagu nii valus, et nagu tahab rääkida eksju, aga samas noh, ta ei saa nagu välja öeldud, sest lihtsalt, noh, lihtsalt nagu pisarad jooksevad, eksju, et kui siuke. Ja siis sa mõtled, et mille kuradi pärast sa seda tööd teed, onju. Et see ei ole just eriti tore.

K: Et sul vist põhilisteks allikateks ongi just surnud inimesele nagu hästi lähedased inimesed?

V7: Ei pruugi olla. Et teinekord on hästi noh, noh minu jaoks põnev, et võivad ju olla ka, noh sootuks nagu täiesti, isegi mitte sugulased näiteks, keda on mingi lugu nagu niivõrd puudutanud, et nad on ennast osalisena tundnud seal, noh ja siis nad räägivad oma mingeid kogemusi, et teinekord on need isegi, noh, mis seal salata, põnevamad. Selles mõttes, et noh.

K: Aga kas sa mingeid lapsallikaid ka oled pidanud kasutama? Surmateemalistel lugudel just.

V7: See on selline libedal jääl kõndimine. Selles mõttes, et ma olen rääkinud, aga ma ei ole kirjutanud pärast.

K: Sa ei ole seda sisse pannud?

V7: Ei, ma ei ole seda sisse pannud, et noh, selles mõttes. Mina ei tahaks kunagi, et minu lapsega nii tehakse ja reeglina ma teen neid asju, mida ma õigeks pean. Tegelikult ainult neid ma teengi.

K: Aga mingeid ametlikke allikaid. Politsei, prokuratuur. See on vist lehtedes rohkem?

V7: Muidugi. Muidugi, sest ma olen lehes ju töötand ka mingi viis aastat, et.

K: Kuidas nagu nendega on, et kumba sa selles mõttes eelistad, et tuttavaid-sõpru või hoopis ametkondade esindajaid.

V7: Aga see ju sõltub. Ma ei saa öelda, et ma eelistan ja see sõltub, kuhu ma loo kirjutan. Et noh, võib erineda ju. See ajalehelugu on ajakirjaloost nii palju erinev, et ametlikust allikast, no nii öelda ametlikust allikast sa ei saa ju mingit emotsiooni. Et sealt sa ei saa peale kiretu kirjelduse tavaliselt. Et mis on küll hästi faktirohke, aga noh, mida see mulle annab ajakirjatöös. Mitte midagi eriti.

K: Okei. Aga taustakirjeldustest. Paned sa sisse mingeid selliseid, maitea, ema rääkis pisaraid neelates või.

V7: Mitte. Mkm.

K: Miks?

V7: Vaata, see on täpselt sellepärast, et see on teine libe jää, et et mulle meeldib, no vot see on siuke. Igal ajakirjanikul oma stiil, eksju. Et reeglina ma ei ole siuke meelega pisaraid kiskuv, et noh, mulle meeldib nagu, et kui see loo point on nagu siuke, mitte kiretult kirjeldav, aga aga noh, mõistlikkuse piirides või. Ei, mingeid pisaraid ma nagu selle sõnadevalikuga küll kiskuma ei hakkaks. Ei hakka ka.

K: Millele sa siis eelistad rõhku pöörata lugudes. Surmateemalistes lugudes.

V7: Mm, noh, vaata, see on see, et lugeja fantaasiale peaks justkui jääma, mitte fantaasiale, aga peaks jätma ruumi siukesele intelligentusele. Et kui sa nagu kirjutad kõik ära, ütleme, et tõesti mingit, mis sa küsisid enne just. Et noh, vaata, mulle meeldib kirjutada niimoodi, et kui ma seda ise pärast loen, mul ei hakka nagu häbi

sellepärast, et ma olen lihtsalt alatult ära kasutanud lugeja peibutamiseks igasuguseid toredaid, noh, toresõnu, et tõesti mingi, noh, mida iganes. Et mis sa küsisid.

K: Mul läks nüüd endal ka käest ära.

V7: Okei.

K: Aa, Eesti ajakirjandust üldse, et kuivõrd Eestis, kui eetiliselt kasutavad ajakirjanikud oma allikaid. Niipalju, kui nagu lugedes silma on jäänud.

V7: Jah, ma kohe hakkan pihta Õhtulehest, et hästi, hästi häbi on vahepeal sellepärast, et vaata, on leht, mis ei pea nagu miskit eriti pühaks. Ma saan aru, et lugejanumbrid on tähtsad, ma saan aru, et see toob sisse, aga ma ei saa aru sellest, et inimesest ei sõideta üle. Noh, see ongi nagu see.

K: Oskad mingeid näiteid tuua ka.

V7: Mis me nüüd meediaringis ükspäev lahkasime, kuidas, see oli Muhus vist äkki, et või Saaremaal, Hiiumaal, Saaremaal, et. Saaremaal oli, isa vajus poja silme all läbi jää ja uppus ära. Ja teine lugu oli see, kui kaks kutti jooksid trammi peale, vaata üks jäi peadpidi sinna vahele. Me lugesime kokku, see oli nädala jooksul oli seitse lugu. Kõigepealt sellest, et piss jäi trammiuste vahele. Järgmise päeva lehes oli, kuidas poisi sõber oli, lapsallikas, eksju, nuttis ja halas, no mitte halvas mõttes halas, aga ta oli kurb, eksju. Siis olid klassikaaslased. Siis oli poisi isa, oli trammipargi töötaja, see vist oli samas lehes selle klassikaaslastega, eksju. Ja siis oli, siis oli uurimise kohta veel ja noh, lõpp oli see, et õnnetust lüpsiti nagu niivõrd aktiivselt, et see tekitas nagu tülgaust lihtsalt juba et. Et kuskilt jookseb see piir, et see piir võiks olla nagu natukene, natukene nende jaoks ka olemas, kes Õhtulehes töötavad.

K: Selge. Aga kas surma teemadel on raskem ka inimestega rääkima hakata, kui muidu. Et kui sa juba tead, et on surma teema.

V7: Mitte kuidagi ma ei lähe ka niimoodi, et nii, istume nüüd laua taha ja räägi mulle palun sellest oma kurvast kogemusest, onju. Et sa räägid inimese lahti. Selleks kulub,

no vaata. Mul on paar saadet ka on olnud, kus on siuksed rasked teemad olnud, et noh, kolkend mints teinekord on see aeg lausa, mis tõesti räägib maast ja ilmast ja sellest, kuidas lapselastel läheb või noh, või mida iganes, et mitte kunagi ma ei alusta või ei lenda peale niimoodi, et et pauhh, ja nagu nuga neeru, et seda, seda ei saa lihtsalt. Et sealt ei tule mitte midagi, kui nii teha. Et ei ole raske rääkima saada, kui sa oled nagu eeltöö ära teinud. Et nii see on.

K: Aga mis tundeid see sus endas tekitab, kui oled ära rääkinud ja kuuland sellist mingit rasket juttu.

V7: No see on midagi, mis nagu sind ka ennast puudutab. On ju see, et kui palju sa oled seda nii öelda kodutööd teinud, eksju et. Vot see on täpselt sama jutt, mis enne oli, et kui sa lähed nagu kirjutama, noh tõesti, maasikakasvatamisest või no maitea millest, onju et ja sa saad sealt siukse loo, mis, noh, sa tõesti ahmid pärast veel mingi kolm päeva, et noh hingata saaks, et. Et noh, puudutab ju, et eriti, kui midagi on lastega juhtunud või või noh, selliste noorte inimestega või sellistega, kellega, kes tegelt peaks veel elama ja noh, siis ise nagu mõtledki, et noh, et kas seda nüüd oli vaja onju. Selles mõttes, et et endal on ka ju elu ja hästi, noh, hästi raske on nagu tööd elust. Kuskil peaks ju nagu selle piiri tõmbama, eksju, et mu pere saaks ka nagu endale ema või mu mehel oleks naine, mitte ei oleks nagu mingi selline, noh, ahastav ajakirjanik laua taga. Et et noh, see alguses oli raskem. Nüüd on kergem.

K: Ühesõnaga, et ajaga läheb kergemaks see?

V7: Jah, no selles mõttes, et õpid nagu blokkima ennast. Noh, see kõlab nagu hästi julmalt. Mitte julmalt, aga nagu siukselt, nagu kuivald või mai tea, kuidas see kõlab, aga aga, vaata, kui sa käid nagu järjest nendes aukudes ära, selles mõttes, et need lood nagu, noh, sa ju elad need justkui nagu läbi või noh, sa pead nendega elama kuidagi, eksju. Et siis sa lihtsalt õpid ära selle, et sa kuulad selle loo ära ja sa ei lase teda enda sisse. Noh, selles mõttes, et et, noh, nii ongi. Seda on ropult raske õppida.

K: Need, kes on kümme aastat krimireporterid olnud enam-vähem ütlesid, et oh, nagu tapamajas töötad, et lõpus ei ole enam midagi.

V7: Eks ta vist ongi niimoodi, et vaat see on nii, et kümme aastat oled sa pidanud ka ju kuidagi hakkama saama, eksju. Et et ta pole ka.

K: See on selgunud kuidagi intervjuudest ka, et need, kes on palju kirjutanud, need ütlevad, et oh, polegi midagi, aga need, kes vähe on totaalselt endast väljas.

V7: See ongi niimoodi ju, et vaata, mul on see lehekogemus ka ju, eksle. Et sa ju ei, noh, sind ju lükatakse praktiliselt vette, kui lähed. Tuleb meelde mingi, mingi tüdruk sõitis, ei olnud tüdruk, poiss sõitis seal Osula ristis. Või oli tüdruk, ma ei mäleta. Tüdruk sai surma, aga ma ei mäleta, kes sõitis ja millegipärast sõitis kõrvaltee pealt peatee peale ette, onju. See oli mingi meeletu aeg tagasi onju, äkki oligi mingi esimesel aastal, kui ma töötasin. Et tead mul käed värisesid, kuigi see oli siuke lugu, et ma ei tundnud seda ohvrit, ma ei tundnud neid omakseid, noh, täiesti võõrad. See tüdruk oli minuga täiesti ühevana, kes surma sai. Et siis ma mõtlesin, et vaata, ta ei lähegi järgmine päev koju või kuhu iganes, onju, et teda lihtsalt ei ole ja. Ja siis ma mäletan, ma istusin seal arvuti taga parajasti niimoodi ja käed värisesid, tööd teha ei saanud, noh täiesti tühja koha pealt. Selles mõttes tühja koha pealt, et neid lugusid tuleb iga päev ju. Noh, ütleme Võrumaa Teatajas vähem, aga mujal iga päev, et noh, nüüd sa kuulad ja ma ei tea, kas see on kalestumus või misasi see on aga et noh, sa lihtsalt ei saa lasta endale ligi siukseid asju. Noh, et ise võiks ju ka elada edasi pärast seda.

K: Mis siis näiteks tolle loo puhul kõige hullem oli, kas just see, et see tüdruk on umbes sinu vanune või, noh, et ta ei olegi enam elus? Või suhtlemised või?

V7: Suhtlemised olid hullud, selles mõttes, et vaata, noh, lehes töötades mulle ka ei meeldi, ei meeldi läbi telefoni tehtud lood. Selles mõttes, et see on kohe aru saada, kui sa loed, et reporter ei ole viitsind väljas käia. Et no ma rääkisin selle politseinikuga, kes kohapeal käis, noh ja sa vaatad sellele. See oli ka mingi noor kutt onju, kes oli esimest aastat tööl ja tal lõug väriseb, eksle, selle mõttes, et pisarad on silmis enam-vähem, et noh. Tead ta oli nii nagu loksutatud, eksju, et vaat see mõjus juba, eksju. Ja siis ma rääkisin ühe ühe arstiga. Saad aru, mitu inimest oli autos, et osad jäid ellu, eksju, et rääkisin ühe arstiga ka ja see arst oli ka, ta ütles, et ta pole elus näind nii nii

jubedat laipa, onju. Siis see kummitas mind pärast nagu nädalaid unes, et pool pead oli otsast ära söidetud ja. Selles mõttes hästi siuke, noh, karm. See suhtlemine, jah.

K: Et surmast kirjutamine paneb enda ja oma lähedaste surelikkusele ka rohkem mõtlema?

V7: Jah, muidugi. See oleks ju nagu kurb, kui sa ei õpi nagu oma lugudest. Selles mõttes, et sa külma kõhuga kõnnid ja kõnnid ja justkui silmad kinni. Selles mõttes, et sa ju, noh, tegelt on ju nii, et igast loost sa ju õpid midagi ka, et teed enda jaoks mingeid järeldusi.

K: Aga mis nende surmateemaliste lugude eesmärk peaks olema lehes, et pigem see, et kuidagi inimesi hoiatada, et, maitea, noh, kui sa ei panegi turvavööd kinni, siis võibki nii minna?

V7: Aga vaata, nendel on mitu eesmärki ju. Üks on see hoiatamine, eks. See et mingid rämedad reklaamid on tekkinud, vaata mingi. Ma vaatasin ükspäev, et issand jumal, mingi poolik kutt oli kuskil tagaistmel vist vä. Et üks asi on see, et hoiatada. Teine asi on, vaata, noh, hästi palju inimesi, noh, mitte hästi palju, aga väga paljud inimesed on oma lähedase kaotanud. Või siis tuttava või sõbra või kelle iganes. Ja vaata, kui sa loed nagu seda lugu. See ei ole hoiatamine, see on just nagu äratundmine, et näed et seal on ka juhtunud, et vaata, kuidas tema nagu hakkama sai, et. Vaata, see on see, et sa nopid, mitte sa, vaid see inimene nopib endale sellest loost miski, mis aitab tal nagu edasi olla ja elada, et oma mõttedki võib-olla korda saada. See on just ajakirjaloo puhul, et lehes võib-olla on tõesti see, et rohkem see hoiatamise moment või mis, et noh jah, nentimise moment, et näed, jälle juhtus. Oli tore inimene, aga ära suri.

K: Mm, aga sa näiteks sellist asja ka kuidagi jälgid, et surnud inimesest tuleks ainult head kirjutada.

V7: Mm, ma ei ole kunagi võtnud nagu mingit sellist psühhoanalüüsi ette, et kas ta nüüd oli hea inimene või ta oli nüüd tõbras onju. Selles mõttes, et tead, ei mul ei tule praegu meelde küll ühtegi. Noh, vaata see on juba nagu kolmas libe jää, et milleks ma peaks kirjutama sellest, sellest inimesest, kes on läinud, et milleks ma peaks seda nagu

analüüsima. Mis see annab? Noh, selles mõttes, et. Mulle tuleb üks sinu lugu meelde. Oli vist sinu, ma arvan. Et noh, ma just mõtlen, et mida see annab nagu lugejale või kellele iganes, et noh, kui ma ütlen mingis loos, et noh, ta oli nii tore mees või et ma ei tea, ma ei ole seda teind.

K: Mis lugu too oli?

V7: Mingi krossisõitja. Kas ta ei sõitnud kuhugile vastu puud ja. Kunagi ammu oli see.

K: Mingi üle aasta tagasi.

V7: Jah, jah. Et noh, selles mõttes, et see ongi see, et ma olen alati mõelnud seda, et kui see ema või isa nüüd loeb mingit noh. vaata, see on see, et surmast kirjutades sa pead nii paljude asjadega arvestama, et sa ei teeks haiget, ütleme lähedastele ja et säiliks uudisväärtus lehes onju. Et sa ei, kuidagi ei rikuks nagu kirjutamata seadusi, mida see. See tegelikult ju on siuke kirjutamata seadus, et pärast kaklust enam rusikatega ei vehita, et pärast surma sa tõesti ei hakka üles lugema ta vallaslapse või keda iganes, onju. Või seda, palju ta kellele võlgu on jäänud, et. Vaata, see ongi siuke, see on kasvamise asi selles mõttes, et jah, et. Mul ei tule praegu ette, et ma oleks kirjutanud üheski loos. Tegelt siiski, tuleb küll. Oli üks, mis ei olnud üldse nagu surma, selles mõttes, et ma ei läind jälle nagu mingit surmalugu tegema, aga üks naine rääkis oma abikaasast, kes on mingi kakskend aastat surnud. Ta rääkis nagu nii ilusasti, et ma arvan, et see jääb mu mingi, mu kogu senise töö kõige ilusamaks elamuseks, kuidas üks inimene saab oma mehest nagu nii ilusasti rääkida. Ja sellest, kuidas ta nagu ära suri, et see oli tõsiselt ilus. Vot. Jah, sai väga pikk, pikk jutt.

K: Siis kui ma oma seminaritööd tegin, siis tuli välja nagu selline asi, et sõna surm ei kasutata nagu põhimõtteliselt. Lugude pealkirjades pea mitte kunagi, sisust kuskilt jooksis läbi. Olid mingid sellised sõnad, et lahkus või siis mingi põhjus nagu uppus või midagi. Et kuidas sinuga on, kas sa kirjutad välja, et suri?

V7: Pealkirjas kindlasti mitte. Noh, selles mõttes et. Vaata, ma ei ole kunagi ka väga otseselt kirjutanud surmast kui sellisest, et noh, see surm on alati ju, noh mingi muu

loo osa, et ma ei saa. Ma ei tea, kas sa nagu aru saad, mida ma mõtlen. Et mul tuleb praegu meelde näiteks üks ema, kelle kaheaastane laps suri ära ja. Vaata sa ei kirjuta ju ainult sellest, et laps jäi nüüd auto alla ja noh, sa ju kirjutad nagu ikkagi seda eellugu, mitte küll selles järjestuses, mida ma praegu ütlen, aga sa kirjutad eellugu, mis sellest emast pärast sai, kuidas ta ennast mingis, noh, see surm on ju ainult osa. Noh, täpselt, see ju ongi elu osa, aga noh, ta ei ole mul üheski loos nagu olnud, ajalehes küll oli.

K: Ajalehes ta ongi. Seal sa kirjutad mingeid surma põhjuseid ja.

V7: Jah, jah, seal oli küll. Mul tuleb üks pealkiri ka meelde, oli küll jah. Aga, vaata, ta ei ole väga aktiivne verb, eksole, noh, hoopis atraktiivsem on, et plahvatas juppideks või pool pead otsast või. Selles mõttes, et, see on nagu must huumor, eksju, aga et sa võid ju saata sellele küljendajale loo, kus on alapealkirjaks surm, aga aga kui sul on vähegi tegus toimetaja seal vahel, kes mõtleb ka lehe läbimüügile, siis ta parandab selle ju ära, et. Aga ma ei tea küll, et oleks nagu mingit meelega vältimist, vaata, et. Ma arvan, et ajakirja pealkirjana see surm ei müüks. Ajalehes ka nähtavasti. Noh, sõltub jälle.

K: Osad ütlesid ka seda, et kui lugeja näeb sõna surm, siis on jälle, et näe, ajakirjanikud on nagu mingid raisakotkad laiba kallal, et.

V7: Jah, jah aga samas, mida muud tähendaks see mingi, et noh, lendas juppideks või. See tähendaks ka, et suri ära, eksole. Et noh, tegelikult natuke häirib see kuvand, et ajakirjanikud-raisakotkad, et see on noh, ajalehes ta on paratamatu. Ütleme, uudisekirjutajana sa pead ju kirjutama nendest ka, kus, mm, kus on nagu siuksed fataalsed teod toimunud, aga eksju, et. Jah, see on siuke, on nagu seltskondi, kus on olnud nagu tõesti niimoodi, et et sa ütled, kes sa oled ja siis vaadatakse, ahhaa, et millal sa viimati siis surmast jälle kirjutasid. Onju, et ja siis vaatad küll, et nojah, eksju. Et see on nende piiratuse küsimus muidugi minu meelest. See ongi nagu see, mis ongi muidugi hästi kurb, et esimese hooga tulevad meelde need Õhtulehe ajakirjanikud ja siuksed. Ega see negatiivne levib alati rohkem kui positiivne, kahjuks. Et noh, hoogsamalt.

K: Nad ise ju loevad tegelikult seda. Et nad tormavad ostma ju, kui on mingisugune eriti rõve pealkiri.

V7: Mhmh, aga see ju näitabki tegelikult ju seda, mille järele nad näljas on, eksju, et paraku. Aga noh, see ongi. Vahel mõtled, et kas neil on elus nagu millestki puudu, et nad selle järgi õudselt ihalevad, et. Aga see on ju põnev. Oma elud on äkki igavad. Ei tea. Mulle tegelt ei meeldi surmast kirjutada. Tegelt ka ei meeldi, et siuksed, need lood on nagu nii siuksed isiklikud ja siis. Sul ei ole kunagi olnud siukest asja, et ära enam rohkem räägi, see taluvuse piir jõuab kätte. Et sa istud seal kuskil tema diivani peal. Üks ema oli just matnud oma kahekümne, maitea, kakskümmend üks aastase tütre, kellel oli kaks last ja tal oli mingi vähk. Ja siis sa istud seal diivani peal ja mõtled, et appi ma ei jõua enam kuulata. Noh, selles mõttes, et ma ei läinud jälle tegema seda lugu, eksju. Ma läksin tegema mingit, noh, ma tõesti ei mäleta, mis lugu. Äkki oli see, et üks laps on, jah, oligi, et üks laps on välismaal. Noh, kuidas see elu nagu siis on ja oli läind pool tundi ka mööda. Ses suhtes, et ma mõtlesin, et ma peaksin endale otsima mõne eriti groteskse maski. Ses suhtes, et ta ütles, et issand, tead sul on nii hea nägu, et ma tahan sinuga rääkida. Mul oli, et aamen, aah. Noh, selles mõttes, et ma saan aru, et inimesed tahavad tegelikult rääkida, et noh, inimesed vist räägivad nagu kergemini selle inimesega, kes ei ole nagu nii lähedane või et. Et ma olen ju võõras. Ma tulen, ma olen mingid hetked ja ma lähen ära. Tõenäosus, et me kohtume, on kaduvväike. Selles mõttes, et ma teen üle Eesti lugusid ju. Ja sa saad justkui ennast tühjaks laadida, et et. Noh, ma saan nendest inimestest ka aru, kes räägivad, et see on nagu nähtavasti siuke hea ja natuke kergem tunne, et, eksju. Et alguses ma mõtlesingi, et et ma lähengi psühholoogiat õppima, ses suhtes, et ma ei saand nagu endaga hakkama. Ses suhtes, et, sest et see. Pärast ma muidugi mõtlesin, et loll olen, kui ma lähen, sest et ma saan sealt mingi portsu mingit teooriat, aga seda ma ikkagi ei saa, et noh, ma kuulasin hästi palju psühholoogia loenguid kooli ajal, et seda ma tegelikult nagu ikkagi ei saand, mida ma nagu tahan sealt saada, eks. Aga et, et, millest ma alustasin seda juttu, oli see, et et need lood ju ei kao kuskile ära, kui sa nagu tööd sellega ei tee, et. Et noh, siuke, noh, see kummitab sind nagu nii pikalt või kuidagi. Vähemalt alguses oli nii, et mis siis ikka jah. Tegelikult on surmast vastik kirjutada. Mis siis, et ta on elu osa ja ta on loomulik, noh, kui ta on loomulik osa, eksju. Ja just siis, kui ta nagu ei ole loomulik surm olnud, et siuke raske või mingi haigus või mingi õnnetus või. Et siis on nagu siuke, endal nii kehva olla.

K: Ma kunagi tegin lugu ühest Vastseliina poisist, kes laeval kaduma läks ja siis helistasin ta isale. Õudselt raske oli helistada, ma olin siis hästi algaja ka veel, mingi paar kuud vist kirjutanud ainult, ja hullult pikalt kogusin ennast enne. Ja siis ta elukaaslane võttis vastu. Mitte selle poisi ema, vaid kasuema või miskit ja ütles umbes, et jah, loomulikult ta tahab rääkida. Ja see isa ka rääkis, et kõik muudkui lambist kirjutavad, aga tema käest ei küsi keegi. Et ta oli nagu hullult tänulik.

V7: Jah. Mulle tuleb meelde, see oli veel ajalehe ajal, kuidas üks Varstu kutt sai surma. Hüppas sõidu ajal autost välja. Täiesti müstiline õnnetus. Või noh, ma ei tea, kas siis õnnetus. Ja siis ma rääkisin selle emaga, tähendab, ma ei helistanud, vaid läksin ise kohale. See polnud siis nii värske ka enam. Ja ma lihtsalt lasin tal rääkida. Ta rääkis mingi kolm tundi. Ja vaat see ongi, et ühel hetkel sa ei ole enam ajakirjanik, sa oled mingi kuradi hingehoidja või kes sa oled, et see on. Tegelt on see vale enda seisukohast võttes, et kes pärast sinu hinge hoiab? Mitte keegi.

K: Aga samas tekib pärast see ka, et mida sa nagu kirja paned või. Kui inimene jääb rääkima, siis ta räägib ju tegelt hullult palju.

V7: Ei, selle ta rääkis alguses ära. Ma lihtsalt nägin, et ta tahab nagu veel rääkida. Noh, see ongi see, et sa ei tohi tegelt olla liiga hea inimene. Noh, tõsiselt kohe ei tohi. Sa teed endale halba sellega, et et see on kunst, öelda, et nüüd ma lähen, onju. Nagu täpselt, et see näitab ju tegelikult seda, et sa oled pörsas, eks ole, et noh, ole nüüd tark ja leia seal nagu see tasakaal, onju. Et kus oleks nagu hundid söönud ja lambad terved.

K: Ma tegin hiljuti lugu ühest Põlva koolipoisist, kes oli vaimse puudega. Ja siis ma rääkisin ta emaga. Ma olin valmistunud, et ta üldse ei taha rääkida, aga ta rääkis üle poole tunni ja vahepeal ta nuttis toru otsas ja kõike. Ja vahepeal mul tekkis tunne, et seda on liiga palju, et ma hakkan ise ka nutma varsti.

V7: No telefoni teel on lihtsam teha, sest sa ei näe ta miimikat. Sa tunned häälest, et ta nutab, aga. On tõesti olnud juhuseid ka, kus ma nagu nutan ka lihtsalt sellepärast, et ma ei suuda pisaraid tagasi hoida. Ju mul on nagu silmad märja koha peal ka, aga ükskord oli, et tõesti, seesama ema, kellel see laps ära suri. Et noh, me istusime

niimood, et tõesti pisarad voolasid, midagi sa teha ka ei saa, eksju, et noh. siis ongi see, et sa tunned, et seda on nagu natuke liiga palju su jaoks. Et on aegu, kus ma teadlikult olen vältinud seda teemat. Selles mõttes, et noh, vaata, kui sul on nagu elus endal mingid rasked ajas, lihtsalt sa tunned, et nagu mingi piisk veel, et siis see oleks nagu liiga palju. Et see ongi see, et saad vanemaks ja saad targemaks. Vist. Kui saad.